

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY V\A O‘RTA MAXSUS TA‘L VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI**

I.AZIMOV, M.TOJIBOYEVA, A. G‘OZIYEV

ESKI O‘ZBEK YOZUVI

Oliy o‘quv yurtlarining 5111200 – O‘zbek tili va adabiyoti va 5120100 –
Filologiya va tillar o‘qitish (o‘zbek tili) ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik

TOSHKENT – 2019

I. Azomiv, M. Tojiboyeva va A. G'oziyevlar tomonidan 5111200 – O'zbek tili va adabiyoti va 5120100 – Filologiya va tillar o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun tayyorlangan “Eski o'zbek yozuvi” darsligiga

ANNOTATSIYA

Mazkur darslik oliy ta'lim muassasalarining 5111200 - O'zbek tili va adabiyoti va 5120100 – Filologiya va tillar o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, amaldagi ta'lim standartlari, fan va o'quv dasturlari asosida tuzilgan. Darslik talabalarni arab grafikasiga asoslangan eski o'zbek yozuvi va tili bo'yicha bilimlar bilan qurollantiradi. O'zbek xalqining ma'naviy mulki sanalgan, yozma manbalarda qo'llangan abjad hisobi, shuningdek, hijriy yil, muchal yili haqidagi mavzular keng yoritilgan.

Darslikda fan yuzasidan talabalarning savodxonligini oshirish maqsadida tarixiy asarlaridan namunalar, hamda eski o'zbek tilida keng qo'llanishda bo'lgan so'zlarning lug'ati berilga

Tuzuvchilar:

Azimov Inomjon filologiya fanlari nomzodi, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti

Tojiboyeva Mahbuba filologiya fanlari nomzodi, Muqimiy nomidagi Qo'qon davlat pedagogika instituti dotsenti

G'oziyev Alisher Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti katta o'qituvchisi

Taqrizchilar :

Sulaymonova Nigora filologiya fanlari nomzodi, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti

Shoaliyeva Nargiza filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, Mumtoz sharq adabiyoti va manbashunoslik kafedrasida katta o'qituvchisi

© Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, 2019

© I. Azimov, M. Tojiboyeva, A. G'oziyev, 2019

وطنی سوماق ایماندیر

1-DARS

ARAB YOZUVINING O'RTA OSIYO XALQLARI HAYOTIGA KIRIB KELISHI. ESKI O'ZBEK YOZUVINING SHAKLLANISHI

REJA:

1. Arab yozuvining O'rta Osiyo xalqlari hayotiga kirib kelishi.
2. Yozuvning nomlanishi haqida.
3. Eski o'zbek yozuvining shakllanishi.

Tayanch so'z va iboralar: arab, nabotiyalar, oromiylar, finikiylar, somiy tillar, konsanantizm, yozuv, O'rxun-Enasoy yozuvi, uyg'ur yozuvi, slavyan yozuvi, lotin yozuvi, arab yozuvi, arab-o'zbek yozuvi

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab, nabotiyalar, oromiylar, finikiylar, somiy tillar, konsanantizm, yozuv, O'rxun-Enasoy yozuvi, uyg'ur yozuvi, slavyan yozuvi, lotin yozuvi, arab yozuvi, arab-o'zbek yozuvi haqidagi nazariy bilimlarni amaliy ravishda mustahkamlash

ARAB YOZUVINING O'RTA OSIYO XALQLARI HAYOTIGA KIRIB KELISHI.

Tarixdan ma'lumki, VII asrda arablar islom dinini targ'ib qilish maqsadida dunyo mamlakatlari qatorida O'rta Osiyoga ham yurishlar qilishdi va natijada mazkur o'lkaning juda katta hududlarini egallab olishdi. Natijada VIII asrning oxirlariga kelib katta territoriyani o'zida mujassamlashtirgan, turli tilde so'zlovchi xalqlardan tashkil topgan arablar imperiyasi vujudga keldi. Bu davrlarda O'rta Osiyoda arab halifaligining hukmronligi va islom dini qattiq o'rnatildi. Buning natijasida O'rta Osiyodagi Sug'd, Uyg'ur, O'rxun-Yenisey kabi yozuvlar siqib

chiqarildi. Arab yozuvi VIII asrdan boshlab O‘rta Osiyo xalqlari uchun ilm fan va davlat ishlaridagi rasmiy yagona til sifatida hukmronlik qila boshladi.

YOZUVNING NOMLANISHI XUSUSIDA

Bu yozuv O‘rta Osiyo xalqlariga ming yildan beri xizmat qilib kelgan va unda boy yozma madaniy obidalar yaratilganligi ma’lum. 1917-yildan keyin bu yozuvning isloh qilingani va orada lotin, slavyan yozuvlari asosida tuzilgan yangi yozuvlarga o‘tishimiz tufayli ko‘p asrlik eski yozuvdan hamda u yozuvdagi qimmatli merosdan uzoqlashib qolganimiz ham ayni haqiqat. Madaniy merosga va bu merosni egallashning kaliti bo‘lmish eski o‘zbek yozuvini o‘rganishga munosabat tubdan o‘zgarib qolgan. Bugungi kunda bizga arablardan o‘tib xalqimizning o‘z milliy-tarixiy yozuviga aylanib ketgan mazkur yozuvni nomlash masalasida bahsli o‘rinlar ham bo‘lgan. Ba’zilar buni to‘g‘ridan to‘g‘ri «arab yozuvi» deb atayverish kerak deb hisoblashsa, ba’zilar bu yozuvni «arab-o‘zbek yozuvi» deb qo‘llashni ma’qullashdi.

To‘g‘ri, yozuv arablardan o‘zlashgan. **Birinchidan**, bu tarixiy voqeadan buyon ming yildan ortiqroq vaqt o‘tdi: yozuvning ma’naviy egasi o‘zgardi. Endilikda yozuv nafaqat arablarga, balki eroniy, turkiy va boshqa xalqlarga ham xizmat qiladigan bo‘lib qoldi. **Ikkinchidan**, yozuvning o‘zi o‘zgardi, yozuvga arablarda bo‘lmagan harflar qo‘shildi, uning grafik imkoniyatlari kengaydi, takomillashdi.

Arablarda yozuv konsonant (undosh tovushnigina ifodalovchi) yozuv vazifasini bajargan. Turkiy xalqlarda, jumladan, o‘zbek xalqi tarixida esa bu yozuv (qadimgi turkiy yozuv an‘analari asosida) fonografik (unli va undosh tovushlarni teng ifodalovchi) yozuvga aylantirilgan, uning imlo asoslari ham o‘zgargan. Shu va shu singari asoslarga ko‘ra, xalqimiz tarixida qo‘llangan eski yozuvni «arab yozuvi» deya olmaymiz. Aslini olganda, arab tiliga moslashgan yozuvni – fors yozuvi, turkiy tillarga moslashgan yozuvni – «turkiy yozuv» deb atash maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Biroq, «eski turkiy yozuv» deganda, O‘rxun-Enasoy yozuvi, uyg‘ur yozuvi kabi qadimgi turkiy yozuvlar ham umumlashib ketishi mumkin.

Yozuvni «qadimgi turkiy til», «qadimgi turkiy yozuv» tushunchalaridan farqlash maqsadida o‘zbek tili tarixiga nisbatan «eski o‘zbek tili» atamasini qo‘llab, shunga mos holda Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur kabi buyuk ajdodlarimiz ish ko‘rgan va o‘zidan keyingi avlodlarga sayqallab qoldirib ketgan yozuvni – arab alifbosi asosidagi eski turkiy yozuvni “eski o‘zbek yozuvi” deb atash an’anaga kirdi. Bu yozuvda katta ma’naviy boyliklar yaratgan boshqa xalqlar tarixiga nisbatan ham arab yozuvining taqdiri (nomlanishi) turlicha bo‘lishi mumkin.

ESKI O‘ZBEK YOZUVINING SHAKLLANISHI

Tarixda arab yozuvi deb nom olgan, asrlar davomida eroniy hamda turkiy xalqlarning madaniy hayotida katta o‘rin tutib kelgan arab yozuvi arablarga islom dini qabul qilinishidan odinroq nabotiy qabilalaridan o‘tgan, nabotiyilar uni oromiylardan, oromiylar finikiyaliklardan o‘zlashtirib olgan edilar.

Nabotiyilar ham, oromiylar ham arablar singari somiy tillariga mansub xalqlar bo‘lgani sababli ularning 22 harfli konsonant (undoshni ifodalovchi) yozuvi arab tiliga mos tushavergan. Keyinroq esa, islom dinining yoyilishi oldidan arablar yozuvga arab tilining o‘ziga xos tovushlarini bildiruvchi 6 ta harf qo‘shadilar. O‘rta Osiyo xalqlari arab yozuvini qabul qilgan vaqtda bu yozuvda 28 ta harf mavjud bo‘lib, harflarning katta bir qismi (ح ذ ص ض ط ظ ع) arab tilining maxsus tovushlarini ifodalashga xizmat qilar, mahalliy xalqlar u tovushlarni aynan talaffuz qila olmas, mazkur harflar faqat arabcha so‘zlar tarkibidagina ishlatilar edi.

Arablarning 28 harfli yozuvi bilan mahalliy xalqlar arabcha matnlarni o‘qib chiqarishga odatlangan bo‘lsalar ham, o‘z tillarida fikr ifodalashga qiynaladilar. Bu holat yozuvga yana ba’zi qo‘shimchalar kiritishga (چ ژ گ) harflarini qabul qilishga) majbur etadi. Shunday qilib, 32 harfli yozuv shakllandi.

Bu yozuv O‘rta Osiyo xalqlariga ming yildan beri xizmat qilib kelgan va unda boy yozma madaniy obidalar yaratilganligi ma’lum. Ayni paytda 1917 yildan keyin bu yozuvning isloh qilingani va orada lotin, slavyan yozuvlari asosida tuzilgan yangi yozuvlarga o‘tishimiz tufayli ko‘p asrlik eski yozuvdan va u

yozuvdagi qimmatli merosdan uzoqlashib qolganimiz ham ayni haqiqat. Madaniy merosga va bu merosni egallashning kaliti bo'lmish eski o'zbek yozuvini o'rganishga munosabat tubdan o'zgarib qolgan bugungi kunda bizga arablardan o'tib xalqimizning o'z milliy-tarixiy yozuviga aylanib ketgan mazkur yozuvni nomlash masalasida bahsli o'rinlar bor.

Ba'zilar buni to'g'ridan-to'g'ri «arab yozuvi» deb atayverish kerak, deb hisoblaydilar, shuningdek, bu yozuvni «arab – o'zbek yozuvi» deb qo'llovchilar ham bo'ldi.

To'g'ri, yozuv arablardan o'zlashgan. Bu tarixiy voqeadan buyon ming yildan ortiqroq vaqt o'tdi. Orada eng avval yozuvning ma'naviy egasi o'zgardi. Endilikda yozuv faqat arablarniki emas, shu bilan birga, eroniy va turkiy xalqlarniki ham bo'lib qoldi. Ikkinchidan, yozuvning o'zi o'zgardi, yozuvga arablarda bo'lmagan harflar qo'shildi, uning grafik imkoniyatlari kengaydi, takomillashdi.

Arablarda yozuv konsonant (undosh tovushinigina ifodalovchi) yozuv vazifasini bajargan. Turkiy xalqlarda, jumladan, o'zbek xalqi tarixida esa bu yozuv (qadimgi turkiy yozuv an'analari asosida) fonografik (unli va undosh tovushlarni teng ifodalovchi) yozuvga aylantirilgan, uning imlo asoslari ham o'zgargan. Shu va shuning singari asoslarga ko'ra, xalqimiz tarixida qo'llangan eski yozuvni «arab yozuvi» deya olmaymiz. Aslini olganda, arab tiliga moslashgan yozuvni – fors yozuvi, turkiy tillarga moslashgan yozuvni – «turkiy yozuv» deb atash maqsadga muvofiqdir. Biroq, «eski turkiy yozuv» deganda Urxun-Enasoy yozuvi, uyg'ur yozuvi kabi qadimgi turkiy yozuvlar ham umumlashib ketishi mumkin. «Qadimgi turkiy til», «qadimgi turkiy yozuv» tushunchalaridan farqlash maqsadida o'zbek tili tarixiga nisbatan «eski o'zbek tili» atamasini qo'llab, shunga mos holda Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur kabi buyuk ajdodlarimiz ish ko'rgan va o'zidan keyingi avlodlarga charxlab qoldirib ketgan yozuvni – arab alifbosi asosidagi eski turkiy yozuvni biz eski o'zbek yozuvi deb ataymiz. Eski yozuvda katta ma'naviy boyliklar yaratgan boshqa xalqlar tarixiga nisbatan ham bu yozuvning taqdiri (nomlanishi) ana shunday bo'lishi mumkin.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Arablarni O'rta Osiyoga kirib kelishi va arb tilini mahalliy xalq xayotida tutgan o'rni haqida ma'lumot bering.
2. Arab yozuviga qadar O'rta Osiyoda iste'molda bo'lgan yozuvlar haqida ma'lumot bering.
3. Arab-o'zbek alifbosining vujudga kelishi haqida ma'lumot bering.
3. Eski o'zbek yozuvining o'ziga xos imloviy xususiyatlari xususida gapirib bering.
4. Konsonant yozuv, fonologik yozuv deganda nimani tushunasiz?
5. Turkiy mantlarda konsonant yozuv qoidasi amal qilinganmi?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

2-DARS

ARAB-O'ZBEK ALIFBOSI HAQIDA

REJA:

1. Arab-o'zbek alifbosi.
2. Harf yasovchi unsurlar.
2. Arab yozuvining o'ziga xos xususiyatlari.

Tayanch so'z va iboralar: alifbo, arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo'shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko'rinishi, so'z boshidagi ko'rinishi, so'z o'rtasidagi ko'rinishi, so'z oxiridagi ko'rinishi, satr usti, satr osti, mad (madda), a tovushi, i tovushi, u tovushi, o tovushi

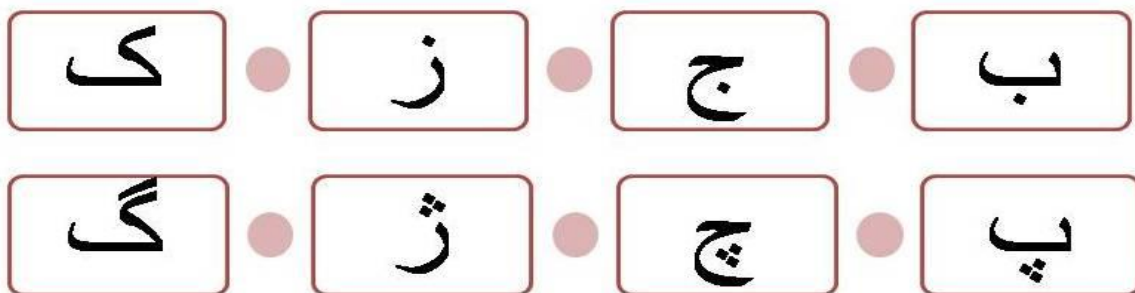
O'quv mashg'ulotining maqsadi: alifbo, arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo'shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko'rinishi, so'z boshidagi

ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti, mad (madda), a tovushi, i tovushi, u tovushi, o tovushi haqidagi nazariy ma‘lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ARAB-O‘ZBEK ALIFBOSI

Arab tili tovushlariga moslashgan va shu tilning tovush sistemasini to‘la aks ettira olgan arab alifbosi turkiy tovushlarini to‘la ifodalay olmadi. Bunga sabab, birinchidan, turkiy fonetik sistemasiga tamoman yot bo‘lgan bir necha tovush va belgilarning arab tilidan kirib kelishi bo‘lsa, ikkinchidan, turkiy tilning xususiyatlarini ifoda etuvchi spesifik tovushlarning arab tili tovushlari sistemasida bo‘lmasligi hamda ularni yozuvda ifodalovchi ma‘lum harflarning arab alifbosida yo‘qligi bo‘ldi.

Arab alifbosi 28 harfdan iborat bo‘lib, turkey va eroniy xalqlar o‘z spesifik tovushlarini ifodalash uchun qo‘shimcha quyidagi 4 harfni kiritdilar: **p, ch, j:, g**

Bu harflarni hosil qilishda ularga hosil bo‘lishiga ko‘ra yaqin bo‘lgan harflar asos qilib olindi va ularga ikkitadan nuqta orttirish orqali yangi harflar kashf qilindi.

Izoh: Gof harfi ustiga qo‘yilgan ikki nuqta harakatlarni umumlashtirish maqsadida chiziqqa almashtirildi.

Shunday qilib, arab-fors alifbosidagi harflar soni 32 taga yetdi.

Alifbodagi harflar o‘zlarining yozuvdagi xususiyatlariga ko‘ra bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar va ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflarga bo‘linadi.

Bir tomonlama qo‘shiluvchi harflarning bog‘langan va bog‘lanmagan shakllari mavjud bo‘lganligi sababli ular yozuvda ikki ko‘rinishda bo‘ladi.

ARAB-O'ZBEK ALIFBOSI

Harfning nomi	Harfning hozirgi ko'rinishi	Harflarning yozilishi			
		So'z oxirida	So'z o'rtasida	So'z boshida	Yolg'iz holda
Alif	O,a	ا	ا	ا	ا
Be	B	ب	ب	ب	ب
Pe	P	پ	پ	پ	پ
Te	T	ت	ت	ت	ت
Se	S	ش	ش	ش	ش
Jim	J	ج	ج	ج	ج
Chim	Ch	چ	چ	چ	چ

Ho-ye hutti	H	ح	ح	ح	ح
Xe	X	خ	خ	خ	خ
Dol	D	د	د	د	د
Zol	Z	ذ	ذ	ذ	ذ
Re	R	ر	ر	ر	ر
Ze	Z	ز	ز	ز	ز
J:e	J:	ژ	ژ	ژ	ژ
Sin	S	س	س	س	س
Shin	Sh	ش	ش	ش	ش

Sod	S	ص	صه	صه	صه
Zod	Z	ض	ضه	ضه	ضه
To	T	ط	ط	ط	ط
Zo	Z	ظ	ظ	ظ	ظ
'ayn	-	ع	ع	ع	ع
G'ayn	G'	غ	غه	غه	غه
Fe	F	ف	فه	فه	فه
Qof	Q	ق	قه	قه	قه
Kof	K	ک	که	که	که

Gof	G	گگ	گگ	گگ	گگ
Lom	L	ل	ل	ل	ل
Mim	M	م	م	م	م
Nun	N	ن	ن	ن	ن
Vov	V	و	و	و	و
Ho-ye havvaz	H	ه	ه	ه	ه
Yo	Y,I,E	ی	ی	ی	ی

ARAB YOZUVIDAGI HARF YASOVCHI UNSURLAR

Arab alifbosi yigirma sakkiz harfdan tashkil topgan bo'lsada, asosan o'n sakkiz unsur ya'ni belgilardan iborat. Arablar ushbu unsurlarning ost va ustlariga nuqtalar qo'yish orqali alifbodagi harflar sonini 28 taga yetkazishgan. Keyinchalik shu alifbo asosida forslar o'zlarining yozuvlarini shakllantirishdi. Shu tariqa arab alifbosiga asoslangan arab-fors yozuvida harflar soni o'ttiz ikkiga yetgan.

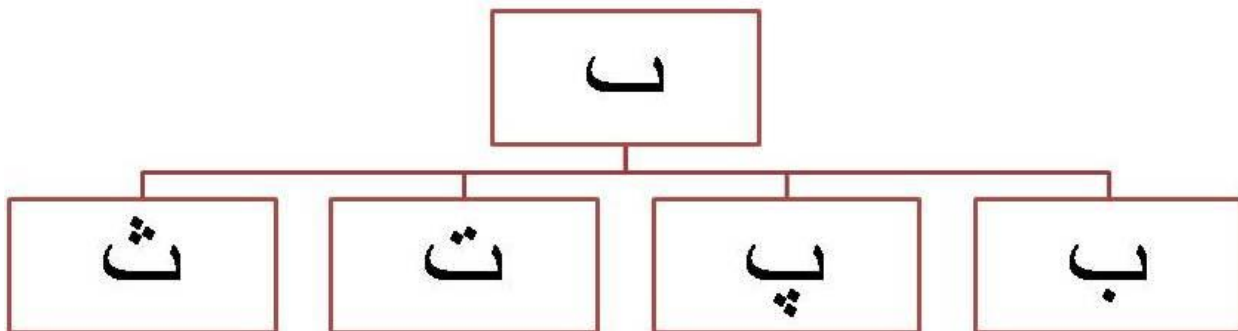

Alifbodagi to‘qqizta unsurning har biri bir necha yangi harflar hosil qilishda ishtirok etadi. Qolgan to‘qqiztasi esa har biri bittadan harf yasalishida ishtirok etadi.

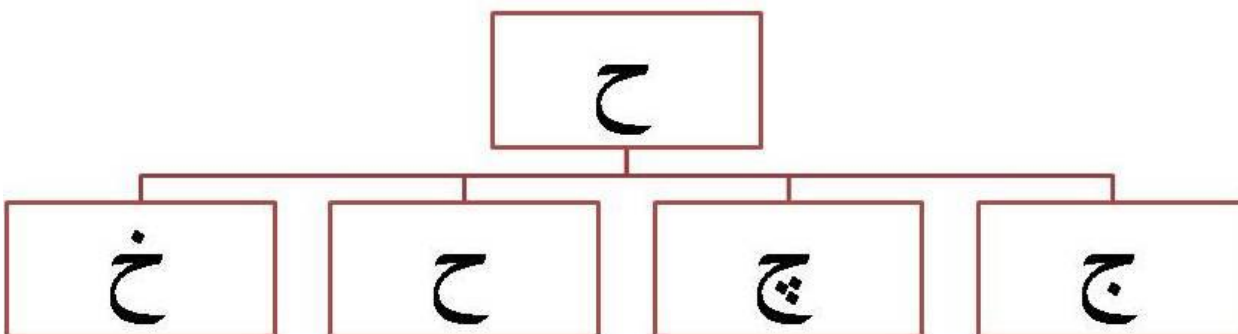
Harf yasovch **birinchi** to‘qqizta unsur quyidagilar:

ب ح د ر س ص ط ع ك

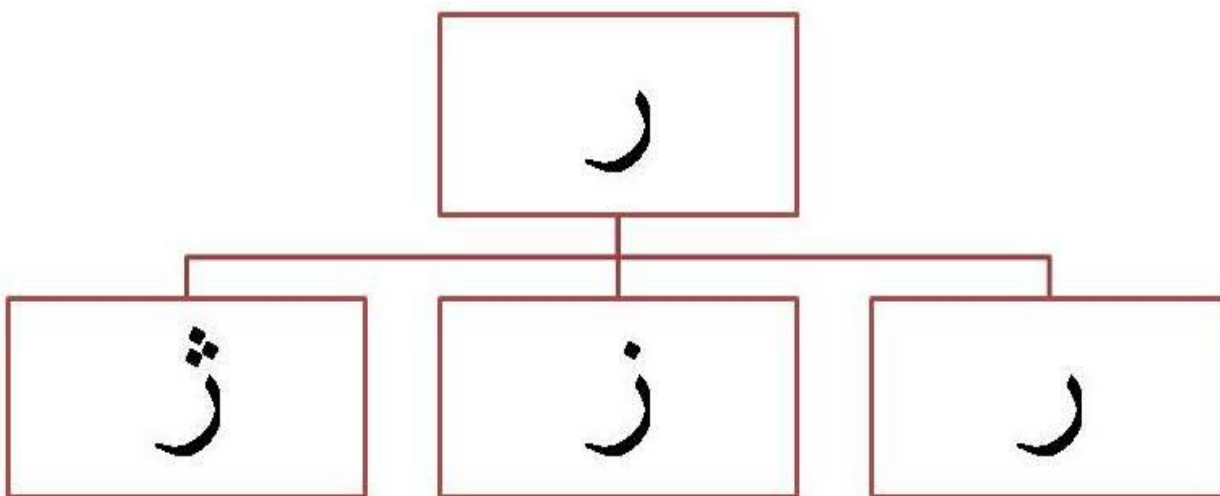
ب unsuri orqali hosil qilingan harflar

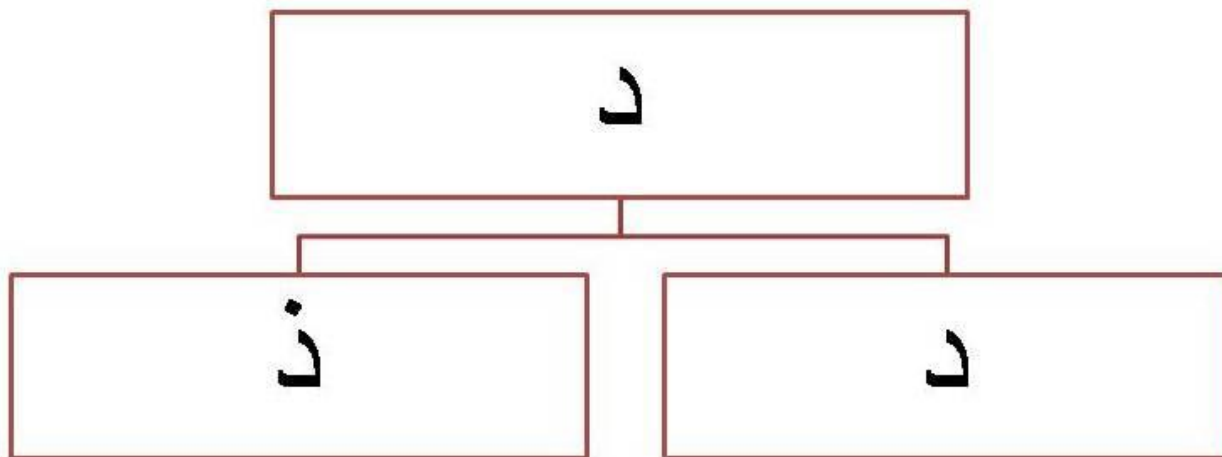
ح unsuri orqali hosil qilingan harflar

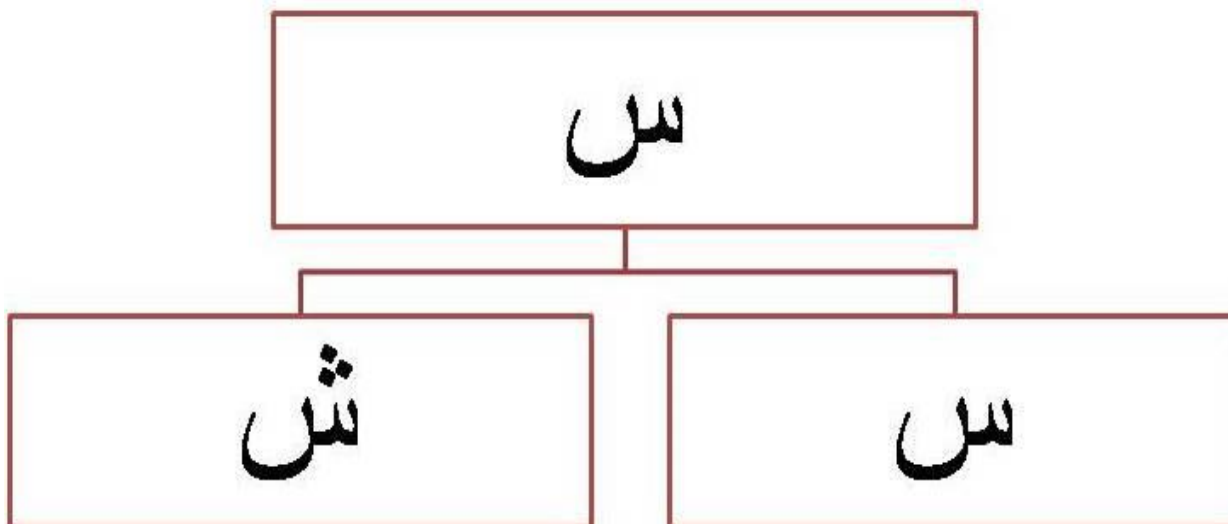
ر unsuri orqali hosil qilingan harflar

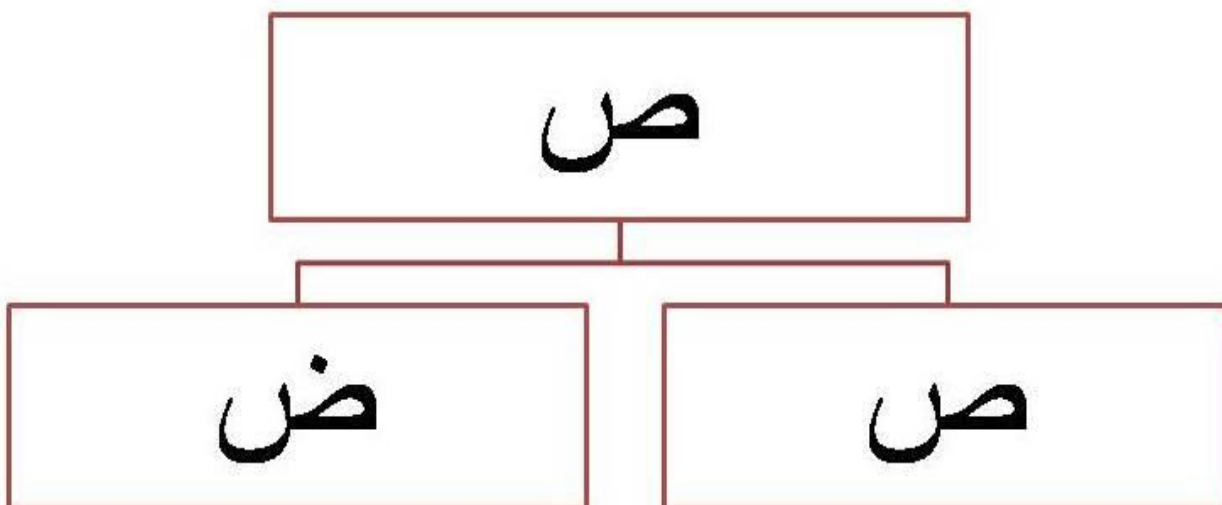
د unsuri orqali hosil qilingan harflar

س unsuri orqali hosil qilingan harflar

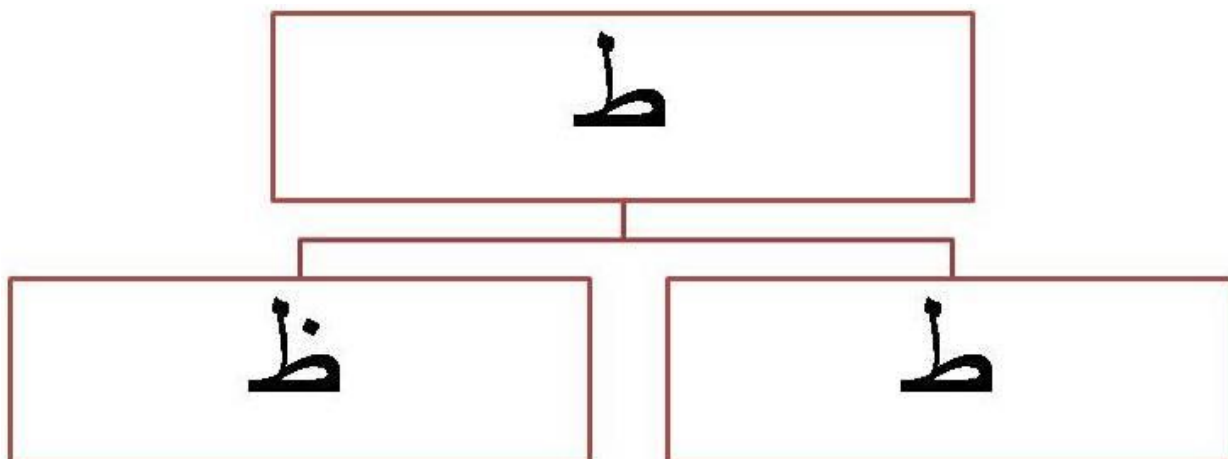

ص unsuri orqali hosil qilingan harflar

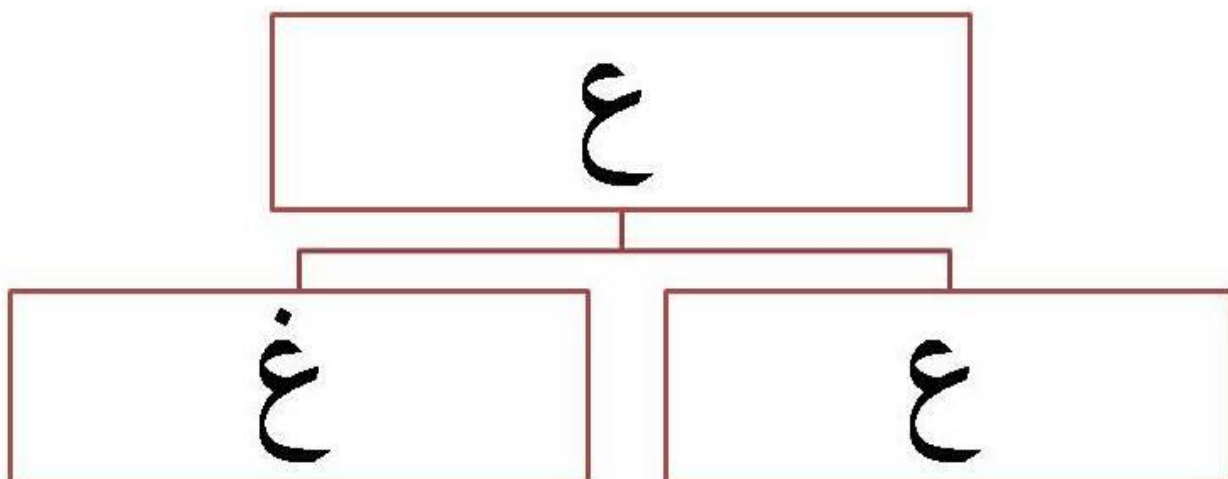

ط unsuri orqali hosil qilingan

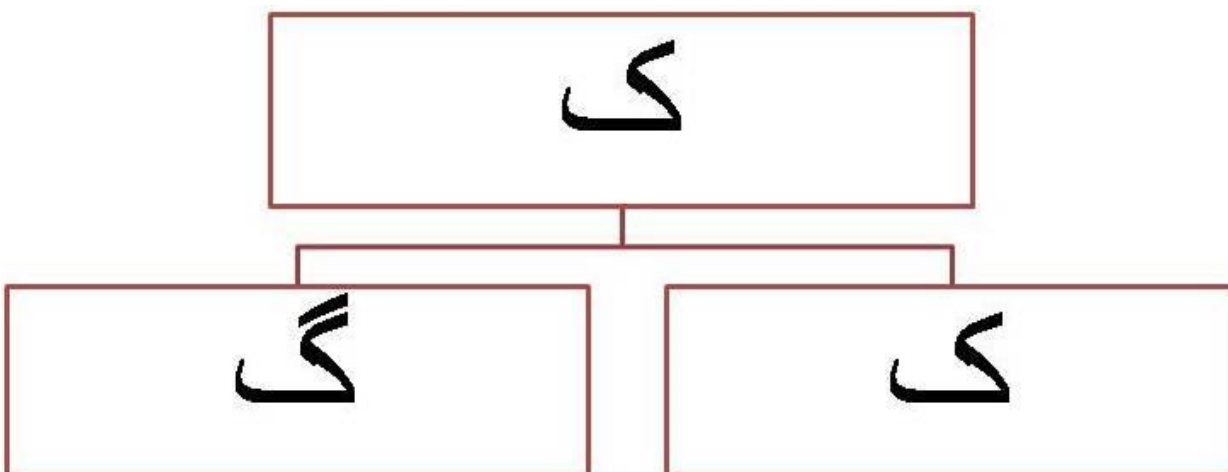
harflar

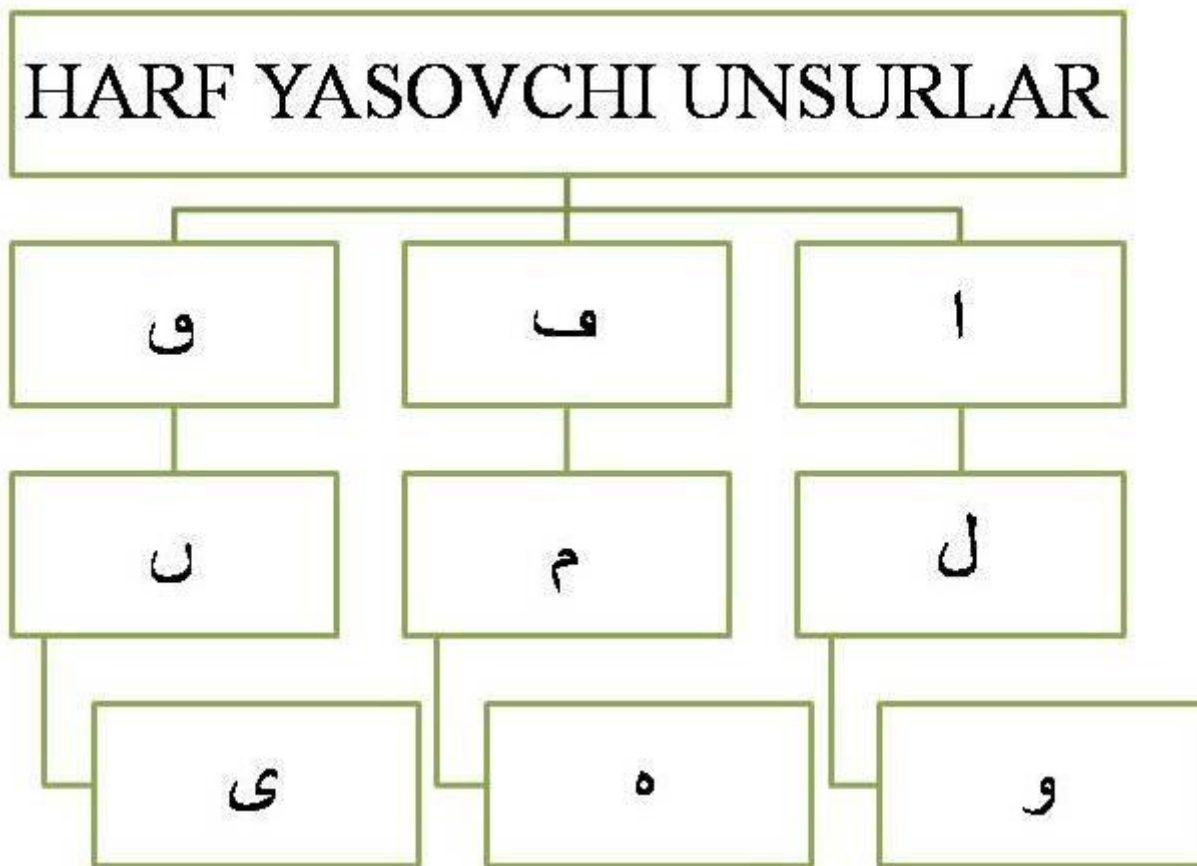
ع unsuri orqali hosil qilingan harflar

ک unsuri orqali hosil qilingan harflar

Alifbodagi o‘ttiz ikki harflarning asoslaridan hisoblangan **ikkinchi** to‘qqizta unsur esa yangi harf hosil qilishda ishtirok etmaydi.

Har bir harfni yozishda nuqtalarning o‘rni va miqdoriga katta ahamiyat berishimiz lozim. Chunki bir nuqta kam yoki ko‘p qo‘yilsa yoki o‘rni almasha, aksincha butunlay qo‘yilmasa, so‘zning ma’nosi o‘zgarishini kuzatishimiz mumkin.

Masalan: «pand» (ma’nosi: *pand, nasihat, o‘git*) so‘zidagi pe harfining uch nuqtasi o‘rniga bir nuqta qo‘yilsa pe harfi be harfiga o‘zgarib «band» (ma’nosi: *tugun, biror yumush bilan band bo‘lish*) so‘ziga, «sher» so‘zidagi shin harfining nuqtalari tushib qolsa, shin harfi sin harfiga o‘zgarib «sir» so‘ziga, «og‘iz» so‘zidagi ze harfining nuqtasi qo‘yilmasa «ze» harfi «re» harfiga o‘zgarib «og‘ir» so‘ziga aylanib qoladi

Shundan ko‘rinadiki, arab alifbosiga asoslangan arab-fors yozuvida nuqtalarning miqdori va o‘z o‘rniga qo‘yilishi juda ham muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, o‘quvchining yozuvga nisbatan mas’uliyatini oshiradi va uning xotirasini yanada charxlashga sabab bo‘ladi.

ARAB YOZUVINING O‘ZIGA XOS XUSUIYATLARI

Hozirgi yozuvdan savod chiqargan kishi uchun eski o‘zbek yozuvini o‘rganish ancha mashaqqatli ish bo‘lib ko‘rinadi. Biroq bu yozuvning xususiyatlariga chuqur ilmiylik nuqtayi nazaridan yondashgan va metodik jihatdan to‘g‘ri yo‘ldan borgan kishi uchun yozuvni o‘zlashtirishga hech qanday qiyinchilik tug‘dirmaydi, aksincha, unda shu yozuvni o‘rganish alohida qiziqish va ishtiyoq paydo bo‘ladi. Bu yozuv yordamida tilimizning lug‘at boyligidan foydalanib yirik-yirik jimjimador jumlar, chiroyli badiiy ifodalar hosil qilish mumkin. Qalam uchi satr chizig‘i bo‘ylab yo‘l olar ekan, shu yo‘nalishda u so‘z libosi (harf shakli)ni bichib, tikib borish bilan birga, ma‘lum to‘xtamga borganda, qalam uchini yuqoridan o‘ngga va undan quyiga borib bu libosning tugmachalarini – ost-ust nuqtalarini ham o‘rni-o‘rniga qo‘yib (qadab) boradi. Masalan, «qalam» so‘zini yozar ekanmiz, o‘ngdan chapga qarab qalam uchi bir harakat bilan (daftardan uzilmasdan) so‘z shaklini yozib chiqadi: قلم kabi.

Yozuvning o‘ziga xos jihatlari sifatida quyidagilarni sanash mumkin:

1. Bu yozuvda qisqa unlilar ifodalanmaydi.

Yozuvning fonetik-funksional tabiati o‘ziga xos. Bu haqda so‘z borganda ba‘zi olimlar bu yozuvni fonografik yozuv deb baholasalar, boshqalari yarim fonografik yozuv deb hisoblaydilar. Arab yozuvi arab tili qurilishiga moslashgan bo‘lib, so‘zdagi undosh tovushlarni, asosan, bo‘g‘inlarni ifodalashga xizmat qilgan. Eski o‘zbek yozuvi va o‘zbek tiliga o‘tib o‘zlashib qolgan arabcha so‘zlar o‘z shakli (shakliy yozuv) bilan ifodalanadi. Masalan, «Maktab» so‘zi 6 tovushli (fonemali) so‘z, ammo yozuvda u مکتب (m+k+t+b) tarzida 4 undosh harf bilan ifodalangan. Mamlakat so‘zida 8 ta fonema bor, yozuvda esa u مملکت (m+m+l+k+t) tarzida 5 harf bilan yoziladi. Bular – arabcha so‘zlar. «Qoshiq», «qiziq», «chiziq», «bildi» kabi turkiy so‘zlarda esa 5 tadan fonema bor, ular yozuvda ham 5 harf bilan ifoda etiladi: قاشیق قیزیق چیزیق بیلدی. Lekin yozma manbalarda turkiy-o‘zbekcha so‘zlarda, xoh asos, xoh qo‘shimcha tarkibida bo‘lsin, unlilarning yozuvda aks etishi bir xil emas. Misol sifatida –dan kelishik qo‘shimchasini oladigan bo‘lsak, qo‘shimchadagi a unlisining yozuvda aks

ettirilishi qat'iy emas. Ayrimlarida –dan to'liq yozilsa, ayrim manbalarda a unlisi yozuvda tushirilgan. Bizning fikrimizcha so'z turkiy so'z bo'lsa, unililar albatta yozilishi kerak. Yozma manba'lardagi ba'zi turkiy so'zlarda unililarning yoziilganligi yoki yozilmaganligining sababi xattotlar bo'lib hisoblanadi.

Ko'rinadiki, arabcha so'zlarda, ya'ni o'zbek tiliga o'zlashgan arabiy so'zlarda va turkiy-o'zbekcha so'zlarda unililarning ifodalanishida o'ziga xos tafovutlar mavjud. Qadimgi turkiy yozuvlar ta'siri tufayli eski o'zbek yozuvida ham so'zdagi har bir tovushni alohida-alohida harf bilan ifodalash an'anaga kirgan, lekin turkiy so'zlarning imlosida (unililarning ifodalanishida) qat'iylik yo'qligi manbalar tilida yaqqol ko'zga tashlanadi.

Arabcha so'zlarning boshida va oxirida kelganda alif (ا) har doim ham sof unli tovushni ifoda qilavermaydi, 'aza', 'ibtido' so'zlaridagi hamza bilan (ا) qandaydir bir to'siq bilan aytiluvchi chala unli tovushni ifodalaydi (bu haqda keyingi mavzularda ham so'z yuritiladi).

2. Amaldagi yozuvimizdagi kabi eski o'zbek yozuvida ham harflar o'zaro bir-biri bilan qo'shib yoziladi. Biroq bu xususiyat barcha harflarda ham kuzatilmaydi. Alifbodagi harflar o'zidan oldingi harf bilan qo'shilishi yoki qo'shila olmasligiga ko'ra farqlanadi va quyidagicha tasniflanadi:

- munfasil harflar;
- muttasil harflar.

Munfasil harflar o'zidan oldingi muttasil harflar bilan har doim qo'shib yoziladi. O'zidan keyingi harflarga esa umuman qo'shilmaydi. Shuning uchun ularning yozuvda ikki ko'rinishi mavjud.

Muttasil harflar so'zning qaysi o'rnida kelishiga ko'ra turlicha ko'rinishga ega bo'ladi: so'zning boshida kelsa – bir xil, orasida kelsa – ikkinchi xil, so'z oxirida kelsa – uchinchi xil. Hammasi bo'lib, alohida shakli bilan birga, to'rt xil ko'rinishga ega.

Muttasil harflar har doim o'zidan keyingi harflarga (muttasil yoki munfasil harfligidan qat'i nazar) qo'shib yoziladi. Ammo o'zidan oldin kelgan munfasil harflarga qo'shila olmaydi.

3. Arab harflari katta (bosh) va kichik kabi turlarga ajratilmaydi. Hammasi bir xil yoziladi.

4. Bu yozuvda tinish belgilari mavjud emas. O‘zbek yozuvi tarixida tinish belgilari ilk bor XIX asr oxiri va XX asr boshlaridan boshlab ishlatila boshlangan.

5. Bo‘g‘in ko‘chirish va uning qoidasi ham tinish belgilari kabi XX asr boshlaridan kirib kelgan. Yozma manbalarda bo‘g‘in ko‘chirilmasa-da, satrga sig‘may qolgan bo‘g‘in yoki qo‘shimchalar so‘zning ustiga sig‘dirishga harakat qilingan. Arab yozuvida bo‘g‘in ko‘chirilmaydi. Sababi qisqa unlilar yozuvda ifodalanmagani uchun bo‘g‘in ko‘chirilsa bir so‘z ikki ma’noli yoxud ma’no ifoda etmaydigan ikki so‘zga ajralib qolishi mumkin. Masalan:

بار	در	دربار
yuk	eshik	saroy

6. Yozma manbalarimizda asos va qo‘shimchalarning yozilishida bir xillikka amal qilinmagan, ya’ni asos va qo‘shimchalar birga (qo‘shib) yoki ajratib yozilgan. Asos va qo‘shimchalarni ajratib yoki qo‘shib yozish an’anaviy xarakterga ega bo‘lgan.

7. Harflar satr chizig‘iga nisbatan uch xil holatda yoziladi:

- satr chizig‘i ustida yoziladigan harflar;
- satr chizig‘iga nisbatan oraliq holatda yoziladigan harflar;
- satr chizig‘i ostida yoziladigan harflar.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Arab-o‘zbek alifbosidagi harflarni yod oling.
2. Harf yasovchi unsurlarni haqida ma’lumot bering.
3. Alifboga qo‘shimcha qilingan harflar haqida ma’lumot bering.
4. Arab yozuvining asosiy xususiyatlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.

2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.

3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

3-DARS

MUNFASIL HARFLAR

REJA:

1. Munfasil harflar haqida ma’lumot.

2. Munfasil harflarning yozuvda ifodalanishi.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, munfasil harflar, bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar, alif harfi, dol harfi, zol harfi, re harfi, ze harfi, j:e harfi, vov harfi, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MUNFASIL HARFLAR

Arab-o‘zbek alifbosida harflar soni 32 ta bo‘lib, ular yozuvda o‘gdan chapga tomon yoziladi. Alifbodagi harflar yozuvdagi (alohida, so‘z boshida, so‘z o‘rtasida va so‘z oxirida) ko‘rinishlari va harflarning bog‘lanishlari jihatidan o‘ziga xos guruhlarga bo‘linadi.

Arab alifbosidagi harflarni yozuvdagi ko‘rinishiga ko‘ra ikki turga ajratish an’anaga aylangan. Ular **muttasil** harflar va **munfasil** harflar deb nomlanadi.

Muttasil harflar (ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar) yozuvda to‘rt ko‘rinishga ega bo‘lsa, munfasil harflar (bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar) esa yozuvda ikki ko‘rinishli bo‘ladi.

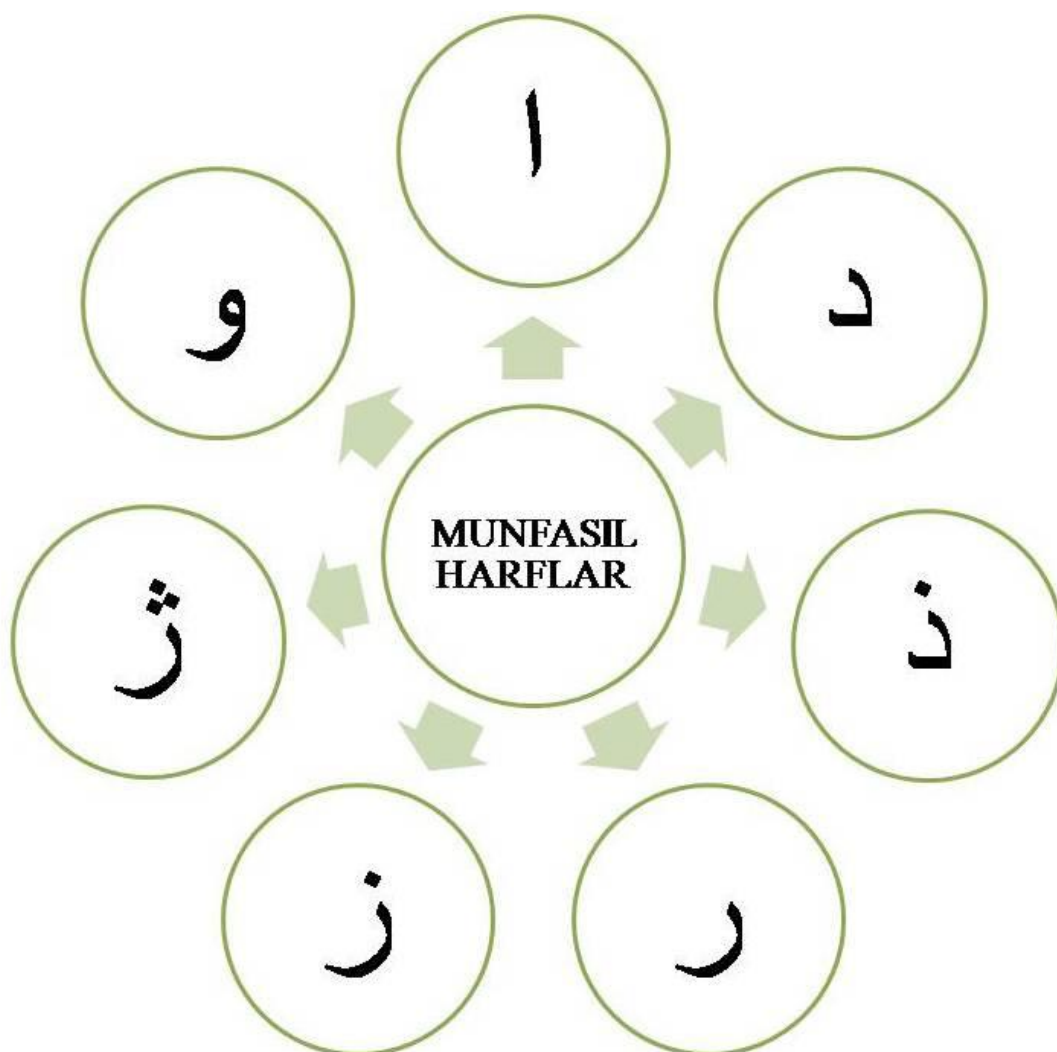
Shunga muvofiq ravishda ularning yozuvdagi ko‘rinishlari alohida va bog‘langan deb ataladi.

Alifboda munfasil harflar quyidagi xususiyatlarga ega:

MUNFASIL HARFLARNING XUSUSIYATLARI		
1- XUSUSIYAT	2- XUSUSIYAT	3- XUSUSIYAT
so‘z tarkibida kelgan munfasil harf o‘zidan keyin kelgan barcha harflar bilan umuman qo‘shilmaydi	so‘z tarkibida kelgan munfasil harf faqat o‘zidan oldin kelgan muttasil harflar bilangina qo‘shilib yoziladi	so‘z tarkibi faqat munfasil harflardan iborat bo‘lsa ularning barchasini alohida shaklda yoziladi
ترنאו	کتاب	درد
tarnov	kitob	dard

Arab-o‘zbek alifbosidagi munfasil harflar 7 va ular quyidagilar:

ALIF HARFI

Alif harfi alifbodagi birinchi harf sanaladi. Alif o'ng tomondan, ya'ni o'zidan oldin keladigan harf bilan qo'shiladi. O'zidan keyin kelgan harf bilan esa qo'shilmaydi.

Alif harfi o'zbek tilidagi *agar, odam, umid, ism,* so'zlaridagi *a, o, u, i* tovushini ifoda qiladi. Alif harfi o'zbekcha so'zlarda *a, o* tovushlarini ifoda qilishda qatnashadi. Alif harfi yozuvda ikki xil ko'rinishda aks etadi:

so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida	alohida
			

oro	bobo	dor	non	oz
آرا	بابا	دار	نان	آز

1. So'z boshida:

انسان = نسان + ا

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

اظهار = ر + ل + اظه

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اطراف = ف + ا + اطر

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

آسيا = ل + آسید

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

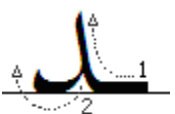
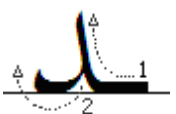

نوا = ا + نو

DOL HARFI

Dol harfi alifbodagi o'ninchi harfdir. Dol harfi satr chizig'iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfning alohida va so'z boshidagi ko'rinishlari satr

chizig'ining ustida yozilsa, so'z o'rtasidagi va so'z oxiridagi ko'rinishlari satr chizig'ining ustida yoziladi.

Bu harf o'zbek tilidagi *dur, dard, daho* so'zlaridagi **d** tovushini ifoda qiladi. Dol harfi munfasil harf bo'lgani uchun faqat bir tomon ya'ni o'ng tomondan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmasligiga qarab ular bilan bog'lana oladi.

so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida	alohida
			

dard	kamomad	sardor	yulduz	dol
درد	كامامد	سردار	يولدوز	دال

1. So'z boshida:

د ال = ال + د

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

صندوق = وق + د + صد

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قودوق = وق + د + قو

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

درامد = د + درام

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مقصود = د + مقصو

ZOL HARFI

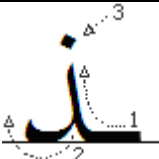
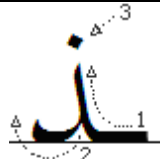
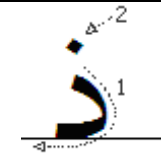
Zol harfi alifbodagi o'n birinchi harfdir. Zol harfi satr chizig'i ustida joylashadi. Bu harf o'zbek tiliga arab tilidan o'zlashgan *zibr, Zokir, zarra, mazkur* so'zlaridagi **z** tovushini ifodalaydi. Shaklan dol harfiga o'xshaydi, faqat undan ustiga qo'yiladigan bir nuqta bilan farq qiladi.

ذ (zol) «z:» fonemasi - tanglay oldi, sirg'aluvchi, shovqinli jarangli undosh.

Uni to'g'ri talaffuz qilish uchun nutq a'zolari se artikulyatsiyasidagi kabi holatga keltiriladi. Talaffuzdagi yagona farq z tovushining ishtirokidir.

Hozirgi zamon o'zbek tilida bu tovushga muqobil keluvchi tovush yo'q. Shuning uchun bu harf yot harflar sirasiga kiradi.

Zol harfi munfasil harf bo'lgani uchun faqat o'zidan oldin keladigan muttasil harflargagina qo'shib yoziladi. Zol harfi yozuvda ikki ko'rinishlidir.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

zavq	tazkira	Zokir
ذوق	تذکیره	ذاکر

1. So'z boshida:

ذهن = هن + ذ

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تذکیره = کیره + ذ + ت

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اذیت = یت + ذ + ا

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

لذین = ذ + لذی

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

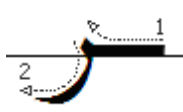
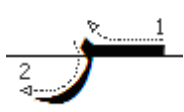

نفوذ = ذ + نفو

RE HARFI

Re harfi alifbodagi o'n ikkinchi harfdir. Re harfi satr chizig'iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfning alohida va so'z boshidagi ko'rinishlari satr

chizig‘ining ostida yozilsa, so‘z o‘rtasidagi va so‘z oxiridagi ko‘rinishlari ham xuddi shu ko‘rinishda bo‘ladi.

Bu harf o‘zbek tilidagi *rost, armon, anor* so‘zlaridagi *r* tovushini ifoda qiladi. Re harfi munfasil harf bo‘lgani uchun faqat bir tomondan, ya’ni o‘zidan oldin keladigan harflar bilan qo‘shilishi yoki qo‘shilmasligi mumkin.

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
			

bozor	xabar	orom	markab	roz
بازار	خبر	ارام	مرکب	راز

1. So‘z boshida:

راست = است + ر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

درمان = مان + ر + د

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

شراب = اب + ر + ش

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

بازار = ر + ازا

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

هنر = ر + هنذ

ZE HARFI

Ze harfi alifbodagi o‘n uchinchi harfdir. Ze harfi satr chizig‘iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfining alohida va so‘z boshidagi ko‘rinishlari satr chizig‘ining ostida yozilsa, so‘z o‘rtasidagi va so‘z oxiridagi ko‘rinishlari ham sart chizig‘iga nisbatan yuqoridagidek joylashadi.

Bu harf o'zbek tilidagi *zor*, *zo'r*, *bozor* so'zlaridagi **z** tovushini ifoda qiladi. Ze harfi munfasil harf bo'lgani uchun faqat bir tomon ya'ni o'ng tomondan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmassligiga qarab ular bilan bog'lana oladi.

so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida	alohida

OVOZ	siz	uzum	qozon	zor
آواز	سيز	اوزوم	قازان	زار

1. So'z boshida:

زاغ = اغ + ز

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

قىزىق = يق + ز + قيد

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اوزوم = وم + ز + او

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

آغيز = ز + آغيد

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

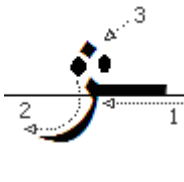
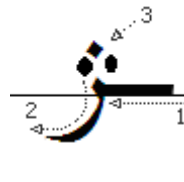

ساز = ز + سا

J:E HARFI

J:e harfi alifbodagi o'n to'rtinchi harfdir. Bu harf o'zbek tiliga fors tilidan o'zlashgan so'zlarda qo'llanadi. J:e harfi sirg'aluvchi tovush sanaladi. Bu harf *ajdarho*, *mujda*, *mujgon* kabi so'zlaridagi **j**: tovushini ifodalaydi.

Re harfidan ustiga qo'yiladigan uch nuqta bilan farq qiladi.

Bu harf munfasil harf bo'lgani uchun faqat bir tomon ya'ni o'ng tomondan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmasligiga qarab ular bilan bog'lanadi. Shunga ko'ra uning ikki ko'rinishi mavjud.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

ajdar	mujgon	jola
اژدر	موژگان	ژاله

1. So'z boshida:

ژاله = اله + ژ

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

مژده = ده + ژ + م

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

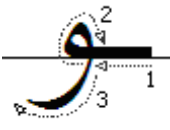
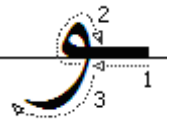

واژه = ه + ژ + وا

VOV HARFI

Vov harfi alifbodagi o'ttizinchi harfdir. Vov harfi satr chizig'iga nisbatan quyidagicha joylashadi. Bu harfning alohida va so'z boshidagi ko'rinishlari satr chizig'ining usti va ostida yozilsa, so'z o'rtasidagi va so'z oxiridagi ko'rinishlari ham satr chizig'iga nisaban quyidagicha joylashadi.

Bu harf o'zbek tilidagi *vatan*, *vasl*, *vijdon* so'zlaridagi v tovushini ifoda qiladi.

و harfi munfasil harf bo'lgani uchun faqat bir tomon ya'ni o'ng tomondan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmasligiga qarab ular bilan bog'lana oladi.

so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida	alohida
			

doru	bonu	uzun	kuz	vatan
دارو	بانو	اوزون	کوز	وطن

1. So‘z boshida:

وطن = طن + و

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

کوز = ز + و + ک

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

پرواز = از + و + پر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

بانو = و + بان

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اولو = و + اول

1-topshiriq. Alif harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Dol harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Zol harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Re harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Ze harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

6-topshiriq. J:e harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

7-topshiriq. Vov harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

دور   درد   دارو   دار   آرزو   آزار   راز   زار
dur   dard   doru   dor   orzu   ozor   roz   zor

ذاد	داد	ادا	ادر	آرا	زور	روز	دراز
<i>zod</i>	<i>dod</i>	<i>ado</i>	<i>adir</i>	<i>oro</i>	<i>zo'r</i>	<i>ruz</i>	<i>daroz</i>
ردا	رو	دود	اور	اور	وای	آو	آواز
<i>rido</i>	<i>ru</i>	<i>dud</i>	<i>o'r</i>	<i>ur</i>	<i>voy</i>	<i>ov</i>	<i>ovoz</i>
در	آزاد	اژدر	زر	رود	دور	رد	روا
<i>dar</i>	<i>ozod</i>	<i>aj:dar</i>	<i>zar</i>	<i>rud</i>	<i>davr</i>	<i>rad</i>	<i>ravo</i>

Izohli so'zlar

سردار	sardor	boshliq
درد	dard	og'riq, dard
راز	roz	sir
موژگان	muj:gon	kiprik
ژاله	j:ola	shudring, jala
دور	dur	uzoq
دود	dud	tutun
رو	ru	yuz
رود	rud	daryo
در	dar	eshik
زر	zar	tilla
دراز	daroz	uzun, novcha

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Munfasil harf deganda qanday harflar nazarda tutiladi? Ularni sanab bering.
2. Munfasil harflar o'zidan keyingi harf bilan bog'lana oladimi?
3. Munfasil harflar necha ko'rinishli harflar sanaladi?
4. Alif harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
5. Dol harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
6. Zol harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
7. Re harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
8. Ze harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.

9. J:e harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.

10. Vov harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

4-DARS

O'ZLASHGAN SO'ZLARDA QISQA UNLILARNI IFODALANISHI

REJA:

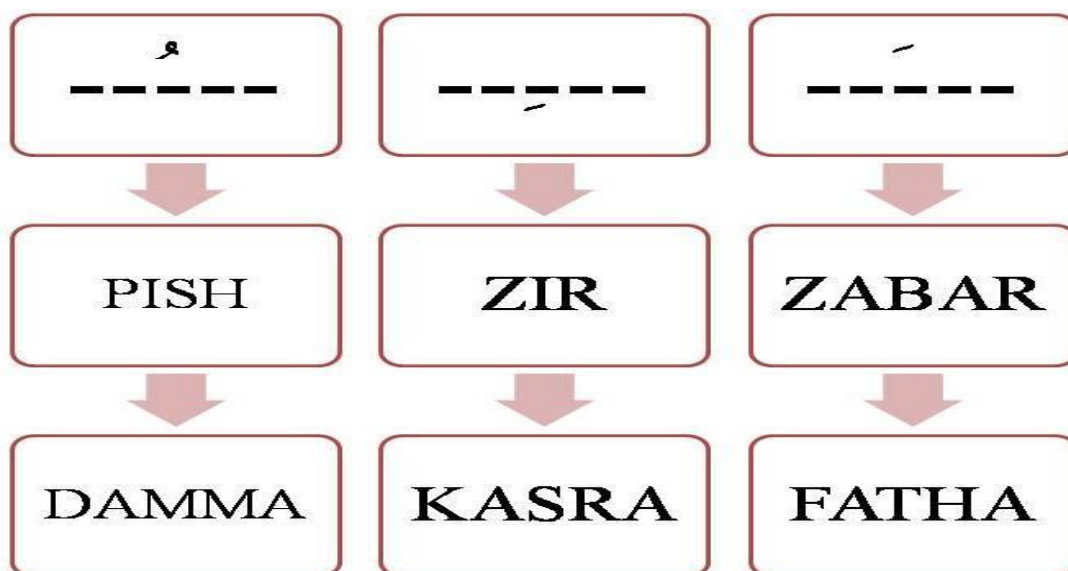
1. Eski o'zbek yozuvida unlilar va ularning yozuvda ifoda etilishi.
2. O'zlashgan so'zlarda qisqa unlilarning ifodalanishi.

Tayanch so'z va iboralar: alifbo, arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, zabar, fatha, zir, kasma, pish, damma, satr usti, satr osti, hoyi havvaz

O'quv mashg'ulotining maqsadi: alifbo, arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, zabar, fatha, zir, kasma, pish, damma, satr usti, satr osti, hoyi havvaz haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

O'ZLASHGAN SO'ZLARDA QISQA UNLILARNI IFODALANISHI

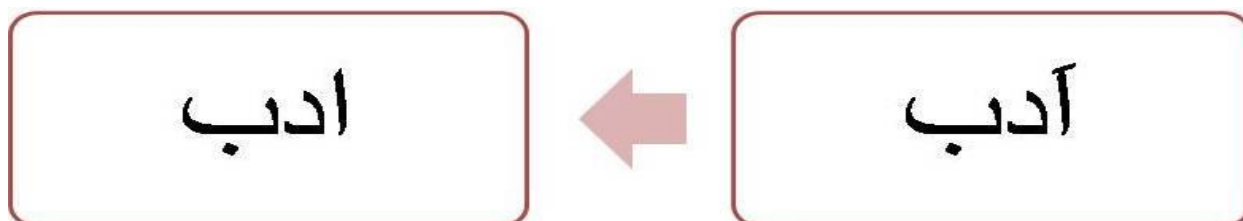
Dunyodagi aksar tillarda unli va undosh tovushlar va shunga mos holda qo'llanadigan harfiy belgilar mavjud. Garchi arab tilida ham unli va undosh tovushlar bo'lsa-da, unli tovushlarning hammasi ham yozuvda ifodalanavermaydi. Arab tilida qisqa unlilar talaffuz etiladi-yu, yozuvda tushib qoladi. Arab alifbosida qisqa unlilarni ifodalovchi maxsus harflar yo'q, biroq ba'zi bir belgilar ularni ifodalashda ishlatiladi va ular harakatlar deb nomlanadi.

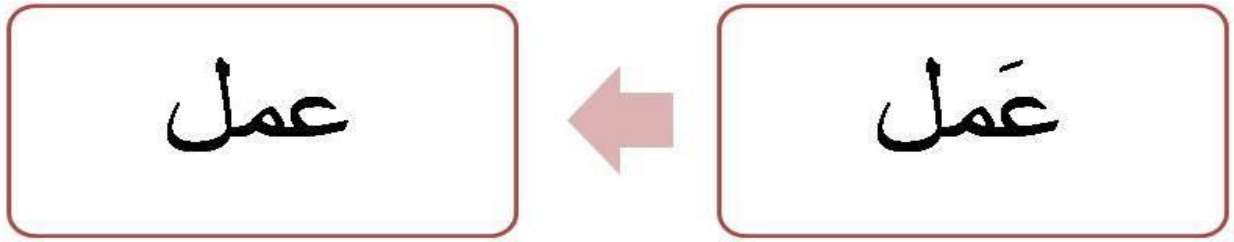
Harakatlar tilshunoslikda diakritik belgilar deb yuritiladi. Harakatlar – arab yozuvida qisqa unli tovushlarni ifoda etishning muhim usullaridan biridir. Ular, odatda, yozuvda ifodalanmaydi. Harakatlarning yozuvda ifoda etilmasligi o‘qishni qiyinlashtiradi. Arabcha so‘zlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish gunoh sanalgan. Shu sababli matnni boshdan oxirigacha harakatlar bilan berish, xususan, «Qur’on»da ko‘zga tashlanadi. Unda arab satr osti, usti belgilari va harakatlar o‘qish va talafuzdagi chalkashliklarni bartaraf qilish uchun to‘liq yozilgan. Shuningdek, yozuvdagi bu tartib XI-XIV asrlarda O‘rta Osiyoda ko‘chirilgan ayrim adabiy, badiiy, ilmiy manbalarda, aniqrog‘i, tilga oid kitoblarda ham uchraydi. Bevosita tilga oid tadqiqot bo‘lgan M.Qoshg‘ariyning «Devoni lug‘atit turk» asaridagi so‘zlar ham harakatlar orqali berilgan.

Fatha yoki zabar. Unli tovushlarni ifodalovchi harakatlarning birinchisi $\bar{\ } \bar{\ }$ belgisi bo‘lib, qisqa *a* unli tovushini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu belgi arab tilida *fatha*, fors tilida esa *zabar* deb nomlanadi.

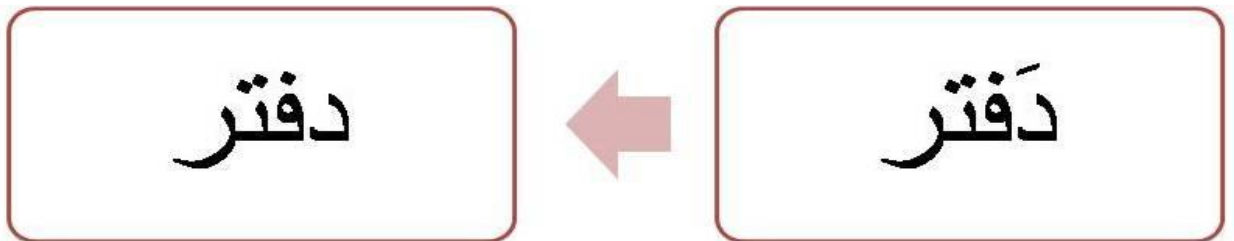
So‘z boshida qisqa *a* unlisi *alif* harfining ustiga zabar $\bar{\ }$ belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

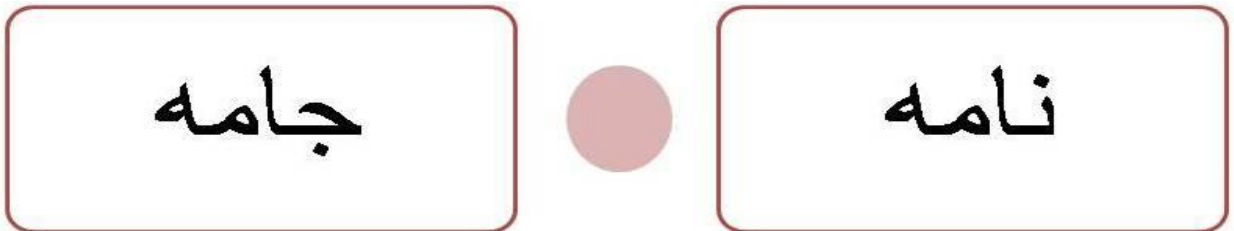
So‘z boshida qisqa *a* unlisi alif harfining ustiga zabar $\bar{A}$ belgisini qo‘yish orqali ifodalanishi bilan bir qatorda ayn harfining ustiga *zabar* belgisini qo‘yish orqali ham qisqa *a* unlisi ifodalanadi. Masalan:

So‘z o‘rtasida qisqa *a* unlisi o‘zidan oldin kelgan undosh harfning ustiga zabar belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

So‘z oxirida hoyi havvaz harfi undosh harfidan keyin kelsa, *a* unlisini ifodalaydi (bu haqda hoyi havvaz harfini o‘tganda to‘liq ma’lumot olasiz).

Hoyi havvaz harfi

1.Hoyi havvaz harfi so‘z boshida har doim “h” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

هندستان	همراه	هوا
Hindiston	hamroh	havo

2.Hoyi havvaz harfi so‘z o‘rtasida unli tovushdan so‘ng kelsa, “h” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

بہادر	پهلوان	بہروز
bahodir	pahlavon	behruz

3.Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida unli tovushdan so‘ng kelsa, “h” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

شاه

ده

ده

shoh

dah

deh

4.Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida undosh tovushdan so‘ng kelsa, “a” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

شانه

نامه

خانه

shona

noma

xona

5.Hoyi havvaz harfi o‘zlashgan so‘z oxirida undosh tovushdan so‘ng kelsa, “i” tovushini ifoda etishi ham mumkin. **Masalan:**

بلکه

زیراکه

چونکه

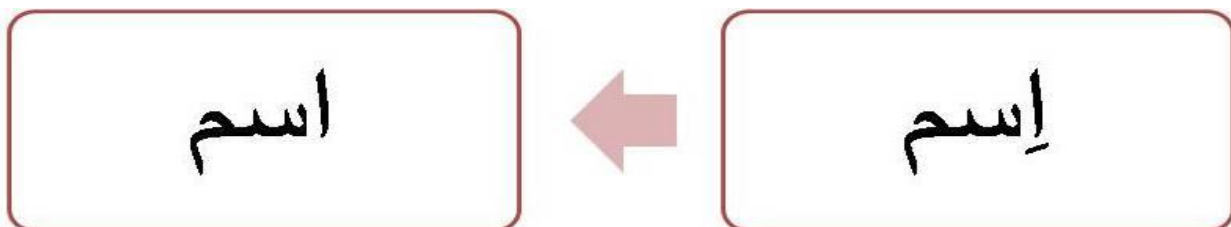
balki

zeroki

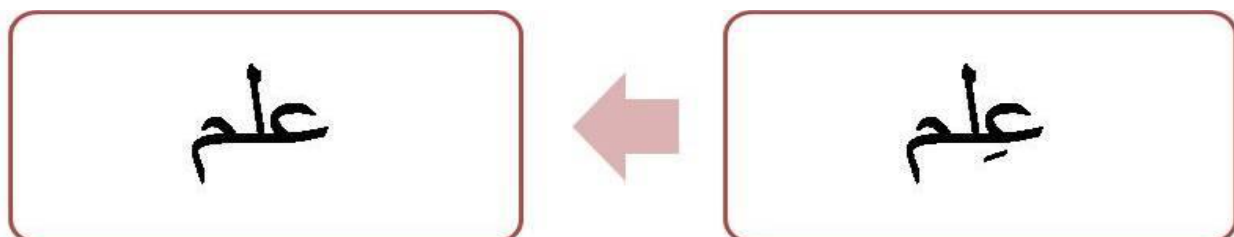
chunki

Kasra yoki zir. Unli tovushlarning ifodalovchi harakatlarning ikkinchisi _ belgisi bo‘lib, qisqa *i* unli tovushini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu belgi arab tilida *kasra*, fors tilida esa *zir* deb nomlanadi.

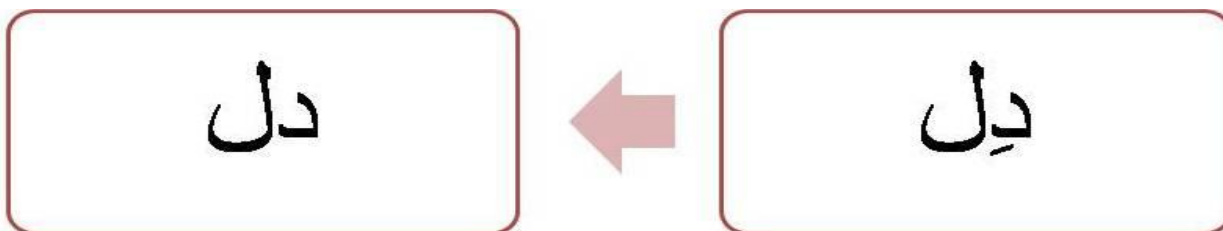
So‘z boshida qisqa *i* unlisi *alif* harfining ostiga *zir* _ belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

So‘z boshida qisqa *i* unlisi *alif* harfining ostiga *zir* _ belgisini qo‘yish orqali ifodalanishi bilan bir qatorda *ayn* harfining ostiga *zir* belgisini qo‘yish orqali ham qisqa *i* unlisi ham ifodalanadi. Masalan:

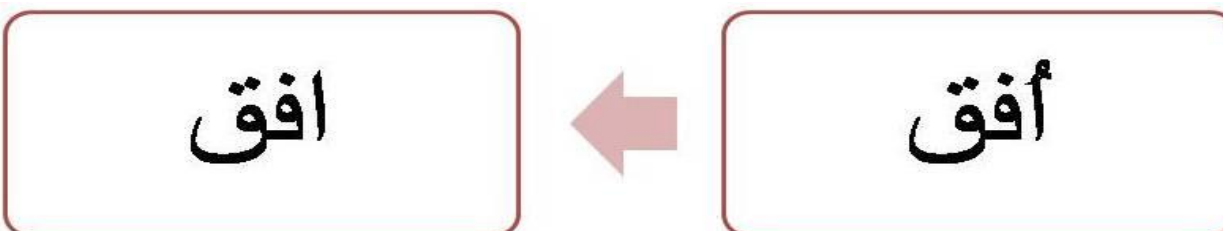
So‘z o‘rtasida qisqa *i* unlisi o‘zidan oldin kelgan undosh harfning ostiga *zir* belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

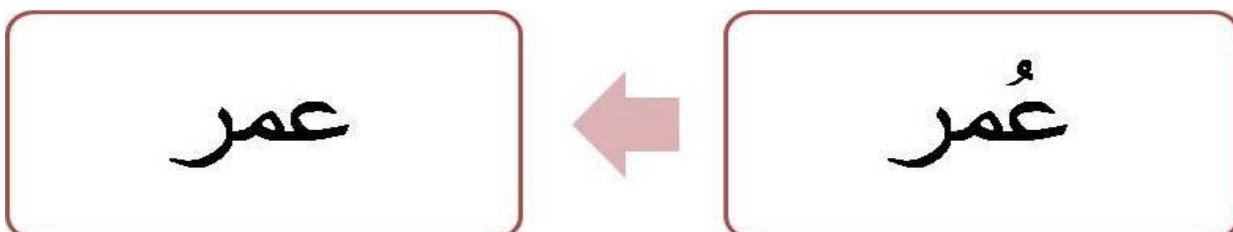
So‘z oxirida qisqa *i* unlisi uchramaydi.

Zamma yoki pish. Unli tovushlarning ifodalovchi harakatlarning uchinchisi $\bar{}$ belgisi bo‘lib, qisqa *u* unli tovushini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu belgi arab tilida *zamma* fors tilida esa *pish* deb nomlanadi.

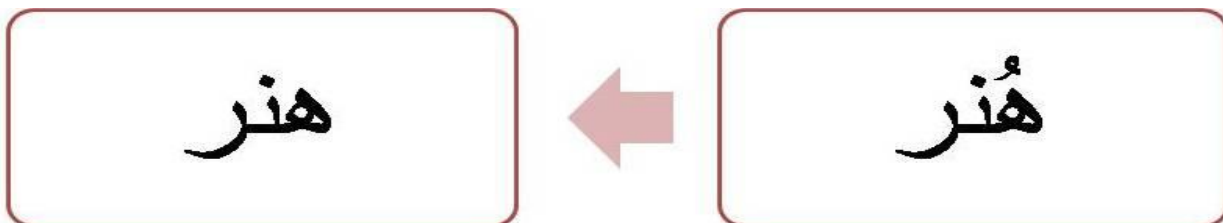
So‘z boshida qisqa *u* unlisi alif harfining ustiga *pish* $\overset{\bar{}}{a}$ belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

Shuningdek, *ayn* harfining ustiga *pish* belgisini qo‘yish orqali ham qisqa *u* unlisi ham ifodalanadi. Masalan:

So‘z o‘rtasida qisqa *u* unlisi o‘zidan oldin kelgan undosh harfning ustiga *pish* belgisini qo‘yish orqali ifodalanadi. Masalan:

So‘z oxirida qisqa *u* unlisi uchramaydi.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. O‘zlashgan so‘zlarda qisqa unlihar ifodalanishi haqida ma’lumot bering

- 2.Zabar (fatha) belgisi haqida batafsil ma'lumot bering.
- 3.Zir (kasra) belgisi haqida batafsil ma'lumot bering.
- 4.Pish (damma) belgisi haqida batafsil ma'lumot bering.
- 5.Hoyi havvaz harfi haqida batafsil ma'lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

5-DARS

O'ZLASHGAN SO'ZLARDA CHO'ZIQ UNLILARNI IFODALANISHI

REJA:

- 1.Cho'ziq unlilar haqida ma'lumot.
- 2.O'zlashgan so'zlarda cho'ziq unlilarning ifodalanishi.

Tayanch so'z va iboralar: alifbo, arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, alif harfi, vov harfi, yo harfi, alohida ko'rinishi, so'z boshidagi ko'rinishi, so'z o'rtasidagi ko'rinishi, so'z oxiridagi ko'rinishi, satr usti, satr osti, alif va ayn harfiy birikmalari, alif va yo harfiy birikmalari, alif va vov harfiy birikmalari

O'quv mashg'ulotining maqsadi: alifbo, arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, alif harfi, vov harfi, yo harfi, alohida ko'rinishi, so'z boshidagi ko'rinishi, so'z o'rtasidagi ko'rinishi, so'z oxiridagi ko'rinishi, satr usti, satr osti, alif va ayn harfiy birikmalari, alif va yo harfiy birikmalari, alif va vov harfiy birikmalari haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

O'ZLASHGAN SO'ZLARDA CHO'ZIQ UNLILARNI IFODALANISHI

O'zbek tiliga arab va fors tillaridan juda ko'plab so'zlar o'zlashgan. O'zlashgan so'zlarda unlilar qisqa va cho'ziq bo'lishi mumkin. Qisqa unlilar

belgilkar orqali ifoda etilsa, cho‘ziq unlilar yozuvda harflar orqali ifoda etiladi.

Masalan:

1.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z boshida alif harfi ustiga madda belgisi (ā) qo‘yish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

آدم	آرد	آتش
odam	ord	otash

2.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z boshida ayn va alif harfiy birikmasi orqali ifoda etiladi.

Masalan:

عادل	عارف	عالم
odil	orif	olim

3.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z o‘rtasida undosh harfdan so‘ng alif harfi qo‘yish orqali ifoda etiladi. So‘z o‘rtasida “o” tovushini ifoda etayotgan alif harfi ustiga madda belgisi qo‘yilmaydi. **Masalan:**

نان	ماه	باد
non	moh	bod

4.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z oxirida undosh harfdan so‘ng alif harfi qo‘yish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

صدا	زيبا	دانا
sado	zebo	dono

5.Cho‘ziq “o” unlisi so‘z oxirida ba‘zan undosh harfdan so‘ng yo harfi orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

تقوى	موسى	معنى
taqvo	Muso	ma’no

6.Cho‘ziq “i” unlisi so‘z boshida alif va yo harfiy birikmalari orqali ifoda etiladi.

Masalan:

ايمان	ايمداد	اينجو
iymon	imdod	inju

7.Cho‘ziq “i” unlisi so‘z o‘rtasida undosh harfdan so‘ng yo harfini yozish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

تیر	پیر	پیش
tir	pir	pish

8. Cho‘ziq “u” unlisi so‘z o‘rtasida undohsdan so‘ng vov harfi qo‘yish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

دود	نور	سود
dud	nur	sud

9. Cho‘ziq “u” unlisi so‘z oxirida undoshdan so‘ng vov harfi yozish orqali ifoda etiladi. **Masalan:**

بانو	جادو	دارو
bonu	jodu	doru

- 1-topshiriq. Cho‘ziq “o” unlisining so‘z boshidagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 2-topshiriq. Cho‘ziq “o” unlisining so‘z o‘rtasidagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 3-topshiriq. Cho‘ziq “o” unlisining so‘z oxiridagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 4-topshiriq. Cho‘ziq “i” unlisining so‘z boshidagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 5-topshiriq. Cho‘ziq “i” unlisining so‘z o‘rtasidagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 6-topshiriq. Cho‘ziq “i” unlisining so‘z oxiridagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 7-topshiriq. Cho‘ziq “u” unlisining so‘z boshidagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 8-topshiriq. Cho‘ziq “u” unlisining so‘z o‘rtasidagi shakliga 4 ta misol yozing.
- 9-topshiriq. Cho‘ziq “u” unlisining so‘z oxiridagi shakliga 4 ta misol yozing.

Izohli so‘zlar

همراه	hamroh	yo‘ldosh
بهروز	behruz	yaxshi kun
ده	deh	qishloq
ده	dah	o‘n
شانه	shona	taroq, yelka
عارف	orif	orif, tanuvchi
عادل	odil	adolatli, odil
ماه	moh	oy

صدا	sado	ovoz, tovush, sas, sado
زيبا	zebo	chiroyli, zebo
پير	pir	qari, pir (tariqat)
تير	tir	o‘q
بانو	bonu	xonim
جادو	jodu	sehr
سود	sud	foyda
ايمداد	imdod	ko‘mak, madad, yordam
اينجو	inju	marvarid

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

- 2.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq unlilar ifodalanishi haqida ma’lumot bering
- 3.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq “o” unlisining yozuvda ifodalanishi naqida ma’lumot bering.
- 4.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq “i” unlisining yozuvda ifodalanishi naqida ma’lumot bering.
- 5.O‘zlashgan so‘zlarda cho‘ziq “u” unlisining yozuvda ifodalanishi naqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi»,1989 y.

6-DARS

TURKIY SO‘ZLARDA UNLILARNI IFODALANISHI

REJA:

- 1.Turkiy so‘zlarda unlilar haqida ma’lumot.
- 2.Turkiy so‘zlarda unlilarning yozuvda ifodalanishi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, alif, vov, yo, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: alifbo, arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, yozuv, harf, belgi, tovush, unli, undosh, harakatlar, alif, vov, yo, alohida ko‘rinishi, so‘z boshidagi ko‘rinishi, so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishi, so‘z oxiridagi ko‘rinishi, satr usti, satr osti haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

TURKIY SO‘ZLARDA UNLILARNI IFODALANISHI

Eski o‘zbek yozuvida iste’molda bo‘lgan so‘zlarda unlilar harflar orqali ifoda etiladi. Bu harflar quyidagilar: alif (ا), yo (ی) va vov (و) harflaridir. Nomlari zikr qilingan yuqoridagi harflar “a”, “o”, “i”, “u”, “e”, “ya”, “yu”, “ye” kabi tovushlarni ifoda etishda ishlatiladi.

ALIF HARFI

1. So‘z boshida alif harfi ustiga zabar belgisi qo‘yilsa, “a” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

اسرار	ابرار	اکبر
asror	Abror	Akbar

2. So‘z boshida alif harfi ostiga zir belgisi qo‘yilsa, “i” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

اداره	انسان	اسم
idora	inson	ism

3. So‘z boshida alif harfi ustiga pish belgisi qo‘yilsa, “u” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

امید	استخوان	افق
umid	ustuxon	ufq

4. So‘z boshida alif harfi ustiga madda belgisi qo‘yilsa, “o” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

آق	آش	آدم
oq	osh	odam

5. So‘z boshida a‘yn va alif harfiy birikmalari “o” unli tovushini ifoda etadi.

Masalan:

عالم	عاشق	عادل
olim	oshiq	odil

6. So‘z boshida alif va yo harfiy birikmalari “i” yoki “y” unli tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

ایلاک	ایشیک	ایش
elak	eshik	ish

7. So‘z boshida alif va vov harfiy birikmalari “u” yoki “o” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

اولوغ	اوقیش	اوزوم
ulug‘	o‘qish	uzum

8. So‘z o‘rtasida alif harfi undoshdan keyin o‘rniga ko‘ra “a” yoki “o” unlilarini ifoda etadi. **Masalan:**

ساریق	نان	تاغ
sariq	non	tog‘

9. Ba‘zan so‘z o‘rtasida alif harfi hamza belgisiga vositachi harf vazifasida klelishi mumkin. Bunda alif harfi hech qanday toovush ifoda etmaydi. **Masalan:**

تاریخ	شان	تاکید
tarix	shan	ta‘kid

10. So‘z oxirida alif harfi undoshdan keyin o‘rniga ko‘ra “a” yoki “o” unlilarini ifoda etadi. **Masalan:**

آنا	بابا	آپا
ona	bobo	opa

11. Ba‘zan arab tilidan kirgan so‘zlarda tanvinga bositachi harf vazifasida kelishi mumkin. **Masalan:**

مثلا	خصوصا	تقریبا
masalan	xsusan	taqriban

VOV HARFI

1. So‘z boshida vov harfi har doim “v” undosh tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

ولایت	وقت	وطن
viloyat	vaqt	vatan

2. So‘z boshida alif va vov harfiy bitikmalari kelsa, “u” yoki “o” unli tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

اوکا	اورتاق	اوزبیک
uka	o‘rtoq	o‘zbek

3. So‘z boshida yo va vov harfiy bitikmalari kelsa, “yu” unli tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

یوک	یوراک	یولدوز
yuk	yurak	yulduz

4. So‘z o‘rtasida vov harfi undoshdan keyin kelsa, “u” yoki “o” tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

کون	تورت	تون
kun	to‘rt	tun

5. So‘z o‘rtasida vov harfi unlidan keyin kelsa, “v” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

بویاق	تاواق	آواز
bo‘yoq	tovoq	ovoZ

6. So‘z o‘rtasida ba‘zan vov harfi yoziladi lekin o‘qilmaydi. Bu vov harfi “vovi zoida” ya’ni “orttirilgan vov” degan ma’noni ifoda etadi. **Masalan:**

خوارزم	xorazm	Xorazm
خواب	xob	uyqu
استخوان	ustixon	suyak
خواننده	xonanda	xonanda, qo‘shiq kuylovchi
غزلخوان	g‘azalxon	g‘azalxon, g‘azal o‘quvchi
خوشخوان	xushxon	yoqimli kuylovchi
درخواست	darxost	talab, so‘rov
خواهلاماق	xohlamoq	xohlamoq
خواجه	xoja	xo‘ja, ega, xo‘jayin

خواهش	xohish	xohish, istak
خوانش	xonish	kuy, ashula
خواهن	xohan	xohlovchi, xohlayotgan
نيكخواه	nikxoh	yaxshilik tilovchi
خوشخواه	xushxoh	yaxshilik tilovchi
خوابگاه	xobgoh	uxlash xonasi
دلخواه	dilxoh	ko'ngil ochuvchi

7. So'z o'rtasida ba'zan vov harfi hamza belgisiga vositachi harf vazifasini bajaradi. Bunday holda vov harfi umuman tovush ifoda etmaydi. **Masalan:**

مسول	مولى	مومن
Mas'ul	muallif	mo'min

8. Jumla tarkibida vov harfi ikki so'z o'rtasida kelsa "va" bog'lovchisini ifoda etadi. **Masalan:**

سو و هوا	آلما و انار	مين و سين
suv va havo	olma va anor	men va sen

9. So'z oxirida vov harfi undoshdan keyin kelsa, "u" tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

بانو	شو	بو
bonu	shu	bu

10. So'z oxirida vov harfi unlidan keyin kelsa, "v" tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

آلو	جلو	او
olov	jilov	ov

YO HARFI

1. So'z boshida yo harfi har doim "y" undosh tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

يولبرس	يوق	يول
yo'lbars	yo'q	yo'l

2. So'z boshida alif va yo harfiy bitikmalari kelsa, "i" yoki "e" unli tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

ایت	اینی	ایلیک
et	ini	ilik

3. So‘z o‘rtasida yo harfi undoshdan keyin kelsa, “i” yoki “e” tovushlarini ifoda etadi. **Masalan:**

قیش	بیش	تیش
qish	bish	tish

4. So‘z o‘rtasida yo harfi unlidan keyin kelsa, “y” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

تایاق	قایناق	آیاق
tayoq	qaynoq	oyoq

5. So‘z o‘rtasida ba‘zan yo harfi hamza belgisiga vositachi harf vazifasini bajaradi. Bunday holda yo harfi umuman tovush ifoda etmaydi. **Masalan:**

مسائل	رئیس	نائل
masoil	rais	noil

6. So‘z oxirida yo harfi undoshdan keyin kelsa, “i” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

کولدی	باردی	دیدى
kuldi	bordi	dedi

7. So‘z oxirida yo harfi unlidan keyin kelsa, “y” tovushini ifoda etadi. **Masalan:**

قوى	باى	اى
qo‘y	boy	oy

8. Ba‘zan so‘z oxirida yo harfi o unli tovushini ifoda etadi. So‘z oxiridagi o unli tovushini ifoda etgan yo harfi alifi maqsura (qusurli alif) yoki alifi shikasta (sindirilga, egilgan alif) deb nomlanadi. Eski o‘zbek yozuvida alifi maqsura quyidagi so‘zlarda uchraydi. **Masalan:**

موسى	Muso	حتى	hatto
مصطفى	Mustafo	دعوى	da‘vo
عيسى	Iso	تعالى	taolo
يحيى	Yahyo	فتوى	fatvo
مرطضى	Murtazo	تقوى	taqvo

9. So‘z oxirida yo harfi undoshdan keyin kelib, “iy” tovushlar birikmasini ifoda etishi mumkin. **Masalan:**

لطفی	سیاسی	اقتصادی
Lutfiy	siyosiy	iqtisodiy

1-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

olov	non	un	amr	ilm	ishq	olam	oq
qiz	ini	og‘a	bobo	sariq	saqich	sakkiz	tosh
dono	sado	ona	to‘r	to‘rt	to‘n	tun	besht

2-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini mo‘zlashtiring.

انار	احمد	آزاد	آباد	آو	آی	آق	آش
ارستو	احد	عالی	عاقل	عارف	عاشق	عادل	عالم
اضافه	ابتدا	بادام	تاغ	بال	دانا	آسان	آسمان

3-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

tuz	qish	yoz	ko‘k	til	yuz	qora	yashil
burda	qosh	soch	chok	qo‘l	qush	vatan	yosh
yurak	tog‘a	xo‘b	kuz	qor	davo	samo	sog‘

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini mo‘zlashtiring.

اقتصادی	ادبی	بای	آیدین	سین	بیز	یولبارس	یوز
لطفی	سیاسی	اوی	سیر	تیرماق	قیز	بیگیت	یاش
یاشیل	بیتم	قییین	دقیقه	تینیم	یوراک	ایلغار	ایستاک

Izohli so‘zlar

استخوان	ustuxon	suyak
امید	umid	umid
عادل	odil	odil
تاکید	ta‘kid	ta‘kid
خواب	xob	uyqu

غزلخوان	g‘azalxon	g‘azalxon, g‘azal o‘quvchi
خوشخوان	xushxon	yoqimli kuylovchi
درخواست	darxost	talab, so‘rov
خواجه	xoja	xo‘ja, ega, xo‘jayin
خواست	xohish	xohish, istak
خوانش	xonish	kuy, ashula
خوان	xohan	xohlovchi, xohlayotgan
نيكخواه	nikxoh	yaxshilik tilovchi
خوشخواه	xushxoh	yaxshilik tilovchi
خوابگاه	xobgoh	uxlash xonasi
دلخواه	dilxoh	ko‘ngil ochuvchi

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Alif harfi orqali ifoda etiladigan unlilar haqida ma‘lumot bering.
2. Vov harfi orqali ifoda etiladigan unlilar haqida ma‘lumot bering.
3. Yo harfi orqali ifoda etiladigan unlilar haqida ma‘lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

7-DARS

MUTTASIL HARFLAR.

BE, PE, TE, SE, NUN VA YO HARFLARI

REJA:

1. Muttasil harflar haqida ma‘lumot.
2. Be harfi haqida ma‘lumot.
3. Pe harfi haqida ma‘lumot.

4. Te harfi haqida ma'lumot.
5. Se harfi haqida ma'lumot.
6. Nun harfi haqida ma'lumot.
7. Yo harfi haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, be harfi, pe harfi, te harfi, se harfi, nun harfi, yo harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, b tovushi, p tovushi, t tovushi, s tovushi, n tovushi, i tovushi, e tovushi, iy tovushi

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, be harfi, pe harfi, te harfi, se harfi, nun harfi, yo harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, b tovushi, p tovushi, t tovushi, s tovushi, n tovushi, i tovushi, e tovushi, iy tovushi haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MUTTASIL HARFLAR

Muttasil harflar ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar bo'lib, ular yozuvda to'rt ko'rinishli bo'ladi. Arab-o'zbek alifbosidagi muttasil harflar soni 25 ta. Bunday harflarning alohida – alifboda berilish shakli, so'z boshida, so'z o'rtasida va so'z oxiridagi shakllari mavjud. Muttasil harflarga xos umumiy xususiyat shundaki, ular munfasil harflardan farqli holda o'zidan oldingi va keyingi harflarga ulana oladi. Agar bu harflar so'z o'rtasida va oxirida munfasil harfdan keyin kelsa, munfasil harf bilan bog'lanmaydi. Chunki munfasil harf o'zidan keyingi harfga “qo'l bermaydi”.

BE HARFI

Be harfi alifbodagi ikkinchi harfdir. Be harfining barcha ko'rinishlari satr chizig'ining ustida yoziladi.

ب harfi *bobo, bog', rubob, bilim* kabi so'zlardagi **b** tovushini ifoda etadi.

Bu harf muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmassligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lanadi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida

borur	bozor	bobo
بارور	بازار	بابا

بيب	بب	ب
-----	----	---

1. So'z boshida:

ب = بولاق + بولاق

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

ك = كوتر + وتر

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

با = باور + اور

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

مكت = مکتب + ب

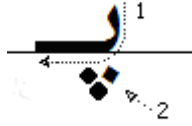
5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ضر = ضرب + ب

PE HARFI

Pe harfi alifbodagi uchinchi harf. Bu harf *pok*, *oppoq*, *qo'lgop* kabi so'zlardagi **p** tovushini ifoda etadi.

پ harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmassligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

par	opa	padar
پَر	آپا	پَدَر

پ	پا	پا
---	----	----

1. So‘z boshida:

پارلاق = لارلاق + پ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

آشپز = ز + پ + آ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قاپلان = لان + پ + قا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

ایپ = پ + ای

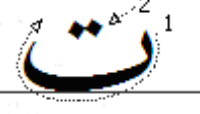
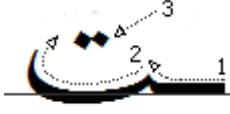
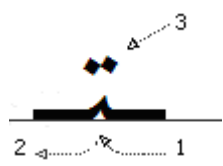

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

كوپ = پ + كو

TE HARFI

Te harfi alifbodagi to‘rtinchi harf. Te harfi *tog‘, tosh, otash, poytaxt* kabi so‘zlardagi **t** tovushini ifoda etadi.

t harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

o‘t	o‘tin	tan
اوت	اوتین	تن

تنت	نت	ت
-----	----	---

1. So‘z boshida ko‘rinishi:

ت = تیمیر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مکتوب = ب + ت + مک

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ترتیب = ب + ت + تر

4. So‘z oxirida ulangan shakli:

تخت = ت + تخ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قنات = ت + قنا

SE HARFI

Se harfi alifbodagi beshinchi harf. ث (se) «s:» fonemasi - tanglay oldi sirg‘aluvchi, jarangsiz, shovqinli. Se harfi ustki va ostki tishlar o‘rtasida talaffuz qilinadi. Bunday tovush o‘zbek tilida mavjud emas.

Uning artikulyatsiyasida til uchini tishlar orasiga shunday joylashtirish kerakki, u yuqoridagi tishlarga mahkam jiplashib tursin. Shunda til uchi bilan pastki tishlar orasida kichik tirqish qoladi. Nutq a‘zolarining shunday holatida ث se fonemasi kuch bilan talaffuz qilinadi.

Bu harf arab tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan *meros, voris, misol, masala* so'zlaridagi s tovushini ifoda qiladi.

ث harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmassligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida

sano	asar	sarvat
ثنا	اثر	ثروت

ثث	ث	ث
----	---	---

Eslab qoling: *Sano, suls, misl, nasr, nisor, sobit, osor, asno, savob, sabot, samara, masal, misol, masala, musbat, 'Usmon, sarvatmand, sur, samar, samir* so'zlari tarkibida tanglay oldi sirg'aluvchi, jarangsiz, shovqinli se tovushi mavjud bo'lib, faqat mazkur ث harfi bilan yoziladi.

1. So'z boshida ko'rinishi:

ثانيه = ثانيه + ث

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مثال = مال + ث + م

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اثر = ر + ث + ا

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

حديث = ث + حدي

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مراث = ث + مرا

NUN HARFI

Nun harfi alifbodagi yigirma to‘qqizinchi harfdir. Bu harf *non, ona, vatan, qo‘shni* kabi so‘zlardagi *n* tovushini ifoda etadi.

ن harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida

non	ana	ona
نان	انا	انا

ننن	نن	ن
-----	----	---

1. So‘z boshida:

نور = نور + ن

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تنبل = بل + ن + ت

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

كوندوز = دوز + ن + كو

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

گلشن = ن + گلش

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تون = ن + تو

YO HARFI

Yo harfi alifbodagi o‘ttiz ikkinchi harfdir. Yo harfi o‘zidan oldin va keyin kelgan harflarga qo‘shib yozila oladi, shuning uchun yozuvda to‘rt xil ko‘rinishda bo‘ladi.

Yo harfining alohida va so‘z oxiridagi shakllari satr chizig‘ining ustida va ostida yoziladi. So‘z boshidagi va so‘z o‘rtasidagi shakllari faqat satr chizig‘i ustida yoziladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

Layli	tez	yil
لایلی	تیز	ییل

ییلی	یی	ی
------	----	---

Avvalgi darslarda o‘tilgan **be, pe, te, se, nun** harflari bilan **yo** harfining so‘z boshidagi va so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishlari shaklan o‘xshash bo‘lib, ular nuqtalarining miqdori hamda ularning joylashish o‘rniga ko‘ra bir-biridan farq qiladi.

1. So‘z boshida:

یوز = وز + ی

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تیل = ل + ی + ت

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تعریف = ف + ی + عر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

ایککی = ی + یک

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

س ر ا ی = ی + س ر ا

1-topshiriq. Be harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Pe harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Te harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Se harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Nun harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

6-topshiriq. Yo harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

7-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

ادب	رباب	تير	آباد	ابرار	بیز	بیر	بار
adab	rubob	tabar	obod	Abror	biz	bir	bor
ایپ	پا	پروا	پرواز	پر	باد	آپا	پدر
ip	po	parvo	parvoz	par	bod	opa	padar
توب	آت	تورت	توتزار	توز	تور	توت	بات
tut	ot	to‘rt	tutzor	tuz	to‘r	tut	bot
ثانی	آثار	إثبات	ثانیه	اثر	ثواب	ثور	ثبات
soni	osor	isbot	soniya	asar	savob	savr	sabot
تير	بیر	دیدى	توی	یور	یاز	یوت	یار
tir	bir	dedi	to‘y	yur	yozi	yut	yor
تین	تون	آنا	انا	انار	نور	ناز	نان
tin	tun	ona	ana	anor	nur	noz	non

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

bor	bod	obod	abad	odob	ob	bad	bozor
pir	po‘r	opa	parvo	partav	padar	par	pat
tar	tur	otar	ota	butun	tut	ter	ot
asar	soniya	soni	sarvat	osor	sabot	savr	isbot
nur	navo	ona	ini	un	o‘n	to‘n	zan
yur	yuz	yozi	bar	bet	dedi	boy	toy

9-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

او تاي دور. بو آتدور. او ايتدور. بو اناردور. او توتدور. بو آتادور. او آنادور. بو
 آپادور. او بابادور. بو توندور. او اوندور. بو ناندور. او نوردور. بو ربابدور. او
 ديواردور. بو دارودور. دارو دروادور. بو تبردور. او اوتيندور.
 بابا بازار باردی. آنا نان ياپدی. آيا توت تيردی. بابور توت يیدی. آتا اوتين ياردی.
 آنا انا تندير. آنا انا نان. آيا بو توتدور و او توتزاردور. بو انار و او انارزاردور.
 ترازودا توت و انار تارتور. آيا بو توزدور. بائر ناوای دور. او تنديردا نان ياپدی.
 بو نوردور. بو يورتدور. بو يورت آباددور. بو آباد يورت آنا يورتدور.

10-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o‘giring.

Ona ana non. Ona ana tandir. Opa non yopdi. U non yedi. Ini anor uzdi.
 Ota uni tortdi. Og‘a tut terdi. Botir bozor bordi. Abror va Botir og‘a-ini.
 Bu uy. U ayvon. Bu it. Ana u ot. Otarda to‘rt yuz ta ot bor.

Izohli so‘zlar

باد	bod	shamol
پير	pir	qari
پدر	padar	ota
بد	bad	yomon
ثور	savr	sigir
ثروت	sarvat	boylik
آثار	osor	asarlar
تير	tir	o‘q
تبر	tabar	bolta

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Muttasil harflar va ularning xususiyatlari haqida ma‘lumot bering.
2. Be harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma‘lumot bering.
3. Pe harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma‘lumot bering.
4. Te harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma‘lumot bering.
5. Se harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma‘lumot bering.

6. Nun harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
7. Yo harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

8-DARS

JIM, CHIM, HOYI HUTTIY, XE HARFLARI

REJA:

1. Jim harfi haqida ma'lumot.
2. Chim harfi haqida ma'lumot.
3. Hoyi hutti harfi haqida ma'lumot.
4. Xe harfi haqida ma'lumot.

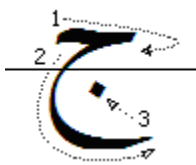

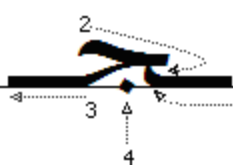
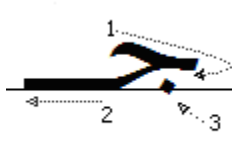
Tayanch so'z va iboralar: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, jim harfi, chim harfi, hoyi hutti harfi, xe harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, j tovushi, ch tovushi, h tovushi, x tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, jim harfi, chim harfi, hoyi hutti harfi, xe harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, j tovushi, ch tovushi, h tovushi, x tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

JIM HARFI

Jim harfi alifbodagi yettinchi harfdir. Bu harf alifboda jim deb nomlanadi. Jim harfi o'zbek tilidagi *jo'ja, jar, jabr, rivoj* so'zlaridagi *j* tovushini ifoda etadi.

Jim harfi muttasil ya'ni ikkitomonlama qo'shiluvchi harf bo'lib, o'zidan oldin hamda o'zidan keyin kelgan qo'shilish imkoniyatiga ega bo'lgan harflar bilan qo'shib yoziladi. Jim harfi yozuvda to'rt ko'rinishli bo'ladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

jayron	jo'ja	jon
جیران	جوجه	خان

جج	ج	ج
----	---	---

1. So'z boshida:

جهان = هان + ج

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مجنون = نون + ج + م

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

مرجان = ان + ج + مر

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

رنج = ج + رن

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

خارج = ج + خار

CHIM HARFI

Chim harfi alifbodagi yettinchi harfdir. Bu harf alifboda chim deb nomlanadi.

Chim harfi o'zbek tilidagi *cho'l*, *chorshanba*, *qilich*, *qochoq* so'zlaridagi *ch* tovushini ifoda etadi. Chim harfi muttasil ya'ni ikkitomonlama qo'shiluvchi harf bo'lib, o'zidan oldin hamda o'zidan keyin kelgan qo'shilish imkoniyatiga ega

bo'lgan harflar bilan qo'shib yoziladi. Chim harfi yozuvda to'rt ko'rinishli bo'ladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida

chopar	choy	chordevor
چاپار	چای	چاردیوار

چچ	چچ	چ
----	----	---

1. So'z boshida:

چراق = راق + چ

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

پیچاق = لاق + چ + پید

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ساقچق = یق + چ + سا

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

قیرغیچ = چ + قیرغید

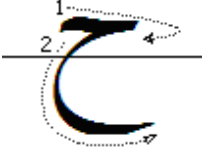
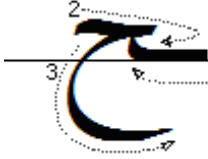
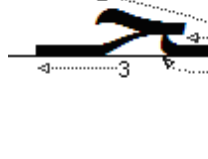
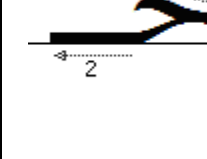
5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قولاچ = چ + قولا

HOYI HUTTIY HARFI

Hoyi-hutti harfi alifbodagi sakkizinchi harfdir. Bu harf o'zbek tiliga arab tilidan kirib o'zlashgan so'zlardagina qo'llanadi. Hoyi hutti harfi bo'g'iz **h** tovushini ifodalaydi. O'zbek tilidagi **halim, hakim, hukamo, mahkam, solih, sahro** kabi so'zlardagi **h** tovushi hoyi huttiiy harfi bilan yoziladi.

Hoyi-hutti harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo'shilish yoki qo'shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi. Hoyi hutti harfi yozuvda to'rt ko'rinishda bo'ladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

habib	hudud	rohat
حبيب	حدود	راحت

حح	ح	ح
----	---	---

1. So'z boshida:

حکمت = کمت + ح

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

محمود = مود + ح + م

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

احوال = وال + ح + ا

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

صلح = ح + صل

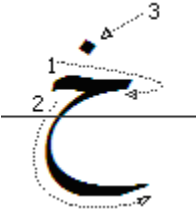
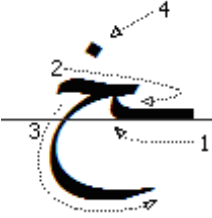
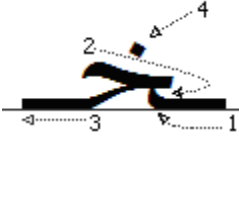
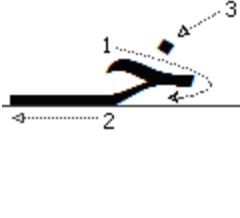
5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اصلاح = ح + اصلا

XE HARFI

Xe harfi alifbodagi to'qqizinchi harfdir. Bu harf alifboda xe deb nomlanadi. Xe harfi o'zbek tilidagi *xabar*, *xat*, *shox*, *daraxt* so'zlaridagi *x* tovushini ifoda etadi. Xe harfi muttasil ya'ni ikkitomonlama qo'shiluvchi harf bo'lib, o'zidan

oldin hamda o‘zidan keyin kelgan qo‘shilish imkoniyatiga ega bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Xe harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

axtardi	taxt	daraxt
اختاردی	تخت	درخت

خخخ	خخ	خ
-----	----	---

1. So‘z boshida:

خ + بر = خبر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

ب + خ + تسيز = بختسيز

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

كار + خ + لانه = كارخانه

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

ميد + خ = ميخ

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

چر + خ = چرخ

1-topshiriq. Jim harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Chim harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Hoyi hutti harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Xe harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

تاج	رواج	تاجر	اژدر	جادو	جدا	جون	جان
toj	rivoj	tojir	aj:dar	jodu	judo	jun	jon
آچ	برنچ	چاچ	چوپ	اوچدی	آچدی	چای	چین
och	birinch	choch	cho'p	uchdi	ochdi	choy	chin
حیرت	حیوان	حضرت	حربی	حدیث	حاجت	حبیب	حد
hayrat	hayvon	hazrat	harbiy	hadis	hojat	habib	had
درخت	خر	خبر	تخت	بخت	خان	خون	یخ
daraxt	xar	xabar	taxt	baxt	xon	xun	yax

6-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni arab yozuviga o'giring.

jib	jodu	jabr	tojir	javob	toj	rivoj	xroj
chodir	choy	chin	ochar	uch	nochor	choch	tinch
had	hudud	hayvon	hayo	habib	hayrat	hur	hayot
xar	xon	daraxt	baxt	taxt	xabar	xun	xotun

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko'chirib yozing va o'qilishini o'zlashtiring.

راوی روایت ایستور ایردی. بو نان دور. او نانوایدور. نانوای تنوردا نان یاپور. نادر اوت اورور. بو آت دور و او تای دور. انور و ابرار دانادور. آی توننی یاریتور. آری دیدی. او آب و بو نان دور. بابا توتزاردا توت تیردی. او بازار باردی. او آواز بیردی. بازار آباددور. پرویز انار ییدی. بو چوپ و او توپدور. بو چادر و او چوپاوندور.

8-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o'giring.

Bu padardur. U onadur. Bu jiydadur. U opadur. Bu cho'pondur. U ovchidur. Bu chinordur. U chopondur. Bu hayvondur. U Habibdur. Bu xordur. U chayondur. Bu chopardur. U jondur. Bu jindur. U bojdur. Bu hadisdur. U hayotdur. Bu xatdur. U boddur. Bu narvondur. U zabondur. Bu dandondur. U zanjirdur. Bu xordur. U bo'rondur.

Izohli so'zlar

پدر	padar	ota
خوار	xor	xor, tikan
خر	xar	eshak
خراج	xiroj	xiroj, soliq turi
تاجر	tojir	tojir, savdogar

برنج	birinch	guruch
باد	bod	bod, sabo, shamol
زبان	zabon	zabon, til
دندان	dandon	tish
حد	had	chegara

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Jim harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
2. Chim harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
3. Hoyi hutti va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.
4. Xe harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma'lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

9-DARS

SIN, SHIN, SOD VA ZOD HARFLARI

REJA:

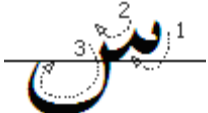

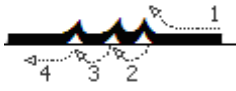

1. Sin harfi haqida ma'lumot.
2. Shin harfi haqida ma'lumot.
3. Sod harfi haqida ma'lumot.
4. Zod harfi haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab-o'zbek alifbosi, eski o'zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo'shiluvchi harflar, sin harfi, shin harfi, sod harfi, zod harfi, alohida shakli, so'z boshidagi shakli, so'z o'rtasidagi shakli, so'z oxiridagi shakli, s tovushi, sh tovushi, s tovushi, z tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, sin harfi, shin harfi, sod harfi, zod harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, s tovushi, sh tovushi, s tovushi, z tovushi, satr ostki qism, satr ustki qism haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

SIN HARFI

Sin harfi alifbodagi o‘n beshinchi harfdir. Bu harf alifboda sin deb nomlanadi. Sin harfi o‘zbek tilidagi *soz, sabab, dars, so‘roq* so‘zlaridagi *s* tovushini ifoda etadi. Sin harfi muttasil ya’ni ikkitomonlama qo‘shiluvchi harf bo‘lib, o‘zidan oldin hamda o‘zidan keyin kelgan qo‘shilish imkoniyatiga ega bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Sin harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

asb	dast	suv
اسب	دست	سوو

سسس	سس	س
-----	----	---

1. So‘z boshida:

سبب = سبب + س

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

انسان = ان + س + ان

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

پاسبان = بان + س + پا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

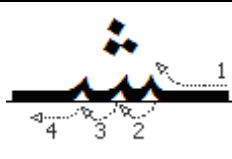

خسيس = س + سس

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اولو + س = اولوس

SHIN HARFI

Shin harfi alifbodagi o‘n oltinchi harfdir. Bu harf alifboda shin deb nomlanadi. Shin harfi o‘zbek tilidagi *shirin, shavkat, osh, shoshmoq* so‘zlaridagi *sh* tovushini ifoda etadi. Shin harfi muttasil ya’ni ikkitomonlama qo‘shiluvchi harf bo‘lib, o‘zidan oldin hamda o‘zidan keyin kelgan qo‘shilish imkoniyatiga ega bo‘lgan harflar bilan qo‘shib yoziladi. Shin harfi yozuvda to‘rt ko‘rinishli bo‘ladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

qish	sharbat	tosh
قىش	شربت	تاش

ششش	شش	ش
-----	----	---

1. So‘z boshida:

ش + عر = شعر

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

بىد + ش + يك = بيشىك

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

بو + ش + لىق = بوشلىق

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تپ + ش = تپش

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

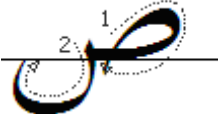

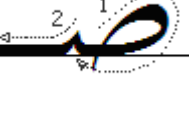
تا + ش = تاش

SOD HARFI

Sod harfi alifbodagi o'n yettinchi harfdir. ص (sod) «s.» fonemasi - tanglay oldida talaffuz qilinuvchi tish orti emfatik sirg'aluvchi, shovqinli jarangli undosh. Uning artikulyatsiyasi nutq a'zolarining holatlari oddiy til oldi sirg'aluvchisi «sin» ning talaffuziga o'xshaydi. Boshqacha aytganda til uchi pastki tizmasining ichki tomoniga biroz tegib turadi. Tilning o'rta qismi qattiq tanglayga qarab ko'tariladi va havo o'tishi uchun tor tirqish hosil qilinadi. A'zolarining ana shunday holatlarida havo sirg'alishidan **sod** harfini ifodalovchi tovush talaffuz qilinadi. Biroq shuni esdan chiqarmaslik kerakki, emfatik talaffuzda oddiy undosh talaffuzdagiga nisbatan havo o'tish yo'li anchagina tor bo'ladi; til va boshqa barcha a'zolar, nihoyatda, taranglashadi; til orqasi yumshoq tanglayga qarab to'liq tortiladi; havo sirg'alib kuch bilan tashqariga otiladi. Bunday tovush o'zbek tilida mavjud emas.

Bu harfni ifodalovchi tovush o'zbek va rus tillarida mavjud emas. Bu harf faqat o'zbek tiliga arab tilidan kirib o'zlashgan *sodiq, sidq, sandiq, sahro* kabi so'zlarda qo'llanadi. Bu tovush o'zbek xalqining fonologik bazasida bo'lmagani uchun sin harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ص harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo'shilish yoki qo'shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

sabr	tasvir	shaxs
صبر	تصور	شخص

صصص	صص	ص
-----	----	---

1. So'z boshida:

صبا = با + ص

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

حصرت = رت + ص + ح

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

فرصت = ت + ص + فر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

شخص = ص + شخ

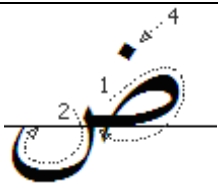
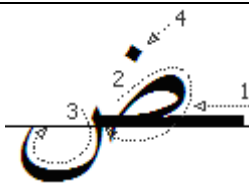
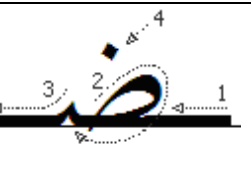
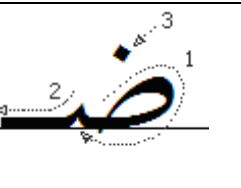
5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

احتراس = ص + احترا

ZOD HARFI

Zod harfi alifbodagi o‘n sakkizinchi harfdir. ض (zod) «d:» fonemasi - emfatik tanglay oldi tovushi, shovqinli, jarangli, tish orti portlovchisi. U barcha sifatleri bilan «d» fonemasiga mos kelsa ham, birgina farqi bor. U ham bo‘lsa, nutq a‘zolarining ortiqcha kuch bilan taranglashuvidir. Boshqacha qilib aytganda, uning artikulyatsiyasi paytida til uchi tanglay oldiga tortilib, qattiq jiplashadi, ayni shu lahzada havo oqimi shiddat bilan tashqariga otiladi va **zod** fonemasi talaffuz qilinadi. Artikulyatsiya paytida burun bo‘shlig‘ini tanglay bilan bog‘lovchi tirqish yopiq bo‘ladi. Shu sababli havo oqimi faqat og‘iz bo‘shlig‘i orqali tashqariga yo‘l oladi. Bunday tovush o‘zbek tilida yo‘q. Bu harfni ifodalovchi tovush o‘zbek tilida mavjud emas. U faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan *zarar*, *arz*, *zarb* so‘zlarida qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun **ze** harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ض harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

ziyo	hozir	zarar
ضیا	حاضر	ضرر

ضضض	ضض	ض
-----	----	---

1. So‘z boshida:

ضعیف = عیف + ض

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

غضب = ب + ض + غ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

موضوع = وع + ض + مو

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

فیض = ض + فید

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

انقراض = ض + انقرا

1-topshiriq. Sin harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Shin harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Sod harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Zod harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyidagi so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishiga o‘zlashtiring.

سوو	دوست	استاد	سرد	سر	اسباب	سبب	ساز
suv	do‘st	usdot	sard	sar	asbob	sabab	soz
بیش	آش	ایش	شب	دشت	پیشین	شاخ	شور
besb	osh	ish	shab	dasht	peshin	shox	sho‘r
اخلاص	شخص	رخصت	راحت	صدا	صحبت	صاحب	صبر
ixlos	shaxs	ruxsat	rohat	sado	suhbat	sohib	sabr
ضد	رضا	حاضر	اضطراب	راضی	ضرر	ضرب	ضیا
zid	rizo	hozir	iztirob	rozi	zarar	zarb	ziyo

6-topshiriq. Quyida berilgan soʻzlarni arab yozuviga oʻgiring.

sar	soʻz	soz	savdo	ustod	past	os	dars
sher	shox	shab	shoʻr	oshno	tosh	tush	urush
sabr	sahro	ruxsat	surat	subh	isrof	shaxs	hirs
zarar	zarb	hozir	iztirob	hazrat	zid	farz	ziyo

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni koʻchirib yozing va oʻqilishini oʻzlashtiring.

بو سربازدور. او آتدور. سرباز آت سوردور. بو سرداردور. سردار باسواددور.
 بو دارودور. او دارو دوادور. بو سوت و او سوودور. اسرار بازاردا سوت
 ساتور ایردی. بو اسباب سازدور. او استاددور. استاد درس بیرادور. استاد سوز
 ایتاردی و آزاد یازاردی. آیدین آشیزدور. باتر ترازیبیاندور. بابور تاجردور. بو
 دیواردور. دانا و آیدین سیرداشدور. جابر درس بیرادور. احد و اسرار دوستدور.

8-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga oʻgiring.

Bu chodirdur. U sozdur. Bu tandirdur. U nondur. Bu suvdur. U sutdur.
 Bu tutdur. U anordur. Bu sarbozdur. U oshpazdur. Bu tarozudur. U
 sabzidur. Bu turpdur. U toshdur. Bu uydur. U devordur. Bu soydur. Bu
 tutdur. U tutzordur. Bu toydur. U patirdur. Ahad donodur. Shab uzundir.

Tutzor

Bu tutzordur. Tutzorda tut daraxti bisyordur. Tut daraxti yaxshidur. Tut
 shirindur va doruvordur. Nodir tut teradur. Ahad tutni tarozuda
 tortadur. Oydin tut sotur. Asror ustodur. Asror tut daraxtidan dutor
 yasaydur.

Izohli soʻzlar

سبز	sabz	yashil, koʻm-koʻk
شب	shab	kecha, tun
شدت	shiddat	shiddat, tezlik
زشت	zesht	xunuk
سرداش	sirdosh	sirdosh
سرباز	sarboz	askar
باسواد	bosavod	savodli, savodxon
سود	sud	foyda, manfaat

استاد	ustod	ustoz
دستور	dastur	qo‘llanma
دست	dast	qo‘l
بس	bas	etarli
دوست	do‘st	do‘st

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Sin harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
2. Shin harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
3. Sod harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.
4. Zod harfi va uning yozuvda ifoda etilishi haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

10-DARS

TO, ZO, AYN VA G‘AYN HARFLARI

REJA:

1. To harfi haqida ma’lumot.
2. Zo harfi haqida ma’lumot.
3. Ayn harfi haqida ma’lumot.
4. G‘ayn harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, to harfi, zo harfi, ayn harfi, g‘ayn harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, t tovushi, z tovushi, g‘ tovushi

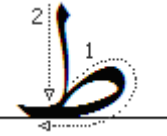

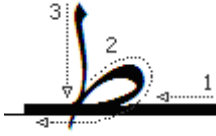
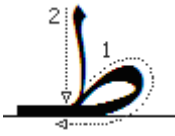
O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, to harfi, zo harfi, ayn harfi, g‘ayn harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, t tovushi, z tovushi, g‘ tovushi haqidagi nazariy ma‘lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

TO HARFI

To harfi alifbodagi o‘n to‘qqizinchi harfdir. ط (to yoki itqi) «t:» fonemasi - til oldi emfatik, shovqinli, jarangsiz, tish orti sirg‘aluvchisidir. Uning artikulyatsiyasi emfatik **zod** fonemasiga to‘la mos bo‘lgani holda jarangning yo‘qligi bilan farqlanib, nutq a‘zolarining holati oddiy til oldi jarangsiz portlovchi «te» talaffuzidagi kabidir. Farq shundaki, til uchi tanglay oldiga tortilganda, qattiqroq jipslashadi. Til orqasi yumshoq tanglaydan imkoni boricha uzoqlashadi va shu lahzada havo oqimi shiddat bilan otilib chiqadi. Artikulyatsiya lahzasida burun bo‘shlig‘ining yo‘lagi yopiq bo‘ladi. Shu sababli havo oqimi faqat bo‘g‘iz bo‘shlig‘i orqali to‘g‘ri sirtga yo‘l oladi.

Bu harf faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan *tolib, taraf, tib, matlab* so‘zlarida qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun **te** harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ط harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

xattot	shart	botin
خطاط	شرط	باطن

ططط	طط	ط
-----	----	---

1. So‘z boshida:

طیب = بیب + ط

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مطرب = رب + ط + م

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اطراف = راف + ط + ا

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

فقط = ط + فق

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

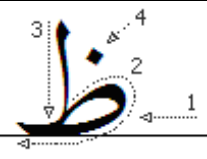
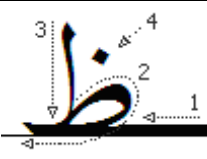

خطاط = ط + خطا

ZO HARFI

Zo harfi alifbodagi yigirmanchi harfdir. **ظ** (**zo** yoki **izg‘i**) «z:» fonemasi - tanglay oldi undoshlaridan bo‘lib, shovqinli, jarangli tish orti sirg‘aluvchisi. Talaffuz qilinish uslubi **sođ** fonemasi bilan mos keladi. Yagona farq «zo»ning jarangliligidir. Fonema artikulyatsiyasi asnosida barcha aktiv va passiv ishtirok qiluvchi nutq a‘zolarining qattiq taranglashuvini esdan chiqarmaslik kerak. Bu xildagi undosh o‘zbek tilida mavjud emas.

Bu harf faqat o‘zbek tiliga arab tilidan kirib o‘zlashgan **zohir, zulm, mazlum** so‘zlarida qo‘llanadi. Bu tovush o‘zbek xalqining fonologik bazasida bo‘lmagani uchun **ze** harfi ifodalagan tovush bilan talaffuz qilinadi.

ظ harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida
			

nazar	izhor	zohir
نَظَر	إِظْهَار	ظَاهِر

ظظظ	ظظ	ظ
-----	----	---

1. So‘z boshida:

ظلم = لم + ظ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

منظور = ور + ظ + مذ

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

وظيفة = يفه + ظ + و

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

واعظ = ظ + واع

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

الفاظ = ظ + الفا

’AYN HARFI

’Ayn harfi alifbodagi yigirma birinchi harfdir. ع (ayn) fonemasi. Arab va barcha somiy tillar uchun xos tovush bo‘lib, halqumda talaffuz qilinuvchi, shovqindan iborat portlovchi undosh tovushdir.

U bo‘g‘izning mushaklari nihoyatda taranglashib, jiplashgach, pauzadan so‘ng birdaniga bo‘shashuv oqibatida nafas kuch bilan tashqariga otilgan lahzada hosil bo‘ladi.

Bunda tovush paychalari to‘lqinlanib harakatga keladi. Yumshoq tanglay ko‘tarilgan, burun bo‘shlig‘iga o‘tish yo‘li yopiq bo‘ladi.

Bunday tovush o‘zbek tilida yo‘q. Uning to‘g‘ri talaffuz qilish ko‘nikmalarini hosil qilish barcha emfatik tovushlar artikulyatsiyasidagi kabi mushkuldir.

ع harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida

tobe	arab	ishq
تابع	عرب	عشق

عع	عع	ع
----	----	---

1. So‘z boshida:

عشق = عشق + ع

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تعليم = ليم + ع + ت

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

جرعت = ت + ع + جر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تابع = ع + تاب

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

موضوع = ع + موضو

G‘AYN HARFI

G‘ayn harfi alifbodagi yigirma ikkinchi harfdir.

Bu harf *g‘oz, g‘or, og‘ir, tog‘, bug‘* so‘zlarida g‘ tovushini ifoda qiladi.

غ harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida

tog‘	yig‘och	g‘arb
تاغ	يېغاج	غرب

غغغ	غغ	غ
-----	----	---

1. So‘z boshida:

غالب = الب + غ

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

لغت = ت + غ + ل

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

قيرغاق = اق + غ + قير

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تيغ = غ + تيد

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

اولوغ = غ + اولو

1-topshiriq. To harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Zo harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Ayn harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. G‘ayn harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

طوفان طلب طالب اطراف لطف طعام خطاط خط
to‘fon talab tolib atrof lutf taom xattot xat

حفظ	لفظ	نظام	نظم	نظارت	مظلوم	ظلم	ظالم
hifz	lafz	nizom	nazm	nazorat	mazlum	zulum	zolim
معنى	طمع	شمع	نعمت	تعليم	عالم	عشق	علم
ma'no	ta'ma	sham	ne'mat	ta'lim	olim	ishq	ilm
غاز	غرب	اولوغ	باغ	آغیر	آغا	غنیم	غار
g'oz	g'arb	ulug'	bog'	og'ir	og'a	g'anim	g'or

6-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni arab yozuviga o'giring.

Tohir	tabiat	tanob	Saltanat	satr	shart	tabib	to'ti
nazar	zohir	nozir	izhor	va'z	intizor	alfoz	talaffuz
asar	osor	e'tibor	arab	she'r	ta'bir	aziz	sa'odat
g'or	g'o'r	og'ir	og'a	tug'	ulug'	bog'	bug'

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko'chirib yozing va o'qilishini o'zlashtiring.

بو عزیزدور. او عزیزه دور. بو باغ دور. او تاغ دور. بو آغا دور. او اینی دور. بو خط دور. او خطاط دور. بو طبیب دور. او طناب دور. بو طنابچی دور. او طبیعت دور. بو این دور. او نظردور. نظر طبیب دور. بو نادر دور. نادر بازاردا نظارتچی دور. بو عطر دور. او عطار دور. عطار عطرچی دور. نظر، نظارت، اضطراب، شرط، شیطان، وعظ، اطاعت، اعتبار، اعتقاد، وطن، مطبوعات سوزلاری عربچا سوزدور. غنی و عزیز دوست دور. آغا و اینی شطرنج اوینای دور.

8-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni arab yozuviga o'giring.

Bu tanobdur. U tanobchidur. Bu atirdur. U atirchidur. Bu tabibdur. U bemordur. Bu dorudur. Doru shifodur. Bu otadur. U onadur. Bu tosh og'irdur. Bu og'adur. U inidur. Nodir va Nodura nazoratchidur. Bu g'ordur. Uy tordur. Bu so'z yaxshidur. U so'z yomondur. Anor shirindur. Ustoz va'z aytur. Yozuvchi asar yozur. Sho'ir she'r aytur.

Izohli so'zlar

طبيب	tabib	tabib, shifokor
ظفر	zafar	g'alaba, Zafar (ism)
نظم	nazm	nazm, kuy, sh'eriyat
وعظ	va'z	va'z, maruza

الفاظ	alfoz	lafz so‘zining ko‘pligi
مغرب	mag‘rib	mag‘rib, g‘arb
مظلوم	mazlum	zulm ko‘rgan
ظالم	zolim	zulm qilgan
ظاهر	zohir	ko‘rinish
طالب	tolib	talab qiluvchi

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. To harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
2. Zo harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
3. Ayn harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
4. G‘ayn harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

11-DARS

FE, QOF, KOF VA GOF HARFLARI

REJA:

1. Fe harfi haqida ma’lumot.
2. Qof harfi haqida ma’lumot.
3. Kof harfi haqida ma’lumot.
4. Gof harfi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, fe harfi, qof harfi, kof harfi, gof harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, f tovushi, q tovushi, k tovushi, g tovushi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, fe harfi, qof harfi, kof harfi, gof harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, f tovushi, q tovushi, k tovushi, g tovushi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

FE HARFI

Fe harfi alifbodagi yigirma uchinchi harfdir. Bu harf *fil*, *oftob*, *fonus*, *afsus*, *qulf* kabi so‘zlardagi **f** tovushini ifoda qiladi.

f harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	so‘z boshida

taraf	oftob	fasl
طرف	آفتاب	فصل

ففف	فف	ف
-----	----	---

1. So‘z boshida:

فصل = صل + ف

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

مفتون = تون + ف + م

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

دفتر = تر + ف + د

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

عاريف = ف + عاري

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

شفاف = ف + شفا

QOF HARFI

Qof harfi alifbodagi yigirma to‘rtinchi harfdir. Qof harfi *qovoq, qalin, oqsoq, oq* so‘zlaridagi *q* tovushini ifoda qiladi.

ق harfi muttasil harf bo‘lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo‘shilish yoki qo‘shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog‘lana oladi.

alohida	so‘z oxirida	so‘z o‘rtasida	So‘z boshida

qush	quchoq	qoshuq
قوش	قوچاق	قاشوق

ققق	قق	ق
-----	----	---

1. So‘z boshida:

قاضى = لاضى + ق

2. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

لقمان = مان + ق + ل

3. So‘z o‘rtasida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

رقيب = يب + ق + ر

4. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

رفيق = ق + رفيد

5. So‘z oxirida o‘zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

فرق = ق + فر

KOF HARFI

Kof harfi alifbodagi yigirma beshinchi harfdir.

Bu harf *kitab, kotib, kamol, ko'mak, kelajak* kabi so'zlarda *k* tovushini ifoda etadi.

ك harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo'shilish yoki qo'shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

Alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
ک	ک	ک	ک

kitab	kabutar	nok
کتاب	کبوتر	ناک

ککک	کک	ک
-----	----	---

1. So'z boshida:

کتاب = تاب + ک

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تکلیف = لیف + ک + ت

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

نوکر = ر + ک + نو

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

بیشیک = ک + بیش

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

تاکی = ک + تا

GOF HARFI

Gof harfi alifbodagi yigirma oltinchi harfdir.

Bu harf *gilos, gul, igna, keng, ong* kabi so'zlarda *g* tovushini ifoda etadi.

گ harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo'shilish yoki qo'shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

Alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
گ	گ	گ	گ

barg	gasht	agar
برگ	گشت	اگر

گگگ	گگ	گ
-----	----	---

1. So'z boshida:

گردن = ردن + گ

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

تیگیرمان = رمان + گ + تید

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

توگون = ون + گ + تو

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

تانگ = گ + تان

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

برگ = گ + بر

1-topshiriq. Fe harfining har bir ko'rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Qof harfining har bir ko'rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Kof harfining har bir ko'rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Gof harfining har bir ko'rinishini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni ko'chirib yozing va o'qilishini o'zlashtiring.

فن	فرق	سفر	افسوس	الفاظ	تلفظ	فانوس	قولف
fan	farq	safar	afsus	alfoz	talaffuz	fonus	qulf

توفراق	باشاق	قيرغاق	قودوق	قوروق	قيش	قار	قفس
tufraq	boshog	qirg‘oq	quduq	quruq	qish	qor	qafas
بويوك	كيبك	كوك	تكرار	كتاب	كير	كور	كار
buyuk	kiyik	ko‘k	takror	kitob	kir	Ko‘r	kor
بانگ	تانگ	سيگير	ايگري	اگر	گونگ	گردن	گپ
bong	tong	sigir	egri	agar	go‘ng	gardan	gap

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

funun	fulod	Afriqo	farmon	oftob	vafo	nafas	fotih
qaychi	qarich	shafqat	naqsh	faqir	baliq	shafaq	o‘q
kabob	kasb	takbir	Akbar	Ikrom	tirik	tuk	tok
ganj	go‘sh	girdob	egar	agar	nigor	gung	so‘ng

7-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حكايت

بیر کیشی بیر طوطینی باقتی و انگا فارسی تیلنی اورگاتی. هرچند سعی قیلدی اول طوطی در این چه شک دین اوزگا کلیمه نی اورگانمادی. اول کیشی هر نمیرسه نی سورسه انینگ جوابیده در این چه شک دیر ایردی. مذکور طوطینی ساتماق اوچون بازارغه ایلتی. انگا ایکی یوز روپیه بها قویولدی. بیر مغل طوطیدین سوردیکه سین ایکی یوز روپیه غه لایق مودورسین. طوطی ایدی. در این چه شک. مغل کوب خرسند بولدی و طوطینی ایکی یوز روپیه غه آلیب اویعه ایلندی. اول مغل هر نمیرسه نی کیم سورسه طوطی در این چه شک دیر ایردی. مغل طوطینی انداغ کوردی اوز کونگلیده شرمنده و پشیمان بولدی و ایدی: نیمه احماقلیق قیلیب ایرکان مین کیم مونداغ طوطینی آغان ایرکانمن طوطی ایدی: در این چه شک مغلنی کولگو آلدی و طوطینی آزاد قیلدی.

8-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yozud axloq” asaridan olingan “Intizom” matnini arab yozuviga o‘giring.

INTIZOM

Intizom deb qiladrgan ibodatlarimizni, ishlarimizni har birini o‘z vaqtida tartibi ila qilmakni aytilur. Agar yer yuzida intizom bo‘lmasa edi, insonlar bir daqiqa yasholmas edilar. Janobi haq yer-u osmonlarni, oy va yulduzlarni, inson va hayvonlarni, qurt va qushlarni shunday bir nizom ila tarbiyat berib yaratmishdurki, aql bilmakdan, qalam yozmakdan, til

so‘zlamakdan ojizdur. Dunyoga kelgan payg‘ambarlarning har birlari din va shariatlarini tarbiyat va nizom ila yurutmishlar. Xususan, islom dini mukammal ravishda tartib va nizomni rioya qilmishdur. Va bu soyada ozgina zamonda islom urug‘lari butun dunyo yuziga yoyilmishdur. Islom davlatlarining barposi nizom va intizom o‘ldig‘i kadi barbod va inqirozi ham tartib va nizomsizlik ila bo‘lmishdur. «Xayr, o‘tkan ishga salovat». Alhosil, har bir millatning taraqqiy va taoliysi ishlarini vaqtida nizomdan chiqarmay tartibi ila yurutmakg‘a bog‘lidir. Shogirdlar maktab va madrasalardagi zamonga muvofiq ravishda qurilmish nizom va tartiblarni rioya qilmaklari lozimdur. Chunki tartib va nizomni rioya qilmagan kishilarning ishlari hamma vaqt notamom, o‘zlari parishon bo‘lurlar. Ammo ishlarini tartib uzra yurutgan kishilarning ishlari yerida, o‘zlari tinch va rohatda umr o‘tkarurlar. Hozirgi zamonda bizning Turkiston boylarining ishlari to‘xtab, sinuvlarining birinchi sababi ishlarini axloqsiz, bilimsiz, musrif, yalqov kishilarga topshiruvlari ila barobar o‘zlarining zamonga muvofiq tartib va nizomdan xabarsizliklarining yemushidur. Payg‘ambarimiz: «Kasblarning ortug‘roqi xiyonatsiz, yolg‘onsiz qilg‘on savdo va tijorat ila bandaning o‘z qo‘li bilan ishlagan ishidur», - demishlar.

Davlatni koni, manbai, tartib-intizom,

Sarvatni poydori erur iqtisodi tom.

Muhtojlig‘ yuzini ko‘rar deb gumon qilmang,

Tartibi birla yursa, kishining ishi mudom.

Izohli so‘zlar

فرمان farmon	farmon
فقير faqir	kambag‘al
فاتح fotih	oshuvchi, g‘olib
شفاق shafaq	shafaq, nur
تكبير takbir	ulug‘lash
گنج ganj	ganj, boylik

گرداب girdob

o‘rama

گونگ gung

gung, soqov

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Fe harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
2. Qof harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
3. Kof harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
4. Gof harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

12-DARS

LOM, MIM VA HOYI HAVVAZ HARFLARI

REJA:

1. Lom harfi haqida ma’lumot.
2. Mim harfi haqida ma’lumot.
3. Hoyi havvaz harfi haqida ma’lumot.

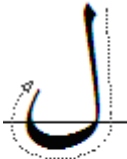
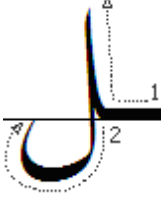
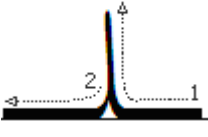
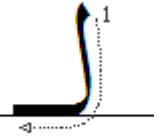
Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, lom harfi, mim harfi, hoyi havvaz harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, l tovushi, m tovushi, h tovushi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, muttasil harflar, ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar, lom harfi, mim harfi, hoyi havvaz harfi, alohida shakli, so‘z boshidagi shakli, so‘z o‘rtasidagi shakli, so‘z oxiridagi shakli, satr osti, satr usti, l tovushi, m tovushi, h tovushi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

LOM HARFI

Lom harfi alifbodagi yigirma yettinchi harfdir. Bu harf *lola, alvon, olma, bulbul* kabi so'zlardagi *l* tovushini ifoda etadi.

ل harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo'shilish yoki qo'shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

Shamol	shaftolu	bulbul
شمال	شفتالو	بلبل

لل	ل	ل
----	---	---

1. So'z boshida:

ل + طف = لطف

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

ص + د + ل + ج = صلح

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

د + ل + يل = دليل

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

ل + كام = كامل

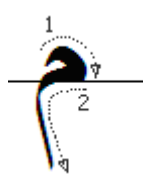
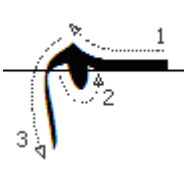
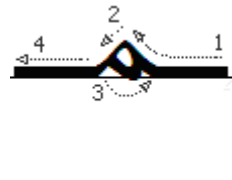
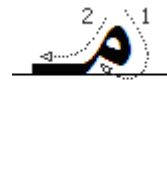
5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

ل + مشغو = مشغول

MIM HARFI

Mim harfi alifbodagi yigirma sakkizinchi harfdir. Bu harf *mustaqillik, mehmon, mamlakat, kumush, intizom* kabi so'zlardagi *m* tovushini ifoda etadi.

م harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflar qo'shilish yoki qo'shilmasligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

musht	uzum	murod
موشت	اوزوم	مُرَاد

مم	مم	م
----	----	---

1. So'z boshida:

م + شرق = مشرق

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

م + م + کن = ممکن

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

م + ز = زمان

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

م + نید = نیم

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

م + نا = نام

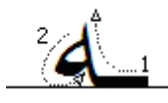
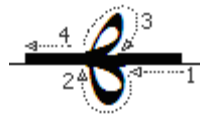
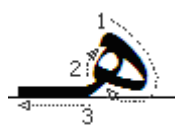
HOYI HAVVAZ HARFI

Hoyi-havvaz harfi alifbodagi o'ttiz birinchi harfdir. Bu harf o'zbek tilida *mehmon, har, hamkor, shoh* so'zlaridagi **h** tovushini ifodalaydi.

Bu harf so'z oxirida arab va fors tillaridan o'zlashgan so'zlarda **a** unlisini ifoda qiladi. Masalan: *baraka, ma'raka, sajda, toza, xona, taxta* kabi so'zlarda so'z oxiridagi **a** unlisi hoyi havvaz harfi bilan yoziladi.

Hoyi havvaz harfi muttasil harf bo'lgani uchun har ikkala tomonidan keladigan harflarning qo'shilish yoki qo'shilmassligini hisobga olgan holda ular bilan bog'lana oladi.

alohida	so'z oxirida	so'z o'rtasida	so'z boshida
			

Hoyi havvaz harfi qo'lyozma asarlarda quyidagi shakllarda bo'lishi mumkin.

Hoyi havvaz	h	~	?	?	o
-------------	---	---	---	---	---

arra	bahor	har
اره	بهار	هر

ههه	هه	o
-----	----	---

1. So'z boshida:

همیشه = میشه + ه

2. So'z o'rtasida o'zidan oldingi va keyingi harflar bilan ulangan shakli:

بهار = لار + ه + ب

3. So'z o'rtasida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

زاهد = د + ه + زا

4. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulangan shakli:

شبهه = ه + شبه

5. So'z oxirida o'zidan oldingi harf bilan ulanmagan shakli:

گناه = ه + گنا

Ba'zan hoyi havvaz harfi kof harfidan keyin kelib, o'zbek tilidagi **i** tovushini beradi. Bu, asosan, bog'lovchilarda ko'zga tashlanadi. Xususan, bu *ki* yuklamasi bilan shakllangan *chunki*, *balki*, *zeroki* bog'lovchilaridir. Aslida bu bog'lovchilar

dors tilidan o‘zlashgan bo‘lib, fors tilida bu bog‘lovchi *chunke, balke, ziroke* kabi talaffuz etiladi.

Bu harf so‘z oxirida o‘zlashma so‘zlardagi **a** unlisini ifoda qilganda, unga qo‘shiluvchi qo‘shimchalar ajratib yoziladi (agar ajratib yozilmasa **a** unlisi **h** tarzida o‘qiladi).

barakali	arrani	marraga	davradan
بركه لى	اره نى	مره گا	دوره دان

Qizlarning ismidagi jinsni ko‘rsatish uchun xizmat qiladigan so‘z oxiridagi **a** tovushi har doim hoyi havvaz harfi bilan yoziladi. Aslida arab tilida muannas jinsni ifoda etadigan aksariyat so‘zlar ta marbuta (ة) bilan tugallanadi. Bu kabi so‘zlar o‘zbek tiliga ta mamduda (nuqtasiz ta marbuta) shaklida o‘zlashgan.

Masalan:

اراده	دردانه	اناره	آزاده	نادره	زياده
-------	--------	-------	-------	-------	-------

1-topshiriq. Lom harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Mim harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Hoyi havvaz harfining har bir ko‘rinishini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va so‘zlarni o‘qilishini o‘zlashtiring.

لب	كيلين	بيليم	كليد	دلبر	اوليم	عالم	دل
lab	kelin	bilim	kalid	Dilbar	o‘lim	olim	dil
مين	ماى	موم	آمان	دشمن	مرمر	مقام	ظلم
men	moy	mum	omon	dushman	marmar	maqom	zulm
هوا	هم	مهر	مهمان	مهم	ماه	خانه	شاه
havo	ham	mehr	mehmon	muhim	moh	xona	shoh

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

lof	lom	lekin	oltin	quloq	qishloq	dil	gul
lutf	lola	kelin	ilm	zulm	yashil	qizil	bulbul
markab	mulk	muz	omoch	tomon	mis	Misr	orom
maktab	murod	mol	barmoq	somon	kamon	bilim	tilim
hamroh	hamma	mehr	chehra	mehmon	shahar	shoh	goh

6-topshiriq. Quyida berilgan matnlarni ko‘chirib yozing.

حکایت

بر کیشی نینگ برهمیان آلتونی اوزینینگ اوییده یوقالدى. اول کیشی قاضیغه عرض قیلدى. قاضی اونینگ اوییغا کیلدى. اویداغی هر بیر کیشیغا بیر دانه دین جوب بیردی و دیدی: همه چوبلار بیر اوزونلیقدا هر کیمکه اوغری بولسه انینگ جوبی بیر انگشت مقداریدا اوزایغای. قاضی بارچاغا رخصت بیردی. اولاردان بیرى اوغری ایردی. قورقتی و اوزینینگ جوبینی بیر انگشت مقداریدا کیسیب تاشلادی. ایرتاسی قاضی مذکور کیشیلارنینگ همه سینی چاقوردی و چوبلارینی کوردی. بیلدیکه جوبینی کیسکان کیشی اوغری. ایرکان همیانی اندین آلدی و سیاست قیلدی.

حکایت

بیر کون بیر پادشاه شاه زاده بیرلا شکارغا باریب ایردی. وقتیکه هوا قیزیدی و آفتاب آسمان نینگ میانه سیغا کیلدى. پادشاه بیرلا شاه زاده جامه لارینی بیر مسخره بازنی بیلکاسیغا قویدیلار. پادشاه بو حالنی کوریب کولدی و ایدی: ای مسخره باز سینگا بیر ایشاک نینگ یوکی بولوبدور. مسخره باز ایدی: ای پادشاه انداغ ایماس بلکه ایکی ایشاک نینگ یوکی بولوبدور.

7-topshiriq. Quyida berilgan Pahlavon Mahmud to‘rtliklarini arab yozuviga o‘giring.

Davronda ko‘p ko‘zni men giryon ko‘rdim,

Neki bal obo‘lsa, beomon ko‘rdim.

Nuh-ku ming yil yashab ko‘rdi bir to‘fon,

Men Nuh bo‘lmasam ham ming to‘fon ko‘rdim.

Filday kuching bo‘lsa ham mur bo‘lib ko‘rin,

Moling oshob-toshsa ham ur bo‘lib ko‘rin.

Hammaning aybini bilganing holda,

Hech narsa bilmaganday ko‘r bo‘lib ko‘rin.

Gurkiragan olov – dilim yo‘ldoshi,

To‘lqin urgan daryo – ko‘zlarim yoshi.

Ko‘zagarlar yasayotgan hark o‘za,

Ko‘hna do‘stlar hoki – qo‘li yo boshi.

8-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yozud axloq” asaridan olingan “Axloq” matnini arab yozuviga o‘giring.

AXLOQ

Insonlarni yaxshilikg‘a chaqirguvchi, yomonlikdan qaytarguvchi bir ilmdur. Yaxshi xulqlarning yaxshiligini, yomon xulqlarning yomonligini dalil va misollar ila bayon qiladurgan kitobni axloq deyilur.

Axloq ilmini o‘qub, bilub amal qilgan kishilar o‘zining kim ekanin, janobi haq na uchun xalq qilganin, yer yuzida nima ish qilmak uchun yurganin bilur. Bir kishi o‘zidan xabardor bo‘lmasa, ilmni, ulamoni, yaxshi kishilarni, yaxshi narsalarni, yaxshi ishlarning qadrini, qimmatini bilmas. O‘z aybini bilub, iqrar qilub tuzatmakg‘a sa’y va ko‘shish qilgan kishi chin bahodir va pahlavon kishidur. Rasuli akram nabiiyi muhtaram afandimiz: «Mezon tarozusiga qo‘yiladurgan amallarning ichida yaxshi xulqdan og‘irroqi yo‘qdur. Mo‘min banda yaxshi xulqi sababli kechasi uxlamasdan, kunduzlari ro‘za tutub ibodat qilgan kishilar darajasiga yetar», demishlar.

So‘ylasang so‘yla yaxshi so‘zlardan,

Yo‘qsa jim turmoqing erur yaxshi.

O‘ylasang yaxshi fikrlar o‘yla,

Yo‘qsa gung bo‘lmoqing erur yaxshi.

Ishlasang ishla yaxshi ishlarni,

Yo‘qsa bekorlig‘ing erur yaxshi.

Izohli so‘zlar

انگشت	angusht	barmoq
مور	mur	chumoli
سود	sud	foyda
وزرا	vuzaro	vazirlar
دوتا	duto	ikkita
درست	durust	durust, to‘g‘ri

شب و روز shabu ruz	kecha-kunduz
انسانپرور insonparvar	insonparvar
نماز شام namozshom	kechki payt, shom namozi

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Lom harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
2. Mim harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.
3. Hoyi havvaz harfi va uning yozuvdagi ko‘rinishlari haqida ma’lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

13-DARS

LIGATURALAR

REJA:

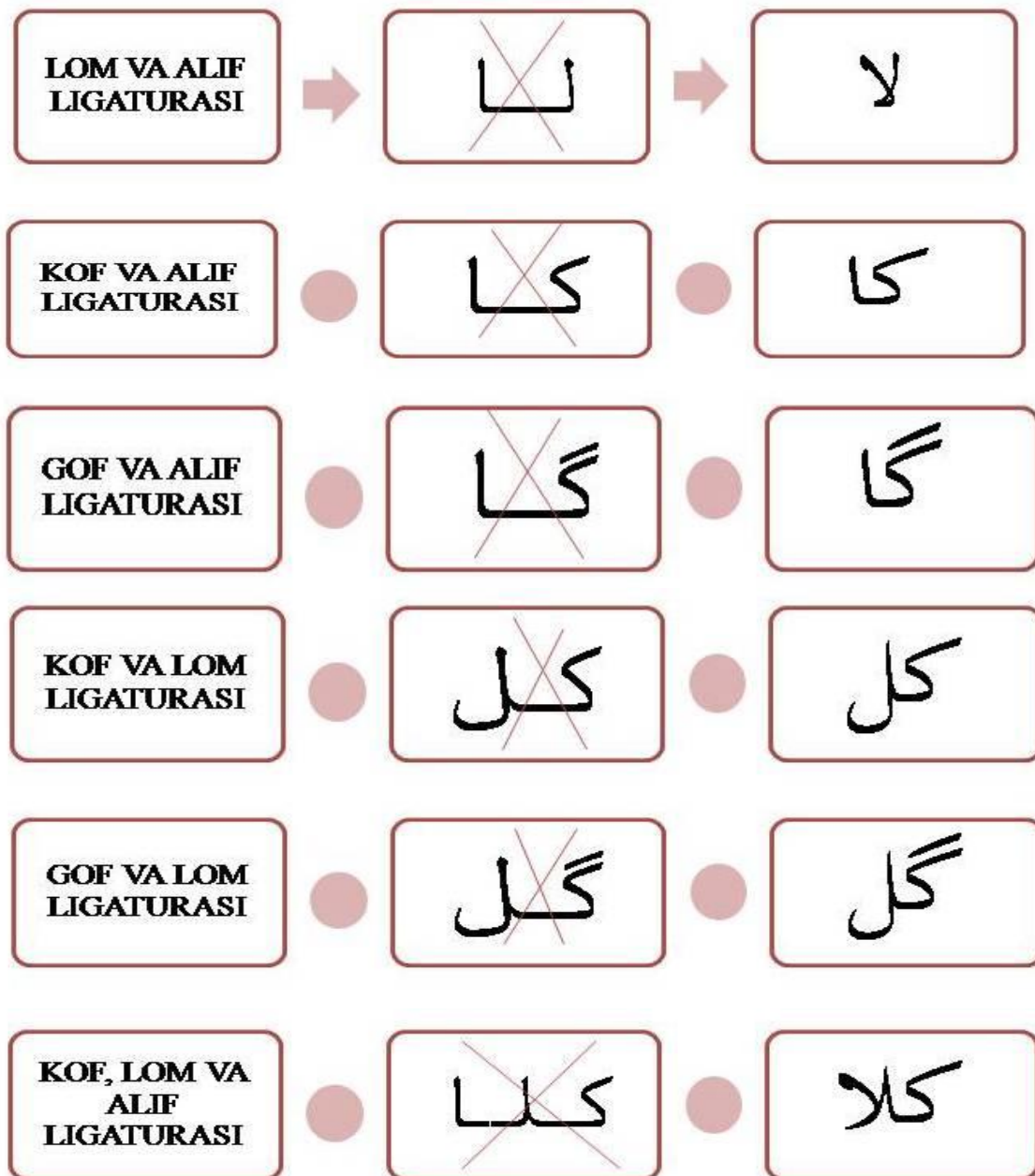
1. Ligaturalar haqida ma’lumot.
2. Ligaturalarning yozuvda ifodalanishi haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, ligatura, qo‘shaloq harf, lom va alif ligaturasi, kof va alif ligaturasi, gof va alif ligaturasi, kof va lom ligaturasi, gof va lom ligaturasi, kof, lom va alif ligaturasi, gof, lom va alif ligaturasi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, ligatura, qo‘shaloq harf, lom va alif ligaturasi, kof va alif ligaturasi, gof va alif ligaturasi, kof va lom ligaturasi, gof va lom ligaturasi, kof, lom va alif ligaturasi, gof, lom va alif ligaturasi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

LIGATURALAR

Arab alifbosidagi **kof**, **gof** va **lom** harflaridan soʻng alif harfi kelganda birga qoʻshilib oʻziga xos shakl (koʻrinish)ga ega boʻladi. Bunday harflar **ligaturalar**, baʼzi manbalarda esa **qoʻshaloq harflar** deb ham yuritiladi.

1-topshiriq. Lom va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

2-topshiriq. Kof va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

3-topshiriq. Gof va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

4-topshiriq. Kof va lom ligaturasini 2 qatordan yozing.

5-topshiriq. Gof va lom ligaturasini 2 qatordan yozing.

6-topshiriq. Kof, lom va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

7-topshiriq. Gof, lom va alif ligaturasini 2 qatordan yozing.

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing va o‘qilishini o‘zlashtiring.

لاله	کار	گاو	کل	گل	کلاس	گیلاس
لابر	کام	گاه	کلم	گلپری	کلان	گیلان

9-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

lobar	loy	toshloq	kalom	kalon	goh	korjoma
gilos	gul	gulzor	lola	log‘ar	lekin	losh

10-topshiriq. Quyida berilgan Mashrabning “O‘rtar” g‘azalini ko‘chirib yozing.

اورتار

اگر عاشقلىغيم ايتسام كوييب جان و جهان اورتار
 بو عشق سرين بيان قيلسام تقى اول خانمان اورتار
 من بيخانمان تينماي كويوب يانديم فراقينгда
 آتینگ توتسام نگارا ديب كه زوقيدین زبان اورتار
 قيو تیل بیرلا ای جانا سنی وصفینگ بیان ایلاى
 تیلیم لال و کوزوم گریان سونگاکلاریم نهان اورتار
 نه قانتیغ کون ایکان جانا وصالینگدین جدا بولماق
 منی آهیم توتونیغی زمین و آسمان اورتار
 بو درد ایلا خراب بولدوم کیلیب حالیمنی سورماسسن
 غمینگ باشقه الم باشقه یوراگیمنی فغان اورتار
 بو مشرب دردینی جانا که هیچکیم باشیغه سالمه
 اگر محشردا آه اورسام بهشت جاودان اورتار

11-topshiriq. Quyida berilgan Alisher Navoiyning “Topmadim” g‘azalini ifodali o‘qing va uni daftaringizga ko‘chirib yozing.

تاپمادیم

مهر کوپ کورگوزدوم اما مهربانی تاپمادیم
 جان بسی قیلدیم فدا آرام جانی تاپمادیم
 غم بیله جانیمغا بیئتیم غمگساری کورمادیم
 هجر ایله دل خسته بولدوم دلستانی تاپمادیم

عشق ارا یوز مینگ ملامت اوقیغا بولدوم نشان
بیر کمان ابرویدا توزلوقدین نشانی تاپمادیم
کونگلوم ایچره سرو اوقیدور غنچه پیکان گل تکان
دهر باغی ایچره مونداق گلستانی تاپمادیم

حسن ملکی ایچره سیندیک شاه ظالم کورمادیم
عشق کویددا اوزومدیک ناتوانی تاپمادیم
کوپ اوقودوم وامق و فرهاد و مجنون قصه سین
اوز ایشیمدیک بوالاجبراق داستانی تاپمادیم
اول زمان ایچیندا بولسون ای نوائی گرچه مین
بیر زمان ایشقیدا محنتدین امانی تاپمادیم
طبع گنجیدین معانی خرده سین یوز قتله حیف
کیم نثار ایتماککا شاه خرده دانی تاپمادیم

12-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Ikkinchi muallim” asaridan olingan “Arslon ila ayiq” matnini arab yozuviga o‘giring.

ARSLON ILA AYIQ

Bir kun Arslon ila Ayiq ikkisi do‘st bo‘lub, ov qilmoqchi bo‘ldilar. Sahroga chiqub, yugurub-yelub bir kiyikni tutdilar.

Yemakchi bo‘lub turgan vaqtlarinda oralarinda urush paydo bo‘ldi. Arslon: - Man kattaman, manga ko‘brog‘ berursan. Ayiq: - Man kichik bo‘lsam ham sandan ko‘b harakat qildim, yugurdim, yeldim. San bir joyda qarab turding. Sergo‘st yerni man yerman, deb urush boshladilar. Shul darajaga yetdilarki, ikkisi ham o‘lar holatga yetub, yerga yiqilub, qimirlashga majol qolmadi. Bularning holidan bir necha bo‘rilar xabardor bo‘lub, kelushub tayyorgina kiyik go‘stini yeb, suyagini qo‘yub ketdilar. Bu ikki janjal qilgan bechoralar bir-birlariga der edilarki, agar bizlar urushmagan bo‘lsak edi, ikkimizning ham qornimiz to‘ygon bo‘lur edi. Mana, urushgonimiz uchun ikkimiz ham og‘zimizdagi oshimizdan ayrilduk, deb afsus qilub, oxirda surgolib borub, molimizning so‘lakayi deb, quruq suyakni chaynadilar.

Izohli soʻzlar

دلارام dilorom		dilga orom beruvchi, Dilorom
قلاب qallob		aldamchi
دلاور dilovar		botir, qoʻrqmas
اسلام islom		islom
بالا bolo		yuqori, baland
كلم kalam		karam
كل koʻl		barcha ish

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Lom va alif qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.
2. Kof va alif qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.
3. Gof va alif qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.
4. Kof va lom qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.
5. Gof va lom qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.
6. Kof, lom va alif qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.
7. Gof, lom va alif qoʻshaloq harflari haqida maʼlumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va Gʻoziyev A. Eski oʻzbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. Oʻqish kitobi. T.: «Oʻqituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski oʻzbek yozuvi. T.: «Oʻqituvchi», 1989 y.

14-DARS

ARAB SATR USTI BELGILARI

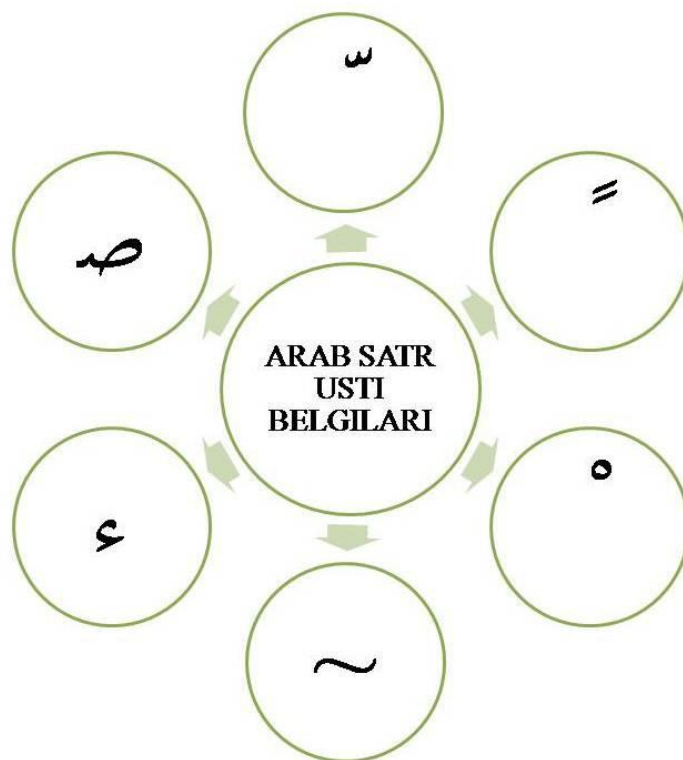
REJA:

1. Arab satr ustki belgilari
2. Arab satr ustki belgilarining yozuvda ifodalanishi

Tayanch so‘z va iboralar: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, arab satr ustki belgilari, madda (mad) belgisi, tashdid belgisi, tanvin belgisi, sukun belgisi, hamza belgisi, vasla belgisi, al aniqlik artikli, aniq otlar, moslashmagan aniqllovchi, qamariy harflar, shamsiy harflar

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab-o‘zbek alifbosi, eski o‘zbek yozuvi, arab satr ustki belgilari, madda (mad) belgisi, tashdid belgisi, tanvin belgisi, sukun belgisi, hamza belgisi, vasla belgisi, al aniqlik artikli, aniq otlar, moslashmagan aniqllovchi, qamariy harflar, shamsiy harflar haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ARAB SATR USTI BELGILARI

Arab tilidan kirib kelgan, faqatgina satr ustiga qo‘yiladigan tashdid, tanvin, sukun, hamza, vasla va madda belgilari arab satr usti belgilari deyiladi. Yuqorida nomlari zikr etilgan belgilar harf bo‘lmaganligi sababli yozuvda tushub qoladi.

Arab yozuvida yana ba’zi fatha (zabar), kasra (zir) va zamma (pish) deb nomlanuvchi belgilar ham bor. Zabar, zir va pish belgilari arab satr ostki va ustki belgilari tarkibiga kiradi, lekin ularning ba’zilari satr ustida, ba’zisi esa satr ostida joylashadi. Arab satr usti belgilari esa faqat satr ustida joylashadi. Shuning uchun

harakatlar (zabar (fatha), zir (kasra) v apish (damma)) arab satr usti belgilari qatoriga kiritilmaydi.

Arab satr usti belgilari quyidagilar:

1. Tashdid (تشديد) ّ . Tashdid ikkilantirish degan ma'noni anglatib, so'z tarkibidagi undoshlarning ustiga qo'yiladi. Tashdid belgisi tushgan undosh kuchaytirilgan va ikkilantirilgan holda talaffuz etilishi lozim. Bu belgi ko'pincha tilimizga arab va fors tillaridan o'zlashgan so'zlarga qo'yiladi. Yozuvda yonmayon kelgan bir undoshni ikki bor takrorlash arab alifbosi qoidasi bo'yicha mumkin emas. Arab yozuvida qo'sh undoshli so'zlar kelganda o'sha undoshning biri yozilib, uning ustiga tashdid belgisi qo'yiladi va shu orqali so'zda ikkita bir xil tovush borligi anglashiladi. Masalan:

نقاش	عطار	محله	مكار
naqqosh	attor	mahalla	makkor

Ba'zi hollarda tashdid belgisining ustiga fatha yoki zamma belgilari qo'yilishi ham mumkin (ّ - ّ). Bu esa har ikkalasini ham o'qish zarurligini bildiradi. Buning uchun avval tashdid ostidagi undoshni takrorlab so'ngra tashdid ustidagi harakatni o'qish lozim. Masalan:

اول	محمد	تبسم	محبت
avval	Muhammad	tabassum	muhabbat

Tarkibida qo'sh undoshi mavjud bo'lgan turkiy so'zlar, jumladan, o'zbekcha so'zlar arab grafikasida yozilganda, tovushlarning miqdoriga ko'ra yozamiz. Masalan:

ساکیز	sakkiz	قاتتیق	qattik
-------	--------	--------	--------

So'zlarga ba'zan qo'shimchalar qo'shilganda o'zakdagi undosh bilan birga qo'shaloq undosh hosil qilishi mumkin. Bunday hollarda ular yozuvda to'liq yoziladi. Masalan:

تاقتا	toqqa	بیلاککا	bilakka
-------	-------	---------	---------

2. Tanvin (تنوین) ً . Bu ham arab satr usti belgilaridan biri bo'lib, faqatgina arabiy so'zlardagina ishlatiladi va yozuvdagi shakli quyidagi ko'rinishlarda bo'ladi. ً tanvin fatha, ً tanvin kasra va ً tanvin zamma. Tanvin ko'pincha so'z

oxirida kelib, taglik vazifasida olingan alif harfining ustiga ikkita zabar ko‘rinishidagi chiziqcha qo‘yish orqali hosil qilinadi. Tanvin belgisi talaffuzda an tovush birikmasini beradi. Masalan:

مثلا	تخمینا	تقریبا	خصوصا
masalan	taxminan	taqriban	xususan

Arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar tanvin belgisini olib, ravish so‘z turkumiga kiradi. Tanvin belgisi yozuvda tushib qolishi mumkin, lekin talaffuzda saqlanadi. Shu sababli so‘z oxrida tanvin belgisiga taglik vazifasini bajarib kelayotgan alif o tarzida o‘qilmaydi.

3. Sukun (سکن) .. Sukun arabcha so‘z bo‘lib, *to‘xtab turish, tinchlik, orom* degan ma’nolarni bildiradi. Bu belgi ba’zan sokin deb ham yuritiladi. Uning asosiy vazifasi bo‘g‘inning yopiq ekanligini bildirishdir. Sokin belgisi undosh harf ustiga qo‘yiladi va shu undoshdan so‘ng unli yo‘q ekanligini bildiradi. Masalan:

فرزند	مجلس	مملکت	مصلحت
farzand	majlis	mamlakat	maslahat

4. Hamza belgisi (همزه). Bu belgi o‘zining vazifasiga asosan quyidagilardan iborat:

a) ikki unli qator kelganda ularni ajratish uchun yoziladi. Masalan:

شرائط	عجائب	غرائب	عائله
sharoit	ajoyib	g‘aroyib	oila

b) bo‘g‘inni ajratish uchun qo‘llanadi. Masalan:

مسؤولیت	مسؤل	تأسيس	تأكيد
mas’uliyat	mas’ul	ta’sis	ta’kid

v) forsiy izofiy birikmalarda agar aniqlanmish qisqa *i* unlisi bilan tugallangan bo‘lsa, hamza belgisi shu harfning ustiga qo‘yiladi.

شجره ترک	Shajarai turk	نقطه نظر	nuqtai nazar
----------	---------------	----------	--------------

5. Vasla (وصله). Bu belgi arab tiliga xos bo‘lib, noaniq holatdagi otni aniq holatga o‘tkazish va arabiy izofalarda ishlatilib, al aniqlik artikli ustiga qo‘yiladi. Vasla so‘zi arabcha so‘z bo‘lib, *qo‘shish* degan ma’noni bildiradi. Demak, vasla belgisi qo‘yilgan al aniqlik artikli to‘la holda o‘qiladi. Agar al aniqlik artikli ustida

vasla belgisi qo'yilmasa, biz faqatgina artiklning a harfini o'qib, keyingi kelayotgan so'zning birinchi tovushini ikkilantirib o'qiymiz. Bu haqda shamsiy va qamariy harflar va izofa bo'limlariga qarang. Masalan:

Noaniq holatdagi otni aniq holatga o'tishi

kitabun	كتاب	kitob	alkitabu	الكتاب	kitob
A book		kitob		The book	kitob

Arabiyy izofa (moslashmagan aniqlovchi)

دار الفنون	dorul funun	كمال الدين	Kamoliddin
------------	-------------	------------	------------

Yuqorida tilga olingan belgilar yozuvda ifoda etilmasligi mumkin, lekin bu belgilarning xususiyatlarini to'liq o'zlashtirmog'imiz lozim.

1-topshiriq. Tashdid belgisi ishtirok etgan 4 ta so'z yozing.

2-topshiriq. Tanvin belgisi ishtirok etgan 4 ta so'z yozing.

3-topshiriq. Sukun belgisi ishtirok etgan 4 ta so'z yozing.

4-topshiriq. Madda belgisi ishtirok etgan 4 ta so'z yozing.

5-topshiriq. Hamza belgisi ishtirok etgan 4 ta so'z yozing.

6-topshiriq. Vasla belgisi ishtirok etgan 4 ta so'z yozing.

7-topshiriq. Quyida berilgan tashdid belgisi qatnashgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

اول	مداح	نقاش	نجار	تجار	جبار
avval	maddoh	naqqosh	najjor	tujjor	jabbor
رقاس	محبت	تبسم	خطاط	عطار	مكار
raqqos	muhabbat	tabassum	hattot	attor	makkor

8-topshiriq. Quyida berilgan tanvin belgisi qatnashgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

مثلا	تخمينا	خصوصا	تقريبا	اتفاقا	اولا
masalan	taxminan	xususan	taqriban	ittifoqan	avvalan

9-topshiriq. Quyida berilgan sukun belgisi qatnashgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

مكتب	فرزند	درمان	دلگیر	بیلباغ	باغبان
maktab	farzand	darmon	dilgir	belbog'	bog'bon

توفراق	قولقاپ	قاپقان	توشلیک	مشرب	شربت
tufroq	qo'lqop	qopqon	tushlik	Mashrab	sharbat

10-topshiriq. Quyida berilgan madda belgisi qatnashgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

آدم	آش	آو	آلاو	آت	آق
odam	osh	ov	olov	ot	oq
آلتی	آلتین	آی	آماچ	آب	آرد
olti	oltin	oy	omoch	ob	ord

11-topshiriq. Quyida berilgan hamza belgisi qatnashgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

شرائت	عجائب	غرائب	عائله	مسؤولیت	تأكيد
sharoit	ajuib	g'arob	oila	mas'uliyat	ta'kid
تأسيس	مؤلف	مسؤل	مسئله	رئيس	پائين
ta'sis	muallif	mas'ul	mas'ala	rais	poin

12-topshiriq. Quyida berilgan vasla belgisi qatnashgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

نور الدين	عبدالله	میزان الاوزان	دارالحکمه
Nuriddin	Abdulloh	Mezon-ul avzon	dorulhikma
كمال الدين	لسان الطير	دارالبقا	ضرب المثل
Kamoliddin	Lisonut tayr	dorulbaqo	Zarb-ul masal

13-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni ko'chirib yozing va ularni yozilishini o'zlashtiring.

تلفظ	مشقت	تعجب	مداح	منجم	مقند
talaffuz	mashaqqat	ta'zzub	maddoh	munajjim	munaqqid
تفكر	بطل	ذره	تردد	غدار	ترقييات
tafakkur	battol	zarra	taddud	g'addor	taqqiyot
تصور	معلم	مقلد	مكار	شفاف	كذاب
tasavvur	muallim	muqallid	makkor	shaffof	kazzob
جلاد	منور	تبرک	شدت	تصدق	منت
jallod	munvvar	tabarruk	shiddat	tasadduq	minnat

14-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Vatanni suymak” matnini arab yozuviga o‘giring.

VATANNI SUYMAK

Vatan. Har bir kishining tug‘ulub o‘skan shahar va mamlakatini shul kishining vatani deyilur. Har kim tug‘ulgan, o‘sgan yerini jonidan ortiq suyar. Hatto bu vatan hissi-tuyg‘usi hayvonlarda ham bor. Agar bir hayvon o‘z vatanidan - uyuridan ayrilsa, o‘z yeridagi kabi rohat-rohat yashamas, maishati talx bo‘lub, har vaqt dilining bir go‘shasida o‘z Vatanining muhabbati turar.

Biz turkistonlilar o‘z vatanimizni jonimizdan ortiq suydigimiz kabi, arablar arabistonlarini, qumlik, issig‘ cho‘llarini, eskimular shimol taraflarini, eng sovuq qor va muzlik yerlarini boshqa yerlardan ziyoda suyarlar. Agar suymasalar edi, havosi yaxshi, tiriklik oson yerlarga o‘z vatanlarin tashlab hijrat qilurlar edi.

Bobolarimiz «Kishi yurtida sulton bo‘lguncha, o‘z yurtida cho‘pon bo‘l», - demishlar.

Men ayblik emas, ey vatanim, tog‘larim,
Bevaqt tashlab ketdim, oyo, bog‘larim.
Hijron qilodur meni judolig‘,
Do‘ndi g‘ama ro‘z-u shab-u chog‘larim.

Hammaga ma‘lumdurki, eng muqaddas diniy yerimiz o‘lan Arabistonga bog‘larini, hovlilarini sotub hijrat qilgan hojilarimizning aksari yana o‘z vatanlariga qaytub kelurlar. Buning sababi, ya'ni bularni tortib keturgan quvvat o‘z vatanlarining, tuproqlarining mehr-u mahabbatidir. Rasuli akram nabiiyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «Hubbul - vatani minal imoni - vatanni suymak imondandur», - demishlar.

Vatan, vatan deya jonim tanimdan o‘lsa ravon,
Banga na g‘am, qolur avlodima uy-u vatanim.
G‘ubora do‘nsa g‘amim yo‘q vujud zeri vahm,
Charoki o‘z vatanim hokidur go‘ri kafanim.

Tug‘ub o‘san yerim ushbu vatan vujudim xok,
O‘lursa aslina roje‘ bo‘lurmi man g‘amnok?

Izohli so‘zlar

نچار	najjor	duradgor
تچار	tujjor	savdogar
عطار	attor	atirchi
آب	ob	suv
مقلد	muqallid	taqlidchi
مكار	makkor	makr qiluvchi
غدار	g‘addor	berahm, zolim

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Tashdid belgisi va uning vazifalari haqida ma‘lumot bering.
2. Tanvin belgisi va uning vazifalari haqida ma‘lumot bering.
3. Sukun belgisi va uning vazifalari haqida ma‘lumot bering.
4. Hamza belgisi va uning vazifalari haqida ma‘lumot bering.
5. Vasla belgisi va uning vazifalari haqida ma‘lumot bering.
6. Madda belgisi va uning vazifalari haqida ma‘lumot bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

15-DARS

ALIFI MAQSURA VA VIVI ZOIDA

REJA:

1. Alifi maqsura haqida ma‘lumot.
2. Vovi zoida haqida ma‘lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, arab tili, fors tili, grammatika, alifi maqsura, alifi shikasta, vovi zoida, alif harfi, vov harfi, yo harfi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, arab tili, fors tili, grammatika, alifi maqsura, alifi shikasta, vovi zoida, alif harfi, vov harfi, yo harfi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ALIFI MAQSURA

O‘zbek tiliga arab tilidan o‘tgan so‘zlar shakliy yozuv qoidasiga ko‘ra arab tilida qanday yozilsa, o‘zbek manbalarida ham shunday yozilgan. Ya’ni ba’zi so‘zlar oxirida kelgan yo harfi i va ye tovushini emas, o tovushini ifodalaydi hamda bu yo harfi «*alifi maqsura*» (*qusurli alif*) yoki «*alifi shikasta*» (*sindirilgan alif*) deb yuritiladi. Masalan:

موسی	Muso	تعلى	taolo
عیسی	Iso	تقوی	taqvo
یحیی	Yahyo	عسی	aso
مصطفی	Mustafo	حتی	hatto
مرطضی	Murtazo	معنی	ma’no

VOVI ZOIDA

Fors tilidan o‘zbek tiliga kirib kelgan bir guruh so‘zlar turkumida و harfi yozilsa ham, talaffuzda tushib qoladi. Ularning barchasida و harfidan so‘ng **alif** harfi yoziladi. Ushbu o‘qilmaydigan vov harfi «*vovi zoida*» (orttirilgan vov harfi) deb ataladi. Masalan:

خوارزم	xorazm	Xorazm
خواب	xob	uyqu
استخوان	ustixon	suyak
خواننده	xonanda	xonanda, qo‘shiq kuylovchi
خوان	xon	o‘quvchi, o‘qiyotgan,
غزلخوان	g‘azalxon	g‘azalxon, g‘azal o‘quvchi
خوشخوان	xushxon	yoqimli kuylovchi

darxost	darxost	talab, so‘rov
xohlamoq	xohlamoq	xohlamoq
xoja	xoja	xo‘ja, ega, xo‘jayin
xohish	xohish	xohish, istak
xonish	xonish	kuy, ashula
xohan	xohan	xohlovchi, xohlayotgan
nikxoh	nikxoh	yaxshilik tilovchi
xushxoh	xushxoh	yaxshilik tilovchi
xobgoh	xobgoh	uxlash xonasi
dilxoh	dilxoh	ko‘ngil ochuvchi

Eslatma: ayrim so‘zlarda **vov** و harfidan so‘ng **alif** ا yozilmay, **yo** ی harfi yoziladi va talaffuzda **h** tovushidan keyin **i** deb o‘qiladi. Masalan:

xoish xish qarindosh-urug‘, yaqinlar

1-topshiriq. Quyida berilgan baytlardagi **vov** yozilib o‘qilmaydigan so‘zlarni toping.

آرزو قیلدیم وفا اهلین کورای دیب تاپمادیم
خواه زاهد خواه فاسق خواه سایل خواه شاه.
ای نوایی یارا یارا بولسا کونگلینگ یخشیدور
کیم ترددسیز آلیشقای لار انی دلخواه لار.

2-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

بیر کیشی بیر قاف تولا مالنی بیر صرّافغه تابشوروب شهرغا کیتتی قایتیب کیلغاچ مالینی تیلاب ایردی صراف انکار قیلدی و مینگا بیرماب ایردینگ دیب قسم یاد قیلدی اول کیشی قاضینینگ آدیغا باریب احوالینی سوزلادی قاضی تعامل قیلدی و ایدی بیرار کیشیغا سوزلاماگیلیم فلان صراف مینینگ مالیمنی بیرمایدور دیب و سنینگ مالینگ اوچون بیر تدبیر قیلغایمان ایرتاسی کونی قاضی اول صرافنی ایندادی و ایدی مینینگ باشیمغا بیر مشکل توشوبدور تنها قیلغالی قدرتیم یوقتور سانى اوز اورنومغا نائب قیلماقتی خواهلایمین زیراکه سین دیانتلی کیشیدورسین صراف قبول قیلدی و خرسند بولدی اویغا جوناغاچ قاضی اول کیشیغا ایدی ایمدی مالینگنی صرافدین تیلاغیل البته بیرغو سیدور

منکور کیشی صرافینینگ آدیغا باردی صرافنی کورغاچ ایدی کیلغیل خوش کیلیسین سینینگ مالینگنی اونوتقان ایرکانمین بو کیچه یادیمغا توشتی القصه اول کیشینینگ مالینی بیردی و نابلیق آمیدیدا قاضینینگ آدیغا باریب ایردی قاضی ایدی بوکون مین پادشاهنینگ آدیغا باریب ایردیم انگلادیمکه سینگا بیر اولوغ ایشنی تاپشورماقنی خواهلایدور خداغا شکر قیلغیل اولوغ مرتبه ایریشادورسین ایدی اورنومغا ناییلیقغا اوزگا کیشینی ایستاغایمین القصه قاضی بو حیلہ برلا رخصت بیردی.

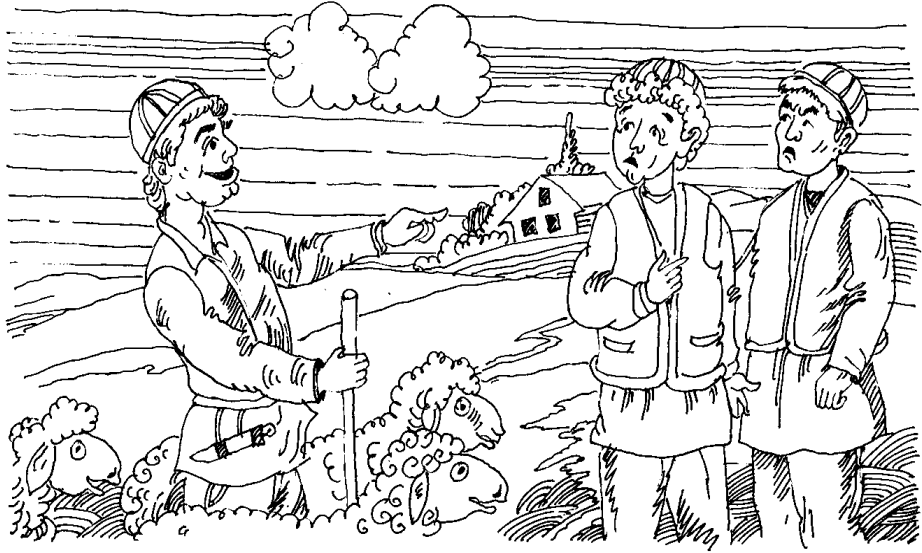
3-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing va o'qing.

يالغانچى چوپان

قدیم زمانلاردا بیر یاش چوپان بار ایردی. او بعضی بعضی دا بی سبب یالغاندان قیچقیراردی: یاردم بیرینگ! یاردم بیرینگ! بوری کیلدی! بوری کیلدی! قویلاریمنی بورینینگ چنگالیدان قوتقارینگ!

آدلار اطرافدان قول لاری گا نیما کیرسا کوتاریب چوپان بیگیت و اونینگ قویلارینی بوری چنگالیدان قوتقاریش اوچون هر تاماندان اونگا یاردمگا کیلیشاردی.

اما کیلیب کوریشسا چوپان یالغان گاپیرگان بولاردی. چوپان کمک کا کیلگان آدم لارنی کوریب اولارنی مسخره قیلیب کولاردی.

سونگرا آدم لار چوپان نی یالغان گاپیرگانینی فهملاب رنجیگان حالدا آرتلاریگا قایتاردیلار.

اتفاقا بیر کونی بیر نیچا بوریلار چوپان نینگ قویلاریگا حمله قیلشیدی. بو حالنی کورگان چوپان هر قانچا قیچقیرماسین و آدلارنی یاردمگا چاقیرماسین هیچ کیم یاردمگا کیلمادی.

چونکہ اولار چوپان یانا یالغان دان یاردمگا چاقیریپتی دیب اویلاشدی. آدملار یاردمگا کیلیشمادیلار. بوریلار چوپان نینگ قویلارینی بوغیزلاب کیتدی. چوپان شونداگینا یالغان گاپیریش نقدر یامان عادت ایکانلبگینی توشونیب بیتدی.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Alifi maqsura birikmasi qanday ma'no anglatadi?
2. Vovi zoida birikmasi qanday ma'no anglatadi?
3. Alifi maqsura ishtirok etgan so'zlarga misollar ayting.
4. Vovi zoida ishtirok etgan so'zlarga misollar ayting.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

16-DARS

O'ZLASHGAN SO'ZLARNI ANIQLASHDAGI BA'ZI TAVSIYALAR

REJA:

1. O'zlashgan so'zlar haqida ma'lumot.
2. O'zlashgan so'zlarni aniqlash usullari haqida ma'lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, o‘zbek tili, eski o‘zbek yozuvi, grammatika, so‘z, birikma, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar, emfatik harflar

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, o‘zbek tili, eski o‘zbek yozuvi, grammatika, so‘z, birikma, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar, emfatik harflar haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

O‘ZLASHGAN SO‘ZLARNI ANIQLASHDAGI BA’ZI TAVSIYALAR

O‘zbek tiliga arab va fors tillaridan o‘zlashgan so‘zlarni aniqlash hamda ularni to‘g‘ri yozish murakkab masalalardan sanaladi. Bunday so‘zlarni aniqlash va imloviy xususiyatlarini eslab qolishning o‘ziga xos usullari mavjud.

1. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan se (ث) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

باعث	بحث	ثانيه	ثابت
bois	bahs	soniya	sobit

2. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan hoyi hutti (ح) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

حال	حافظ	حکومت	حساب
hol	hofiz	hukumat	hisob

3. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan zol (ذ) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

ذکات	ذوق	ذکر	ذهن
zakovat	zavq	zikr	zehn

4. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan sod (ص) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

صلاحت	صاحب	صاقت	صباح
salomat	sohib	sodiq	subh

5. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan zod (ض) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

فرض	حاضر	حضرت	ضرر
farz	hozir	hazrat	zarar

6. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan to (ط) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

تعطیل	طعام	وطن	طاعت
ta'til	ta'om	vatan	toat

7. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan zo (ظ) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

نظم	منظره	ناظر	ظلم
nazm	manzara	nozir	zulm

8. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan ‘ayn (ع) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

معلم	علم	شاعر	عشق
muallim	ilm	shoir	ishq

9. Tarkibida o‘zbek tili talaffuziga mos kelmaydigan hoyi havvaz (ه) yot harfi ishtirok etgan so‘zlar o‘zlashma so‘z sanaladi. **Masalan:**

هماهنگ	هنوز	مهر	هوا
hamohang	hanuz	mehr	havo

10. **-and** harfiy birikmasi bilan tugaydigan so‘zlarning aksariyat qismi o‘zlashma so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

فرزند	دلبند	مانند	هنرمند
farzand	dilband	monand	hunarmand

11. **-ta** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

تشریف	تدقیق	تحسین	تحریر
tashrif	tadqid	tahsin	tahrir

12. **-ma** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

محرم	محکمه	مجلس	محمود
mahram	mahkama	majlis	Mahmud

13. **-mo‘** harfiy birikmasi (o‘zbek tilidagi) bilan boshlangan so‘zlar ham asosan o‘zlashma (arab tilidan) so‘zlar sanaladi. **Masalan:**

معطبر	مؤمن
mo'tabar	mo'min

14. **-mu** harfiy birikmasi (o'zbek tilidagi) bilan boshlangan so'zlar ham asosan o'zlashma (arab tilidan) so'zlar sanaladi. **Masalan:**

محبت	متفكر	ملك	مستقل
muhabbat	mutafakkir	mulk	mustaqil

15. **at** harfiy birikmalari bilan tugagan so'zlar ham o'zlashma so'zlar sanaladi. **Masalan:**

جمعیت	حسرت	نظارت	صنعت
jamiyat	hasrat	nazorat	san'at

16. **ot** harfiy birikmalar bilan tugagan so'zlar o'zlashma so'zlar sanaladi. **Masalan:**

نباتت	مطبوعات	خطاط	ملاقات
nabotot	matbuot	xattot	muloqot

17. So'z boshi «i» va uning uchinchi harfi «ti» bo'lgan so'zlar ham o'zlashma (arab tilidan) so'zlar sanaladi. **Masalan:**

انتظام	انتظار	اختلاف	احتياج
intizom	intizor	ixtilof	ehtiyoj

18. So'z boshi «ist» harfiy birikmalari bilan boshlangan bo'lsa ham o'zlashma so'zlar sanaladi. **Masalan:**

استقامت	استقلال	استقبال	استفاده
istiqomat	istiqlol	istiqbol	istifoda

19. Alifbo tarkibidagi boshqa harflar ishtirokida yasalgan quyidagi so'zlar ham o'zlashgan so'zlardir. **Masalan:**

جناب	اقتاب	ادراك	آدم
janob	oftob	idrok	odam

20. Tarkibida "f" harfi bo'lgan so'zlar ham o'zlashma so'zlar hisoblanadi. **Masalan:**

متفكر	تكليف	طوفان	فصل
mutafakkir	taklif	to'fon	fasl

21. **-anda** harfiy birikmasi bilan tugaydigan soʻzlar ham oʻzlashma soʻzlar sanaladi. **Masalan:**

گژنده	پژنده	سازنده	خواننده
gazanda	pazanda	sozanda	xonanda

22. **r** harfi bilan boshlangan soʻzlar ham oʻzlashgan soʻzlar hisoblanadi.

Masalan:

رباب	راز	راست	راحت
rubob	roz	rost	rohat

23. **Dol** harfi bilan boshlanib dol harfi bilan tugallangan soʻzlar ham oʻzlashgan soʻzlar hisoblanadi. **Masalan:**

درآمد	درد	دانشمند	دلشاد
daromad	dard	donishmand	dilshod

24. Arab tilidagi «afʼal» (*ruh-arvoh*), «fuʼul» (*had-hudud*) va shu kabi qoliplarda hosil qilingan siniq koʻplikka oid oʻzbek tiliga oʻzlashgan soʻzlar oʻzlashgan soʻzlardir. Masalan: *ayyom, arvoh, anhor, sharoit, ashʼor, shuaro, vuzaro, funun, fuqaro, ulamo, fuzalo, milal, kutub, ...*

25. Arab tilidagi barcha feʼl boblari (IX bobdan tashqari) ning aniq daraja sifatdishlari oʻzbek tilida otlashgan shaklda uchraydi. Sifatdoshlar feʼllik hamda ismlik xususiyatiga ega boʻlgan soʻzlardir.¹ Masalan, I bob sifatdoshi yaʼni ismi foili «*kataba*» feʼlidan *kotib*, «*hazara*» feʼlidan *nozir* va shu kabilar. Oʻzbek tilida isteʼmolda uchraydigan arab tilidagi feʼl boblarining sifatdosh yaʼni ismi foil shklida boʻlgan soʻzlarning aksariyati oʻzlashgab soʻzlar boʻlib hisoblanadi va ularning koʻpchiligi oʻzbek tiliga oʻzlashgan.

1-topshiriq. Quyida berilgan oʻzlashgan soʻzlarni koʻchirib yozing va qaysi soʻzlarda qaysi yot harflar ishtirok etganini aniqlang.

حکمت	محکمه	محکوم	حاکم	احکام	حکم
حدیث	احوال	حرام	حقیقت	محرم	حکومت
وارث	ثانیه	منقال	ثمر	ثنا	ثانی

¹ E. Talabov. Arab tili. "Oʻzbekisyon" nashriyoti. Toshkent, 1993 yil, 232-b.

80	ایسکی اوزبیک یازووی				88
مرات	ثابت	بحث	مثال	وثیقه	مثنوی
مذهب	منکور	ذکاوت	ذوق	ذکر	ذاکر
ذیل	عذاب	عذر	ذلیل	ذکا	ذهن
شطرنج	شرط	شیطان	طرف	طناب	طیب
طناب	طلب	طلا	نقطه	واسطه	طبقه
وعظ	تعظیم	مُعظم	مظلومه	الفاظ	انتظام
ظاهر	مناظره	ظلمت	مظفر	ظالم	اظتراب
معصوم	معمور	معقول	مقصد	معبوده	معجون
مصدر	مطلع	مذهب	مطبعه	معارف	معرفت
معما	معطل	معظم	معلم	معامله	مُعطر
عقل	علم	عرب	عطر	عمر	عشق
تصادف	صحیح	فرصت	صبر	صبر	صاحب
اخلاص	صادق	صحرا	محصول	شخص	تصدیق
حاضر	اضافه	قاضی	راضی	ضیا	ضرر
ضربدار	حضرت	اضتراب	بعضی	قَرَض	فرض

2-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing hamda o‘zlashgan so‘zlarni aniqlang.

حکایت

بیر کون بیر قارچیغای بیر خروس قا ایدیکه سین کوب بیوفادورسین زیراکه آدم لار سینی باقارلار و سینینگ اوچون اوی قیلورلار و هر زماندا سینی توتار بولسه لار نه اوچون قاچارسین و مین دشت نینگ قوشی دورمین و لکین بیر نیچه کونلارکیم آدمیادلار قولیدین طعام بیغودیک بولسام الار اوچون شکار قیلورمین و هرچند بیراق بولسام هم وقتیکه قیچقیرغودیک بولسام ینا یانیب کیلغایمین خروس جواب بیردیکه گاها بیرار پرنده نی سیخدا کورغانمودورسین و مین کوب خروس لار نینگ کباب نینگ سیخیدا و تولا خروس لارنی اوت یوزاسیدا کباب قیلغلیق کورگاندورمین سین هم اگر پرنده نی سیخدا کورور بولسانگ کوب بیراق بولور ایردینگ قارچیغای جواب سوزلامادی .

3-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Birinci muallim” asaridan olingan “Yolg‘on do‘st” matni arab yozuviga o‘giring va o‘zlashgan so‘zlarni aniqlang.

YOLG‘ON DO‘ST

Bir vaqt ikki kishi do‘st bo‘lub safarga chiqmishlar edi. Bir tog‘ ichindan ketub borganlarinda uzog‘dan bir yo‘lbarsni ko‘rmishlar. Do‘stlarning biri darhol yugurub bir daraxt ustiga chiqmish. Ikkinchisi shoshilub, qolub nima qilishin bilmay: yerga cho‘zulub, o‘lulg‘a o‘xshab yotmish. Yo‘lbars kelub iskab-iskab o‘luk gumon qilub qaytib ketmish. O‘rtog‘i daraxtdan tushub: «Birodar, yo‘lbars qulog‘ingga nima deb so‘zlab ketdi», deb so‘ramish. Yo‘ldoshi: «Oh, do‘stim! Shodlig‘ingda o‘rtog‘ bo‘lub, g‘am vaqtingda tashlab qochadurg‘on nomard kishilar ila yo‘ldosh bo‘ima!» deb so‘zlab ketdi, deb javob bermish.

4-topshiriq. Quyida berilgan matni ko‘chirib yozing va o‘qing hamda o‘zlashgan so‘zlarni aniqlang.

حكايت

ايككى كيشى ماللاريني بير قارى كمپيرغا تابشوردىلار و ايدىلاركه هر وقت كيم بيز ايككىمىز كيلور بولساق آغايمىز نيچه كونلاردىن سونگ اول كيشيلاردىن بيرى كمپيرنىڭ آلدىغا كىلدى و ايدى مېنىڭ شىرىگىم اولدى ايمدى مالنى مېنگا بيرغايىسېن كمپير ناچار بولوب مالنى انگا بىردى نيچه كوندىن سونگ ينا بىرى كىلدى و مالنى تىلادى كمپير ايدىكه شىرىگىڭ كىلىب ايردى سىنى اولدى دىدى مېن هرچند مبالغه قىلدىم و حُجَّت كىلتوردوم لىكن سوزومنى انگلادى و همه مالنى آلىب كىتدى مذكور كيشى كمپيرنى قاضىنىڭ آلدىغا آىلتىب عدالت تىلادى قاضى تمام واقعه نى تىنگلاگاندىن سونگ بىلدىكه كمپيرنى گناھى يوقدور و اول كيشىغا ايدى سىن اول شرط قىلىب ايركانسىن كيم هر وقت ايككىمىز آغايمىز و سىن شىرىگىڭنى كىلتورغىل و مالنى اندىن آغىل نچوك يالغوز بو بىرغا كىلدىڭ اول كيشى جواب ايتالماسدىن اوز يولىغا كىتدى.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Se harfi ishtirok etgan o‘zbek tilida iste’molda bo‘lgan 4 ta o‘zlashgan so‘z toping.

2. Hoyi hutti harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
3. Zol harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
4. Sod harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
5. Zod harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
6. To harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
7. Zo harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
8. Ayn harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.
9. Hoyi havvaz harfi ishtirok etgan o'zbek tilida iste'molda bo'lgan 4 ta o'zlashgan so'z toping.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

17-DARS

TURKIY SO'ZLARNI ANIQLASHDAGI BA'ZI TAVSIYALAR

REJA:

1. Turkiy so'zlarni aniqlash usullari
2. Turkiy so'zlarni aniqlashning afzalliklari

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, fors tili, turkiy tillar, o‘zbek tili, arab yozuvi, arab-o‘zbek alifbosi, unlilar, qisaqa unlilar, cho‘ziq unlilar, undoshlar, o‘zak, bo‘g‘in, talaffuz, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, fors tili, turkiy tillar, o‘zbek tili, arab yozuvi, arab-o‘zbek alifbosi, unlilar, qisaqa unlilar, cho‘ziq unlilar, undoshlar, o‘zak, bo‘g‘in, talaffuz, o‘zlashgan so‘z, turkiy so‘z, yot harflar haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

TURKIY SO‘ZLARNI ANIQLASHDAGI BA’ZI TAVSIYALAR

Eski o‘zbek yozuvida iste’molda bo‘lgan zabar (fatha), zir (kasra) va pish (damma) belgilarining nomlari ham turkiy emasligidan ham turkiy so‘zlarda unlilar harakatlar orqali ifoda etilmasligiga ishoratni ko‘rishimiz mumkin. Buni “At tuhfatus zakiiyyatu fil lug‘atit turkiyya” asari (*“At tuhfatus zakiiyyatu fil lug‘atit turkiyya” nomi bilan mashhur bo‘lgan asar XIV asrda kitobat qilingan. Muallifi noma’lum. Kitobning bir nushasi bizgacha yetib kelgan va u Turkiya mamlakatining Istanbul shahridagi Boyazid masjidi yaqinidagi Valiuddin kutubxonasida 3092 inventar raqami ostida saqlanmoqda.*) misolida ham ko‘rishimiz mumkin. Masalan: **rang-tus ma’nosini anglatuvchi so‘zlar:** oq (الاق), qora (قارا), qizil (قيزيل) 11-sahifa: **sifat so‘z turkumiga oid so‘zlar:** yomon (يامان) 196-sahifa; yaqshi (yaxshi) (ياقشى) 197-sahifa; yang‘i (يانغى) 197-sahifa: **inson tana a’zolarini anglatuvchi so‘zlar:** barmoq (بارماق), quloq (قولاق) 14-sahifa; o‘bka (اوبكا) 39-sahifa; ko‘z (كوز) 52-sahifa; oyoq (الايق) 60-sahifa: **son so‘z turkumiga oid so‘zlar:** o‘n (اون) 55-sahifa; bir (بیر) 184-sahifa; yotmish-yetmish (ياتمیش) 201-sahifa; yuz (يوز) 206-sahifa; o‘n iki (اون ايکی) 238-sahifa: **so‘roq olmoshlarini anglatuvchi so‘zlar:** qanday (قاندای) 19-sahifa; qani (قانی) 221-sahifa; naga-nega (ناگا) 234-sahifa; nacha-naja (ناجا) 234-sahifa; najik-nechuk (ناجیک) 234-sahifa: **ot so‘z turkumiga oid so‘zlar:** tuproq (توپراق) 30-sahifa, chuqur (چوقور) 45-sahifa; qo‘rqoq (قورقاق) 50-sahifa; yaproq (ياپراق) 51-sahifa; boshmoq (باشماق) 181-sahifa; yib (arqon) (بيپ) 293-sahifa: **kishilik olmoshlarini anglatuvchi so‘zlar:** biz (بیز) 183-sahifa: **ko‘rsatish olmoshlarini anglatuvchi so‘zlar:** ul

(یاتیش) 59-sahifa; anda (اندا) 165-sahifa; bumo (بومو) 234-sahifa; **fe'l**: yotish (اول) 62-sahifa; titramak (تیتراماک) 63-sahifa; boyladi (بایلادی) 179-sahifa; bo'vuzlamoq (bo'g'izlamoq) (بوووزلاماق) 186-sahifa; buyurdi (بویوردی) 189-sahifa; yag'di (یاغدی) 195-sahifa; ilindi (ایلیندی) 209-sahifa; inondi (ایناندی) 209-sahifa: **suv hayvonlarini anglatuvchi so'zlar**: baliq (بالیق) 180-sahifa: qurbog'a (قورباغا) 231-sahifa: **sudraluvchilarni anglatuvchi so'zlar**: ilon (ایلان) 209-sahifa: **hashorat nomlarini anglatuvchi so'zlar**: burg'a (بورغا) 191-sahifa; kana (کانا) 220-sahifa; chumoli (چومالی) 273-sahifa: **parranda nomlarini anglatuvchi so'zlar**: xo'roz (خوراز) 57-sahifa: **hayvon nomlarini anglatuvchi so'zlar**: bo'ri (بوری) 59-sahifa; maymun (مایمون) 233-sahifa; o'kuz-xo'kiz (اوکوز) 237-sahifa: **osmon jismlari nomlarini anglatuvchi so'zlar**: yulduz (یولدوز) 206-sahifa: **xarakter-xususiyat ma'nosini anglatuvchi so'zlar**: yalqov (یالقو) 104-sahifa; yovosh (یوواش) 195-sahifa; qo'rqqoq (قورققاق) 229-sahifa; **numerativlar**: dona (دانا) 193-sahifa: **qush nomlarini anglatuvchi so'zlar**: kalik (کالیک) 215-sahifa: **qurilish xom-ashyosi nomlarini anglatuvchi so'zlar**: kirbich (گیربیچ) 219-sahifa: **qurol aslaha nomlari anglatuvchi so'zlar**: qilich (قیلیچ) 222-sahifa: **tabiat hodisalari nomini anglatuvchi so'zlar**: qirov (قیراو) 225-sahifa; yomg'ir (یامغیر) –sahifa: **narsa-buyum nomlarini anglatuvchi so'zlar**: momiq (مامیق) 233-sahifa; to'shak (توشاک) 263-sahifa; shol (yopinchiq, po'stin) (شال) 274-sahifa:

1. Son so'z turkumiga oid so'zlar turkiy so'zlar bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. Ammo million, milliard va trillionlardan tashqari. **Masalan:**

بیش	ساککیز	تورت	یوز
besh	sakkiz	to'rt	yuz

2. Kishilik olmoshlari ham turkiy so'zlar bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

مین	بیز	سیز	سین
men	biz	siz	sen

3. Ko'rsastish olmoshlari ham turkiy so'zlar bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

بو	شو	او	اوشا
bu	shu	u	o'sha

4. So'roq olmoshlari ham turkiy so'zlar bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

نیچا	قانچا	قاچان	قayیردا
nechta	qancha	qachon	qayerda

5. Bir so'zdan tashkil topgan rang ma'nosini anglatuvchi so'zlar turkiy so'zlar bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

ساریق	قیزیل	آق	یاشیل
sariq	qizil	oq	yashil

6. O'zbek tilida ishlatiladigan barcha soda fe'llar turkiy so'zlar bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

آلماق	کیتماق	یوگورماق	ایشیتماق
olmoq	ketmoq	yugurmoq	eshitmoq

7. Qo'shma fe'llarning yetakchi qismi –a yoki –la bilan tugallangan bo'lsa, qo'shma fe'lning har ikki qismi turkiy so'z bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

آلا کیلدی	بارا سالیب	کیلا سالیب	ایتا بیردی
ola keldi	bora solib	kela solib	ayta berdi

8. Qo'shma fe'llarning yetakchi qismi –b yoki –ib bilan tugallangan bo'lsa, qo'shma fe'lning har ikki qismi turkiy so'z bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

آلیب بارماق	ساتیب آلماق	توشیب کیتماق	چیقیب کیتماق
olib bormoq	sotib olmoq	tushib ketmoq	chiqib ketmoq

9. Inson tana a'zolarining anglatuvchi so'zlar turkiy so'z bo'lganligi sababli barcha tovushlar yozyvda aks etadi. **Masalan:**

قولاق	تیش	قول	آیاق
quloq	tish	qo'l	oyoq

10. Turkiy so‘zlarda ikki unli tovush yonma-yon kelmaydi. Masalan:

قايماق	پايگاق	بيشيك	چوميچ
qaymoq	paypoq	beshik	cho‘mich

11. Turkiy so‘zlarda bir o‘zak tarkibida ikki undosh ketma-ket kelmaydi. Masalan:

باش	قاش	تيش	قول
bosh	qosh	tush	qo‘l

12. Ota, ona, opa, singil, ini kabi qarindoshlik ma’nosini anglatuvchi so‘zlar turkiy so‘zlardir. Masalan:

آتا	ايني	آپا	آنا
ota	ini	opa	ona

1-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring.

beshik	terak	elak	ilik	sariq	quruq	ot
boshqoq	yetti	bel	ini	terak	qizil	yemak
xotin	og‘a	ovul	qishloq	qulun	sigir	suv
cotmoq	sen	shu	tirik	o‘lik	qiz	o‘g‘il

2-topshiriq. Quyida berilgan Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asaaridan olgan parchani ko‘chirib yozing, o‘qing va turkey hamda o‘zlashgan so‘zlarni tahlil qiling.

بابورنامه دان

تينگرى تعالى نينگ عنايتى بيرلان و حضرت آن سرور كائنات نينگ شفاعتى بيرلان و چهار يار با صفالارى نينگ همتى بيرلان سه شنبه كونى رمضان آيينينگ بيشيدا تاريخ ساككيز يوز توقسان توقوزدا فرغانه ولايتى دا اون ايكي ياشتا پادشاه بولدوم. فرغانه ولايتى بيشينچى اقلمديندور. معموره نينگ كنارسيدا واقع بولوبتور. شرقى كاشغر، غربى سمرقند، جنوبى بدخشان نينگ سرحدى تاغلار شماليدا اگرچه بورون شهرلار بار ايكاندور مثلى آماليق و آلماتو و ينگى كيم كتوبلاردا اطرار كنت بيتيرلار. مغول و اوزبىك جهتيدين بو تاريخدا بوزولوبتور اصلا معموره قالمابتور. مختصر ولايتتور. اشليق ميوه سى فراوان گردا – گردى تاغ واقع بولوبتور. غربى طرفيدا كيم سمرقند و خجند بولغاي تاغ يوقتور اشبو جانبين اوزگا هيچ جانبين قيش ياغى كيلا آلماس.

سیحون دریاسی کیم خجند سویی غا مشهوردور. شرق و شمالی طرفیدین کیلیب بو ولایتینینگ ایچی بوتوب غرب ساری آقار. خجند نینگ شمالی فناکت نینگ جنوبی طرفیدینکیم حالا شاهروحمیه غا مشهوردور. بوتوب ینا شمالغا میل قیلیب ترکستاندین خیلی قوییراق بو دریا تمام قومغا سینگار. هیچ دریاغا قویلماس. فرغانه نینگ بییتی پاره قصبه سی بار. بییشی سیحون سویی نینگ جنوبی طرفیدا، قالغان ایککیسی شمالی جنوبیدادور. جنوبی طرفیداغی قصبه لاردان بیری اندجاندرکیم وسطتا واقع بولوبتور. فرغانه ولایتی نینگ پایتختی دور. آشلیغی وافر، میوه سی فراوان، قلوون و اوزوملاری یاخشی بولور. قاون محلیدا فالیز باشیدا قاون ساتماق رسم بولماس. اندجان نینگ ناشباتیسیدین یاخشی راق ناشباتی بولماس. ماورا النهردا سمرقند و کیش قورغانیدین سونگرا موندین اولوغراق قورغان یوقتور. اوچ دروازه سی بار. ارکی جنوب طرفیدا واقع بولوبتور. توققوز ترناو سوو کیرار و بو عجب تورکیم بیر بیردین هم چیقماس. قلعه نینگ گردا - گردی خندق و خندق نینگ تاش یانی سنگ ریزه لیک شاه راه توشوبتور. قلعه نینگ گردا - گردی تمام محلات تور. بو محله بیرلا قلعه عا فاصله اوشبو خندق تور و یاقاسیداغی شاه راه تور. قوشلاری کوب بولور. قیرغاولی بیحد سیمیز بولور. انداق روایت قیلیدیلرکیم بیر قیرغاولنی اسکنه سی نی تورت کیشی بیب توگاتا آمایدور. ایلی ترکتور.

3-topshiriq. Quyida berilgan Pahlavon Mahmud to'rtliklarini lotin yozuviga o'giring.

کیم قیلور بو ویران دلیم عمارت؟

کیم گناهیم اوچون بیروور کفارت؟

مین زیارت قیلدیم کوپ قبریستان نی

بیلما دیم کیم قیلور قبریم زیارت؟!

فیلدای کوچینگ بولسا هم مور بولیب کورین

مالینگ آشیب تاشسا هم عور بولیب کورین

همه نینگ عیبینی بیلغانینگ حالدا

هیچ نرسا بیلماگاندای کور بولیب کورین

هر نقطه خطیما یانغان یوراکدور

هر حرفی قارانغو ظلمت دیماکدور

چیکماسمین آقشاملار شمع نینگ منتین

چونکه فکریم شمع دان شعله لیراقدور

4-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yozud axloq” asaridan olingan “Axloq” matnini arab yozuviga o‘giring.

SADOQAT

Sadoqat deb kishi o‘z vazifasini to‘g‘rilik ila ishlamakni aytilur. Sodiq kishi din va millatiga, vatan va davlatiga to‘g‘rilik ila xizmat qilub, obro‘ va mukofatlar olur. Sadoqat gulshani salomat, bo‘stoni najotdur. Sadafdan inju, ilondan zahar hosil bo‘ldug‘i kabi rostlikdan foyda, xiyonatdan zarar hosil bo‘lur.

Janobi haq sodiqlarni suyar, yo‘lg‘onchilarni suymaz. To‘g‘rilikdan yo‘qolgan kishi yo‘q, xiyonatdan yo‘qolganlar cho‘qdur. Rostlik ila xiyonat ikkisi jam kelmas.

Agar bir kishining diliga to‘g‘rilik tuxumi ekilsa, har qancha och va suvsiz bo‘lsa ham to‘g‘rilik o‘sar. Xiyonat ko‘karmas. Axloq yuzasidan to‘g‘ri faqir yolg‘onchi boydan e‘tiborlidir. Chunki sodiq kishi ahdig‘a vafo qilur. Yolg‘onchi esa va‘dasida turmay o‘zini xijolat, boshqalarni ovora qilur.

Sadoqat bir fayzi ma‘naviydurki, u fayzdan hissasini olmak har bir kishining muqaddas vazifasidur.

Hazrati imom Husaynga hazrati Ali: «So‘zingda to‘g‘ri bo‘l, yolg‘onchilar kabi munofiq o‘linmassan», - deb nasihat qilmishlar. Rasuli akram nabiiyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «To‘g‘rilikni ixtiyor qilingiz, garchi halokat kabi ko‘rinsa ham, yolg‘ondan saqlaningiz, zeroki oqibati halokatdur», - demishlar.

Sidq-u safoyi rostlig‘ o‘lsa qarobating,
Shuldur jahonda rohat, fayz, saodating.
Olamda to‘g‘rilikcha yo‘q odamning ziynati,
Qalbing alifdek o‘ldimi, ayni sharofating.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Insonning tana a‘zolarini arab yozuvida daftaringizga yozing.
2. Ko‘rsatish olmoshlarini arab yozuvida daftaringizga yozing.

3. Kishilik olmoshlarini arab yozuvida daftaringizga yozing.
4. So‘roq olmoshlarini arab yozuvida daftaringizga yozing.
5. Sodda fe’llarga 10 ta misol yozing.
6. Har ikki qismi turkiy bo‘lgan murakkab fe’llarga 10 ta misol yozing
7. Faqat ko‘makchi qismi turkiy bo‘lgan murakkab fe’llarga 10 ta misol yozing

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

18-DARS

RAQAMLAR

REJA:

1. Raqamlar tarixi haqida ma’lumot.
2. Arab raqamlari haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: eski o‘zbek yozuvi, raqam, Biraxmi raqamlari, Gvalkor raqamlari, Sharqiy arab raqamlari, G‘ubor raqamlari, Rim raqamlari, iyeroglif, evolyutsiya, kharoshti raqamlari

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: eski o‘zbek yozuvi, raqam, Biraxmi raqamlari, Gvalkor raqamlari, Sharqiy arab raqamlari, G‘ubor raqamlari, Rim raqamlari, iyeroglif, evolyutsiya, kharoshti raqamlari haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

RAQAMLAR

Raqamlar - arab. رقم – son, nomer)—sonlar ifodalanadigan shartli belgilar. Eng qadimda sonlar so‘zlar orqali ifodalangan. Xalqlarning ijtimoiy-xo‘jalik hayoti rivojlanishi bilan mukammalroq belgilarga va hisoblash sistemalarini ishlab chiqishga ehtiyoj tug‘ildi.

Eng qadimgi raqamlar bobilliklar va misrliklarga mansubdir. Misr ieroglif raqamlarida (mil. av 3000-2500 yilda paydo bo'lgan) sonlarni ifodalash uchun maxsus rasm-belgilar, keyinroq ieratik va demotik yozuvlari paydo bo'ldi.

Bobil raqamlari (mil. av. 2000 yil boshi) asosan 1, 10, 60 va 100 ni bildiruvchi mixxat belgilari bo'lib, boshqa barcha raqamalar shular asosida ifodalangan. Misr ieratik yozuvidan Yaqin va O'rta Sharqdagi barcha yozuvlar va Yunon-Ioniya yozuvi, shu bilan birga alifboga asoslangan raqamlar kelib chiqdi. Bosma yunon alifbosi slavyan-kirillitsa va harfiy raqamlarga asos soldi.

Hozirgi raqamlarning timsollari (nol bilan birgalikda) Hindistonda 5-asrga yaqin yuzaga kelgan. Bungacha Hindistonda kharoshti raqamlari va u bilan deyarli bir vaqtda brahmi raqamlari bo'lgan. Brahmi raqamlaridan hind gvalior raqamlari kelib chiqdi. Gvalior raqamlari esa arab raqamlariga asos solgan.

Arab raqamlari ikki turli sharqiy va g'arbiy (g'ubor) raqamlardan iborat. Sharqiy arab raqamlari Misr va undan sharqdagi arab mamlakatlari, Eron hamda Afg'onistonda qo'llaniladi. G'arbiy arab raqamlari (g'ubor) esa Misrdan g'arbdagi arab mamlakatlarida qo'llaniladi. Evropada 9-asrdan boshlab g'ubor raqamlari tarqaladi va tezda ommalashadi. Sharq mamlakatlarida esa g'ubor raqamlari 19-asrgacha ham keng tarqalmadi.

Arab raqamlari – o'nta matematik belgi: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Bu raqamlar bilan istalgan katta yoki kichik sonni yozish mumkin. Arab raqamlarining ishlatilishida mashhur o'zbek matematigi Abu Abdullo Muhammad ibn Muso Xorazmiyning muhim hissasi bor.

Arablar Iroq, Misr va Suriyani istilo qilishguncha yunon alifbosiga asoslangan raqamlardan foydalanganlar. VI-asrdan boshlab arab alifbosi harflari bilan ifodalanuvchi raqamlar qo'llanilgan. Muhammad Xorazmiy Hindistonda kashf etilgan o'n raqamdan iborat pozitsion sistemani o'rganadi, soddalashtiradi, kengaytiradi va birinchi marta arab tilida bayon etadi. Xorazmiy «Arifmetika»si bilan birga bu hind raqamlari arab Sharqiga kirib keladi. Xorazmiyning bu asari arabchadan lotinchaga tarjima qilinib, X-asrda Ispaniyaga, XII-asrda Evropaning boshqa mamlakatlariga tarqaladi va hanuzgacha jahonda mazkur raqamlar arab

raqamlari nomi bilan yuritiladi. Arab raqamlarini jahonga tarqatgan Muhammad Xorazmiy ekaniligi haqida Abu Rayhon Beruniy o'zining «Hindiston» asarida aytib o'tgan.

Qadimgi raqamlardan faqat Rim raqamlari hozirgacha qo'llanadi

Hozirgi zamon raqamlarining evolyutsiya jadvali.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Брахми	—	=	≡	𐎠	𐎡	𐎢	𐎣	𐎤	𐎥	𐎦
Гвалиор	𑀓	𑀔	𑀕	𑀖	𑀗	𑀘	𑀙	𑀚	𑀛	𑀜
Шарқий араб рақамлари	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۰
Фубор	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
976 йил қўл ёзмаси (Европа)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	
XII-аср бошидаги қўл ёзма	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Санробоско асарининг қўлёзмаси (1442)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
А.Дюрер рақамлари (1525)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Видманнинг босма асаридаги рақамлар (1489)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Eski o'zbek yozuvida hozir arab raqamlari deb atalayotgan (aslida hind raqamlari bo'lsa ham, ommaga arab raqamlari nomi bilan singib qolgan) raqamlardan foydalanilgan. Bu raqamlarning ba'zi shakllari hamda ko'plikni ifoda etish tartibi hozirgi yozuvimiz raqamlari va uning tartibidan katta farq qilmaydi.

Agarda sonlar raqamlar bilan ifodalansa, sonlar chapdan o'ngga qarab yoziladi va o'qiladi. Raqamlarni yozish jarayonida avval ko'pliklarni va oxirida birliklarni yozish lozimdir. Masalan:

1 dan 10 gacha bo'lgan sonlar			11 dan 20 gacha bo'lgan sonlar		
۱	بیر	bir	۱۱	اون بیر	o'n bir
۲	ایکی	ikki	۱۲	اون ایکی	o'n ikki
۳	اوچ	uch	۱۳	اون اوچ	o'n uch
۴	تورت	to'rt	۱۴	اون تورت	o'n to'rt

۵	بیش	besh	۱۵	اون بیش	o'n besh
۶	آلتی	olti	۱۶	اون آلتی	o'n olti
۷	ییتتی	etti	۱۷	اون ییتتی	o'n etti
۸	ساککیز	sakkiz	۱۸	اون ساککیز	o'n sakkiz
۹	توققیز	to'qqiz	۱۹	اون توققیز	o'n to'qqiz
۱۰	اون	o'n	۲۰	ییگیرما	yigirma
O'nliklar			Yuzliklar		
۱۰	اون	o'n	۱۰۰	یوز	yuz
۲۰	ییگیرما	yigirma	۲۰۰	ایککی یوز	ikki yuz
۳۰	اوتتیز	o'ttiz	۳۰۰	اوج یوز	uch yuz
۴۰	قیرق	qirq	۴۰۰	تورت یوز	to'rt yuz
۵۰	ایللیک	ellik	۵۰۰	بیش یوز	besh yuz
۶۰	آلتیمیش	oltmish	۶۰۰	آلتی یوز	olti yuz
۷۰	ییتیمیش	etmish	۷۰۰	ییتتی یوز	etti yuz
۸۰	ساکسان	sakson	۸۰۰	ساککیز یوز	sakkiz yuz
۹۰	توقسان	to'qson	۹۰۰	توققیز یوز	to'qqiz yuz
۱۰۰	یوز	yuz	۱۰۰۰	مینگ	ming

Yozuvda sonlar so'zlar va raqamlar bilan ifoda etilishi mumkin. Harflar bilan yozilgan sonlar o'ngdan chapga qarab yozib boriladi va o'qiladi. Masalan:

تینگری تعالی نینگ عنایتی بیرلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیرلان و چهار یار با صفالاری نینگ همتی بیرلان سه شنبه کونی رمضان آیینینگ بیشیدا تاریخ ساککیز یوز توقسان توققوزدا فرغانه ولایتی دا اون ایککی یاشتا پادشاه بولدوم (ظهیرید الدین محمد بابور "بابورنامه دان")

Agarda sonlar raqamlar bilan ifodalansa sonlar chapdan o'ngga qarab yoziladi va o'qiladi. Raqamlarni yozish jarayonida avval ko'pliklarni va oxirida birliklarni keltirish bilan ifoda qilinadi. Masalan:

1997 tarzidagi raqamlar xuddi shunday, ya'ni ۱۹۹۷ tarzida yoziladi. Hozirgi o'zbek tilida 2, 7, 8, 9, 30, 50 sonlari tarkibidagi o'rtada kelgan undosh ikkilanadi: *ikki, etti, sakkiz, to'qqiz, o'ttiz, ellik* kabi. Eski o'zbek tilida esa

yozuvda bir belgi bilan berilgan bo‘lib, o‘rniga qarab, ikki xil talaffuz qilingan: *iki//ikki, yeti//yetti, sekiz//sekkiz, toquz//toqquz, otuz//ottuz, elik//ellik* kabi.

80-90 sonlari *sekiz, toquz* sonlariga *on* (o‘n) sonining qo‘shilishi yo‘li bilan hosil bo‘lib, (*sekiz+on, toquz+on*), *seksen, toqsan* shakllari keyingi davrlarda vujudga kelgan. *Sekiz on, to‘quz on* shakllari «Devonu lug‘otit turk»da ham ko‘rsatilgan (Qarang: MK, I tom, 410-b.).

Eski o‘zbek tilida sanoq sonlarning kattalari *tuman* (تومان), *lak* (لك) bo‘lib, oldida kichik miqdordagi sonlar qo‘llangan. *Lak* «Boburnoma» asari tiliga xos: *Uch to‘rt lak olub qo‘yarlar* (BN, 332). *Bir lak afg‘on yig‘ilibdur* (BN, 468). *Tuman* so‘zi esa barcha ijodkorlar asarlari tilida qo‘langan: *Bir tuman xalq qirildi bari* (ShN, 37). *Yuz tuman barqi balo urdung manga* (Nav. LT, 83).

Eski o‘zbek tilida murakkab sanoq sonlar komponentlari orasida *dag‘i//taqi* bog‘lovchi bo‘lishi hollari ham uchraydi. Masalan, *Yigirmi dag‘i bir* (ShN, 223). *Yilg‘a ming sakkiz yuz-u, to‘qson edi* (Furqat, 2, 26).

1-topshiriq. Quyida berilgan raqam ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi so‘zlar bilan yozing.

۱	۳	۴	۵	۶	۷
۸	۵	۶	۹	۴	۲

2-topshiriq. Quyida berilgan raqam ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi raqamlarga o‘giring.

8	5	4	6	3
9	7	0	1	2

3-topshiriq. Quyida berilgan raqam ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi so‘zlar bilan yozing.

۵۱	۸۳	۴۹	۶۵	۲۶	۴۷
۸۱	۵۳	۶۴	۹۵	۴۶	۲۷

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘z ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi raqamlar bilan yozing.

bir	sakkiz	yetti	olti	to‘qqiz	nol
yigirma	qirq	ellik	sakson	yetmish	o‘n
yuz	uchyuz	beshyuz	oltiuz	yettiyuz	ikkiyuz

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘z ko‘rinishidagi sonlarni arabiy yozuvdagi so‘zlar bilan yozing.

qirq besh	oltmish yetti	sakson ikki	to‘qson olti
yugirma uch	o‘ttiz sakkiz	yetmish bir	o‘n to‘qqiz
ikki yuz oltmish	uch yuz o‘n bir	sakkiz yuz olti	yetti yuz yetti

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘z ko‘rinishidagi sonlarni arabiy raqamlarga o‘giring.

بیتیش تورت	توقسان توققیز	یپیگیرما ساککیز
بیرمینگ بیتتی یوز ساکسان	توققیز یوز ایلیک آلتی	اوچ یوز ساکسان بیتتی
اوچ مینگ توقسان آلتی	یتیش بیتتی	ایکی مینگ توقسان

7-topshiriq. Quyida berilgan gaplarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularni qaysi asardan olingan parcha ekanligini aniqlang.

تینگری تعالی نینگ عنایتی بیلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیلان و چهار یار با صفالاری نینگ همتی بیرلان سه شنبه کونی رمضان آیینینگ بیشیدا تاریخ ساککیز یوز توقسان توققوزدا فرغانه ولایتی دا اون ایکی یاشتا پادشاه بولدوم ... قورغانینینگ شرق جنوبی جانبیدا بیر موزون تاغ توشوبتور براکوه غا موسوم بو تاغنینگ قله سیدا سلطان محمودخان بیر حجره سالیبتور اول حجره دین قوییراق اوشبو تاغنینگ تومشوغیدا تاریخ توقوز یوز ایکیدا مین بیر ایوانلیق حجره سالدیم اگرچه اول حجره موندین مرتفع دور ... خبردا کیلمیش قوشلوق آشیغا تورت یوز فانگلی یانا ایمیشلار بیتتی یوز فانگلی اون خرج بولور ایردی ناقی ایمیشلار تال ییغاجلار ییغیب سبد توقوب ساتار ایردی یاریم بهاسین صدقه قیلور ایردی یاریم بهاسی غا ارپا ایتماک نی آلیب بییور ایردی

8-topshiriq. Quyida berilgan Abulg'uzi Bahodurxonning "Shajara-i turk" asaridan olingan parchani ko'chirib yozing va o'qing.

ابو الغازی بهادرخان "شجره ترک" دان

ایران بیرلا توراندا اوتکان چینگیزخان اوغلانلارینینگ اتلارینا آیتیلغان تاریخلاردین اوشبو زمان فقیرنینگ آلدیندا اون ساکیز مجلد حاضر تورور اما بیزنینگ آتا و آقلا ریمیزنینگ بیروالیقی و خوارزم خلقی نینگ بیوققلیغی بو ایکی سبب بیزنینگ جماعتیمیزی عبدالله خان نینگ اتلاری بیرلان بیزنینگ اتلاریمیز نینگ آیریلغان بیریدین تا بیزگا کیلگونچا تاریخلارینی بیتمای ایردیلار بو تاریخی بیر کیشیگا تکلیف قیلالی تیب فکر قیلدوق هیچ مناسب کیشی تاپمادوق ضرور بولدی اوزیمیز ایتدوق ترک نینگ مثلی تورور اوز کندیگین اوزی کیسار تیگان آدم زمانیدین تا بو دمگاچا اولچاقلی تاریخ ایتیلغاندورکیم حسابینی تنگری بیلور هیچ پادشاه و امیر و هیچ حکیم و دانشمند اوز تاریخی اوزی ایتغان ایرماس تورور بیزنینگ یورتمیزنینگ هواسیدین و اهل خوارزم نینگ بی بضاعتلیگیدین هیچ زماندا بولماغان ایش بولدی ایمی کونگلینگیزگا کیلماسون کیم فقیر طرف توتوب یالغان ایتقان بولغایمان و یا اوزومنی غلط تعریف ایتکان بولغایمان بو فقیرغا خدای تعالی عنایت قیلیب کوپ نمرسا بیرگان تورور خصوصا اوچ هنر بیرگان تورور اول سپاهیگیرچیلیک نینگ قانونی و یوسونی کیم نیچوک اتلانماق و یورووماق و یاوغا یاساق یاساماق کوپ بیرلان یورگاندا نیچوک قیلماق آز بیلان یورووگاندا نیچوک قیلماق دوستغا دشمنغا نیچوک سوزلاشماک ایکیکیچی مثنویات و قصاید و غزلیات و مقطعات و روباعیات و بارچا اشعارنی فهلاماکلیک عربی فارسی و ترکی لغت لارنینگ معنی سینی بیلاماکلیک اوچونچی آدم عهدیدین تا بو دمگاچا عربستاندا و ایران دا و توران دا و مغلستان دا اوتکان پادشاهلارنینگ اتلاری و عمرلارینینگ و سلطنتلارینینگ کم و زیادین بیلاماکلیک بیر دقتدا فهلاماکلیکدا و تاریخ بیلاماکلیکدا فقیردیک کیشی شاید عراق دا و هندستاندا بولسا بولغای یوق تیسام یالغان بولغای اما سپاهی نینگ یوسونی بیلاماکدا بو چاقدا مسلمان و کافر دا بیز کوروب و ایشیتاتورغان بیرلاردا و یورتلاردا یوق تورور بیز یوزی کینگ تورور ایشیتماگان بیرلاریمیزدا بولسا عجب ایرماس ایمی مقصدیم قالماغالی تاریخ هجری مینگ تاقی بیتیش تورت دا بیز بو کتابنی ابتدا قیلدوق و تاقی شجره ترک تیب آت قویدوق و تاقی توقوز باب قیلدوق اولگی باب آدمدین تا مغولخانگاچا ایکیکیچی باب مغولخان دین چینگیزخان گاچا اوچونچی باب چینگیزخان نینگ

توغولغانیدین اولگونغاچا تورتینجی باب چینگیزخان نینگ اوچونچی اوغلی اوکدای قآن نینگ و انینگ اولادی نینگ و چینگیزخان نینگ اوغلانلاری نینگ نسلیدین هر کیم مغول یورتیندا پادشاهلیق قیلغان بولسا انینگ نکری بیشینچی باب چینگیزخانینگ ایککینچی اوغلی چغتایخان نینگ اولادیدین ماوراءالنهر و کاشغار یورتیندا پادشاه لبق قیلغانلارینینگ نکری آلتینچی باب چینگیزخان نینگ کیچیک اوغلی تولى خان نینگ اولادیدین ایران مملکتیندا حکومت قیلغانلاری بیتتینچی باب چینگیزخان نینگ اولوغ اوغلی جوجی خان نینگ اولادیدین دشت قیپچاق دا پادشاه لبق قیلغانلارینینگ نکری ساکیزینچی باب جوجی خان نینگ اوغلی شیبانی خان نینگ اولادیدین ماوراءالنهر و قرم و قازاق و توران دا خان بولغانلاری نینگ نکری توقوزینچی باب تاقی شیبانی خان اولادیدین خوارزم مملکتین دا پادشاه لبق قیلغانلارینینگ نکری بو توقوز باب عجائب توشدی آنینگ اوچون حکمالار ایتیب تورولار هیچ نمارسانینگ مرتبه سی توقوزدین یوقاری بولماس نهایتی توقوز تورور

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Raqamlarning qo‘llanish tarixi haqida gapirib bering.
2. Hozirgi o‘zbek tilida raqamlarning necha turi amal qiladi?
3. Arab raqamlari deb yuritiluvchi sonlarga izoh bering.
4. Arab raqamlari deb yuritiluvchi sonlar aslida qaysi xalqqa tegishli?
5. Arab raqamlarining jahonga yoyilishida kimning hissasi beqiyos?
6. O‘rta asrlarda arab raqamlarining muomalaga keng kirishini Beruniy qaysi olim nomi bilan bog‘laydi?
7. Arab raqamlari deb nomlanuvchi zamonaviy harflar va hozirgi sof arab raqamlari o‘rtasidagi umumiyliklarni sanang.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

19-DARS

FORSIY IZOFA

REJA:

1. Forsiy izofa haqida ma'lumot.
2. Izofaning imlo qoidalari haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: o'zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi

O'quv mashg'ulotining maqsadi: o'zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

IZOFA

Fors tilida izofa aniqlanmish bilan aniqlovchi o'rtasidagi munosabatni ifodalovchi **i** tovushiga izofa deyiladi. Izofa arabcha so'z bo'lib, **qo'shish, orttirish** degan ma'nolarni anglatadi.

Hozirgi zamon o'zbek tilida ko'plab izofali birikmalar uchraydi. Masalan: *dard-i bedavo, dard-i sar, tarjima-i hol, nuqta-i nazar....*

Ammo klassik adabiy tilimizda izofali birikma jonli grammatik birikma sifatida keng tarqalgan edi. Klassik adabiy tilimizda yozilgan yodgorliklarni, badiiy asarlarni o'qib, tushunib olish uchun boshqa bir qator talablar bilan birga fors-tojik izofasini ham jonli grammatik shakl sifatida bilib olish kerak bo'ladi.

Fors-tojik izofasini o'rganishning bir qator murakkablik tomonlari bor. Bular quyidagilar:

1) Izofali birikma tarkibidagi so'zlarning tartibi o'zbek tilidagidek emas. Bunday birikmada aniqlanmish oldin keladi, aniqlovchi esa keyin keladi. O'zbek tilida avval aniqlovchi, so'ngra aniqlanmish keladi. Masalan:

dard-i bedavo

nuqta-i nazar

davosiz dard

nazar nuqtasi

2) Eski o‘zbek yozuvida aksariyat hollarda fors izofasi aks ettirilmaydi, ya’ni izofa yozuvda ko‘pincha biror bir belgi bilan ko‘rsatilmaydi.

Masalan, *oshiq-i zor* birikmasi arab yozuviga asoslangan eski o‘zbek yozuvida عاشق زار tarzida yoziladi. Bu misolda *oshiq* vaz *zor* so‘zlari o‘zaro birikib izofali birkma hosil qilgan. Izofa ko‘rsatkichi bo‘lgan **i** esa yozuvda ko‘rsatilmagan. Lekin yozuvda ko‘rsatilmasa-da o‘qilishi shart.

Aniqlanmish qanday tovush bilan tugallanganligiga qarab, izofa bir necha fonetik holatlarga ega bo‘ladi:

a) Agarda aniqlanmish undosh harflardan biriga tugallangan bo‘lsa izofa **zir** belgisi bilan ifodalanadi va **i** tarzida talaffuz etiladi. Fors tilida esa *-e* tarzida talaffuz etiladi. **Zir** belgisi yozuvda tushib qoladi, lekin har doim talaffuzda saqlanadi.

برادر عزیز	birodari aziz	aziz do‘st
درد سر	dardi sar	bosh og‘rig‘i
عاشق زار	oshiqi zor	zor (bo‘lgan) oshiq
درد بیدوا	dardi bedavo	davosiz dard

b) Agarda aniqlanmish **a** unli tovushi bilan tugallangan bo‘lsa, izofa **hamza** belgisi orqali ifoda etilib, **i** tarzida talaffuz qilinadi. **Hamza** belgisi yozuvda tushub qoladi.

والده محترمه	validai muhtarama	muhtaram ona
ترجمه حال	tarjimai hol	tarjimai hol
نقته نظر	nuqtai nazar	nazar nuqtasi
آیانا جهان	oynai jahon	jahonning oynasi

v) Agarda aniqlanmish **o**, **u** unli tovushlaridan biriga tugallangan bo‘lsa, izofa **-yo** harfi orqali ifoda etilib, **i** tarzida talaffuz qilinadi.

روی زمین	ruyi zamin	er yuzi
آشنای مهربان	oshnoi mehribon	mehribon o‘rtoq
صدای تاشکند	sadoi Toshkand	Toshkent ovozi
بوی گل	bo‘yi gul	gul hidi (ifori)

1-topshiriq. Quyida berilgan o'zbek tiliga o'zlashgan forsiy izofalarni ko'chirib yozing, ular anglatgan ma'nolarni tushuntiring va arabiy yozuvdagi ko'rinishini eslab qoling.

a'zoyi badan	badan a'zolari	عضاء بدن
ahli ilm	ilm ahli (ilm oluvchilar)	اهل علم
allomayi zamon	zamon olimlari	علامه زمان
amiri turkiston	turkiston amiri	امير تورکستان
amri mar'uf	ma'rifat chaqirig'i	امر معروف
arkoni davlat	davlat ustuni	ارکان دولت
baloyi nafs	nafs balosi	بلای نفس
bandayi nochor	chorasiz kishi	بنده ناچار
bog'i behisht	jannat bog'i	باغ بیحشت
bog'i dilkusho	ko'ngil ochish bog'i	باغ دلکشا
bog'i eram	jannat bog'i	باغ ارم
bog'i shamol	shamol bog'i	باغ شمال
Buxoroyi sharif	sharaflangan Buxoro	بخارای شریف
dardi bedavo	davosiz dard	درد بیدوا
dardi sar	bosh og'rig'i	درد سر
gunohi azim	ulug' (katta) gunoh	گناه عظیم
gunohi kabira	katta gunohlar	گناه کبیره
halvoyi tar	nam holva	حلوی تر
ilmi nujum	koinot (yulduzlar) ilmi	علم نجوم
jumlayi jahon	jahon aholisi	جمله جهان
labi xandon	kulguvchi lab	لب خندان
luqmai halol	halol luqma (yemish)	لقمه حلال
mardo'mi farg'ona	farg'ona aholisi	مردم فرغانه
margi mush	sichqonning o'limi	مرگ موش

minorayi kalon	katta minora	مناره کلان
mushki anbar	mushki anbar	مشک انبر
obi hayot	hayot suvi	آب حیات
obi ravon	oqar suv	آب روان
ofati jon	jonning ofati	آفت جان
onayi zor	zor bo'lgan ona	آنه زار
oshiqi zor	zor bo'lgan oshiq	عاشق زار
oyinayi jahon	jahon oynasi	آینه جهان
piri komil	piri komil	پیر کامل
piri murshid	<i>piri murshid</i>	پیر مرشید
poytaxt	taxtning oyog'i	پایتخت
ro'yi zebo	chiroyli yuz	روی زیبا
ro'zi mahshar	qiyomat kuni	روز محشر
sahroyi kabir	katta sahro	سحرای کبیر
sarvari koinot	koinot egasi	سرور کائنات
sarvi qomat	tik qomat	سرو قامت
shabi yaldo	yaldo kechasi	شب یلدا
shomi hijron	hijron kechasi	شام حجران
sohibi hunar	hunar egasi	ساحب هنر
tarjimayi hol	holat bayoni	ترجمه حال
tarki dunyo	dunyo ishlaridan voz kechish	ترک دنیا
tolibi ilm	ilm talab qiluvchi	طالب علم
vaziri a'zam	bosh (katta) vazir	وزیر عظم
volidayi muhtarama	ehtiromdagi ona	والده محترمه
zoti sharif	hurmatli inson	زات شریف

2-topshiriq. Atoiyning “Manga” radifli g‘azalini eski o‘zbek yozuviga o‘giring. Izofiy birikmalarning imlosiga e’tibor bering.

Manga

*Iydi akbardur muborak **umri jovidon** bilan,*

Gar qoshing yosi uchun bo ‘lg‘il desang qurbon manga.

*Ishtiyoqing bahrida **g‘arqob** bo ‘ldum, rahm qil,*

*Ey **buti chin, qavli yolg‘on, ahdi bepoyon** manga.*

Bo ‘lg‘ay erdi Yusufim hajring azobinda shafi‘.

***Holi zorimni ko ‘rub payg‘ambari Kan‘on** manga.*

Parvarish qildim ko ‘ngulni bir o ‘zumga yor deb,

*Bevafo xo ‘blarni sevdi, bo ‘ldi **xasmi jon** manga.*

Zulfungiz zanjirining devonasiman to abad,

*Bermasun ko ‘p **dardi sar bu aqli sargardon** manga.*

3-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Qanoat” matnini ko‘chirib yozing, o‘qing, forsiy izofalarni aniqlang.

قناعت

قناعت ديب جناب حق طرفيدین إحسان بولگان احوالگه ييتوشدوغيميز نعمت و مالگا شکر باشيميزگا كيلگان فقير مصيبت فلاکتلارگا چداب صبر قيلماقنى ايتيلور قناعت حسد طمع حرص خوارلک کبی علتلارنينگ دواسی نفسيمزنينگ غناسيدور قناعت بير خزینادورکه نقدیانا سی کوندين کون آرتار بو خزیناگا ایگا بولگان کيشيلار عمرلارینی شوق و راحتدا کيچيرورلار بونینگ ایلا برابر قناعتسزليکدين پيدا بولادورگان خسد ديگان جاننينگ اینگ زور دشمنيدین قوتولورلار چين انسانلار کشينینگ مالنا ملکنا سعادتنا معیشتنا حسد قيلماس قناعتدين آيريلماس عمرینی راحتدا اوتکارور انسان هر بير ايشگا کوچی ييتگونچا چالشماق جناب حق تقدیرداگی نرسا سيدن نیما نی بيرسا شونگا قناعت قيلماق لازم دور زیراکه انسان اوز معیشتینی ناموسینی ساقلاماک اوچون فدای جان درجه سیگا بارگونچا سعی قيلماقغا بويوريلميشدور لیکن بو سعی نینگ مشروعی هر بير ايشدا قناعتنی قولدين بيرماسليکدور عالمدا قناعت کبی دلنی پاکلايدورگان نرسا يوقدور جناب حقنينگ امریگا اطاعت قانداى سعادت ایسا تقدیريگا قناعت زیاده بختيارليکدور حضرت علی افنديمز دنیادا سعی جدلی ایلا معیشت اوتگارگان قناعت

ایگاسی هیچ کیمغا محتاج بولماگان زور بایلار کبی راحتدا سعادتدا یاشار دیمیشلار
افلاطون حکیم انسانینگ سعادت قناعتینی قولدا توتماکدا ثروت و معیشت
توغریسیدا جناب حقینینگ تقدیرگا راضی بولماکدا دور دیمیشلار

4-topshiriq. Quyida berilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Hilm” matni arab yozuviga o‘giring.

HILM

Hilm deb bo‘lar-bo‘lmas ishga achchig‘lanmaydurgan, arslon yurakli, yumshoq tabiatli bo‘lmoqni aytilur.

Hilm insonlarning tab‘idan xusumat, adovat, g‘azab, hiddat kabi yomon xulqlarni yo‘q qiladurgan har kimcha maqbul bir sifatdur.

Hilm ilmi axloq yuzasidan insonga eng kerakli narsadur.

Nafsning rohati, qalbning matonati, fikrning salomati, vijdonning halovati halim tabiat bo‘lmoq ila hosil bo‘lur. Chunki halim kishilar har qancha quvvat va qudrat sohibi bo‘lsa ham, o‘zidan ojiz kishilarga shiddat ila muomila qilmas. Fikri salomat kishilarning qalbi halim, tab‘i karim o‘lur. Zeroki, vujudimizdan paydo bo‘ladirgan afo‘l va harakotimizning manbai havas va orzudur. Bu havas va orzuga faqat hilm ila g‘olib kelurmiz va bu vasila ila to‘g‘ri yo‘lga kirub, yaxshi xulq sohibi, din va millat xodimlaridan bo‘lurmiz. Dunyoda chin inson bo‘lmak uchun havasning qo‘liga nafsning jilovini bermaydirgan, bo‘lar-bo‘lmas narsalardan achchig‘lanmaydurgan, sovuqqonli, yumshoq tabiatli, muloyim so‘zli, halim va sabrli bo‘lmak lozimdur.

Zotiga, hilmiyati mavsuf qilsa har kishi,

Ikki olamda bo‘lur rohat, halovatda ishi.

Rasuli akram nabiiyi muhtaram afandimiz: «Alhilmu sayyidal axloq - Hilm xulqlarning sayyididur», - demishlar.

Suqrot hakim: «Shiddat ila muomala qilgan kishilarga man viqor va halimlik ila muqobila qilurman, chunki hilm shiddatni, xusumatni past qilur. Lekin kishini ojiz va xorlik darajasiga tushuradurgan halimlikdan man bezor», - demish.

Bu so'zga qaraganda sahovatning ifroti isrof o'ldig'i kabi o'rinsiz yerda hilm iste'mol qilmak insonning viqor va e'tiborini paymol qilur. Shuning uchun hilmiyat hududidan - chegarasidan chiqmay, g'azab, hiddat kabi yerlarda hilm iste'mol qilub, nafsning haroratini past qilmolidur. Lekin tepsa tebranmaydurgan, turtisa ting' etmaydigan bo'lub, g'ayrat, shijoat o'rinlariga ham muloyimlik ishlatuv halimlik hududidan oshib, bo'shlik, anqovlik dunyosiga chiqmakdur. Bunday halimlikdan qochmak, hazar qilmak kerak.

Halimlikni qilsang agar ixtiyor,
Bo'lur xalqi olam sanga do'st-u yor.
Bo'lur mevalik shoxni boshi past,
Halim o'lg'usi oqili hushyor.

5-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing, o'qing va uni qaysi asardan olingan matn ekanligini aniqlang.

اقسام جهالت

جهالت ايکى قسم دور که بيرىنى "جهل بسيط" ايککينچىسىنى "جهل مرکب" دىييلور. جهل بسيط مرضى گا مبتلا بولگان کيشيلار بير نارسانى بيلماسالار بيلمگانلىکلارنى اقرار و اعتراف قىلورلار. شونىنگ اوچون بونىنگ دواسى آسان فقط بيلماک و اورگانماک يوليدا جهد و جدل قىلماک ايلا بولور. جهل مرکب مرضى گا مبتلا بولگان کيشيلار بير نارسانى بيلماسالار بيلمگانىنى هم بيلماسدان بيلامان ديب دعوا قىلور. بيزدا بونداى کيشيلارگا "اوزباشيمچه" و "اوزى بيلارمان" اسمىنى بيرورلار. بو درد بيدوانىنگ علاجى جناب حق نىنگ لطف و عنایتى ايلا حل اولونماسا توزالماغى مشکل و آغىردور.

6-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing, o'qing va uni qaysi asardan olingan matn ekanligini aniqlang.

NIFOQ

Nifoq deb kishining oldida bir xil, orqasidan boshqa xil so'zlanadurgan so'zni aytilur. Munday so'zlarni so'zlovchi ikki yuzlama kishilarni munofiq deyilur. Ba'zi hiylakor, ko'rnamak, yolg'onchi munofiqlar bo'lurki, manfaati shaxsiyalari uchun sizni qurbon qilur. Osh

va noningizni yemak uchun oldingizda izhori do‘stlik va minnatdorlik qilub, orqangizdan sirr-u asroringizni dushmanlaringizga eltub, g‘iybat va shikoyatingizni qilub, alardan ham o‘z nafsiga bir hissa chiqarur. Munday munofiqlar do‘stlik va ittifoqning dushmani o‘ldig‘indan dunyoda izzat, oxiratda rohat yuzini ko‘rmaslar. Har vaqt insonlar orasida to‘g‘ri so‘zlik, oq ko‘ngillik yaxshi kishilar o‘ldig‘i kabi munofiq, ikki yuzlik kishilarning bo‘lishi tabiiydir. Shuning uchun har holda aql va tajriba soyasida ehtiyot uzra harakat qilmak, oq ila qorani, yaxshi ila yomonni, do‘st ila dushmanni ayurmak, qalbi pok, xulqi toza, axloqi yaxshi kishilar ila hamnishin bo‘lmak, ikki yuzlama, axloqsiz, xarom-xarishni farq qilmaydurgan munofiqlmdan hazar qilmak va jirkanmak lozimdur.

Rasuli akram nabiiyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «Bir odam ikki yuzlik bo‘lsa, qiyomat kunida tili o‘tdan bo‘lur», yana «qaysi kishi musulmonlar orasiga judolig‘ solsa, bizdan emasdur», - demishlar.

BAYT

Munofiq yod o‘lunsa ismi poking,
 Jahon bo‘lgay jahim havlnoking.
 Hayoting ranjish-u kulfatda barbod,
 Tuzalmas to qiyomat bag‘ri choking.
 Kezarsan darbadar g‘urbat chekib zor,
 Belingga yetmagay aslo etoking.

Izohli so‘zlar

جهانما	jahonnamo	jahonni, dunyoni ko‘rsatuvchi
صاحب	sohib	ega, xo‘jayin
دختر	duxtar	qiz bola
پدر	padar	ota
زيبا	zebo	chiroyli, go‘zal
رو	ru	yuz, chehra

زمین	zamin	er
دیده	dida	ko‘z, diyda
گریان	giryon	yig‘layotgan, yig‘loqi
خاک	xok	tuproq, xok
پا	po	oyoq
سخندان	suxandon	chiroyli so‘zlovchi, suxandon
ابر	abr	bulut
زمستان	zimiston	qish, qorong‘u
یلدا	yaldo	eng uzoq, qorong‘u tun

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Izofa so‘zining lug‘aviy ma‘nosi haqida ma‘lumot bering.
2. Izofa haqida ma‘lumot bering?
3. Izofaning imlo qoidalari haqida ma‘lumot bering?
4. O‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofalardan qaysilarini bilasiz?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

20-DARS

IZOFIY ZANJIRI

REJA:

1. Izofa zanjiri haqida ma‘lumot.
2. Izofa zanjiriga oid mashqlar bajarish.

Tayanch so‘z va iboralar: o‘zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: o‘zbek tili, fors tili, grammatika, birikma, sodda birikma, mutakkab birikma, izofa, muzof, muzofi ilayh, aniqlanmish, aniqlovchi, qaratqich, qaralmish, izofa zanjiri, zir (kasra) belgisi, hamza belgisi, yo harfi haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

IZOFA ZANJIRI

Klassik manbalarda fors tili sintaksisiga xos konstruksiyalar tez-tez uchraydi. Bunday konstruksiyalar o‘zbek yozma yodgorliklarida tayyor holda o‘zgarishsiz qo‘llangan. Yuqorida oddiy – ikki so‘zdan iborat birikmalarning izofa yo‘li bilan bog‘langan sodda turi bilan tanishdik. Izofa yo‘li bilan bog‘langan so‘z birikmalarining murakkab turi fors tilshunosligida *izofiy zanjir* nomi bilan yuritiladi. Izofiy zanjir deganda tarkibida kamida ikkitadan ortiq so‘zlarning o‘zaro aniqlovchi va aniqlanmish munosabatiga ko‘ra ketma-ket bog‘lanishi tushuniladi. Masalan:

izhori kasri nafs – nafs balosi izhori (Atoiy)

maxzani ulumi shar’iyi – diniy ilmlarning xazinası (Atoiy)

mahrarni rozi nihoniy – yashirin sirlarning ishtirokchisi (Atoiy)

g‘avvosi doirayi bahri yaqin – yaqinlik dengizi g‘avvosi (Atoiy)

g‘ariqi daryoyi rahmat – rahmat daryosiga cho‘kkan (Atoiy)

Hozirgi o‘zbek tilida ham bunday sintaktik konstruksiyalar mavjud. Ismlarning bunday ketma-ketlik asosida bog‘lanishi o‘zbek tilshunosligida *so‘z birikmasi zanjiri* deb yuritiladi.

1-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حكايت

بیر پادشاه توشیدا کوردیکه همه تیشلاری توشوب کیتیبدور منجمدین انینگ تعبیرینی سوردی منجم پادشاهنینگ اولاد و قریندشلاری پادشاهدین ایلکاری اولیشینی ایدی. پادشاه درخشم بولوب منجمنی بندغا سالدوردی و یانا بیر منجمنی ایندادی و اول منجمدین توشینینگ تعبیرینی سورادی منجم عرض قیلدیکه پادشاه همه اولاد و قریندشلاریدین اوزون یاشاغایلار پادشاه بو جوانی منظور قیلدی و انگا انعام بیردی

2-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga o'giring va matn qaysi asardan olinganligini aniqlang.

KIZB

Kizb deb yolg'on so'zni aytilur. Yolg'onchi kishilarni kazzob deyilur. Payg'ambarimiz: «Al kazzobu lo ummati» - yolg'onchi mening ummatimdan emasdur, - demishlar. Janobi haq Qur'oni karimda: «Kizbni imoni yo'q kishilar so'ylarlar», - demishdur. Oqil va diyonatli kishilarga yolg'on so'zlardan tillarini saqlamak ila barobar, avlodlarini yolg'onga odat qildurmasdan tarbiya qilmaklari eng muqaddas vazifayi insoniyalaridur.

Ba'zi o'g'rilikka odat qilgan o'g'rilar bo'lur emishki, birovning molini o'g'irlamoqqa qodir bo'lmasalar, o'z mollarini o'g'irlar emishlar. Shunga o'xshash yoshlikdan yolg'onga xo'y qilgan va yolg'ondan lazzat olgan kishilar birovni aldamak gunohligini bilsalar ham «tarki odat amri mahol» mafhumincha tillarini yolg'ondan tiyolmaslar.

Ba'zi vaqtlarda o'z oilalarini ham vayron va parishon qilmakdan tortinmaslar. Hech bo'lmasa nammomlik va mudohana yo'llariga ikki mo'min orasiga nifoq va adovat solub, hatto butun bir oilaning buzulishiga sabab bo'lurlar.

Rasuli akram nabiiyi muhtaram sallollohu alayhi vasallam afandimiz: «Yolg'ondan saqlaningiz, chunki yolg'on imondan yiroqdur»,- demishlar. Payg'ambarimiz faqat uch yerda yolg'onning mubohligini bayon qilub, «biri muhoraba zamonida, ikkinchi er va xotunni rizo qilmoqda, uchinchi ikki mo'min orasini tuzatmakda yolg'on so'ylov joizdur», — demishlar.

BAYT

Agar qilsa kishi yolg'onga odat,
Razolatda yashab chekg'ay nadomat.
Xaloyiq ichra bo'lmas e'tibori,
Tegar boshiga cho'q sangi malomat.
Kiming bo'lsa agar yolg'onchi ismi,
Bu ismi o'zga bo'lmas to qiyomat.

Ishonmas el yolg'onchining so'ziga,

Agar bo'lsa so'zi kashf-u karomat.

3-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing va o'qing.

حکایت

كونلاردین بیر کون سلطان محمود غزنه وی توش وقتیدا اولتوروب ایردیلار بیر طالب العلم بیگیت کیلیب سلام قیلدی تقی ایدی ای سلطانیم قاضی ایلیدین داد ایدی نی قیلدی اول طالب العلم ایدی آتام بیر قاری کیشی ایردی اولدی ایرسا مالی کوب قالدی مین تحصیل علم قیلماق اوچون تورکستان ولایتیغا بارماقچی بولوب مینگ قیزیل طلانی بیر کسه ی که ایپاکدین توقولغان ایردی آنغا سالیب قاضیغا آلیب باریب آمانت قویدوم تقی اول کسه نینک آغزیغا مهر هم قیلیب ایردیم بیر نچه وقتدین سونگ تحصیل علم قیلیب کیلیم ایرسا قاضی آدیغا باردیم اوشول آمانت قویغان نمرسا نی بیرینگ دیب اول کسه نی مهری بیرلان چیقاریب بیردی اویغا باریب اوشال کسه نی آچیب کورسم مس تنگه بولوبدور آندین سونگ قاضیدین باریب سوردم ایرسا اول قاضی ایدی مین بیلامان مینگا بیر مهرلیک کسه بیردینگ آلتتمو و یا باقرمو بیلامین مهرین سنگا بوزمای بیردیم تیلاسنگ مهر بوزوب آماغانیمغا آنت ایچارمین تیدی امیدى سیزغا کیلیم سیز بیلورسیر سلطان ایدی آنت بیرغیل اول طالب العلم ایدی ای سلطانیم بو قاضینینگ حکایت لکلک قوشنینگ حکایتیگا اوخشار آنغا نیچوک آنت بیراین تیدی سلطان ایدی لکلک قوشنینگ حکایتی نیچوک تورور اول طالب العلم ایدی لکلک دائم بیلان بیر ایرمیش بیر کون بیلانلار جمع بولوب ایدیلار بیزلار لکلک بیرلان مراسه قیلیب قسمت قیلالی هر کوندا بیر بیلان آنینگ خوراکیگا بیرایلیک اوزمیزگا زحمت بیرماسون بارچه لاری ایدیلار انداق بولسون بیر بیلان نی ایلچی قیلیب لکلک نینک یانینگا ییاردیلار لکلک هم بو سوزنی قبول قیلدی آنت ایچتی کیم کوندا بیر بیلانین زیاد ایماسمین دیب بیر نیچه کون کیچکاندین سونگ لکلک بالا لادی بالا سی آچ بولدی بیر بیلانگا قارنی تویماس بولدی بیر کون بیلانلار اینیدین چیقیب همه جمع بولوب اولتورور ایردیلار لکلک اوچوب بارار ایردی بولارنی کوریب یانلاریغه کیلدی تقی سلام قیلدی فکر برلان توریب ایردی بیلانلار کیلیب بارچه لاری زیارت قیلدیلار بیر ساعت کیچتی ایرسه بیلانلار غافل بولوب توروب ایردیلار بورنین اوزاتوب بیش آلتی بیلان نی توتی ایکی تیماغی برلان ایکی بیلاننی توتوب اوچوب باله لارنینک یانینگا کیلدی آندین سونگ بیلانلار فریاد قیلیب لکلکنی کیتیدین باردیلار تقی ایدیلار ای لکلک سین آنت ایچیب ایردینک کوندا بیر بیلانین باشقه بیلانغه تیکماس بولوب ایردینگ نیچوک آنتنی بوزدینگ اول ایدی سیزلار بیلورموسیزلار مین کیم تورورمن دائم مناره اوستیدا اولتورورمین تقی مناره دین توروب مسجدگا سانغورمین گناه دین قورقماسمین مناره باشیدین مسجدگا سانغورغانینگ آنتی بولورمو تیدی امیدى ای سلطانیم

براوکیم قاضی بولوب خائن بولسا ایرتا و کیچ ریشوه آلیب اولتورغان بولسا آنینگدیک کیشی نیچوک آنت ایچماس تیدی بو سوز سلطانغا بسیار خوش کیلدی سلطان ایدی اول کسه نی منینگ یانیمدا قویب بارغیل من بیر فکرین قیلاین دیب اول کسه نی آلیب قالدی ایدی حالا سنینگ سوزینگ بیرلان بو قاضینی اولتورسم خلیق ایتورلار قاضینینگ پولی اوچون اولتوردی دیب ملامت قیلورلار آدیم یامان بولور طالب العلم کیتتی سلطان بو کسه نی قولغا آلیب باقتی هیچ بیر بیریندا تیشیکنینگ کمانی یوق ایردی سلطان فکر قیلدیکیم عجب ایرماس بو کسه نی تیشیب داغی توکوتمان بولسه دیب گمان قیلدی بو کیچا یاتیب ایرتا تورغاندا توشاکنینگ بیر بیریدین پیچاق بیرلان یاردی آندین سونگ اوزی آوغا چیقوب کیتتی آندین سونگ فراشی کیلیب توشاکنی بیغار بولدی کورسا کیم پیچاق بیرلان کیسیلغان تورور ایدی اگر مونی سلطان کورسا نی قیلغایمین دیب قورقونچیدین آندین یاخشیراق یوقتورور کیم مونی ایلتیب توفوتغایمین تیدی بیر استاد توفوچی بار ایردی انغا ایدی ای استاد مونی انداغ توقیغیلکیم هیچ کیشی بیلماسون تیدی اول ایدی انداغ قیلاین تیدی بیش آلتون بیردی اول استاد قبول قیلدی بیر کون ایچیدا توفودی فراشینگ قولیغا بیردی فراش کیلتوروب توشاکنی توشاکخانه غا قویدی سلطان آودین کیلدی کوردیکیم توشاک بوتون بولوبدور فراشدین سوردی بو توشاکنی مین کیسیب ایردیم مونی کیم توزاتتی فراش ایدی سیز کیتکاندین سونگ توشاک بیغاردا کوردیمکیم توشاک کیسیلمیش اندین سونگ قورققانیدین سونگ بیر کیشی بار ایرکان آلیب باریب توزاتتیردیم سلطان ایدی اول اوستانی ایرتا تانگ بیرلا آلیب کیلگایسین عجب بولور دیب بیر اوپدی تقی تانگ بیرلا باریب اوستانی آلیب کیلدی ایرسا سلطان ایدی ای استاد بو توشاکنی سینمو توفودینگ اول ایدی آری مین توفودیم سلطان سوردی بو شهردا سندن باشقا هیچ اوستا بارمو اول ایدی یوقتور سلطان ایدی اوز باشینگ اوچون ایغیل قاضی سینغا هیچ کسه توفوتوردی مو اول ایدی آری سلطان ایدی کورسنگ تانورموسین اول ایدی تانورمین سلطان اول کسه نی چیقاریب استاذنینگ آدیغا تاشلادی استاد آلیب کوردیکیم اول کسه تورور دیدی سلطان ایدی باریب پرچه لارنی آلیب کیلیدیلار سلطان الاردین سوردی قاضی اوچون مس تنگه قاقتینگیزمو آلاز ایدییلار آری سلطان ایدی تانورموسیزلار ایدییلار تانورمیز چیقاریب کورکوزتیردی ایرسا الار ایدییلار شول تورور آندین سونگ بولارنی بر اویگا کیرگوزوب قویدییلار آندین سونگ طالب العلم بیرلان قاضینی آلیب کیلیدیلار سلطان طالب العلمکه ایدی سوزلاغیل تیدی طالب العلم هر نی سوزی بار ایردی بارچه سین بیان قیلدی قاضی ایدی یالغان ایتور منکا بیر مهرلیک کسه بیردی بیلمادیم ایچبنده نی بار تورور ایردی مین تقی مهرین بوزمای اول بیرکاندیک اوز قولیغا بیردیم تیدی سلطان ایدی آماننتی خیانت قیلماغانینگ اوچون آنت ایچارموسین قاضی ایدی ایچارمین تیدی سلطان ایدی پولچی استاد بیرلان کسه توفوغان استاد گواه لیک بیرسا لار اولارموسین اول

ایدی اولارمین سلطان ایدی پول چی بیرلا کسه توقوغان نی اوندانک اوندا دیلار کسه توقوغان ایدی ای قاضیم کسه نی مین توقوب سینگا بیردیم پولچی ایدی ای قاضیم بو پولنی مین سنغا ایشلاب بیرمادیم مو سین تانار مو سین تیدی قاضیغا تَوُحْم بولدی سلطان ایدی دانشمندلاردین سورانگلار بو قاضیغا نی کیسیلور دانشمندلار ایدیلار اولوم کیرک آندین سونگ سلطان حکم قیلدیکیم بو قاضینی دارغا آسینگ تقی آسدیلار آندین سونگ سلطان اول طالب العلمغا بو یوردیکیم سین قاضی بول تیدی اول طالب العلم ایدی مین شونچا وقتدن بیری علم تحصیل قیلدیم خدا رضاسی اوچون ایدی الله تعالی یارلا قاغای ایدی سین ایسلار سینکیم مین قاضی بولسم تقی اولسم ایمانسیز کیتسام تیدی سلطان ایدی نیچوک اول ایدی آذربجان شهریندا بر قاضی بار ایردی خسته بولغان ایکان مین استادیم بیرلان اول قاضینینگ کوچه سیدین اوتوب بارور ایردوک کیلیب ایدیلار قاضینی سورماسسیزلار مو استادیم سورغالی کیردی ایرسه مین هم برگا کیردیم قاضینی کوردوک ایرسا قاضی بیزارغا قاراب بیغلادی نقی کلیمه شهادت اوقیدی تقی ایدی ای استادیم مین اولسم میندین رضا بولینگ تیدی استادیم ایدیلار ای قاضی قورقماغیل اولماسین بو خسته لیکدین تورار سین قاضی ایدی نی بیلدینگیز تیدی آنده استاذیمیز ایدیلار حالا کلیمه عرضه قیلدینگ ایمان کیلتیردینگ کتاب ایچیندا کوروبمنکم قاضی رشوه آلسا ایمان کیلتورسا اولماس تقی اول خسته لکدین اولمای توردی آندین سونگ بیر شراب ایچیب آتکا مینیب بارور ایرکان آتی خورکیب کوتاریب بیرگا اورمیش اول تقی اولمیش اول قاضی بو دنیادین ایمانسیز کیتمیش ایدی نیکا قاضیلک کیرک ایماس دیب جواب بیردی سلطان ایدی قاضیلارغا کور عضابی قاتومو بولور اول طالب العلم ایدی بیر کون کوفه شهریدا امیر المومنین علی ... یانلاریغا بیر کیشی کیلیدی ایدی یا علی اوچ ییل بولدی ایکی ایکارمین اول بیر هیچ حاصل بیرماس تیدی علی ایدیلار دوات و قلم کیلتورونگلار داوات بیرلا قلم کیلتیردیلار بیر خط یازیب بیردی ایکی ایکیاتورغان کیشینینگ قولیغا ایدی بو خطنی ایلتیب ایکی نینگ اورتا بیریندا کومگیل ایلتیب کومدی ایرسا اول بیر زیاده کوب حاصل بیرادی اول کیشی تحسین قالدی عجبتور تیدی بو خطنی خط ایرکان اول بیردین آچیب اول خطنی آلیب اوقودی ایرسا یازیلیمیشکیم ای بیر بو ییل هم حاصل بیرماسانگ بیر ظالم قاضی اولکان بولسا اولیکنی کیلتوروب سنینگ اورتانگدا کومارمین دیگان خط ایکان ایدی موندین معلوم بولدیکیم قاضیلارنی بیر هم قبول قیلماس ایکان انینگ عضابیدین قورقار... بر ظالم قاضینینگ حکمخانه سینینگ ایشیگیدین اوتسا قولی آزاد بولماغای تقی ایتیتورکیم ایت هرتوتدا ایتور ایرمیش الله تعالی غا شکرکیم منی قاضی قیلمای ایت قلیب تورور تقی ظالم قاضینینگ سوزی کویور اما ایدی مختصر قیلدوک ایدی سلطان یا بیک بولغان جوانمرد بولماق کیرک نیچوککیم سلطان محمود تختگا اولتورماقچی بولغاندا وزیرلاریغوایدی بو خلیقغا بو سلطان کورگلوک بولسا آنی سیوارلار مین کورکسیزمین یناقیم رسوا بولور بورنیم

﴿ _____ ايسكى اوزبيك يازوى _____ ﴾

اولوغ تورور خلائقار منى تيلامسلار وزير ايدى اى سلطانيم سيز مالنى يغما قيليشنى
سيوماسنكىز بارچه خلائق سيزنى سيوارلار تيدى ايرسه جمع خلائق انداق تورور ديب راضى
بولديلار آندين سونگ تختگا ميندى...

4-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga o'giring va matn qaysi asardan olinganligini aniqlang.

HAQORAT

Haqorat deb bir kishining hafsiga, iffatiga tegadurgan so'zlar ila qadr va e'tiborini tushurmak niyatida yomon muomala qilmakni aytilur. Ulamolar diniy kitoblarda: «tashbihi zino gunohi kabiradur,- birovni haqorat qilish ulug' gunohlardandur», - demishlar. Lekin bizlarning oramizda xotun-qizga borushub, bir-birimizni haqorat qilmak odat hukmig'a kirmishdur. Buning sababi axloqsizlik, gunoh va savobni farq qilmog'onimizning samarasidur. Haqorat tahqir qilingan kishining diliga o'rnashub, shunday yomon jarohatlarni ochurki, fursatni g'animat topub o'ch va intiqom olmaguncha tuzalmaydur. Rasuli akram nabiiyi muhtaram afandimiz: «Ikki odam bir-birini so'ksa, gunoh boshlovchiga bo'lur. Magar qarshi bo'lgan kishi ortuq ketsa, har ikkisi ham gunohda o'rtoq bo'lurlar. Yana mo'min qarindoshini so'kmak fosiqlik, onlar ila urushmak kufurdur», - demishlar. Shul xususda Mirzo Bedil:

Zi harfi no muloyim zahmati dilho mashav Bedil,

Ki har jo jinsi sangi hast, boshad dushmani ayno.

Tarjimasi:

Yomon so'zlar ilan dillarga zahmat bermagil Bedil,

Ne yerda toshni jinsi bo'lsa, bo'lg'ay shishaga dushman,

deb insonlarning dilini shishaga, haqorat va yomon so'zlarni toshga tashbih qilub, yomon so'z kishining shisha kabi nozuk dilini parcha- parcha qiladur, - demishlar.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Izofiy birikma qaysi tillarga xos va izofa zanjiri nima, murakkab birikma nima?

2. Izo'fiy birikmalar tarkibidagi so'zlar qaysi so'z turkumlaridan iborat bo'lishi talab etiladi?

3. Klassik mantlarda forsiy sintaktik shakllar (forisiy izofa)ni qo'llashdan maqsad nima?

4. Forisiy izofa shakllarining imlosi haqida gapiring.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

21-DARS

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR. ARAB IZOFASI

REJA:

1. Qamariy harflar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumot.
2. Shamsiy harflar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: o'zbek tili, arab tili, o'zbek-arab alifbosi, qamariy harflar (xo'rufe qamariya), oy harflari, shamsiy harflar (xo'rufe shamsiya), quyosh harflari, vasla, al aniqlik artikli

O'quv mashg'ulotining maqsadi: o'zbek tili, arab tili, o'zbek-arab alifbosi, qamariy harflar (xo'rufe qamariya), oy harflari, shamsiy harflar (xo'rufe shamsiya), quyosh harflari, vasla, al aniqlik artikli haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR.

Arab alifbosidagi harflar ikki yirik guruhga ajratiladi. Birinchi guruh harflari huruf-ul qamari حروف القمری (oy harflari) va ikkinchi guruh harflari huruf-ush shamsi حروف الشمسی (quyosh harflari) deb ataladi.

حروف الشمسی **huruf-ush shamsi** harflari 14 ta bo'lib, ular quyidagilar:

س	ز	ر	ذ	د	ث	ت
ن	ل	ظ	ط	ض	ص	ش

huruf-ul qamari harflari 14 ta bo'lib, ular quyidagilar: حروف القمری

غ	ع	ح	خ	ج	ب	ا
ی	ه	و	م	ک	ق	ف

Harflarning bu tarzda ikkiga ajratilishi arabiy so'z birikmalarini, aniqrog'i, arab izofasi yo'li bilan bog'langan sintaktik birliklarni to'g'ri o'qish va to'g'ri yozish imkonini beradi.

Quyosh va oy harflarining asosiy xususiyatlari:

Arabiy sintaktik birliklar sanalmish arabiy izofalarda al aniqlik artiklidan keyin kelgan so'z **quyosh harflari** bilan boshlangan bo'lsa ular **ikkilangan holda** o'qiladi. Agar al aniqlik artiklidan keyin kelgan so'z **oy harflari** bilan boshlangan bo'lsa ular **ikkilanmagan holda** o'qiladi.

Agar ال **al** aniqlik artiklidan keyin kelgan so'zning birinchi harfi «quyosh harflari» guruhidagi harflardan biri bilan boshlansa, **al** artiklidagi ل harfi talaffuz etilmay, undan keyingi harf tashdidli ya'ni ikkilangan holda o'qiladi.

Masalan:

نصر الدين	Nasr-al din	Nasriddin
لغت الترك	lug'at-al turk	turkcha lug'at

ال **al** aniqlik artikli aniq otlar oldida kelisa, ال **al** aniqlik artiklidan keyin kelgan so'z «oy harflari» guruhidagi harflarning biri bilan boshlansa, ال **al** aniqlik artikli qo'shib kelgan so'zning tugallangan tovushiga ko'ra **ul** yoki **al** birikmalari tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

الخوارزمی	al Xorazmiy	Xorazmiy
-----------	--------------------	----------

ال **al** aniqlik artikli aniq otlar oldida ham kelishi mumkin. Agar ال **al** aniqlik artiklidan keyin kelgan so'z «quyosh harflari» guruhidagi harflarning biri bilan boshlansa, ال **al** aniqlik artikli qo'shib kelgan so'zning boshidagi harfi ikkilangan holda o'qiladi. Masalan:

ال **al** aniqlik artikli tarkibidagi alif harfi ustiga yozuvda **وصله** **vasla** belgisi qo'yiladi. Vasla belgisi harf bo'lmaganligi uchun yozuvda tushib qoladi va alifning o'zi yozilib, **وصله** **vasla** borligiga ishora qiladi.

السلام	as salom	salom
البيرونى	al Beruniy	Beruniy
الطرمزى	al Termiziy	Termiziy

ARAB IZOFASI

Arab izofasidagi so'zlarning tartibi ham xuddi fors-tojik tilidagi singaridir, ya'ni arab tilida ham aniqlanmish avval keladi, aniqlovchi esa keyin keladi. Eski adabiy tilimizda arab izofali birikmalari forscha birikmalariga qaraganda ancha kam. Arab izofasining ko'rsatkichi **ul** dir. Bu ko'satkich hamma vaqt yozuvda o'z aksini topadi, lekin talaffuzda hamma vaqt ham **ul** tarzida o'qilavermaydi. U ba'zan talaffuzda fonetik o'zgarishga uchraydi.

1-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni ko'chirib yozing, o'qing va ularning ma'nosini tushuntiring.

نجم الدين	فتح الدين	فيض الله	شمس الدين
قدرت الله	فضل الدين	فصيح الدين	فياض الدين

2-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni arab yozuviga o'giring va ular anglatgan ma'nolarni tushuntiring.

Abdulloh	Abduqahhor	Abdug'affor	Hamidulloh
Muhiddin	Sunnatilloh	Hikmatilloh	Sadriddin

3-topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni ko'chirib yozing, o'qing va ularning ma'nosini tushuntiring.

جلال الدين	عبد الرحمن	رحمت الله	حسن الدين
خليل الله	صفى الله	ذكر الله	صلاح الدين

4-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nomalarni tushuntiring.

dorulfunun	dorulhikma	mezonulharora	hurufushshams
hurufulqamar	baytulloh	dorushshifo	baynalmilal

5-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nomalarni tushuntiring.

Qamariddin	Mezonulharora	Majolisunnafois
Muntaxabul lug‘at	dorulbaqo	G‘iyosul lug‘at

6-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularning ma’nosini tushuntiring.

محكمة اللغتين	قصص الانبياء	غرائب الصغر	نوادير الشباب
بدائع الوسط	فوائد الكبر	حيرت الابرار	ميزان الاوزان

7-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni arab yozuviga o‘giring va ular anglatgan ma’nomalarni tushuntiring.

Abdulloh	Ne‘matulloh	Hadyatulloh
Nurulloh	Oyatulloh	Sa‘idulloh

8-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni ko‘chirib yozing, o‘qing va ularning ma’nosini tushuntiring.

محبوب القلوب	خمسة المتخيرين	نسائم المحبت	نظم الجواهر
سراج المسلمين	فردوس الاقبال	ضرب المثل	هبة الحقايق

9-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

آنا رضاسى

بايزيد بسطامى ديدى: مين حياتيم دواميدا كوپ عملار قىليب شونى انگلاديمكه، اولارنىنگ ايچيدا اينگ اولوغى و يگانه سى آنالار رضاليگى اوچون قىلينايدىگان ايشلاردير. بير كونى آنام كيچاسى اويقودان اويغانيب، ميندان سوو كيلتيريشيمنى سوراديلار. كوزه دا سوو يوق ايدى. شو سببلى كوزه نى آليب، انهارگا بارديم و سوو كيلتيرديم. اويگا قايتيب كيلسام، آنام اوخلاب قالگان ايكان. مين تانگ گاچا كوزه نى اوشلاگان حالدا آنامينگ يانلاريدا تورديم و اولارنى اويغانيشلاريني كوتديم. آنام تورگاچ، سوو ايچديلار و مينينگ حقيمگا اوزاق دعا قىلدیلار. شوندان سونگ ميندان سوراديلار: بالام، نيگا كوزه نى بيرگا قويمای اوشلاب توريبسان؟ مين آنامگا ايتديم كه آناجان، مين سيزنى

پیغمبریمیز محمد علیہ السلام بویورادیلار: آتا و آناگا آزار بیریش، آدملارگا ظلم قیلیش و یاخشیلیک اورنیگا یامانلیک قیلشدیک اوچ گناه عمل لار بارکه بو ایشلارنی قیلگان کیشیلارنینگ یاخشى ایشلاری آخرت اوچون بیثمر بولادی. شونینگ اوچون آتا - آنانگیز هر قانچا یاخشى یاکه یامان بولماسین اولارنینگ احترامینی جایگا قویماق لازمدور. اولارنی رنجیتماق گناه لار ایچیدا اینگ اولوغیدیر.

10-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga o'giring va matn olingan asar nomi hamda muallifini aniqlang.

XURUS ILA BO'RI

Bir bo'ri daraxt ustinda o'ltirgon xurusni ko'rub, tutub yemak uchun daraxt ostiga keldi. Hiyla birla bechora xurusni daraxtdan tushurmoqchi bo'lub: «Ey, xurus o'rtog'! Man sanga bir yaxshi xabar kelturdim. Hayvonlar ila qushlar arosinda sulh bo'ldi. Bir-biriga zulm qilmasga, biri ikkinchisin tutub yemasga qaror verildi. Kel birodar, pastga tush! Bir-birimizga do'st bo'lib, birga o'ynashaylik», dedi. Xurus bo'riining so'ziga aldanadurg'on darajada nodon va ahmoq bo'lmaganligindan bo'riga boqub, dediki:

- Do'stim, so'zing rostdur, to'g'ridur. Lekin bir oz sabr qil, sandan boshqa ikki it ham sulh xabarin ketururlar. Alar ham kelsunlar. Hammamiz birga o'ynashurmiz, — dedi. Bo'ri xurusdan bu so'zni eshitgan zamon

dumini orqasig‘a qo‘yub qocha boshladi. Xurus: «Ho, birodar, nima uchun qochursan, orada sulh bor-ku?» - desa, bo‘ri:

- Oh do‘stim! Bu zolim itlar sulhni buzgong‘a o‘xshaydur, - deb qochub ketdi. Xurus orqasidan «quq... ququ...» deb qichqirub qoldi.

Aql egasi hiylaga aldanmagay,
 Hiylagarning hiylasi boshin yegay.
 Do‘st ila dushman so‘zining farqi bor,
 Fahm etar har kimki, bo‘lsa hushyor.

11-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing va o‘qing.

حکایت

انداق ایشیتدیمکه بیر کیچه حارون الرشید بیر توش کوردیکیم آغزیدین برچه تیشلاری توکولمیش ایرتاتانگ توروب بیر معبرنی چاقیریب سورا دیکیم بو توشنینگ تعبری نیدور معبر دیدی ای امیر المؤمنین سیزنینگ آلدینگیزدا برچه خویش و اقربا همدا قارینداشلارینگیز اولغوسیدور اندا قکیم سیزدین اوزگا هیچ کیشی قالماغای دور بو سوزنی ایشیتغان حارون الرشید مینینگ یوزومغا بونداق دردلیغ و اندوه لیغ سوزنی ایتدینگ مینینگ بارچه قرینداشلاریم اولسالار سونگره مین قانداغ ایشگا یارایمین و نه یانگلیغ روزغار سورارمین دیدی و اونگا یوز دره اورماقنی بویوردی سونگ باشقا بیر معبرنی چاقیریب توشینی اونگا ایتدی معبر دیدی ای امیر المؤمنین سیزنینگ عمرینگ برچه اقربالارینگیز عمریدان اوزاق و زیاده بولور حارون الرشید دیدی بارچه عقلنینگ یولی بیردور و ایککای نینگ تعبری نینگ نیگیزی بیر بیرگا بارور اما بو عباره بیلا اول عباره نینگ آراسیدا فرق بغایت کویدور سونگی معبرگا یوز طلا بیریشنی بویوردی ای فرزند سوزنینگ یوزین و آرقاسین بیلغیل و اولارگا رعایه قیلغیل هر نی سوز دیسانگ یوزی بیلا دیگیل تا سخنگوی بولغایسین اگر سوز ایتیب سوزنینگ نیچوک ایکانینی بیلماسانگ قوشگا اوخشارسینکه اونی طوطی دیرلار او هر دائم سوزلار اما سوزنینگ معناسینی بیلماس سخنگوی شول کیشی بولغای که اول هر سوزنی دیسه خلققا معقول بولغای و خلق هم هر سوز دیسا اونگا معقول بولغای بوندای کیشیلار عاقل لار قتاریگا کیرگای یوق ایرسا اول انسان صورتیدا موجود بولغان بیر حیواندور سوزنی بغایت اولوغ بیلگیل سوز آسماندان کیلماس و اول هر نرسا ایماسدور قای بیر سوزنیکه بیلسانگ جایینی اوتکارمای ایتگیل وقتنی ضایع قیلماغیل یوق ایرسا دانشگا ستم قیلغان بولغایسین هر بیر سوز دیسانگ راست دیگیل و بیمعنلیکنی دعوا قیلغوچی بولماغیل

بیلماغان علمدین دم اورماغیل هر نه مطلوبینگ بولسا بیلغان علم و هنردین حاصل بولور
بیلماغان هنر دعواسیدین هیچ نرسا حاصل بولماس فقط بیحودا زحمت چیکورسین

12-topshiriq. Quyida berilgan matnni arab yozuviga o'giring va matn olingan asar nomi hamda muallifini aniqlang.

HASAD BALOSI

Bir kun zog'cha insonlar kabutarlarni boqub, alarga don berub, yaxshi uyalar yasab berganlariga hasad qilub, ko'rolmadi. Bul ham kabutar bo'lub, tekin donlardan yeb, rohatda yashamoq bo'ldi. O'zini oq bo'rga bo'yab, kabutarxonag'a kelub, kabutarlar ila birga yashamoqg'a boshladi. Bir kun osmonda uchub boradurg'on borcha zog'chalarni ko'rub, birdan «chag'g'» deb qichqirub yubordi. Hamma kabutarlar buni zog'cha ekanini bilub, har tarafdin yopushub cho'qiy boshladilar. Bechora zog'cha kabutarlar orasindan zo'rg'a qochub, zog'chalar orasig'a borub qo'shildi. Zog'chalar ham buni zog'cha ekoniga ishonmadilar. Har qancha «chag'... chag'g'...» deb yolborsa ham: - Ho nodon, bizni aldayman dersanmi? Bor, zog'cha bo'lsang oq choponingni yeshib kel! - deb bular ham (aning) boshlariga cho'qub- cho'qub jo'natdilar.

Hissa: Bechora zog'cha hasad balosig'a yo'luqub, ikki jahon ovorasi bo'lub qoldi.

Izohli so'zlar

قليل المدة	qalil-ul-muddat	qisqa muddatli
ضرب المثل	zarb-ul-masal	maqol, hikmatli so'z
میزان الاوزان	mizon-ul-avzon	vaznlar o'lchovi
عبد الله	abd-ul-loh	Allohning quli
فخر الدين	faxr-al-din	dinning faxri
دار الحکومه	dor-ul-hukuma	hukumat uyi
میزان الحراره	mizon-ul-harora	termometr
طویل المدة	tavil-ul-muddat	uzoq muddat
متسوی الحقوق	mutasavi-ul-huquq	teng huquqli
دار الفنون	dor-ul-funun	universitet

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Qamariy harflar nechta va ular qaysilar?
2. Qamariy harflarning asosiy xususiyati nimadan iborat?
3. Shamsiy harflar nechta va ular qaysilar?
4. Shamsiy harflarning asosiy xususiyati nimadan iborat?
5. Izofa nima?
6. Arabiy izofa turi haqida gapirib bering.
7. Klassik mantlarda arabiy sintaktik shakllarni qo'llashdan maqsad nima?
8. Arabiy izofa shakllarining imlosi va o'qilishi haqida gapiring.
9. Arabiy izofani to'g'ri o'qishda qaysi omillarga e'tibor qaratish lozim?
10. Arab alifbosidagi shamsiy va qamariy harflarning izofiy birikmalarini o'qishdagi ahamiyati haqida gapirib bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

22-DARS

XATTOTLIK SAN'ATI. XATTOTLIK QUROLLARI

NASTA'LIQ XATI

REJA:

1. Xattot va xattotlik san'ati haqida ma'lumot.
2. Yozuv turlari haqida ma'lumot.
3. Xattotlik bosqichlari haqida ma'lumot.
4. Nastaliq yozuvi haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab tili, arab yozuvi, o'zbek-arab yozuvi, suls, nasx, muhaqqaq, rayhoniyy, tavqe', riqo', ko'fiy, ta'liq, nasta'liq, devoniy, shikasta, tug'ro, shajariy, g'ubor, xattot, xattotlik, kotib, xattotlik bosqichlari, mufradot,

murakkabot, muqattaot, insho, xattotlik qurollari, qalam, qog‘oz, siyoh, mixrak (siyoh aralash tiradigan cho‘p), mistar (hozirgi satr chizig‘i), satr, poygir

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, suls, nasx, muhaqqaq, rayxoniy, tavqe’, riqo’, ko‘fiy, ta’liq, nasta’liq, devoniy, shikasta, tug‘ro, shajariy, g‘ubor, xattot, xattotlik, kotib, xattotlik bosqichlari, mufradot, murakkabot, muqattaot, insho, xattotlik qurollari, qalam, qog‘oz, siyoh, mixrak (siyoh aralash tiradigan cho‘p), mistar (hozirgi satr chizig‘i), satr, poygir haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

XATTOTLIK SAN’ATI. XATTOTLIK QUROLLARI

NASTA’LIQ XATI

Tarixda eski yozuvning bir necha xil uslubiy ko‘rinishlari bo‘lgan.

Yozuvning uslubiy ko‘rinishlari deganda har bir qalam egasining o‘ziga xos individual yozuv manerasi, uning dastxati emas, balki yozuvning ko‘pchilik tomonidan qabul qilingan, odat tusiga kirib qolgan umumiy uslubiy ko‘rinishi – xat shakllari nazarda tutiladi.

Matbaachilik yuzaga kelmagan, kitobat ishlari zaxmatkash kotiblarning qo‘l mehnati va san’ati bilan amalga oshirilgan davrlarda xilma-xil yozuv usullarining kelib chiqishi tabiiy bo‘lgan.

Hattotlik tarixiga oid ma’lumotlarda kotiblarning xatti suls (suls xati), xatti nasx (nasx xati), xatti muhaqqaq, xatti rayxoniy, tavqe’, riqo’ xatlari bo‘yicha yozishda san’at va mahorat ko‘rsatgaliklari tilga olinadi.

Arab yozuviga asoslangan xatning eng ko‘xna usullaridan biri xatti ko‘fiy (ko‘fiy xati)dir. Qur‘onning ilk namunalari ko‘fiy xati bilan bitilgan edi. Nuqtasiz harflarni g‘isht qoliplari shakliga solib siyrak, yakka-yakka qilib yozishga asoslangan bu yozuvning har xil tarmoqlari yuzaga keladi va natijada asl ko‘yfiy xati bora-bora qabr toshlari, binolarni bezashdagina ishlatiladi.

Ko‘fiy xati tarmoqlari bilan bir qatorda O‘rta Osiyoda nasx xati («xatti nasx») ham keng tarqala boshlaydi. Harflari ost-ust belgilari bilan tikroq, ingichkaroq va zichroq qilib yozilgani, oz o‘ringa ko‘proq gapni sig‘dirish mumkin

bo'lgani uchun nasx xati hayotdan ancha mustahkam o'rin egallaydi. Temur zamonidan boshlab Xuroson va Movarounnahrda nasta'liq («nasx+ta'liq») xati shakllana boradi. Sulton Ali Mashhadiy asos solgan Hirot xattotlik maktabi bu yozuvning keng yoyilishi va chuqur ildiz otishiga sababchi bo'ladi. Navoiy, Bobur asarlari, uch xonlik davrida yaratilgan va ko'chirilgan forscha-tojikcha va turkcha-o'zbekcha yozma yodgorliklarning deyarli hammasi nasta'liqning O'rta Osiyo xati deb atalayotgan uslubiy ko'rinishida yozilgandir.

Yozuvning yana xatti ta'liq, xatti devoniy, xatti shikasta kabi ko'rinishlari ham bor. Xatti ta'liq – xatti nasxga, xatti devoniy esa nasta'liq xatiga yaqin bo'lgan. Ammo shikasta (siniq) xati harflarning o'zaro zanjirsimon bog'lanib ketishi, so'z yoki qatorlarning uzuq-uzuq yozilishi bilan yozuvning boshqa uslubiy ko'rinishlaridan ajralib turadi.

Shuni qayd etish zarurki, yozma faoliyatda, ayniqsa, kitobat ishida bu yozuvlarning davrga mos ko'rinishdagina foydalanib qo'ya qolmasdan, uning boshqa usullarini ham qo'llaganlar. Masalan, kitobning bezagi yoki sarlavhalarini yozishda bir usuldan, oyatlarni ajratib ko'rsatish maqsadida -- ikkinchi bir usuldan, asosiy matnni yozish uchun – uchunchi usul, xotima qism ifodasi uchun – to'rtinchi v.b. Shuoyi xatdan – bezak uchun, tug'ro xatidan – imzo uchun, tumor, g'ubor (mayda), shajariy xatlaridan yana o'zga maqsadlar uchun foydalanish odat bo'lgan.

Xattotlik (arabcha خطاط - kalligraf) – yozuv, xat san'ati (kalligrafiya, husnixat), kitob ko'chirish kasbi. O'rta Osiyoda qadimdan rivoj topgan. Yozuv paydo bo'lgandan keyin maxsus kishilar xattotlik bilan shug'ullana boshlashgan. Ayniqsa, arab yozuvi tarqalganidan so'ng xattotlik keng rivoj topgan.

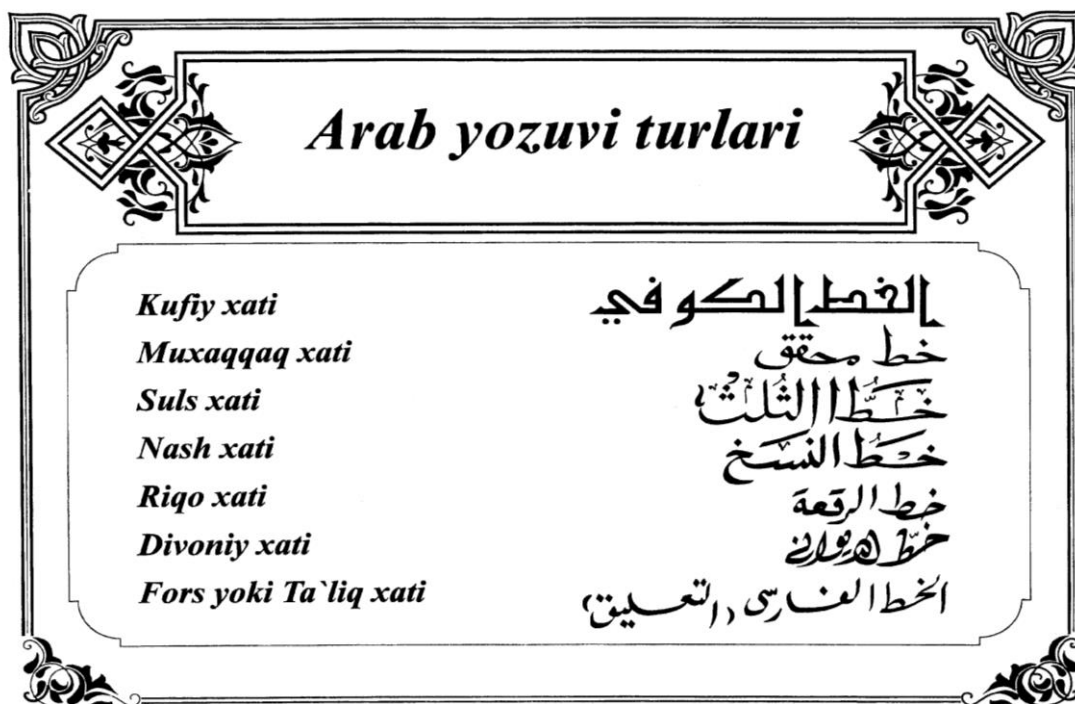
O'rta Osiyoda matbaachilik vujudga kelgunga qadar kitob tayyorlash, ularning nusxasini ko'paytirish ishi bilan xattotlar shug'ullangan. Saroylarda ayrim amaldorlar huzurida xattotlar jamoalari tashkil topgan (masalan, Mirzo Boysunqur saroyida qirqta xattot ishlagan).

Xattotlik san'ati uslublari to'g'risida ko'p risolalar yaratilgan. Amir Temur hukmronligi davrida nastaliq uslubi yaratilgan, uni yaratgan mashhur xattot Mirali

Tabriziy shuningdek, Sultonali Mashhadiy, Majnun ibn Kamoliddin Rafiqiy, Darvesh Muhammad ibn Do'stmuhammad Buxoriy, Munis Xorazmiy, Ishoqxon To'raqo'rg'oniy kabilarning xattotlik haqidagi risolalari bizgacha etib kelgan. Ularda yozilishicha, xattotlikda etti xil asosiy san'at mavjud: **suls**, **muhaqqaq**, **nasx**, **tavqe'**, **riqo'**, **ta'liq**, **nasta'liq**.

XVII asrda arab yozuvining keng tarqalgan uslublaridan biri ko'fiy xati ixtiro qilinguncha (ixtirochi Ya'rab ibn Qahton) O'rta Osiyda turli yozuv usullari mavjud bo'lgan. Masalan, **makkiy**, **madaniy**, **basariy** va boshqalar. Bulardan oldinroq ma'qaliy (tik chizikli) yozuv bo'lgan. Kufiy yozuvi ko'pgina obidalarning naqshlarida saqlanib qolgan. Xalifa Muqtadi zamonida yashagan olim ibn Muqla' (864-934) ni xatti sitta (olti xil yozuv: suls, nasx, muhaqqaq, rayhoniyy, tavqe', riqo') ixtirochisi deb tan olingan.

Zamonlar o'tishi bilan kufiyning turli shakllari ixtiro etilgan. Qur'onning ilk namunalari (masalan, O'zbekiston Diniy ishlari idorasida saqlanayotgan Usmon qur'oni) shu yozuvda yozilgan, keyinchalik bu yozuv, asosan, binolarda bezak sifatida qo'llangan. Muhaqqaq yozuvi kufiy yozuvining bir oz o'zgartirilganidir.

Rayhoniyy uslubi muhaqqaq yozuviga o'xshagan, lekin harf shakllari rayhon barglariga o'xshagani uchun shu nom bilan atalgan. Nasx yozuvi kufiy va

muhaqqaq yozuvlaridan ko‘ra qur‘on ko‘chirishda ma‘qulroq topilgan. Tavqe‘ buyruq va farmonlar yozishda foydalanilgan. Riqo‘ yozuvi tavqe‘ga ancha yaqin, lekin undan nozikroq. Asosan maktublarda ishlatilgani, kitobga aloqasi bo‘lmagani uchun parcha (arabcha - ruq‘a) qog‘ozlarga nafis qilib yozilgani uchun riqo‘ deb atalgan. Bulardan tashqari tumor, g‘ubor, shajariy, tug‘ro va boshqa yozuv usullari bo‘lgan.

Tug‘ro – imzo qo‘yishda qo‘llanilgan.

Shajariy – harflar daraxt shoxlariga o‘xshab ketadi.

G‘ubor – mayda xat bo‘lib, ixtirochisi Saidqosimdir.

XV asr boshlaridan kitob ko‘chirishda (fors, eski o‘zbek tillarida) nasta‘liq xati rasm bo‘ldi. Navoiy ta‘biricha, xattotlar sultoni bo‘lgan Sultonali Mashhadiy nasta‘liq xatini ajoyib san‘at darajasiga ko‘targan. Kitobatchilikda bosmaxona paydo bo‘lguncha kotib, xattotlar mehnati asosiy rol o‘ynadi. Kitob chiqarish ishlari hukmdorlarning xohishi va mablag‘lari bilan amalga oshirilgan. Bu borada Boysunqur, Alisher Navoiy, Feruz va boshqalarning ishlari diqqatga sazovordir.

Xatotlik bosqichlari:

Mufradot – harflarning alohida ko‘rinishlarini yozish mashqi. Bu bosqichda alifdan boshlab, boshqa ko‘rinishdagi harflarni o‘xshashligiga ko‘ra yozib o‘rganishgan. Bunda o‘quvchilar har bir harf bilan tanishib, uni tanish, o‘qish va yozish malakasiga ega bo‘lishgan. Masalan:

ف ق	ک گ	ل	م	ن	و	ی	
ف	ک	ل	م	ن	و	ی	
ب ت ث پ	ج ح خ چ	ذ	ر ز ژ	س ش	ص ض	ط ظ	ع غ
ب	ح	د	ر	س	ص	ط	ع

Murakkabot - mufradot bosqichida o‘rganilgan harflarni bir-biriga qo‘shib yozish mashq qilinadi. Bunda har bir harfning turli ko‘rinishlari bir-biriga ulanishi yoki ma‘lum bir harfning turli ko‘rinishlari boshqa harf ko‘rinishlari bilan o‘zaro bog‘lanishi o‘rganiladi. Masalan:

بیب	لل	عع	جج
فف	یی	با	تا
سبی	نبی	رو	دنا

Muqattaot – murakkabot bosqichida o‘rganilgan malaka va ko‘nikmalar yordamida ma’lum so‘z va so‘z birikmalarini ko‘chirib yozish, mustaqil ravishda yozish, shuningdek, fard, qit’a va ruboiylarni ko‘chirish mashq qilingan.

بازار	درد	کوز	نادر
نور	آزار	مشق	احمد
بايراق	قلم	دفتر	کتاب

Insho – bu bosqichda o‘rganilgan bilimlar asosida jumla va bir necha jumladan iborat matnlar tuzilgan.

وطنی سویماک ایماندان دور
بیشیکدان قبرکاچا علم ایزلا
هر جای نی قیلما آرزو
هر جای دا بار تاش بیلان ترازو

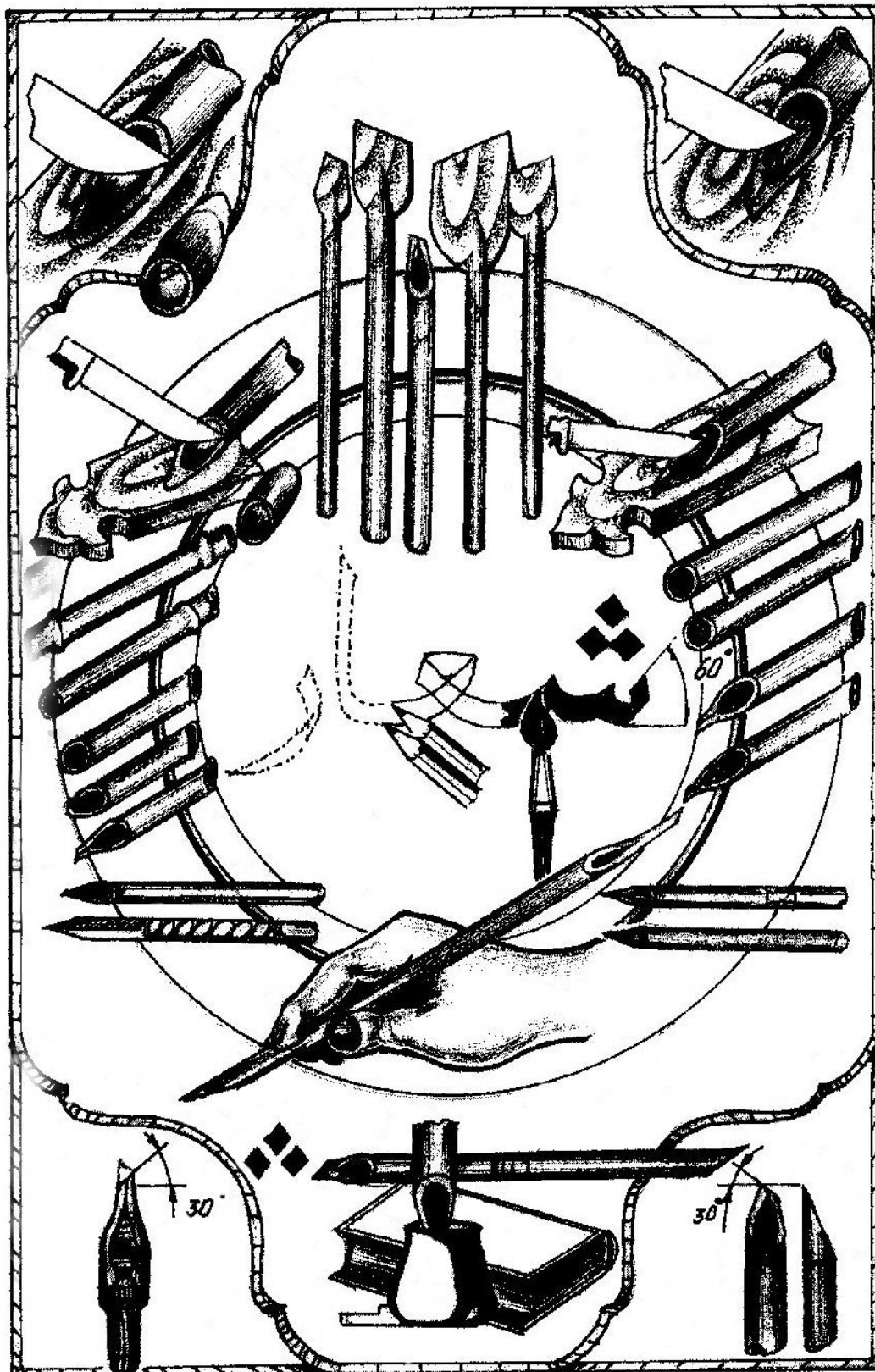
XATTOTLIK QUOLLARI

Qalam – qo‘lyozma kitob yaratishdagi eng asosiy yozuv quollaridan birining nomi. Qalam so‘zi asli yunoncha «qalamos» bo‘lib, yunon tilida qamishni ifodalagan.

Xattotlik ishida qo‘llangan qamish qalam tayyorlash jarayoni ancha murakkab bo‘lgan. Qalam tayyorlash kishidan o‘ziga xos malaka va tajriba talab qilgan. Qalam yasashga mo‘ljallangan qamish turi to‘g‘ri kelgan joydan olinmagan. Ular turli joylarda etishtirilgan. Xususan, 16 asrning etuk xattotlaridan bo‘lmish Fathulloh ibn Ahmadning fikricha, Vosit shahri (Kuf va Basra shaharlari o‘rtasida joylashgan) atrofida etishgan qamish eng oliy nav hisoblangan bo‘lsa, Amudaryo sohillarida o‘suvchi qamish o‘zining sifati bo‘yicha ikkinchi o‘rinni egallagan. Misr va Mozandaron qamishlari esa keyingi o‘rinlarda turgan. Shu nuqtai nazardan qalamni qanchalik bekamu ko‘st va sifatli yasalishi qamishni qaerda

o'sganligi, yo'g'onligi, rangi, saqlanishi, ishlov berilishi kabi holatlarga ham juda bog'liq bo'lgan. kamishning etishgan joyiga ko'ra qalam turlarini anglatuvchi terminlar ham joy nomlariga ko'ra yasalgan: *vosityy*, *amuriy*, *misriy*, *mozandaroniy* va boshqalar.

Qog‘oz کاغذ - qog‘ozning yaratilish tarixi miloddan avvalgi VII asrlarga borib taqaladi. Qadimda qog‘ozlar pariros daraxtidan, maxsus ishlov berilgan teridan tayyorlangan. Eramizning II asrida Xitoyda qog‘oz ishlab chiqarish keng yo‘lga qo‘yilgan. Xitoyliklar serdaromad sanalgan qog‘oz ishlab chiqarishni qanchalik sir turmasinlar, VII asrning ikkinchi yarmidan e‘tiboran Samarqandda Xitoy qog‘ozi kabi yuqori sifatli qog‘ozlar ishlab chiqarila boshlandi. Chunki Samarqandda qog‘oz ishlab chiqarish uchun kerakli bo‘lgan xom ashyoning barcha turlari: ipak, paxta, kanop, qamish, poxol, tut novdasining po‘sti kabilar mavjud edi. Dastlabki yozuv qog‘ozlari o‘rama shaklda, juda katta hajmda, keyinchalik esa, ularning daftar, bizga yaxshi ma‘lum bo‘lgan sharq qo‘lyozmalari shaklida tayyorlangan.

Siyoh سیاہ - yozuv ishida rang sifatida qo‘llangan suyuqlik. Bu so‘z fors tilida qora degan ma‘noni ham bildiradi.

Mixrak محرک- termini dovot, ya‘ni siyohdondagi siyohni aralashtirishda foydalaniladigan cho‘p. Bu so‘z asli arabcha bo‘lib, harakatga keltiruvchi ma‘nosini ifodalaydi va u «harraka» - حرک - aralastirmoq, harakatga keltirmoq fe‘lidan yasalgan.

Mistar مسطر – kotib tomonidan matnni ko‘chirishda qog‘ozdagi qo‘lyozma satrlarining to‘g‘ri va ravon chiqishini ta‘minlashda ishlatilgan yozuv quroli. Mistarni tayyorlashda qalin karton qog‘oz yoki bir necha varaqlar bir-biriga yopishtirib tayyorlangan qog‘oz olinib, unga yo‘g‘on iplar bir-biridan ma‘lum va teng masofadagi qatorlarda tortilib turadi. Xattot bunday mistarni toza qog‘oz yoki varaqning tagiga qo‘yib qo‘li bilan bosgan va uning natijasida iplarning izi qog‘ozga tushib, botiq chiziqlar paydo bo‘lgan. Kotib ana shu botiq chiziqlar bo‘ylab, matnni ko‘chirgan. Mistar so‘zi termin sifatida asosan Alisher Navoiy hamda Bobur asarlarida uchraydi.

Satr سطر - qo‘lyozma asarning, umuman, maktub, hujjat kabilarning yozilgan har bir qatori satr termini bilan ifodalangan. Satr so‘zi arabcha bo‘lib, chiziq, yo‘l, qator ma‘nolarini ifodalaydi. O‘zbek tiliga uning asosan, qator va satr ma‘nolari ko‘chgan va shu ma‘noda qo‘llaniladi.

Poygir پایگیر - poygir so‘zining lug‘aviy ma‘nosi qadam olmoq bo‘lib, fors tilidagi پا – oyoq hamda گرفتن – olmoq fe‘lining hozirgi zamon o‘zagi o‘zaro birikuvidan hosil bo‘lgan. **Poygir** – kelgusi sahifasidagi birinchi so‘zni tugallanayotgan sahifa yozib qo‘yishni anglatadi. Demak, poygir (ya‘ni qayd qilingan so‘z) sahifalarini chalkashtirib yubormasligimizning oldini oladi.

Kolofon – qo‘lyozma so‘ngida keltiriladigan ma‘lumotnomasi. Unda kitob nomi, qo‘lyozmaning ko‘chirilgan sanasi va kotibning mulohazalari beriladi. Qo‘lyozma formati, unda ishlatilgan xat turi, qog‘oz turi, siyoh navi, turli bezaklar ham qo‘lyozmaning tavsiflashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xullas poygirga tayangan holda sahifalarni to‘liq yoki to‘liq emasligini bilib olamiz. Bundan anglashiladiki, poygir yozma yodgorliklarda raqamlar ifodalashi mumkin bo‘lgan vazifani ham bajarib kelgan.

1-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko‘chirib yozing, o‘qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

فداکار دہقان

کوزینک ساووق کونلاریدان بیری. قویاش باتیش محلی ایدی. قویاش آذیماجان قیشلاقلاری

اظر افیداکمی قارلی تاغلار آریماک باتایا تکان ایدی. دہقانلارینک ایش کونلاری پمانیکا میستان و اولار اویلاریکا قاتار

ایدیلار. ریزعلی ہم قولى ایشدان بوشکلچ اوزینک قیشلاعیکا قاتاردی. اوشا قرانغو و ساووق کیچاد اکیچک

فانوسینگ تیرانایاگان نورلاری اونینگ یولینی یارتاردی.

ریزعلی یاشایدیگان قشلاق تیمیریول یاقینیدا جاپلاشان ایدی. ریزعلی هرکونی ایشدان سونک تیمیر

یول یاقالاب اویسقا قاتاردی. بیرکونی ناگمان تاغدان قورقینچلی کوبیرلاگان آواز ایشیتیدی. کوبیرلاش تیجه

سیدتاغدان تویشان تاش اویوملاری تیمیریولنی توسیب قویدی.

ریزعلی بیرآزدان سونک یوللاری تاشوچی پانیرد بویسرکاییتیب کیلیشینی بیلاردی. او اوزسجاا کر پانیرد

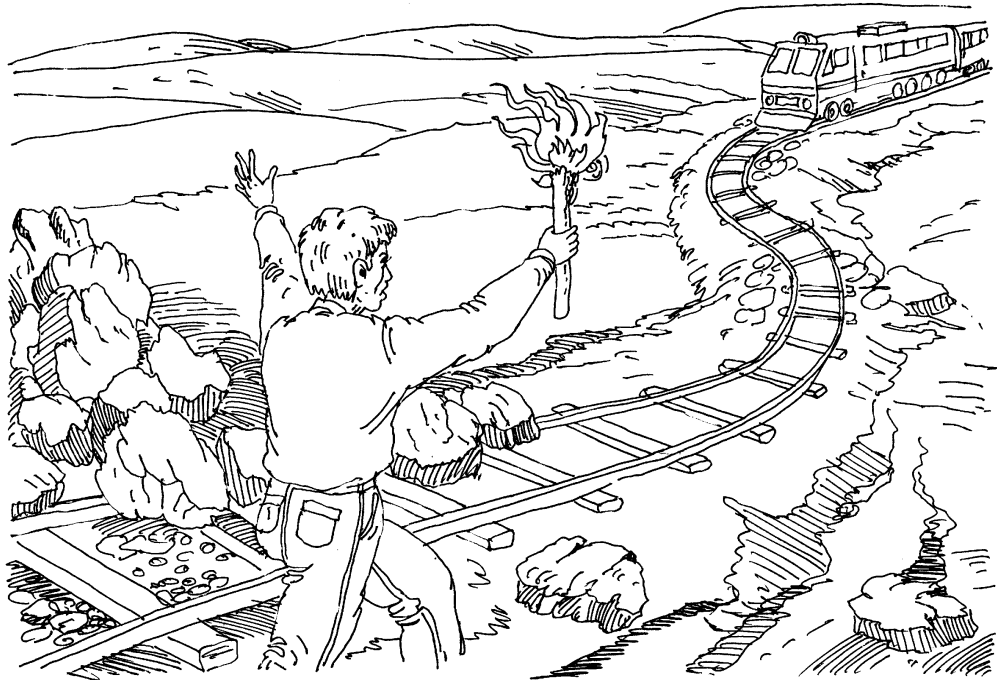
اوشوتاش اویوملاری بیلان توقاشا حلاکت یوز بیریشی ممکن دیب اویلادی. اوشو اویلاردان قاتمیغ

اضطربکا توشدی وقاندای قیلیب پانیرد خایدا وچسینی آلدیندگی خطردان آگاه لیشینی بیلمادی. شوقت تاغ

آرتیدان کیلکان پانیرد کودا کینینگ آوازی اونینگ یاقیندا شیب قانگنیکیدان خبر براردی.

ریزعلی پانیردنی تاشا قیلکانی بارگان کونلارینی ایسقا آلدی. شوبیلان بیرقاتاردا پانیرد اچیدگی یوللاری

اومکا قاراتا تبسم بیلان قول سیلگانلارینی جالیدان اوتکازدی.

آلدیندگی خطرنی جالیکا کیلتیرارکان یورگی تیزتیز اورا باشلادی. او شولارنی اویلارکان یول اوچیلارنی

جانینی ساقلاب قالیش مقصدیدا چاره ایزلای باشلادی.

ناگهان بیر چاره تاپکندای بولدی و اوتیزلیک بیلان اوستیدگی کیملارینی پیچیب سیرتیاقتا باغلادی و

شعله یاسادی شعله گا فانوس مایدان توکدی و اوننی یاقدی. ریزعلی شعله نی کوتاریب پانسرد کیلایا تگان تامامکا

چاپلاسادی.

پاسرد حاید اوچسی مشعلنی کورگاچ آلدیندا قاندایدیر خطر بار لیکنی توشوندی و ترمزنی بادی. پاسرد قاتینغ

سیلکینشیدان سونک توختادی. حاید اوچی و یول اوچیلار سراسیمه داپاسرددان توشدی یار. یالانغیچ ریز علی مشعله همدا

تاغدان توشگان تاش او یولارینی کورگان آدلار نیما بولگانی و ریز علی ننگ فداکار لیکی تیجه سید ا عمرلاری آمان

قالگان لیکنی توشوندی یار. ریز علی شوکیچا او شاحظه دانی شاد لیکنی بیچ قاجان یادیدان چیتارمایدی. ریز علی او شاکیچا

شاد لیکدان او یقوسی کیلاس و یول اوچیلار ننگ حیاتی ساقلاب قالگانی او چون خدا کاشکر قیددی.

2-topshiriq. Quyida berilgan suls xatida bitilgan matni ko'chirib yozing, o'qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

همه سیر کالکید

سیر توده کبوترلار ماوی آساندا پرواز قیلار دیلار و آزادلیک همدا ز مکاری آساندا ایرکین

اوپشیدان لذت آلا دیلار. بیر آرمندان سونک چرچاق یازیش مقصدیدا بیر درخت

شاخلاریکا قوزدیلار. درختینگ آستیدا دانلار کوپ ایدی. کبوترلاردان بیری دانلارنی

کوردی و اساقفات قایب پاسگا توشدی. دانلاردان بیری تچاسینی ییب کوردی. دانلار

جودامزلی ایدی. دوستلارنی هم اوشومزلی دانلاردان بییش اوچون چاقیردی. کبوترلار

پاسگا توشدیلار و دان ساق بیلان مشغول بولدیلار. قارینلاری توپکاچ کبوترلاردان بیری

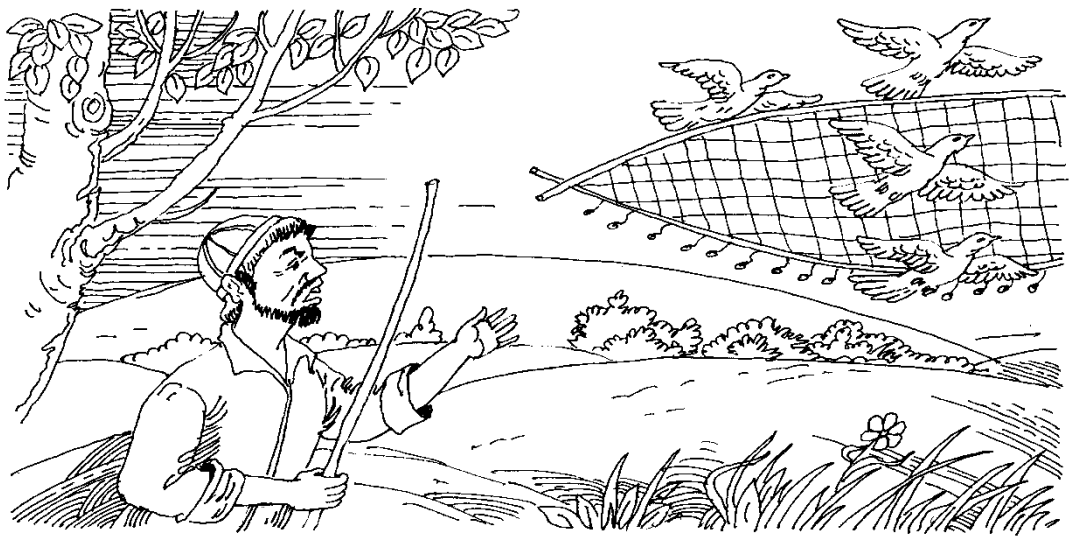
اوحاچچی بولیب قات قادی. لیکن اوچا آمادی. شوندا آیاقلاری توزاق قایلینیب

قالکالکلیکینی توشندی. بونی کورگان باشقا کبوترلار هم اوحاچچی بولدیلار. لیکن اوچا

آلشادی. چونکه اولارینک آیاقلاری هم توزاق تورلاریکا ایلینیب قالگان ایدی.

یا شیرینب تورگان آوچی کبوترلارینک قات تاووشلارینی ایشیتیب خرسند بولدی

و اوشاتاما کقاراب یوکورباشلادی.

کبوترلار اوزلارینی قوتقاریش مقصدیدا تر تیسسیر حرکت قیلار دیلار. کبوترلارینک بو

حرکتیدان توزافینک گاهی او چیتی گاهی بو چیتی سیردان یوقاری کوتاریلار و یانا سیرکا

توشاردی. بو حالنی کورگان زیرک و خوشیار کبوترلاردان سیری طوقی قالکان کبوترلارگا

دیدي. ای دوستلار بیزدانلارنی کورگان و قشمنیزدا بوندای تازه و مزلی دانلارنی کیم

کیلتیرگا نلکیینی اویلاب هم کورمادیک. اگردا اویلاگانیمیزدا بوندای احوالگا توشامدیک.

اگر حاضریم بیر آز اویلاساک و بارچامیز بیرگالیکدا حرکت قیلساک بو حالکا نجات تپا

آلامیز. بیر آز آرام آکلچ میننگ فرمانیم بیلان همه مینز بیرگالیکدا قنات قاقامیز و

آسامکا پرواز قیلامیز.

آوچی اولارگایاقین کیلیشی آلدیدان طوقی اوپیشکا فرمان سیردی. کبوترلار اویننگ

فرمانی بیلان سیرگالیکدا قنات قادیلار و توزاقنی آلیب هوگا کوتاریدلار.

آوچی اوزیچا بو کبوترلار آخر عاقبت چارچاشادی و سیرگا توشادیلار شوندا اولارنی

توتامان دیب اولادی. لیکن کبوترلار قدرتلارینی باریچا قانات قاقیب اوچینینگ

کوزیدان اوزا قلاشیدیلار و سیرجیلغا یاقینیکا کیلیب قوزیدیلار.

اوشو جیلغا چیتیدا سیرسچخان نینگ اینی بار ایدی. طوقی بو سچخان بیلان آلدیندان

دوست بولیب طوقی اوننی زیرک دیب چاقصیر ایدی. زیرک کبوترلار آوازینی ایشیتیب

اینیدان چیتیدی. طوقی و دوستلارینی کورگلاچ اولارنی آزاد ایشیش مقصدیدا اونینگ آلدیکا

باردی. شووقت طوقی زیرک کادیدی: اول دوستلاریمنی بندگان آزاد قیل.

زیرک زودلیک بیلان اولارینک همه سیننی آیاقلارینی بندگان آزاد قیلدی. کبوترلار

پچھاھکا شکر ایشیدی. شوندان سونک کبوترلار بیر آز سوو اچدیلار و آسماھکا پرواز

قیدیلار.

کبوترلار اوزلارینی قایتا آزاد حس قیلشکچ باشا بوندای ختا قیلا سلیکا و آوچیننک

توزاعیکا توشما سلیکا قرار قیلشیدی.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Arab grafikasiga asoslangan xat turlari va uning yuzaga kelish sabablari haqida gapiring.
2. Xattotlik nima? Xattot kim?
3. Xattotlikka oid terminlarga izoh bering.
4. Qadimda kitobchilik san'ati rivoji nimaga asoslangan?

5. Kitobatchilik terminlari va ularning nomlanishi bilan bog'liq faoliyat-jarayonlarni izohlang.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

23-DARS

YIL HISOBI

REJA:

1. Milodiy yil haqida ma'lumot..
2. Hijriy qamariy yil haqida ma'lumot.
3. Hijriy shamsiy yil haqida ma'lumot.
4. Hijriy yilni milodiy yilga aylantirish usullari.
5. Milodiy yilni hijriy yilga aylantirish usullari.

Tayanch so'z va iboralar: o'zbek tili, arab tili, hijriy shamsiy yil, hijriy qamariy, milodiy yil, Muharram, Safar, Rabiul avval, Robiul oxir, Jamodiul avval, Jamodiul oxir, Rajab, Sha'bon, Ramazon, Shavvol, Zul-qa'da, Zul-hijja, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadi, Dalv, Hut, Yer, Quyosh, Sirius yulduzi

O'quv mashg'ulotining maqsadi: o'zbek tili, arab tili, hijriy shamsiy yil, hijriy qamariy, milodiy yil, Muharram, Safar, Rabiul avval, Robiul oxir, Jamodiul avval, Jamodiul oxir, Rajab, Sha'bon, Ramazon, Shavvol, Zul-qa'da, Zul-hijja, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadi, Dalv, Hut, Yer, Quyosh, Sirius yulduzi haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

YIL HISOBI

Manbalardan ma'lum bo'lishicha, dastlabki yil hisobi misrliklarga taalluqlidir. Mamlakatda yuz berib turadigan qurg'oqchiliklar misrliklarni qattiq qayg'uga solgan. Ular Nil daryosining suvini bekorga isrof bo'lib dengizga oqib ketmasligining chora-tadbirlarini izlaganlar. Nihoyat Misr kohinlari 21 yoki 22-iyun – yoz kechasining eng qisqa kuni sahar paytida koinotda Sirius yorug' yulduzining paydo bo'lishini va buning natijasida Nil daryosining tosha boshlashini aniqlashga muvaffaq bo'lganlar. Siriusning bu yildan keyingi yilga qadar paydo bo'ladigan kunlari 365 kun ekanini hisoblab, uni o'ttiz kundan iborat o'n ikki bo'lakka bo'lganlar, qolgan besh kunini yil oxiriga qo'shimcha ilova qilganlar. Shunday bo'lsa ham yulduzning namoyon bo'lishi har to'rt yilda bir sutkaga kechikkan. Ular kunlarni yana qayta boshdan hisoblab chiqib bir yil 365 kun, olti soatga teng, degan xulosaga kelganlar. Lekin taqvimni o'zgartirmay o'z holicha qoldirganlar. Bu tuzatishni oradan ancha vaqt o'tgach (miloddan avvalgi 46-yilda) Rim imperatori Yuliy Sezar amalga oshirdi. Bunda bir oy o'ttiz, ikkinchi oy o'ttiz bir, faqat bir oy – fevral yigirma sakkiz kun qilib olindi. Ana shu qisqa oy – fevralga to'rt yilda bir marta bir kundan qo'shiladigan va shu yil kabisa (orttirilgan) yili deb ataladigan bo'ldi. Bu tuzatish natijasida bir yil 365 kun, olti soat emas, balki 365 kun besh soat, qirq sakkiz daqiqa, o'n to'rt soniyadan iborat bo'lib, bu farq to'rt yuz yilda uch kecha-kunduzni tashkil qiladi va taqvimni orqada qolishiga sabab bo'ladi.

1582-yili Rim papasi Grigoriy XIII tomonidan taqvimga yana yangi tuzatish kiritildi. Yevropa mamlakatlari asta-sekin shu taqvimga o'ta boshladilar. Faqat Rossiyagina Yuliy taqvimidan istifoda etishda davom etdi. 1918-yilga kelganda Yuliy va Grigoriy taqvimi orasidagi farq o'n uch kunga yetgan edi. Maslahat bilan ana shu o'n uch kun tashlab yuboriladigan bo'ldi va 1918-yilning o'ttiz birinchi yanvaridan keyin bira to'la 14 fevralga o'tishga qaror qilindi. Qarangki, yangi taqvim ham unchalik aniq emas ekan. Daqiqa va soniyalar yig'ilib uch ming uch yuzinchi yildan keyin bir sutkaga yetar ekan. Hozirda olimlarimiz yanada aniqroq va mukammalroq taqvim yaratish yo'lida izlanyaptilar. Biz hozirda foydalanayotganimiz taqvim ana shu tariqa yuzaga kelgan.

MILODIY YILI

Milodiy yil hisobining boshlanishi Iso payg‘ambarning tavalludi bilan bog‘liq. Shu sabab isaviya, xristianlik yil hisobi deb yuritiladi. Xristianlik tarqala boshlagan ilk davrda bir qancha yil hisoblari mavjud edi va ulardagi har xillik tufayli turli noqulayliklar tug‘ilgan. Buni bartaraf etish uchun yangi yil hisobi tuzishga ehtiyoj sezildi. Manbalarda keltirilishicha VI asrda Rim monarxi Dionskiy hech bir dalil-hujjatsiz Iso payg‘ambarning tavalludini bundan besh yuz yil oldin sodir bo‘lgan deya, e‘lon qilgan va shundan yil hisobi yuritishni taklif etgan. XVIII-XIX asrgacha Yevropadagi ko‘pgina davlatlar milodiy yil hisobini qabul qilganlar. Rossiya Pyotr I ning farmoni bilan 1700-yil birinchi yanvardan boshlab milodiy yil hisobiga o‘tgan. O‘rta Osiyoda bu ish XIX asrning II yarmidan amalga oshirilgan.

Milodiy yili planetamizning Quyosh atrofida bir yil aylanish davri 365, 25 kecha-kunduz hisobidan olingan. Ortiqcha 0,25 kecha-kunduz hisobiga esa har to‘rt yilda fevral oyiga bir kun qo‘shib yigirma to‘qqiz kun hisoblangan. O‘sha yili, yuqorida ham aytib o‘tganimizdek, 366 kunga teng bo‘lib kabisa yili deb atalgan.

HIJRIY YIL HISOBI

Hijriy yil musulmonlar yili bo‘lib, 622 milodiy yilidan, ya’ni Muhammad payg‘ambarning Makkadan Madinaga hijrat qilgan davridan boshlanadi. Hijriy yil ikki xil yil hisobiga ega. **Birinchisi – hijriy qamariy yil** hisobi bo‘lib, oyning yer atrofida aylanish davri 29,5 kecha-kunduz hisobidan olingan. Hijriy yil hisobi ham o‘n ikki oydan iborat bo‘lib, olti oyi yigirma to‘qqiz, olti oyi o‘ttiz kundan iborat bo‘ladi. Bir yil 354 kunni tashkil qiladi. Kabisa yilida o‘n ikkinchi oy o‘ttiz kun qilib olinadi va bu yil 355 kunni tashkil qiladi.

Ikkinchisi – hijriy shamsiy yilidir. Bu yil hisobi yerning quyosh atrofini bir marta to‘liq aylanib chiqish davriga asoslangan. Shu sabab hisob quyosh kunlari asosida olib boriladi va bir yil 365 (366) kunga teng bo‘ladi. Faqat bir oy yigirma sakkiz kundan iborat bo‘ladi. Har to‘rt yilda bu oyga bir kun qo‘shilib, yuqorida

aytib o'tganimizdek, yigirma to'qqiz kunni tashkil qiladi va shu yil kabisa yili hisoblanib 366 kundan iborat bo'ladi.

Hijriy qamariy yili hijriy shamsiy yilidan har yili 11 kun ortda qolib boradi. Shu sababli hijriy qamariy yilida yil boshi – ***muharram oyi*** doim ham bir vaqtga to'g'ri kelavermaydi. Hijriy qamariy yili o'ttiz uch yilda bir davrani aylanib chiqib yana bir vaqtga to'g'ri keladi. Uning o'ttiz uch yili hijriy shamsiyning o'ttiz ikki yiliga teng bo'ladi.

Bundan tashqari hijriy yilda har o'ttiz yil ichida o'n bir kun tuzatish kiritiladi. Ya'ni, taqvimiy oy hisobi o'ning haqiqiy davridan daqiqa va soniyalar hisobiga ortda qolib boradiki, bular yig'ilib o'ttiz yilda o'n bir kunga yetadi. Bu farqni yo'qotish maqsadida arablar har o'ttiz yilda o'n bir sutka qo'shib o'ttiz yilning o'n to'qqiz yilini 354 kun, o'n bir yilini 355 kun qilib hisoblaydilar. Shunda har o'ttiz yilning 2, 5, 7, 10, 13, 16, 18, 21, 24, 26, 29-yillari kabisa, ya'ni orttirilgan yillar bo'lib 365 kundan iborat bo'ladi. Odatda, kabisa yilini aniqlash uchun uni o'ttizga bo'lish kerak. Qolgan qoldiq yuqorida sanab o'tilgan sanalardan biriga to'g'ri kelsa shu yil kabisa yili bo'ladi. Masalan, 1423-yilning qanday yil ekanini tekshirib ko'rish uchun uni o'ttizga bo'lamiz, $1423:30=47$ bo'ladi va o'n uch qoldiq qoladi. O'n uch yuqoridagi sanalar ichida mavjud. Demak, 1423-yili kabisa yili ekan.

HIJRIY - QAMARIY YIL OYLARI

Qo'lyozma kitoblarning xotima qismiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularda nafaqat asarning yozib tugallangan yili, balki qaysi oy va qaysi sanada tamomlanganini ham aniq ko'rsatilganining guvohi bo'lamiz. Demak, tarixiy dalillarni aniq, to'g'ri anglashimiz uchun hijriy yil oylari nomlari bilan ham yaxshi tanish bo'lishimiz kerak bo'ladi.

Hijriy qamariy yil oylari o'n ikki oydan iborat bo'lib, yigirma to'qqiz va o'ttiz kundan tashkil topgan:

Hijriy qamariy oylari	Kuni	حجرى قمرى يىل آيلارى	№
Muharram	30	محرم	1.

Safar	29	صفر	2.
Rabiul-avval	30	ربيع الاول	3.
Rabiul-oxir	29	ربيع الآخر	4.
Jumodiul-avval	30	جمادى الاول	5.
Jumodiul-oxir	29	جمادى الآخر	6.
Rajab	30	رجب	7.
Sha'bon	29	شعبان	8.
Ramazon	30	رمضان	9.
Shavvol	29	شوال	10
Zul-qa'da	30	ذوالقعدة	11
Zul-hijja	29-30	ذوالحجة	12

HIJRIY - SHAMSIY YIL OYLARI

Hijriy shamsiy yil oylari 622-yilning yigirma birinchi martidan, ya'ni kecha va kunduzning uzunligi barobar bo'lgan kundan boshlab hisoblanadi. Yil davomiyligi huddi Grigoriy taqvimidagi singari 365 yoki 366 kundan iborat bo'ladi. Bu hisob quyoshning davriyligiga asoslangani uchun oylar doimo yilning ma'lum bir vaqtida keladi:

Oylarning boshlanish sanalari	Kunlar	حجرى شمسى يىل آيلارى	№
21 mart – 20 aprel	31	حمل	1.
21 aprel – 21 may	31	سور	2.
22 may – 20 iyun	31	جوزا	3.
21 iyun – 22 iyul	31	سرطان	4.
23 iyul – 22 avgust	31	اسد	5.
23 avgust – 22 sentyabr	31	سنبله	6.
23 sentyabr – 22 oktyabr	31	ميزان	7.
23 oktyabr – 21 noyabr	30	عقرب	8.
22 noyabr – 21 dekabr	30	قوس	9.

22 dekabr – 20 yanvar	30	جدی	10
21 yanvar – 19 fevral	30	دلو	11
20 fevral – 20 mart	29-30	هوت	12

1-topshiriq. Hijriy qamariy yil oylarini daftaringizga ko‘chirib yozing.

2-topshiriq. Hijriy shamsiy yil oylarini daftaringizga ko‘chirib yozing.

3-topshiriq. Oy nomlarini arab imlosida yozilishiga diqqat qiling va ularni yod oling.

HIJRIY VA MILODIY YILLARINING BIRINI IKKINCHISIGA AYLANTIRISH USULI

Qadimgi qo‘lyozma manbalarni o‘qir ekanmiz, unda tez-tez hijriy yil sanalariga duch kelamiz. Qadimda tarixiy sanalar asosan hijriy qamariy yil hisobi bilan yuritilgan: qo‘lyozma asarlarni ko‘chirilgan yili, tavallud yoki qazo kunlari, inshootlarning qurilgan sanasi va hokazo. Albatta, ularning amaldagi milodiy yilning qaysi sanasiga to‘g‘ri kelishi o‘quvchini qiziqtirishi tabiiy. To‘g‘ri, amaldagi yozuvimizga o‘girilgan yozma manbalarda bu sanalarning zamonaviy shakli mavjud, lekin manba bilan tanishayotgan o‘quvchi yoki tadqiqot olib borayotgan izlanuvchida bu imkoniyat bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun hijriy va milodiy yillarni bir-biriga o‘girish usullarini bilish maqsadga muvofiq. Aytish mumkinki, yil hisobining bu turi ham xalqimiz hayoti va turmush tarzi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, madaniy hayotida muhim rol o‘ynagan. Hijriy yil hisobi oylarini bilish zamon talabi bilan bog‘liq.

Misol sifatida Alisher Navoiyning «Sab‘ai sayyor» dostonining xotimasi ta’rixini keltiramiz:

Garchi ta’rix erdi sekiz yuz,
Sekson o‘tmish edi, yana to‘quz.
Oyi oning jumodi-us soniy,
Panjshanba yozildi unvoni.

Misralardan ma'lum bo'lishicha, doston hijriy 889 (milodiy 1484)-yilning jumadi-us soniy oyi, payshanba kuni yozib tugatilgan ekan.

Hijriy qamariy yilni milodiy yilga aylantirish uchun hijriy qamariy yilni o'ttiz uchga (o'ttiz uch soni hijriy va milodiy yillarining bir-biriga to'g'ri kelish davri) bo'linadi. Chiqqan bo'linma yana hijriy qamariy yildan ayiriladi. Hosil bo'lgan ayirma soniga 622 (Muhammad payg'ambarning Makkadan Madinaga qilgan hijrat yili) qo'shiladi. Chiqqan natija milodiy yildir. Masalan, hijriy qamariy 1425-yilni milodiyga aylantirish uchun quyidagi amallarni bajarish lozim bo'ladi:

- 1) $1425:33=43$
- 2) $1425-43=1382$
- 3) $1382+622=2004$

Demak, hijriy 1425-yil milodiy 2004-yilga to'g'ri kelar ekan.

Milodiy yilni hijriy qamariy yilga aylantirish uchun milodiy yildan 622 ni ayiramiz. Chiqqan ayirmaning 32 ga bo'lamiz. So'ng har ikki amal natijalarini qo'shamiz:

- 1) $1873-622=1251$
- 2) $1251:32=39$
- 3) $1251+39=1290$.

Bu sana chorizm bosqinchilarining Xiva xonligiga bostirib kirgan yilidir (hijriy qamariyda).

Izoh: Bo'lish paytida qolgan qoldiq o'n yettidan katta bo'lsa, uni butunlab bir deb olamiz va hosil bo'lgan bo'linmaga qo'shamiz.

Milodiy yilni hijriy shamsiy yilga aylantirish uchun milodiy yildan 622 ni ayirish kerak. Chiqqan natija hijriy shamsiy yilni bildiradi. Masalan:

$$1998-622=1376$$

Demak, milodiy 1998-yil 1376-hijriy shamsiy yiliga teng ekan.

Hijriy shamsiy yilni milodiy yilga aylantirish uchun esa aksincha amal qilinadi:

$$1367+622=1989 \text{ yoki } 1382+622=2004$$

Buyuk o‘zbek shoiri va mutafakkiri, yirik davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiy tug‘ilgan kunining 550 yillik munosabati bilan Afg‘oniston Islom Respublikasining poytaxti Kobul shahrida hijriy shamsiy 1369-yilning 21-22 dalv oyida xalqaro ilmiy simpozium bo‘lib o‘tgan. Biz bu sanani milodiy yilning qaysi sanasida bo‘lib o‘tganini hisoblasak, 1991-yil 9-10-fevral kunlariga to‘g‘ri keldi.

1-topshiriq. Quyida berilgan hijriy yillarni milodiy yilga aylantiring.

890	213	909	767
-----	-----	-----	-----

2-Topshiriq. Quyida berilgan milodiy yillarni avval hijriy qamariy yilga, so‘ngra hijriy shamsiy yilga aylantiring.

1501	1850	1939	2004
------	------	------	------

3-Topshiriq. O‘zingizning va oila a‘zolaringizning tavallud topgan yillarini hijriy yilga o‘giring.

4-topshiriq. Ogahiyning “Zubdat-ut tavorix” asari 1274/1857-58-yilda kitobat qilingandan so‘ng turli xattotlar tomonidan turli davrlarda ko‘chirilgan. Quyida berilgan qo‘lyozma nusxalarning ko‘chirilgan sanalarini milodiy yilga o‘giring.

1.Mullo Muhammad Rizo ibn Muhammad Karim devon devon nusxasi hijriy 1289-yilda ko‘chirilgan.

2.Mullo Muhammad Rizo ibn Muhammad Karim devonning ikkinchi qo‘lyozma nusxasi hijriy 1322-yilda ko‘chirilgan.

3.Mullo Xudoybergan Xivaqiy ibn Muhammadnazar nusxasi 1328-yilda ko‘chirilgan.

5-topshiriq. Devoniy xatida bitilgan Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Qanoat” hamda “Haqqoniyat” matnlarini ko‘chirib yozing va o‘qing.

قناعت

قناعت دیب جناب حق طرفین احسان بولگان احوالکاییتوشدو غیمیز نعمت و مالکاشکر

باشیمیزگا کیلگان فقیر مصیبت فلاکتلارگا چداب صبر قیماقنی ایتیلور قناعت حسد طمع حرص

خوارلیک کبی علتلارینگ دواسی نفسیزینگ غناسیدور

قناعت بر خزینادور که تقدینه سی کوندن کون آرتار بو خزیناگا ایگا بولگان کیلار عمرلارینی

شوق و راحتدا کیچمورلار بونینگ ایلا برابر قناعتسزلیکدین پیدا بولادورگان خسد دیکان جانینگ

اینگ زور دشمنیدن قوتولورلار چین انسانلار کشینینگ مانا ملکن سعادتنا معیشتنا حسد قیماس قناعتدن

آیریماس عمرینی راحتدا اومکارور انسان هر بر ایشکا کوچی سیکونچا چاشمق جناب حق تقدیرداگی نرسا

سیدن نیمانی بیرسه شونکه قناعت قیماق لازمدور زیراکه انسان اوز معیشتینی ناموسینی ساقلاماک

اوپون فدای جان درجه سیکه بارکونچه سعی قیماقنا بو یوره یلمیشدور لیکن بو سعی ینگ مشروعی هر بریر

ایشدا قناعتنی قولدین بیراسلیکدور عالدا قناعت کبی دلنی پاکلایدورگان نرسایوقدور جناب حصینک

امریکه اطاعت قاندامی سعادت ایساتقدیریکا قناعت زیاده بتحیاریکدور حضرت علی افندیمنز دنیاده

سعی جدلی ایلا معیشت او تکارگان قناعت ایگاسی بیچ کمنامحتاج بولماگان زور بایلار کبی راحتدا سعادتدا

یاشار دیمیشلار

افلاطون حکیم انسانینگ سعادتنی قناعتنی قولدا توکمالدا ثروت و معیشت توغریسیداجناب

حصینک تقدیرکاراضی بولماکدا دور دیمیشلار

حقانیت

حقانیت دیب ایشدا توغریلیک سوزدارا سلکینی ایتیلور انسان بوستان سلامتگا کلزار سعادتگا

حقانیت یولی ایلا حقار انسانیت ینگ ایلدیزی اولان رحمدل لیک حقمناسلیک عادل لیک کبی

اینگ یاخشی صفتلارینگ آناسی حقانیت دور جناب حشمتنگ شو نام ۰ مبارکینی مقدس بلکان

کیشی بیچ وقت حقانیدین ایریلاس چونکه حقانیت نوری قایسی دلدا جلوه کر اولسا جناب حق ینگ

توفیقی ربانیسی شودلدا نشوۋه نایقور عقل ایگالاری وجدان صاحبزاری هر وقت کورگان قیلکان و

بیلکانلارینی حقیقتنی و توغریسینی سوزلار ایشدا توغریلیک بیرونینگ نفصیگامالیکا خیانت قیلای سوزدا

توغریلیک هر وقت راست سوزلاما کدور

راستلیغ حقی رضاسینی تبار

توغری یولدا یوق بولور مو بیچ چار

بزیم شرعت اسلامیه دا اگر بیر کیشینگ حصیگامهتان قیلینوب قیلکان ایشینی قیلدی

دیب سوز سویلانسایلیکان کیشی راستینی سوزلاب شول کیشینی آقلاماک و اجدور رسول اکرم نبی محترم

صلی اللہ وسلم افندیمنیرالنجات فی الصدق نجات راسلکیدا دور دیمیشلار حضرت مولانا رومی

اسلامیت عین حقیقتدور حقیقی قبول قیلوچیلار حقوقی شرعیہ فی سطلاناغفا بویورولمیشدورلار چونکہ

شرعت حکملارینینگ اینک اساسی ایلدیزحقیقتدان ابارتدور دیمیشلار

حقیقتسلیک اولماق شرافتدور جہاند آدمہ   حقیقی انہار ایلاماک بیرلا کوروک ویرعالمہ

یاراشور انسانہ صدقو توغریلیک کر کورسہ کریہ   توغرینینگ یاردامچسیدور حق تعالیٰ غمہ سیمہ

توغریلارینینگ مسکنی فردوس یوانیدہ دور   ایکریلار ایگلی جہاند ہم الم کانیدہ دور

6-topshiriq. Nasta'liq xatida bitilgan Zaxiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asaridan olingan parchani o'qing va ko'chirib yozing.

بابورنامہ دان

تینگری تعالیٰ نینگ عنایتی بیرلان و حضرت آن سرور کائنات نینگ شفاعتی بیرلان و چهار یار با صفالاری نینگ بہمتی

بیرلان سہ شنبہ کونی رمضان آیینینگ بشیدا تاریخ ساگلغیزیوز توقسان توغوزدا فرغانہ ولایتی دا اون ایگلی یاشتا پادشاہ بولدوم

فرغانه ولایتی بشپچی اقلیدیندور معموره ینک کناره سیدا واقع بولوبتور شرقی کاشغر غربی سمرقند جنوبی بدخشان ینک

سرحدی تاغلار شالیدا اگرچه بورون شهرلار بار ایکندور مثل آملایت و آلماتو و ینکی کیم کتبلاردا اطرار کنت سیرلار مغول و

اوزبیک جتیدین بوتاریخدا بوزولوبتور اصلا معموره قالمابوتور مختصر ولایت تور آسلیق میوه سی فراوان کردا- کردی تاغ واقع

بولوبتور غربی طرفیدا کیم سمرقند و خجند بولغای تاغ یوقتور اشوب جانتین اوزکامیج جانتین قیش یاغی کیلا آلماس

سیخون دریاسی کیم خجند سوی غا مشهور دور شرق و شمالی طرفیدین کیلیب بولایتینک ایچی سیلا اوتوب غرب ساری آقار

خجندینک شمالی فناکت ینک جنوبی طرفیدینکیم حاللا شاهرویه غا مشهور دور اوتوب یا شمالغا میل قیلیب ترکستانین خیلی قوسیراق

بولوبتور قومغا سیکنار سیج دریاغا قویلاس فرغانه ینک سیتی پاره قصبه سی باریشی سیخون سووی ینک جنوبی طرفیدا قالغان ایکنگیسی

شمالی جنوبیدا دور جنوبی طرفیدانغی قصبه لاردان سیری اندی جاندر کیم وسطا واقع بولوبتور فرغانه ولایتی ینک پلالتختی دور آسلیغی وافر

میوه سی فراوان قاقون و اوزولاری یاخشی بولور قاقون محلیدا فالنیرباشیدا قاقون ساتاق رسم بولماس اندی جان ینک ناشباتی سیدین

یاخشی راق ناشباتی بولماس ماورا انهردا سمرقند و کیش قورغانیدین سونگرا موندین اولوغراق قورغان یوقتور اوچ دروازه سی بار ارکی

جنوب طرفیدا واقع بولوتور توختوز ترناو سوو کیرار و بوجب تورکیم بیریرین هم چیقاس قلعه نینگ کردا- کردی خندق و خندق

نینک تاش یانی سنگ ریزه لیت شاه راه توشوتور قلعه نینگ کردا- کردی تمام محلات تور بومحله بیرلا قلعه غا فاصله اوشبو خندق

تور و یاقایدغی شاه راه تور قوشلاری کوب بولور قیرغاولی پجد سیمیز بولور انداق روایت قیلدیلارکیم بیر قیرغاولنی اسکنه سی نی

تورت کیشی سب توکاتا آلمیدور ایلی ترکتور

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Qachondan boshlab milodiy yil amalga kiritilgan?
2. Milodiy yil hisobi nimaga asoslanadi?
3. Hijriy yil nima?
4. Hijriy shamsiy yil hisobi nimaga asoslanadi?
5. Hijriy shamsiy yil oylarini ketma-ketlik asosida aytib bering.
6. Hijriy qamariy yil hisobi nimaga asoslanadi?
7. Hijriy qamariy yil oylarini ketma-ketlik asosida aytib bering.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

24-DARS

MUCHAL YIL HISOBI VA BURJ

REJA:

1. Muchal yili haqida ma'lumot..

2. Burjlar haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: o'zbek tili, muchal yil hisoba, sichqon (mush), sigir (baqar), yo'lbars (palang), quyon (hargush), baliq (nahang), ilon (mor), ot (asp), qo'y (gusfand), maymun (hamduna), tovuq (murg'), it (sag), to'ng'iz (xo'k), burj, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadiy, Dalv, Hut, Oy, Utorid, Zuhra, Quyosh, Mirrix, Mushtariy, Zuhal

O'quv mashg'ulotining maqsadi: o'zbek tili, muchal yil hisoba, sichqon (mush), sigir (baqar), yo'lbars (palang), quyon (hargush), baliq (nahang), ilon (mor), ot (asp), qo'y (gusfand), maymun (hamduna), tovuq (murg'), it (sag), to'ng'iz (xo'k), burj, Hamal, Savr, Javzo, Saraton, Asad, Sunbula, Mezon, Aqrab, Qavs, Jadiy, Dalv, Hut, Oy, Utorid, Zuhra, Quyosh, Mirrix, Mushtariy, Zuhal haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MUCHAL YIL HISOBI

Ajdodlarimiz arab istilosiga qadar o'zlarining yil hisobiga ega bo'lishgan. Muchalga asoslangan hisob ana shunday yil hisoblaridan biridir. Bu hisob turi uzoq davrlardan beri turkiy xalqlarda, jumladan, o'zbek, qozoq, uyg'ur, turkman hamda xitoy, mo'g'ul kabi boshqa sharq xalqlari o'rtasida qo'llanib yozma manbalarda, hujjatlarda turli voqealarning sanasini (ta'rixini), qayd etishgan istifoda etib kelingan. Qadimiy qo'lyozma yodgorliklarning xotimasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularda asarning yozilib tugallangan ta'rixi hijriy yil orqali berilishi bilan birga muchal hisobida ham ko'rsatib o'tilganining guvohi bo'lamiz:

تمت الكتاب بعون ال ملك الوهاب كاتب كتاب ملا خواجه نیاز ابن شباد صوفی

خوارزمی فی سنه ۱۳۲۵ قوی بیلی ماه رمضان نینک ۲۶ چی سی دا اتمام سرحدیکا یتتی

Xotimadan ma'lum bo'lishicha, qo'lyozma Xorazmda kotib Mulla Xo'janioy ibn Shabad so'fi Xorazmiy tomonidan hijriy 1325 (milodiy 1907) qo'y yili ramazon oyning 26-sanasida ko'chirib tugatilgan.

Muchal borasidagi dastlabki ma'lumotlar Beruniyning «Osor ul-boqiya», Mahmud Koshg'ariyning «Devonu lug'otit-turk» va boshqa manbalar orqali bizgacha yetib kelgan. Ulardan ma'lum bo'lishicha, turklar o'n ikki yilni o'n ikki

hayvon nomi bilan ataganlar va insonning tug‘ilishi, vafoti, jang tarixlari va boshqa muhim hodisa, voqealarning sodir bo‘lgan yilini aniqlashda ana shu yillarning aylanishiga suyananlar.

Muchal yili hisobi tartibi:

1. Sichqon. 2. Ud (sigir). 3. Bars (yo‘lbars). 4. Tovushqon (quyon). 5. Nak (timsoh). 6. Yilon (ilon). 7. Yo‘nd (ot). 8. Qo‘y. 9. Bijin (maymun). 10. Taqag‘u (tovuq). 11. It. 12. To‘ng‘iz.

Muchal yili sharqda yil fasllarining turli sanalarida boshlanadi. Masalan, Xitoyda fevral oyidan boshlansa, bizning o‘lkamizda 21-martdan boshlanadi.

Kishining qaysi muchal yilida tavallud topganini hisoblab topish uchun uning tug‘ilgan yiliga to‘qqiz raqami qo‘shiladi, hosil bo‘lgan son o‘n ikkiga bo‘linadi, qolgan qoldiq muchal yili hisoblanadi. Masalan, biron kimsa 1980-yil tug‘ilgan bo‘lsa, uning muchal yili quyidagicha aniqlanadi:

1. $1980+9=1989$

2. $1989:12=165$

Qolgan qoldiq soni 9. Demak, u kishi bijin, ya‘ni maymun yilda tug‘ilgan ekan.

Yilning muchalini aniqlashning yana bir usuli mavjud. Buning uchun muchali aniqlaadigan yildan to‘rt sonini ayirib, so‘ng o‘n ikkiga bo‘lish lozim. Qolgan qoldiqqa bir raqami qo‘shilsa, muchal yili chiqadi. Maslan, 1976-yilning qaysi muchalga to‘g‘ri kelishini aniqlash uchun:

1. $1976-4=1972$

2. $1972:12=164$

4 qoldiq qoladi. Unga bir raqamini qo‘shsak besh bo‘ladi. Demak, 1976-yilning muchali «nak» - «timsoh» (baliq) ekan.

Muchal yili hisobi turkiy yozma manbalarning deyarli barcha davrlarida uchraydi. Bu hisob turi qadimgi turkiy yozma manbalarda ham mavjud. Jumladan, Kul tegin katta bitiktoshida shunday satrlar mavjud: “... ancha qazg‘anip aqang(im q)ag‘an **it yil onunch ay** alti otuzqa ucha bardi – ancha g‘alabalarni qo‘lga kiritib, otam xoqon it yilining o‘ninchi oyida vafot qildi .... **qo‘y yil**qa yetinch ay kuchlug

alp qag‘animda adrilu bardingiz” - Qo‘y yilida yettinchi oyda qudratli qahramon xoqonimizdan judo bo‘lib qoldingiz (To‘n.)

Muchal yili hisobi so‘nggi davr yozma manbalarida ham tez-tez uchraydi. Jumladan, Ogahiyning tarixiy asarlarida bu hisob turi keng qo‘llangan va, albatta, muchal yili nomlari hijriy yil oylari bilan birga qo‘llanib, tarixiy voqealarning sanasi yanada aniqroq ifodalanishiga erishilgan. Masalan, “Donish ahlining xotiri xatirlarig‘a ma‘lum bo‘lsunkim, bu nusxai muxtasar ta‘lifi hazrat zillullohiy g‘ufronpanohiyning vafoti malomatsamotidin o‘ttiz besh kun so‘ng, **sanai hijriy ming ikki yuz olmish ikkida yilon yili rabe’-ul avval oyining to‘rtida, dushanba kuni** ixtimom topdi.” Ogahiy Rahimqulixonning tavallud sanasi to‘g‘risida quyidagicha ma‘lumot beradi: “...ul hazratning valodati lozim-ush sharofati jaddi buzrugvori sultoni firdavsmakon Muhammad Rahim Bahodirxonning ayyomi **xo‘jastafarjomida sanai hijriya ming ikki yuz yigirma to‘qquzda, muvofiqi it yili** afzali avqotda, kamoli sootda vuqu’ topib, inoyati subhoniy rahbarligi bila adam masakanidin vujud gulshanig‘a qadamovar bo‘ldi...”(Ogahiy “**Zubdat-ut tavorix**”)

Quyidagi jadvalda muchal yilining amaldagi yillarga mosligi berilgan.

1.	Sichqon (mush)	1924	1936	1948	1960	1972	1984	1996	2008	2020
2.	Sigir (baqar)	1925	1937	1949	1961	1973	1985	1997	2009	2021
3.	Yo‘lbars (palang)	1926	1938	1950	1962	1974	1986	1998	2010	2022
4.	Quyvon (xargo‘sh)	1927	1939	1951	1963	1975	1987	1999	2011	2023
5.	Baliq (nahang)	1928	1940	1952	1964	1976	1988	2000	2012	2024
6.	Ilon (mur)	1929	1941	1953	1965	1977	1989	2001	2013	2025
7.	Ot (asp)	1930	1942	1954	1966	1978	1990	2002	2014	2026

8.	Qo'y (go'sfand)	1931	1943	1955	1967	1979	1991	2003	2015	2027
9.	Maymun (hamduna)	1932	1944	1956	1968	1980	1992	2004	2016	2028
10.	Tovuq (murg')	1933	1945	1957	1969	1981	1993	2005	2017	2029
11.	It (sak)	1934	1946	1958	1970	1982	1994	2006	2018	2030
12.	To'ng'iz (xo'k)	1935	1947	1959	1971	1983	1995	2007	2019	2031

BURJ

«Burj» so'zi arab tilidan olingan bo'lib, «yasanmoq», «bezanmoq» degan ma'nolarni anglatadi. Ilmi falakiyotda quyoshning yillik harakati doirasidagi o'n ikki to'p yulduz nomini bildiradi. Burj nomlari quyidagilardan iborat:

1. Hamal. 2. Savr. 3. Javzo. 4. Saraton. 5. Asad. 6. Sunbula. 7. Mezon. 8. Aqrab. 9. Qavs. 10. Jadiy. 11. Dalv. 12. Hut.

Yetti sayyora – Oy, Utorid, Zuhra, Quyosh, Mirrix, Mushtariy, Zuhallar mana shu burjlarni turli vaqtlarda bosib o'tadilar. Chunonchi, quyosh bir yil davomida, oy esa bir oy ichida mazkur o'n ikki burjni bosib o'tadi.

Manbalardan ma'lum bo'lishicha, turkiy xalqlardagi oylarning nomlari ham burjlardan olingan. Masalan:

Bahor fasli «burji obiy» deb atalgan va o'z ichiga hamal (21-martdan), «savr» (21-apreldan), javzo (21-maydan) oylarini olgan.

Yoz fasli – «burji noriy» deb atalib, saraton (21-iyundan), asad (21-iyuldan), sunbula (21-avgustdan) oylaridan iborat bo'lgan.

Kuz fasli – «burji bodiy» deb yuritilgan va o'z ichiga mezon (21-sentyabrdan), aqrab (21-oktyabrdan), qavs (21-noyabrdan) oylarini olgan.

Qish fasli – «burji hokiy» nomi ostida jadiy (21-dekabrdan), dalv (21-yanvardan), hut (21-fevraldan) oylarini o'zida mujassam qilgan.

Burjlardan qo‘lyozma asarlarning yozib tugallangan muddatini belgilashda, davlat ahamiyatiga ega bo‘lgan muhim hujjatlarning bitilgan yoki tasdiqlangan sanasini hamda biron muhim hodisa yoxud voqealarning sodir bo‘lgan aniq vaqtini belgilashda istifoda etilgan. Shuningdek, badiiy adabiyotda ham burjlarning harakati yoki tavsifidan obrazli tasvir yaratishda muvaffaqiyat bilan foydalanilgan. Misol tariqasida Alisher Navoiyning «Saddi Iskandariy» dostonining muqaddimasini keltirish mumkin. Muqaddima tarkibidagi mavjud na’tda Muhammad payg‘ambarning o‘z arg‘umog‘i – Buroqi bilan ma’naviy olamga qilgan sayohati tasvirlanadi. Uning samoviy safari osmoni falakning sakkiz charxi falagi, ya’ni sakkizta yulduz to‘plami va burjlar orqali o‘tadi. Navoiyning yuksak mahorati shundaki, u ana shu sayohat orqali koinot go‘zalliklari, yulduzlar turkumi, burjlar, ularning xususiyatlari, holatlarini haqqoniy tasvirini ham yaratib o‘quvchining ko‘z oldida jonli manzara chizadi. Eng muhimi, u o‘z kitobxonini koinot sirlariga oshno qiladi.

Navoiy payg‘ambar qadami tekkan har bir falak yoki burjni tasvirlar ekan, ularning masnadrinishin «hokim»lari sifatlariga hayotiy jonli ko‘rinishlardan chizgilar beradi. Inson hayotiga xos ayrim ko‘rinishlarni ularning harakatlariga moslab go‘zal badiiy tasvirlar yaratadi.

Chunonchi, Muhammad payg‘ambarning Buroqi ikkinchi falakka qadam qo‘yishi bilan, Utoridning siyohdon-u qalami sinadi. Bu maktab ko‘rmaganlar (yulduzlar turkumi)ning mashg‘uloti tezlik bilan ilm o‘rganishdan iborat bo‘lib qoladi. (Ikkinchi planeta hisoblanmish Utorid sayyorasi afsonalarga asoslanib adabiyotimizda «falak kotibi» yoxud «shoirlar homiysi» deb atalgan), yoki uchinchi falak sohibasi Zuhra Muhammad payg‘ambarni ko‘rgach, aytayotgan qo‘shig‘ini bas qilib, chalayotgan udini tezlik bilan chodiriga yashiradi va o‘rnidan turib yo‘l bo‘shatadi. (Qadimgi shoirlar «Zuhra» - «Cho‘lpon» yulduzini «osmon cholg‘uchisi», «sozanda»si deb ataganlar).

Muhammad payg‘ambarimiz shu tariqa har bir sayyorani bosib o‘tgach, uning safar yo‘li endi o‘n ikki burj orqali o‘tadi: «Hamal» Muhammadbek mehribon kishini topgach, Muso (payg‘ambar) singari cho‘pondan voz kechdi. Osmon-u

falak esa xuddi juvozkash Ho‘kiz (savr) singari unga fidoyilik bilan atrofida aylanar edi. «Javzo» («egizaklar», «dupaykar» deb ham yuritiladi) ham uning xizmatiga bel bog‘lab, duosiga qo‘l ochib turardi. Falakdagi «boshog‘» donalari jilvalanuvchi gavharni eslatar, gavhar ham emas, yonib, porlab nur sochayotgan yorug‘ yulduzlar singari edi. Uning oyoq tomonida «Mezon» joylashgan bo‘lib, o‘z ishini adolat bilan yuritar edi. «Dalv» esa yo‘l ustiga qo‘yilgan katta xumlarni suv bilan to‘ldirish ila ovora, suvi tugasa, o‘rniga inju sochish niyatida aylanar edi. Sakkiz falak va burjlarni osonlik bilan bosib o‘tgan Muhammad o‘z arg‘umog‘i bilan osmonning eng yuksak - to‘qqizinchi qavati Arshi a‘loga kirib boradi. Ma’naviy safar uning Haq bilan uchrashuvi va undan gunohkor bandalarining gunohini o‘tishi hamda osoyishtaligini ta‘minlashni so‘rab olishi bilan yakunlanadi.

Ko‘rinadiki, Navoiy bu hayratomuz safar tasviri orqali kitobxonni yo‘l-yo‘lakay osmon jismlarining holati, haqiqat sirlari, sakkiz sayyora va o‘n ikki burj bilan tanishtirib boradi. Shu bilan birga ular tasavvurini o‘rta asr astronomik bilimlari bilan boyitishdek oliyjanob maqsadni ham amalga oshira borgan.

Adabiyotimizda «Quyosh Asad burjida» degan gap ham bor. Ma’lumki, asad (iyul-avgust) yilning juda issiq davriga to‘g‘ri keladi. “Sher ustida quyosh chiqishi” (Sherdor madrasasi) tasviri shunga ishora bo‘lib, u shon-shavkatni, qudratni bildiradi. Bu Ibn Sinoning hayot yo‘liga ishoradir, ya’ni u ilmli bo‘lib bu yo‘lda baxt topdi, qiyinchiliklarga ham duchor bo‘ldi. Oxir-oqibat ularni bilim kuchi, ilm qudrati bilan yengib shon-shavkatga burkandi.

1-topshiriq. Quyida berilgan muchal yili nomlarini ketma-ketlik tartibini saqlagan holda muchal yili nomlarini arab alifbosida daftaringizga ko‘chirib yozing va yod oling.

Yo‘lbars (palang)	Ilon (mur)	Maymun (hamduna)	It (sak)
Tovuq (murg‘)	Quyvon (xargo‘sh)	Sigir (baqar)	Baliq (nahang)
To‘ng‘iz (xo‘k)	Sichqon (mush)	Ot (asp)	Qo‘y (go‘sfand)

2-topshiriq. O‘zingiz va oila a‘zolaringizning muchal yillarini va qaysi burjda tavallud topganliklarini hisoblab aniqlang va daftaringizga ko‘chirib yozing.

3-topshiriq. Quyida berilgan burj nomlarini ketma-ktlik tartibini saqlagan holda burj nomlarini arab alifbosida daftaringizga ko‘chirib yozing va yod oling.

Javzo	Jadiy	Mezon	Qavs
Saraton	Hamal	Sunbula	Asad
Dalv	Hut	Savr	Aqrab

4-topshiriq. Sha‘bon oyi hijriy qamariy yil hisobining nechanchi oyi hisoblanadi va boshqa hijriy-qamariy oy nomlarini arab yozuvida yozing?

5-topshiriq. Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan olingan “Yaxshi xulq yomon xulq” matnini ko‘chirib yozing va o‘qing.

ياخشى خلق يامان خلق

اخلاق غلماسى انسانلارنىڭ خىلقلارنىڭ بولمىشلار اگر نفس تربيت تاپيب
ياخشى ايشلارنى قىلورگا عادت قىلسا ياخشىلىكغا توصيف بولوب ياخشى خلق اگر تربيتسىز
اوسوب يامان ايشلايدورگان بولوب كيتسا يامانلىكغا توصيف بولوب يامان خلق ديب اتالور
جناب حق انسانلارنىڭ اصل خىلقندا استعداد و قابىلىتى ياخشى اىلا ياماننى فايده اىلا
ضررنى اق اىلا قارانى آيىرادورگان قىلوب يارتمشور ليكن بو انساندا كى قابىلىتى كمالگا
يىتكورماك تربيه اىلا بولادور قوش اوياسندا كورگانين قىلادور انسان جوهر قابولدور. اگر
ياخشى تربيه تاپيب بوزوق خىقلاردين ساقلانوب گوزل خىقلارگا عادتلانوب كاتتا بولسا هر
كىم قاشيدا مقبول بختيار بير انسان بولوب چىقار اگر تربيتسىز اخلاقى بوزولوب اوسسا الله
دين قورقمایدورگان شريعتگا عمل قىلمايدورگان نصيحتتى قولايگا آلمايدورگان هر خىل
بوزوق ايشلارنى قىلادورگان نادان جاهل بير رسواى عالم بولوب قالور رسول اكرام نبى
محررم افنديمىز ايمانى كامل بولگان كيشيلار ياخشى خلقلى بولورلار سزنىڭ اينگ
ياخشىلارنىڭز خاتونلارنىڭ ياخشىلىك قىلگانلارنىڭىز دور ديميشلار.

خدانىڭ رحمت و فيضى همه انسانگا يكسردور
و ليكن تربيت بير لا يىتوشماك شرط اكبردور
توغوب تاشلاو اىلا بولماس بالا بولگاى بلا سىزگا
وجودى تربيت تاپسا بولور اول رهنما سىزگا
تيمورچىنىڭ بالا سى تربيت تاپسا بولور عالم

بوزولسا خلقی لقمان او غلی بولسا بولغوسی ظالم
یامانلارگا قوشولدی نوح نینگ او غلی اولدی بی ایمان
یورودی گهف ایتی خوبلار ایلا بولدی آتی انسان

6-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing, o'qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

توکلی و خروس

تاووقلار و خروسلار بیر قشلاقدا بیر بیرلاری بیلان ایناق یاشاشدیلار. اولار آراسیدا باشقا تاووقلار و

خروسلار جدا یاقشیرادیکان عقلی خروس بار ایدی. بو خروس قاجانکه قشلاقنینک تاووق و خروسلارینی

کورارکان اوزی بیلان اوتیرشگا و قصه ایتیب بیرشگا تکلیف قیلاردی. ایتیردی کیلیشکلار توکلی و

شاقالارینک فرب و حیده لاریگا کریتار بولما سلکیمیز اوچون تجربه لاریمیزدان فایده لانا بلیک.

کونلارینک بیری خروس اوز اینیدان تاشقاریکا حقدی و ایلانش اوچون دالگا باردی. بهار فصلی

ایدی. درختلار غونچه لگان ایدی. گللار افاری اطرافنی توکجان ایدی. خروس بو کوزال لیک و اطرافنینک

طراوتیدان ذوق آلدی و بلند آوازدا قیچتیردی.

شویاقیندا اونی بولگان بیر توکلی خروسینک آوازینی ایشیتیب اونی توتیش اوچون اوشا تاماگھا یوکورا

کیتدی. توکلینی کورگان خروس شویاقینداکی بیر دخت تیاسیگا اوچب چیتدی.

کار توکلی قوی میایدیگان جیدا تورگان خروسی کورگاچ یاقین کیتدی و تیلیغلامایک بیلان دیدی:

خروس جنابلاری السلام علیکم! نیا اوچون دخت تیاسیگا چقیب آلدی نکلنیز؟ نهاتکه میندان قورقان

بولسا نکلنیز؟ مینی سیزکا دشمنلیم یوق! مین سزنی آواز نکلنیزی ایشیتیم و آواز نکلنیزینکا جودایاقدی. قارانک

ہوا قدر عجیب و دالالار ایسام یاشیل! کیلینگ بو خوش ہوا دیر آرز سیر قیلامیز و سیرینکا یاقمیلی آوازینکنیز

بیلان کو یلاب بیراسیز.

اور تاقلاری دورسدا کو یلاب دوستلاریدان توکلینگنیک حیلہ لاری و کار لیکلی توغرسیدا ایشینگانلاری یادیکا

توشگان خروس دیدی: ایشینگنیز دیک ہوا جودا یاخشی دالالار ہم یام یاشیل مینگن آوزیم ہم یامان ایاس.

لیکن مین سزنی تانایان و ایشیشیچا توکلیدار بیلان خروسلا ریچ قاجان دوست بولیشگان. یانا شونی سیلانک

توکلیدار تاووق و خروسلا دشمنیدر. مین ہم عظیمینی ایشلاشیم و توکلیدار بیلان دوستلاشما سلکیم لازم.

توکلید دیدی: دشمن دیدینگنیز می؟ قایسی دشمن؟ شیر بارچا حیوانلار بیر لاری بیلان دوست بولیشنی و

بیچ کیم بیر لاری آزار بیرا سلککا فرمان بیرا نکلیدان ناہانکہ خبرینگنیز بولسا؟ حاضر دا بوری و قویلا ہم بیر

بیر لاری بیلان دوست بولیشگان. ایلارینگنیک توکلیدار بیلان ایشلاری یوق. حتی تاووقلار شاقالار اوستیکا

چقیب دالاردا سیر قیلشماقدا. سیزینگ بویانکیکیدان پنجر لیکنیزدان تعجدمان. نهایتکه بو خبرنی ایشیمان

بولسا نکیز؟

تولکی شوسوزلارنی ایتاگان وقتدا خروس اوزینی قوتقاریش اوچون اطرافکا مگاه تاشلاردی.

بونی کورگان تولکی قاسیرکا قارابا سیزوب سورادی. نیا اوچون میننگ کاپلاریکا قولاق سالما بوسیز؟

خروس ایدی: خرسند بولیب بوتاما مگاه قاراب کیلایاگان حیوانلارنی کوریاپان. بیلادیم قاندا ای حیوانلار

ایکان. لیکن سیزدان بیراز کاتاراق. اوزونکینا قولاقلاری هم بار. سیز تاما مگاه جودا تیزیک بیلان چاپیب

کیلشماقدا.

بوسوزلارنی ایشیگان تولکی خروس بیلان صحبتینی نیهایسکا میگزاسدان یا شیرنیش اوچون اوزیکاسیر

جای تاپیش مقصدی ایاغینی قولکا آکنا قاجا باسلادی.

قورقھان تولکینی کورگان خروس دیدی: صبر قیلنگ کورایلیکچی قاندامی حیوان ایکان. بلکه سیرار تولکی

بولسا کیراک.

تولکی دیدی: یوق، بیلگیلاردان معلوم بولشچا آچی ایتلارگا اوخشایدی. سیر بویاقینداگی ایتلار بیلان

اورتامسیراوقدیریاخشی ایماس.

خروس دیدی: تولکی جنابلاری سیراورمانداگی همه حیوانلار سیر سیرلاری بیلان دوست دیب ایستان

ایدینگنیزکو؟ تولکی قچارکان دیدی: فکرینگنیز توغری لیکن کیلایا تکان ایتلار سین کبی شیرینگن فرمانینی

ایشیماکان بولیشلاری ممکن.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Muchal hisobi deganda nimani tushunasiz?
2. Muchal hisobi tarixi haqida gapirib bering?
3. Muchal hisobi qaysi xalqlarda amalda bo'lgan?
4. Muchalni topish amallari xususida gapiring?
5. Muchal nomlarini ketma-ketlik asosida aytib bering.
6. Burj nima? Burj nomlari nimadan kelib chiqishini gapirib bering.
7. Burjlarning nomlanishi nimaga bog'liq?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

25-DARS

ABJAD HISOBI

REJA:

1. Abjad hisobi ya'ni harflarning son qiymatlari haqida ma'lumot.
2. Pe, chim, j:e va gof harflari ifoda etgan son qiymatlarini aniqlash haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab tili, alifbo, harflar, arab yozuvi, finikiya yozuvi, oromiy yozuvi, son, qiymat, abjad, havvaz, hutti, kalamam, sa'fas, qarashat, saxaz, zazag', abjad hisobi, abjadxon

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab tili, alifbo, harflar, arab yozuvi, finikiya yozuvi, oromiy yozuvi, son, qiymat, abjad, havvaz, hutti, kalamam, sa'fas, qarashat, saxaz, zazag', abjad hisobi, abjadxon haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ABJAD HISOBI

Arab yozuvi o'zining go'zalligi, hushxatligi bilan jahon xalqlarining e'tiborini doimo jalb qilib kelgan. O'tmishda bu yozuv tarixiy yodgorliklar, ulkan inshootlar, osori atiqalar uchun naqsh, bezak vazifasini ham bajargan. Bulardan tashqari uning yana bir muhim vazifasi bor, u ham bo'lsa arab alifbosining raqam, son ma'nosini ifoda etish bilan bog'liqligidir.

Manbalardan ma'lum bo'lishicha, arablar (miloddan 2000 yil ilgari) o'z alifbolarini tuzishda qadimgi yozuvlar bo'lmish finikiya va oromiy yozuvlaridan harflar nomlarini va ular bilan birga har bir harfning raqamiy tengligini ham

olganlar. Demak, abjad hisobining tartibi finikiya va oromiy yozuvlaridan kelib chiqqan. Lekin ularning alfavitida harflar soni yigirma ikkita bo‘lib, to‘rt yuzdan keyingi sonlarning ifoda qilinishida oxirgi harf «tav» (arablarda «atun»)ga oldingi harflardan birini qo‘shib besh yuzdan minggacha bo‘lgan son ifodalarini hosil qilganlar (Masalan: tavqof, tavresh, tavshin kabi). Arablar bu usulni biroz takomillashtirdilar. Ular oltita harf ixtiro qilib «saxaz» va «zazag‘» so‘zlarini yasadilar. Bu atamalar besh yuzdan minggacha bo‘lgan son ifodalarini hosil qilishga yordam berdi. Shu tariqa arablarda yigirma sakkiz harfni o‘zida jamlovchi sakkiz atama (sun’iy so‘z) hosil bo‘lgan. Bular quyidagilar:

کلمن	حطی	هوز	ابجد
50 40 30 20	10 9 8	7 6 5	4 3 2 1
ضظغ	ثخذ	قرشت	سغفص
1000 900 800	700 600 500	400 300 200 100	90 80 70 60

Mazkur atamalar muayyan bir ma‘noni anglatmaydi, ular harflar mujassami xolos. «Abjad hisobi» ana shu atamalarning birinchisi nomiga qo‘yilgan. Harflar vositasida son tushunchasini ifoda etish usuli esa «abjad hisobi» deb atalgan. Bu usul harflar sirasini yod olishda qulay bo‘lgani sabab maktablarda maxsus o‘qitilgan va abjad o‘qiyotgan bolalar «abjadxon» deb atalgan.

Eski o‘zbek yozuvidagi forslar va turklar tomonidan keyinchalik kiritilgan to‘rt harf ژ؛ چ؛ گ؛ پ borasida abjad hisobi amalga oshirilayotgan matnda ushbu harflar ishtirok etayotgan bo‘lsa, hisobda ularning shakldoshlari (ب ک ج ز) dan istifoda etilgan.

Abjadning kelib chiqishi haqida ham qat’iy bir fikr mavjud emas. «Abjadni hukamolar tartib berganlar, hijo harflarining hammasi unda to‘plangandir va ma‘nisi yashiringandir» yoki «Abjad mashhur kishilar nomidan olingan» qabilidagi farazlar yuradi.

Manbalarda keltirilishicha, arablar qadimda abjad atamalaridan hafta kunlarini nomlashda ham foydalanganlar.

Abjad hisobining ixcham, lo‘nda va qulayligi uning she‘riyatda ham keng qo‘llanishiga sabab bo‘ldi. Biron muhim hodisa, voqealarning sodir bo‘lgan

vaqtini, qo'lyozmalarning yozib tugallangan yilini, mansabdor shaxslarga bag'ishlab yozilgan qasida va tarixlar sanasini berishda sonlar harflar bilan ifodalangan. Bu usul muayyan sanani she'riyatda ixcham holda ifodalashni ta'minlashi bilan birga, ularni esda tutishni ham osonlashtirgan. O'zbek va sharq she'riyatining asosiy an'analaridan hisoblangan qator she'riy san'atlar asosini ham ana shu abjad hisobi tashkil qilgan. Hatto bu usuldan foydalanib maxsus asarlar yaratilganki, ularning ayrim namunalari bizgacha yetib kelgan.

Manbalardan ma'lum bo'lishicha, abjad hisobi musiqa san'atida ham muvaffaqiyat bilan qo'llanilgan. XV asrda yashab ijod etgan mashhur musiqashunos Zaynobiddin bin Mahmud al-Husayniy Navoiyning topshirig'i va unga atab yozilgan «Qonuni ilmiy va amali musiqiy» («Musiqaning ilmiy va amaliy asoslari») asarida cholg'u asboblardan baland va past tovush hosil bo'lish sabablari, intervallar va ularning nisbiy munosabatlari kabi masalalarni yoritishda abjad usulidan foydalangan.

Abjad hisobidan boxabar bo'lishning hozirgi davrda ham ahamiyati katta. Ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan qo'lyozma manbalari bilan shug'ullanadigan har bir shaxsning yozma yodgorliklar yaratilgan yoki nusxa ko'chirilgan yillarini aniq belgilashida hamda abjad hisobi bilan bog'liq muayyan she'rlar va harfiy san'atlarning tarixini aniqlashda abjad hisobidan yaxshi xabardor bo'lishi talab qilinadi.

1-topshiriq. Quyida berilgan harflarning son qiymatini ayting.

ر	ذ	د	ث	ت	ب	ا
ص	ش	س	خ	ح	ج	ز
ق	ف	غ	ع	ظ	ط	ض
ی	ه	و	ن	م	ل	ک

2-topshiriq. Mazkur raqamlarni ifoda etuvchi harflarni topib o'zaro ulab o'qisangiz Sa'diy Sheroziy va Alisher Navoiy ijodiga taalluqli bo'lgan baytlarni aniqlashga muvaffaq bo'lasiz.

1. 10, 600, 300, 10, 30, 1, 200, 20, 10, 400, 10, 4, 50, 1, 20, 200, 31, 2, 1, 200, 60, 50, 1, 60, 400, 1, 20, 10, 50, 20, 2, 600, 400, 10, 50, 20, 50, 10, 300, 6, 4, 1, 400, 1, 3, 1, 200, 60, 50.

2. 10, 7, 7, 400, 10, 30, 1, 600, 1, 50, 20, 20, 1, 40, 4, 10, 90, 10, 8, 1, 400, 400, 10, 30, 1, 60, 1, 50, 20, 20, 10, 10.

3-topshiriq. Quyidagi maqollarni o'qing, ko'chirib yozing va ular ifoda etgan raqamlarni aniqlang:

بيلاگى زور بىرنى بيقار
بىلىمى زور مىنگى بيقار
سۈننىڭ آقىشىگا قارا
خلىقنىڭ خواهىشىگا قارا
آدملار عقلى نىنگ چىراغى بىلىم
بلادان سقلانىش يزاعى بىلىم

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Abjad hisobi nima?
2. Abjad hisobida sonlarning harflar bilan ifodalanishini izohlang?
3. Inson fikrini sonlar bilan ifodalashi mumkinmi?
4. Insonlar harflar orqali sonni (qiymatni) ifodalashi mumkinmi?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

26-DARS

ABJAD HISOBI VA U BILAN BOG'LIQ HARFIY SAN'ATLAR

REJA:

2. Harfiy san'atlar haqida ma'lumot.
3. Tarix san'ati haqida ma'lumot.

3. Tajnis san'ati haqida ma'lumot.
4. Tuyug' san'ati haqida ma'lumot.
5. Muammo san'ati haqida ma'lumot.
6. Lug'z san'ati haqida ma'lumot.
6. Chiston san'ati haqida ma'lumot.
6. Topishmoq san'ati haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab-o'zbek alifbosi, harflar, abjad hisobi, harfiy san'atlar, tarix san'ati, tuyuq san'ati, tajnis san'ati, muammo san'ati, lug'z san'ati, chiston san'ati, topishmoq san'ati, qo'lyozma asarlar, toshbosma asarlar

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab-o'zbek alifbosi, harflar, abjad hisobi, harfiy san'atlar, tarix san'ati, tuyuq san'ati, tajnis san'ati, muammo san'ati, lug'z san'ati, chiston san'ati, topishmoq san'ati, qo'lyozma asarlar, toshbosma asarlar haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

ABJAD HISOBI VA U BILAN BOG'LIQ HARFIY SAN'ATLAR

O'zbek mumtoz adabiyoti she'riy san'atlarning bebaho konidir. She'rga o'zgacha jilo, chuqur ma'no, joziba, ziynat, musiqiylik kabi qator xususiyatlar baxsh etuvchi badiiy san'atlarni adabiyotshunoslar ikkiga – ma'naviy va lafziy san'at turlariga bo'lib o'rganib kelganlar. Lekin eski o'zbek yozuvi harflari bilan bevosita bog'liq bo'lgan yana bir guruh harfiy san'atlar ham mavjudki, hozirda ularni ham alohida tasniflash lozim. «Chunki harfiy san'atlarning amaliyot doirasi kengligidan tashqari, sanoq ko'pligi va funksional xizmatining muhimligi bilan ham maxsus o'rganishga arzigulikdir» O'tmishda adabiyot namoyondalari mazkur san'at turining asosi bo'lmish arab harflarining grafik shakllaridan badiiy san'at sifatida keng istifoda etganlari ma'lum. Lutfiy, Atoiy, Sakkokiy, Jomiy, Navoiy, Bobur, keyinchalik, Mashrab, Munis, Ogahiy, Muqimiy, Furqat lirik qahramonning zohiriy va botiniy qiyofasi hamda ruhiyati bilan bog'liq holatlarni tasvirlashda arab alifbosining ا د ص ع ج ن kabi harflaridan, nuqta va xarakterli ayrim so'zlardan mohirlik bilan foydalanganlar. Hatto bu san'at turi husnixat

uslublari nomlarini, xattotlik bilan bog‘liq jarayonlarni tasvirlashda ham muvaffaqiyat bilan qo‘llangan.

TA’RIX

Ta’rix biron muhim voqea hodisaning sodir bo‘lgan vaqtini aniq ifodalaydigan maxsus nazmiy asar bo‘lib, qofiyalanish va hajm jihatidan qat’iy bir qoidaga ega emas. Shu sabab u masnaviy, qasida, g‘azal va boshqa janrlarda ham yozilishi mumkin.

Ta’rixlar asosan qo‘lyozma yodgorliklarning yozilishi, xotima topishi, nusxalar ko‘chirilib tugallanishi, hukmdorlarning taxtga o‘tirishi yoki chetlatilishi, harbiy yurishlar vaqtidagi g‘alaba yoxud mag‘lubiyat, madrasa, masjid, yirik inshootlarining qurilishi, ta’mirilanishi, tabiat hodisalarining sodir bo‘lishi bilan bog‘liq voqealar munosabati bilan bitilgan.

Ta’rix janri ba’zi xususiyati bilan muammoga o‘xshab ketadi. Muammoda biron nom yashirib berilsa, ta’rixda biron raqam, sana yashiringan bo‘ladi. Raqamlarni she’rga kiritish vazn nukta nazaridan qiyin bo‘lgani sabab, shoirlar abjad hisobiga murojaat qildilar. Ya’ni ro‘y bergan voqea sanasini harflar orqali ifodalash usulini qo‘llab ta’rixlar yaratdilar.

Ta’rixlar ikki qismga bo‘linadi:

1. Ta’rix suvari (suvari – san’at so‘zining ko‘pligi)
2. Ta’rix ma’naviy.

Ta’rix suvariya ta’rix moddasi uning yozilishi shaklidanoq anglashilib turadi:

راقم فقير سعيد نياز ولد محمد يعقوب قوليدا ۱۲۳۴ هجرى ذوالحجه آيى نينك ۲۱ چى
كونيدا اختتام سرحدى غه يتوشدى.

Qo‘lyozma xotimasidan anglashilishicha asar 1224 (1809) yili zulhijja oyining 12-kunida yozib tugatilgan.

Mana bu ta’rix ham ta’rix suvariya ning go‘zal namunasi hisoblanadi:

تاريخه سيكيز يوز داغى اون ايردى و قدر اخشامى بير آى توغولدى دنياداكىم مملكتدا
خان ايرور.

Mazkur ta'rix shoir Sakkokiy tomonidan Temurning nabirasi Xalil Sultonga bag'ishlab bitilgan bo'lib, uning mazmunidan mahzoda hijriy 810 yili tavallud topgani anglashiladi.

Alisher Navoiyning «Nazm ul-javohir» nomli didaktik va axloqiy mavzulardagi ruboiylardan tarkib topgan asari muqaddimasida shoir asarning yaratilish sababi, yozilgan yili va maqsadi haqida fikr yuritadi. Undan ma'lum bo'lishicha, Alisher Navoiy keng ko'lamdagi badiiy namunalarini o'qib, qur'oni karimni mutolaa qilib yurgan vaqtlarda forsiy tilda she'rga solingan Hazrat Alining so'zlari uning ko'ngliga jo bo'lib qolgan. Ularni turkiy tilda ham she'rga solish Navoiyning niyatlaridan biri bo'lgan. Lekin shoirning e'tirof etishicha, bunga imkon va vaqt topolmagan. Ammo shu payt Hirot adabiy hayotida ajoyib bir asar maydonga keladi. Bu Husayn Boyqaroning «Risola»si edi.

Navoiy bu asar yozilgan yil ta'rixini «fayz» so'zi orqali beradi. Abjad hisobida bu so'zdagi harflar yig'indisidan 890 (1485) yil chiqadi.

Ta'rixi ma'naviyda so'zning ma'nosi mavzuga tamoman munosib tushadi va ta'rix moddasi abjad hisobida chiqadi.

Abdurahmon Jomiy vafotiga bag'ishlab Xusomiy Qalandariy tomonidan yozilgan mana bu ta'rixning ta'rix moddasi «ash'ori dilfireb» iborasidan abjad hisobi usulida chiqariladi:

رفت از جهان و ماند میان سخنوران
تاریخ فوت خیشتن عشعار دلفریب.

Ya'ni, o'zi (Jomiy) jahondan ketgan bo'lsada, nuktadonlar orasida o'zining «dilfireb ash'or»ini vafotiga ta'rix qilib qoldirib ketdi. ning abjad hisobi 898 ga teng.

Ba'zan ta'rix moddasi chiqadigan so'z jumlar orasiga qistirib o'tilishi ham mumkin. Masalan, Hasanxo'ja Nisoriy o'zining «Muzakkiri ahbob» tazkirasida Jomiy haqida ma'lumot berar ekan «Umr yoshlari گاس (kos)ga etganda» degan jumlaning qo'llaydiki, bunda کاس so'zining abjad hisobi 81 ni tashkil qiladi va u shoirning vafot etgan vaqtidagi yoshini bildiradi. («Muzakkiri ahbob» 41-bet).

Mana bu ta'rix Ubaydulaxxon davrida Buxoroda barpo qilingan oliy imoratlardan biri Mir Arab madrasasining qurib bitkazilishi munosabati bilan shoir Aziziy tomonidan aytilgan bo'lib, ta'rix ma'naviyning eng go'zal ko'rinishlariga misoldir:

میر عرب فخر عجم آن که ساخت
مدرسه عالی بو العجب
بو العجب این استکه تاریخ او
مدرسه عالی میر عرب

She'ning ta'rix moddasi عرب میر عالی مدرسة iborasi harflari yig'indisidan chiqadi, ya'ni 942 (milodiy 1536).

Ta'rixnavislik XVIII-XIX asrlarda rivojlanishning yuqori nuqtasiga ko'tarildi. Natijada ta'rixlar nuqtali va nuqtasiz harflarning yig'indisidan – jamidan ham yaratila boshlandi. Sodir bo'lgan voqeaning ta'rix moddasi nuqtasiz harflardan olingan bo'lsa, bu hol muammo ilmida «muhmal», nuqtali harflardan olingan ta'rix moddasi esa «mujavhar» deb atalgan. Ta'rixning bu usulida nuqtali va nuqtasiz harflar alohida yig'iladi va birlashtiriladi, so'ng ularning harfiy raqamlari aniqlanadiki, bu she'ning ta'rix moddasi bo'ladi. Bunda yig'ilgan harflar ba'zan ma'no anglatmasligi ham mumkin, lekin ko'zda tutilgan sanani aniq ifodalashi jihatidan ahamiyatlidir.

Bu davrlarda she'rda arab harflari nomlarini keltirish orqali ham ta'rixning ajoyib namunalarini yaratildi:

ضاد (ض) ایدی تاریخ تقی حا (ح) و دال (د)
مدتی هجرتدین اوتوب ماه و سال.

Baytda keltirilgan د ح ض harflarining abjad hisobidagi raqamlarini oladigan bo'lsak ض – 800 ga, ح – 8 ga, د – 4 ga teng bo'ladi va ular yig'indisi 812 ni tashkil qiladi. Bu Durbekning «Yusuf va Zulayho» dostonining yaratilgan yilidir. Melodiy yili bilan 1409 yilni anglatadi.

Ta'rix aytish san'atining o'ziga xos qat'iy qonun-qoidalari mavjud. Unga ko'ra ta'rix moddasi yashiringan so'z yoki iboradagi raqamlar topilishi lozim

bo'lgan sanadan ortiq bo'lsa «isqot» usulidan foydalanib uni kamaytiriladi, aksincha orttirish lozim bo'lsa «idhol» usuliga murojaat qilinadi.

Xullas ta'rixlar o'z vaqtida juda muhim ahamiyat kasb etgan. Ular o'quvchini o'ylashga, fikrlashga undagan, tafakkuri doirasini kengaytirishga xizmat qilgan. Bizgacha Navoiy, Ogahiy, Munis, Komil va boshqa shoirlarning ko'plab ta'rixlari etib kelgan. Ta'rix janri qo'lyozma bayozlar tarkibida ayniqsa ko'p uchraydi. Chunonchi, O'zRFA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida №1380 hujjat raqami ostida saqlanayotgan bayoz tarkibida Miriyning 6 ta; №7521 – bayozda Muqimiyning 2 ta, № 4179 – bayozda Nodimning 9 ta o'zbek tilidagi, 23 ta fors tilidagi ta'rixlari mavjud.

Ta'rix san'ati adabiyotimizda bir qator janrlarning shakllanishiga zamin bo'ldi.

Mana bu ta'rix bir bino ta'miri munosabati bilan shoir Muqimiy tomonidan aytilgan. Ta'rix moddasi tagiga chizilgan so'zdan chiqadi.

کوروب اوشبو فرح افضا بنانی
مقیمى سوردی عقلدین نهانی
دیدى از روی لطف آهسته ناگاه
خرد تاریخانا تعمیر ثانی.

Quyidagi ta'rix Shaybonixon tomonidan Najmiddin Kubro vafotiga bag'ishlab aytilgan bo'lib, ta'rix moddasi tagiga chizilgan so'zlardan chiqadi (1221).

آنینک تاریخیدور شاه شهدا
یانا بیر الف بیرلا بولور ادا

Tubandagi ta'rix Sirojiddin Xodayliqiy tomonidan Xislatning «Armug'oni Xislat» bayozining yozib tugallangani (1911) va chop etilgani (1921) munosabati bilan aytilgan.

سورادیم عقلدین انگا تاریخ
دیدى بو دلکشا بیاضنی اوقو

Ibn Sinoning tavalludi, ilmga kamol baxsh etishi va vafoti sanalarini ifodalovchi manna bu to'rtlik ta'rix janrining eng yaxshi namunalaridan biri hisoblanadi:

حجت الحق ابو علی سینا
در شجیع آمد از عدم با وجود
در شصا ضبط کرد جمله علوم
در تکز کرد این جهان پدرود

Ma'nosi: Haqiqat hujjati bo'lgan Abu Ali Ibn Sino شجیح - «shaja»da yo'qlikdan borliqqa keldi (tug'ildi), شصا - «shaso»da barcha ilmlarni bilib oldi, تکز - «takaz»da bu jahonni tark qilib ketdi.

so'zlarining abjad hisobini chiqaring. شصا تکز

MUAMMO

Muammo arab tilidagi اعما - «a'mo» so'zidan olingan bo'lib, «ko'r qilingan», «yashiringan» degan ma'nolarni anglatadi. U she'riy janr sifatida o'zining qat'iy qoidalariga ega bo'lib, asosan bir, ikki baytdan iborat bo'lgan tugal ma'noli she'rdir. Muammoda biron nom (asosan kishi nomi) harflar orasiga yashiringan bo'ladi va u sarlavhada aniq ko'rsatiladi. Shu bilan birga she'rda uning echimi bilan bog'liq bo'lgan turli imo-ishoralar ham beriladi. O'quvchi muammoni mavjud maxsus qoidalar asosida tahlil qiladi va echimini topadi. Muammoning echimi arab harflarining yozilish holatiga asoslanadi. Uning echimida birinchi navbatda mantiqdan kelib chiqiladi. Buning uchun ma'nodosh va shakldosh so'zlarni aniqlash, bir tildagi so'zning boshqa tildagi ma'nosini topish, badiiy san'at ilmiga murojaat qilib, arab alifbosidagi harflarning shakli, ramziyligiga e'tiborni qaratish, muammo qilingan so'zlardagi harflar o'rnini almashtirish, yil hisobi, burj va abjad hisobidan foydalanish lozim bo'ladi. Shu bilan birga o'quvchidan ishorat qilib o'tilgan harflarni aniqlab ularni o'z o'rniga tartib bilan to'g'ri qo'yish va ulash ham talab qilinadi. Ana shundagina muammo jumbog'i to'g'ri echiladi.

Adabiyotimizda XIV-XV asrlar muammo janrining gurkiragan davri sifatida qayd etiladi. Lekin muammoning dastlabki namunalari qachon va qaerda paydo bo'lgani masalasiga hali ham aniqlik kiritilganicha yo'q. «Islom entsiklopediya»sidagi ma'lumotga ko'ra, arablar mazkur janrning ilk ijodkorini mashhur aruzshunos Xalil ibn Ahmad deb biladilar. Ajam olimlari esa dastlabki ijodkorni Ali Ibn Abu Tolib deb faraz qiladilar.

O'zbek adabiyotida ham XV asrning I yarimlariga qadar, shoirlarning muammo janrida ijod qilganliklari noma'lum, ammo adabiyotimizda muammo janrining ilgaridan, ya'ni Navoiyga qadar ham mavjud bo'lganiga ishora qiluvchi misralar mavjud, deb yozadi shu davrlar tadqiqotchisi E.Rustamov va Lutfiyning quyidagi baytini misol tariqasida keltiradi:

زهی نازکلار معما اصطلاحین توزگالی
آغزیتیک مشکل کشا هرگز معما بولمادی.

Lekin Navoiy davrida muammonavislik juda tez sur'atlar bilan rivojlandi. Navoiyning «Devoni Foni» asari tarkibiga shoirning besh yuzga yaqin fors-tojik tilidagi muammosining kiritilishi bu davrda muammonavislikning kamolot bosqichiga ko'tarilganini isbotlaydi. Navoiy o'zbek tilida ham muammo janrining ko'plab ajoyib namunalari yaratdi. Ular shoirning turli asarlari tarkibidan keng o'rin olgan. Shoirning mana bu mashhur muammosi mazkur janrning eng yaxshi namunasi hisoblanadi:

بو گلشن ایچرا یوقتور بقا گلیگا ثبات
عجب سعادت ایرور قالسا یخشیلیک بیرلا ات.

Baytda «سعادت» dan «ات» chiqarish kerakligiga ishora qilinmoqda. Shunda سعد qoladi va u «yaxshilik», «baxt» ma'nolarini beradi. Dunyoda hech narsa boqiy emas, hamma narsa o'tkinchi, shunday ekan chiroyli amallar bajarib yaxshi ot qoldirishga urinish lozimligini uqdirmoqda shoir.

Navoiy qalamiga mansub mana bu muammo Hasan ismiga aytilgan bo'lib, muammoni echish shartiga ko'ra «احسنت» so'zidan «ات»ni chiqarish lozim. Shunda qolgan harflardan حسن ismi hosil bo'ladi:

خلفینگی راست قیلغیل هر ساریغاکه بارسانک

Muammo nasrda ham yaratilishi mumkin. Navoiy asarlari sarlavhalarining aksari muammo janri asosiga qurilgan. «Hayratul-abror» dostonining o‘n birinchi maqolotida ana shu holni kuzatish mumkin. Unda «ilm»ning jahl-nodonlik qorong‘uligini yorituvchi quyosh, oy va yorug‘ kun ekani muammo yo‘li bilan anglatilgan:

«علم» - «ilm» sipehrining baland axtarligidakim, jahl tunini yorutmoq uchun ayni (ع) quyoshdin, lomi (ل) oydin va mimi (م) kunduzdin nishona aytur».

Mazkur muammo muammo aytish qoidalaridan «tasmiya», «hisob» va «talmeh» usulidan istifoda etish orqali echiladi. علم so‘zidagi ع quyoshga (arab tilida quyoshning «ayn» deb ham atalishiga ishora), ل – oy (abjad hisobida 30 ga teng), م – kunduz (arab tilida يوم kunduz)ni anglatadi. Bu harflar jam bo‘lib, علم so‘zini tashkil qiladi.

Navoiyning mana bu muammosi esa badiiy san’atlardan «tashbeh» asosiga qurilgan:

بوزینگ کیم قطره حی سیراب قیلیمیش
گلیدورکیم سو ایچگاندین آچیلیمیش.

Bayt mazmuniga e’tibor qilinadigan bo‘lsa, unda go‘zal mahbubaning terlagan yuzi suvni to‘yib ichgan gulning ochilishiga tashbeh qilinayapti. Misralarni muammo usullari bo‘yicha sharx qiladigan bo‘lsak, quyidagi holat yuzaga chiqadi. Ma’lumki, arab tilida suv «ما» deb ataladi. Agar, «گل» ana shu «ما»ni to‘yib ichsa, boshqacha qilib aytganda گل ning orasiga «ما» kirsak gul ochiladi, ya’ni کمال ismi hosil bo‘ladi, demoqchi shoir.

Muammo janr sifatida XV asrda o‘rtalarida taraqqiyotning yanada yuqori nuqtasiga ko‘tarildi. Natijada ilm toliblari, shoir va ulamolar uchun muammo aytish va uning echimini topish katta sinov, imtihonga aylandi. Muammonavislik fan sifatida maktab va madrasalarda mahsus o‘qitila boshlandi. Man’balardan ma’lum bo‘lishicha, Navoiy e’tiborini qozonish va uning suhbatidan bahramand bo‘lishga ishtiyoqmand bo‘lganlar muammo aytish va echishning qonun qoidalaridan yaxshi xabardor bo‘lishlari, chiroyli va mazmunli muammo ayta

bilishlari talab qilingan. Bu yo‘l bilan ularning fikrlsh doirasi, mahorati darajasi belgilangan.

Muammo janrining keng taraqqiysi uning nazariyasi bilan bog‘liq asarlarning yuzaga kelishini ta‘minladi. Dastlabki asar Sharofiddin Ali Yazdiyning qalamiga mansub bo‘lib, «Hulali mutarraz dar fanni muammo va lug‘z» deb ataladi. Bu asarning yaratilishi muammo aytish va echishning qonun-qoidalari, usullari, shartlari borasida baxs etuvchi ko‘plab qator nazariy risolalarning yaratilishiga sabab bo‘ldi. Buyuk fors-tojik shoiri Abdurahmon Jomiyning «Hulyatul-hulal», «Risolai muammoi mutavassit», «Risolai muammoi sag‘ir» va boshqa asarlari shular jumlasidandir.

Alisher Navoiy mazkur asarlarni katta diqqat va hurmat bilan o‘qigan, o‘zining ijodida ulardan keng bahramand bo‘lgan. Lekin ilm toliblarining ulardan istifoda etishlarida biroz qiyinchiliklar ham yo‘q emasligini alohida ta‘kidlaydi. Bu qiyinchiliklarni muammo qoidalarining tartib bilan bayon qilinmaganligida deb biladi. Ya‘ni «Muammoning biron qoidasiga keltirilgan misol hali o‘quvchi xabardor bo‘lmagan qoidaga ham tegishli bo‘ladi». Ana shularni nazarda tutib ustoz Jomiy bilan maslahatlashgan holda «muammo» janrining nazariy asoslarini ilmiy jihatdan belgilab beruvchi «Risolai mufradot» asarini yaratadi. Jomiy risolani o‘qib chiqib juda yuqori baho beradi va o‘g‘liga uni maxsus qo‘llanma sifatida tavsiya qiladi.

«Risolai mufradot»da muammo janrining ichki qoidalari sodda va tushunarli qilib bayon qilingan. Har bir qoida mazmunini yorqin ifodalovchi muammolardan misollar keltirilib fikr isbotlangan.

Asar katta uch bo‘limga bo‘lingan, bo‘limlar o‘z navbatida yana bir necha bo‘laklarga bo‘linadi:

I. A‘moli tasxili, ya‘ni osonlashtirilgan amallar.

Bu qism o‘z navbatida yana to‘rt qismga bo‘linadi:

1. Intiqod – saralash, ya‘ni muammo qoidalaridagi mahsus ishoratga muvofiq so‘z yoki harflarni tanlash.

2. Tahlil – hal qilish, ya’ni she’ning ma’nosiga e’tiborni qaratish, tahlil qilish.

3. Tarkib – biriktirish, ya’ni she’rdagi muammoni ifodalayotgan so‘z yoki harflarni yig‘ish.

4. Tabdil – o‘zgartirish, ya’ni muammo yashirigan so‘zlarni yoxud harflar o‘rnini almashtirish.

Demak, tasxil amaliga ko‘ra, avvalo she’rdagi ishoraga e’tibor qaratilib u asosida muammo qilinayotgan so‘z yoki harflar saralab olinadi, so‘ng misralardagi so‘zlar ma’nosi tahlil qilinib, muammo yashiringan so‘z va harflar yig‘iladi, lozim bo‘lgan taqdirda esa muammo yashiringan so‘z yoxud harflar o‘rni almashtiriladi.

II. A’moli tahsili, ya’ni hosil qilish amallari.

Bu bo‘lim yana sakkiz qismga bo‘linadi:

1. Tansis va taxsis. Bu «oshkor qilish» degan ma’noni bildiradi. Ya’ni bir narsani boshqa bir narsaga maxsuslash, moslash kerak bo‘ladi.

2. Tasmiya – nomlash. Bu qoidaga muvofiq muammo echimida harflar nomini qo‘llash, atash lozim bo‘ladi.

3. Talmeh – ishora qilish. Mumtoz adabiyotdagi ma’naviy san’atlardan biri bo‘lib, adabiyotdagi yoki xalq og‘zaki ijodida bo‘lgan hodisalar, asar qahramonlari nomlariga ishora qilish demak.

4. Ishtirok – sheriklik, birgalashish, qo‘shilish demak.

5. Kinoyat – yashirin kinoya, qochirimlarga ishora.

6. Tashif – xato qilish, o‘zgartirish. Bu amal harf san’ati bilan bog‘liq bo‘lib, yozuvda «xato» qilish degan ma’noni anglatadi, ya’ni muammo qilinayotgan so‘zni topish uchun harflar o‘rnini o‘zgartirishga ishora demak.

7. Istiora va tashbeh – juftlashtirish, ya’ni predmet, hodisa va voqealarni ijodiy juftlashtirish orqali ular orasidagi o‘xshashlikka ishora qilishdir.

8. Hisob – muammo qilinayotgan so‘z yoxud ibora tarkibidagi harflarning raqamiy tengligini abjad yo‘li bilan hisoblashga ishora.

III. A’moli takmili – ya’ni mukammallashtirish amallari. Bu bo‘lim ham uch qismga bo‘linadi:

1. Ta'lif – ulash, ya'ni aniqlangan harflarni birlashtirib kelishimli qilish, ma'no chiqadigan qilib to'g'rilash.

2. Isqot – soqit qilish, ya'ni muammo qilinayotgan so'z yoxud iboradagi ortiqcha harflarni yo'q qilish, olib tashlash demak.

3. Qalb – teskariga aylantirish, ya'ni hosil qilingan, aniqlangan muammo so'zini odatdagidek o'ngdan chapga emas, chapdan o'ngga qarab o'qishga ishora.

Ko'rinadiki, muammo echimining o'z qonun-qoidalari, ko'plab usullari mavjud. Navoiy muammo qoidalarini bayon qilishda tadrijiylikka qat'iy amal qilgan. Avvalo – «tashil» soddalashtirilgan, so'ng «tahsil» - muammoni hosil qilish usullari va «takmil» muammoni hosil qilishning mukammallashtirilgan amallarini tartib bilan bayon qilib bergan. Muammo qoidalarining soddalashtirilgan va tartibli bayoni bo'lmish ushbu nazariy asar yosh ijodkorlar, tolibi ilmlar va muammonavislar uchun o'z davrida muhim dasturul amal bo'lib xizmat qilgan.

Navoiyning o'zbek tilida yaratgan muammolari borasida shuni aytish joizki, ularda shoir muammo qoidalaridan «taxlil» va «tarkib» (she'riy ma'no va muammolik ma'nolariga ishora qilish); «tarodif» va «ishtirok» (bir so'zni ko'p ma'noda va bir necha so'zni bir ma'noda qo'llash); «istiora» va «tashbeh» (bir narsani aytib ikkinchisini ko'zda tutish); «talmeh» (mashhur mavzu' va asar qahramonlari nomlariga ishora); «tashif» (harf san'atiga ishora); «tasmiya» (harf nomlarini keltirish) va boshqa amallardan juda o'rinli va unumli foydalangani ko'zga tashlanadi. Uning «G'arib» ismiga aytilgan mana bu muammosi «tahlil va tarkib», «intihoq», «tabdil», «tashif», «isqot» va «abjad» hisobi amallariga asoslangan.

Chok bag'rim tarafin aylading ikki parkand,

Birini tashlabon oxir, birini etting payvand.

Bayt ma'nosi: Chokli bag'rimni ikkiga ayirding, uning birisini tashlab, ikkinchisini payvand etting.

Baytda muammoning echimi «bag'rim» so'zi bilan bog'liqligiga ishora mavjud. Ya'ni «bag'rim» بخریم so'zining bosh va oxirgi harflarini isqot qilsak غرى

qoladi. Baytdagi «ikki» sonining harfiy ifodasi «ب»dir. Ana shu «ب»ni hosil bo‘lgan so‘zga «payvand» qilsak غریب ismi hosil bo‘ladi.

Navoiyning «Hayratul-abror» dostonining sakkizinchi maqoloti sarlavhasida ham «tashbeh» va «hisob» usuli amali asosida «vafo» so‘zi muammo qilinganki, uning echimi mavjud ramz va ishoratlar mohiyatining mazmunini tushunib etish va aniqlash bilan bevosita bog‘liq. Shoir o‘z zamonida «vafo» kabi ulug‘ ne‘matning tobora yo‘qlikka yuz tutib, vafodor kishilarning noyob bo‘lib topilmas darajada ekanini kuyunib yozadi. «Vafo bobidakim, «و - vov»i semurg‘ «س - sin»ining dahyakidek nihondur va «ف - fo»si Qof tog‘i ostidagi «ف»dek ayon va «ا - alif»i «کیمیا - kimyo» tubidagi «alif» nishonasi va nuqtasi «mehri giyoh bo‘tasining dona»si. Bas, bularni tama’ qilg‘on kishining ishi suv sathida yugurmak bo‘lg‘ay va qora erda kema surmak.

Bu imo-ishoralardan shunday xulosa chiqarish mumkinki, vafo وفا ning و harfi «simurg‘» سیمرغ so‘zidagi س ning dahyaki, ya’ni o‘ndan biri (س harfining raqamiy tengligi oltmish bo‘lib, uning o‘ndan biri olti hisoblanadi, vov – و harfi ham oltiga teng. Semurg‘ nomi boru o‘zi yo‘q afsonaviy qush). ف so‘zining oxirgi harfi (Bu ham afsonaviy tog‘ bo‘lib, faqat nomi mavjud, o‘zi yo‘q). «Vafo» so‘zining alifi کیمیا so‘zining ostidagi alif bo‘lib, u ham kamyob. Fe – ف harfining nuqtasi esa «mehrigiyoh daraxtining dona»si. Demak, mehrigiyoh daraxti ham yo‘q narsa. Shunday ekan, ularni axtarmak, yo‘q narsani qidirib vaqtni zoe’ ketkazmak bilan barobar, demoqchi shoir.

Navoiy ana shunday ramziy ishoralar orqali o‘z zamonida yo‘qolib borayotgan «vafo» so‘ziga tavsif beradi va uni semurg‘, qof tog‘i, mehrigiyoh kabi nomi boru o‘zi yo‘q bo‘lgan mubhamlarga tenglashtiradi.

Muammo qoidalarining «taxlil», «tarkib», «talmeh», «tashif» kabi usullaridan istifoda etib yaratilgan muammolar Navoiyning «Farhod va Shirin» dostonida ham uchraydi. Doston qahramoni Farhod ismini muammo yo‘li bilan ikki xil izohlash mumkin ekanini taniqli adabiyotshunos olim N.M.Mallaev aytib o‘tgan edi.

بو فردین یارودی مه تا بماهی
قویوب یوز همت و اقبال و دولت
همول فر سایه سیدین تاپتی زینت.

Misralardagi فرشاهی dan فر ni va همت و اقبال so'zlaridan bosh harflarni olib, ularni birlashtirsak, ya'ni, «isqot» va «ta'lif» amallariga asoslansak فرهاد ismi hosil bo'ladi.

Huddi shu usul quyidagi baytda ham qo'llangan:

فراق و رشک و هجرو آه ایله درد
بیرار خرف ابتدایدین ایلابان فرد.

Ya'ni, birinchi misra tarkibidagi فرهاد ismi hosil bo'ladi. so'zlarining bosh harflari yig'indisidan فرهاد ismi hosil bo'ladi.

Alisher Navoiyning ellik ikkita o'zbek tilidagi muammosi uning «Navodirush shabob» devoni tarkibiga kiritilgan. «Hilol» nomiga aytilgan muammo shularning biridir.

کونکولم حلاک بولدی چو عشقینکنی باشلادی
آخر باشیدا هر نیکیم بار ایردی تاشلادی.

Muammoning echimi uchun diqqatni kunkol va xalok so'zlariga qaratish lozim. dan kunkol chiqarilsa, u xalok bo'ladi, ya'ni kunkol qoladi. so'zining «oxir boshidagi har nekim bor erdi, tashladi» misrasi ishorasiga ko'ra «ک» ni olib tashlasak, حلا qoladi. Avval chiqarib olingan «ل» ni حلا ga ulansa, حلال nomi hosil bo'ladi. (Muammoning echimi qoidalarga ko'ra muammo qilinayotgan so'zdagi harakatlar o'rnini almashtirish mumkin).

«Bobur» ismiga aytilgan mana bu muammoning echimida esa muammo qoidalaridan «hisob», «isqot», «tabdil» va «ta'lif» usullariga amal qilish talab qilinadi:

ایشیگینگ آستانیغا قویوبان ایکی یوزومنی
اوپای گاهی تواضع بیرلا سورتای گاه کوزومنی.

Muammo qilinayotgan nomni topish uchun avvalo, «tabdil» amaliga asoslanib so'zini uning arabiysiga, ya'ni باب so'ziga almashtiriladi va «isqot» usuli asosida uning «ب»sini tashlab با si olinadi. Hisob amaliga ko'ra ایکی

raqamining harfiy ifodasi «ب» يوز «ر» niki esa «ب» harflaridir. Harflarni «ta'lif» amali asosida ulab yozsak باير nomi hosil bo'ladi.

Quyidagi muammo esa muammo aytish qoidalaridan «tasmiya» usuliga asoslangan:

(ا) الف توغرى بولگانی اوچون جاندا یشایدی

(و) واو ایگری بولگانی اوچون خوندا یشایدی.

Baytda «jon» va «xun» so'zlari muammoning echimiga ishora sifatida berilgan. Alif to'g'ri bo'lgani sababli inson uchun aziz bo'lgan جان ning o'rtasida yashaydi. Vov egri bo'lgani uchun خون ning, ya'ni qonning o'rtasiga yashiringan, deya insonning yaxshi va yomon amallariga ishora qilinadi. Muammoga «halollik, to'g'rilik, insonga hurmat, baxt keltiradi; egrilik, yomonlik esa razolatga boshlaydi, degan ma'no singdirilgan.

Mana bu muammo muammo bitish qoidalaridan «hisob» usuliga asoslangan:

قاواقنى سیندوروب آلتی دانه آغیل

که بونی انگا قوشوب یانا سالغیل.

Muammoning echimini topish uchun قاواق so'zini «parchalab» undan oltini, ya'ni و ni (و ning raqamiy tengligi 6) olib, unga birni, ya'ni alifni qo'shish kerak. Shunda 7 hosil bo'ladi. 7 raqamining harfiy ifodasi «ز» dir. «و» o'rniga «ز» harfini qo'yib o'qisak قازاق ismi hosil bo'ladi.

Muammo janrining taraqqiysi bu she'riy shaklda tanqidiy fikrlarni ifodalash imkonini ham berdi. Adabiyotshunos A.Ibrohimov Zayniddin Vosifiyning muammo janridan foydalanib Ko'chkinchixonning muhrdor vaziri Yusuf Malomatiyni qattiq hajv qilganini yozadi. Yigirma bir baytdan iborat ushbu muammo – hajviya tarkibida beshta so'zga aytilgan muammo mavjud. Mazkur she'rda she'riy shakl masalasida chetga chiqilgan bo'lsada, ammo muammo aytish va echishning barcha qonun qoidalariga to'la amal qilingan. She'r muammonavislikning yangicha bir ko'rinishi sifatida, hamda hajviy so'zlarni muammoga kiritish nuqtai nazaridan ahamiyatlidir.

Xullas, muammo janri adabiyotimizda mavjud badiiy vositalarni she’rda mohirona qo‘llay bilish, hozirjavoblik, aqlni peshlash, tafakkur doirasini kengaytirish, yashiringan g‘oyani muammo qoidalari asosida echish va bu yo‘l bilan kitobxon ruhiyatini ko‘tarish vositasi sifatida o‘z vaqtida juda muhim rol o‘ynaydi.

Topshiriq: Quyidagi muammolarni o‘qing, daftaringizga ko‘chirib yozing. Muammoning ma’nosini chaqib, muammo yaratishning qanday qoidalariga amal qilinganini aniqlang va shu asosda uning echimini toping:

چشم تو مرا دید و منش نیک ندیدم
چون سیر بوبینم ز تو انست امیدم.

Mazmuni: Ko‘zing meni ko‘rdi, men uni yaxshi ko‘ra olmadim. Sendan umidim shuki, ko‘zlaringni to‘yguncha ko‘rsam.

Muammo Navoiy Samarqandda ekanida keksa shoir Aloii Shoshiy tomonidan «Navoiy» ismiga aytilgan. Muammoning echimi uchun tayanch so‘zlar:

چشم – arab tilida عين («Isqot» usulidan foydalaning)

مرا – arab tilida لی (li)

سیر – (ser) so‘zining shakldoshi شير

جان قوشی چو بولوی دانه حالیغا زار
شاد اولدی و خلقه ایلادی زلفینی یار.

Mazkur muammo Navoiy tomonidan «shoh» so‘ziga aytilgan.

گره نی طره دین تا آچتی ماهیم
پریشان قیلدی فی الحال آنی آهیم.

Bu muammo Navoiy tomonidan طاهر – "Tohir" ismiga aytilgan.

هم قاشی بیرلا عارضی خوش ایرور
هم کوزی بیرلا قدی دلکش ایرور.

Mazkur muammo Navoiy tomonidan عادل – «Odil» ismiga aytilgan.

O‘zingiz bilgan, eshitgan muammolardan ham namunalar yozing va echimini topishga harakat qiling.

TUYUG‘

Bu she‘riy shakl o‘zbek adabiyotiga xos janr bo‘lib, uning ildizi turk xalqining og‘zaki ijodiga borib taqaladi. Tuyug‘ va uning ayrim xususiyatlari haqidagi dastlabki ma‘lumot Alisher Navoiyga taalluqlidir. U o‘zining «Mezonul-avzon» asarida «Tuyug‘ ikki baytqa muqarrardur va say‘ qilurlarkim, tajnis aytilg‘ay va ul vazn ramali musaddasi maqsurdur» deya ta‘rif berib o‘tgan. Shoir tuyug‘ janrining turk ulusi, xususan, chig‘atoy xalqi orasida keng tarqalgani, majlislarda chiroyli va nozik so‘z o‘yini sifatida istifoda etilganini uqdiradi. Navoiyning bu fikrlari Bobur tomonidan yanada takomillashtirilgan. Bobur o‘zining «Risolai aruz» asarida tuyug‘ning to‘rt misrasi ham tajnis asosiga qurilishi mumkinligi va yangi shakl – «tuyug‘-qit‘a» shaklining mavjudligi haqida xabar beradi. Katta adabiyotshunos B.Valixo‘jaevning ta‘kidlashicha, bunday qit‘a-tuyug‘ning chiroyli namunasi Munis Xorazmiy ijodida ham mavjud. Shuningdek, Bobur tuyug‘ning tajnissiz shakli bo‘lishi ham mumkin ekanini aytib o‘tgan. Bunday tuyug‘lar ruboiyga yaqin turadi.

Tuyug‘ janri xalq og‘zaki ijodiga nihoyatda yaqin bo‘lgani sabab XV asrda Xuroson va Movaraunnahr turkiy xalqlari orasida juda keng tarqalgan. Uning dastlabki chiroyli namunalari Sakkokiy va Atoiylar ijodida uchraydi. Garchi ularning tuyug‘laridan namunalar bizgacha etib kelmagan esada lekin omonim so‘zlardan mohirona istifoda etib yaratilgan g‘azallari tarkibidagi misralar tuyug‘ janriga namunali misol bo‘la oladi:

گر هجرینگ اوتی جان و جکرگا یاقا کیلدی
جانیمغا نی خوش شربت وصلینگ یاقا کیلدی
هجر اوتی نیچه مجروح ایثیب بوزدی جکرنی
وصلینگ بو شفا مرهمینی خوش یاقا کیلدی.

Navoiyning «Mezonul-avzon» asarida keltirilgan mana bu tuyug‘i ham bu janrning xarakterli namunasi hisoblanadi:

یارب اول شهدو شکر یا لبمودور
یا مگر شهدو شکر یا لبمودور
جانیمآ پیوسته ناوک آتقالی

Sakkokiy misralarida «yoqmoq» fe’lidan tajnis sifatida istifoda etilgan bo’lsa, Navoiy tuyug‘ining radifini «yolabmudur» omonim so‘zi tashkil qiladi. Har ikki shoir ham mazkur lafzlarni turli ma’nalarda qo‘llab tajnis san’atining ajoyib namunasini yaratishga muvaffaq bo‘lganlar.

Sakkokiy she’rining birinchi misrasida «yoqmoq» so‘zi «yondirmoq» ma’nosida, ikkinchi misrada «yoqimli», «hush yoqmoq» va to‘rtinchi misrada «surtmoq», «surkamoq» ma’nolarida qo‘llangan.

Navoiy tuyug‘ining birinchi misrasida «yolabmudur» so‘zi «yoki labmudur», ikkinchi misrada «yalabmudur», to‘rtinchi misrada «o‘qni yoyga joylamoq» ya’ni, «yolamoq» ma’nolarida qo‘llanilgan.

Alisher Navoiy mahoratining yangi qirralarini namoyish etuvchi o‘n uchta tuyug‘i uning «Badoe’ul-vasat» devoni tarkibiga kiritilgan. Uni misolda ham ko‘rish mumkin:

چرخ تارتيب حنجر هجران بوتون
قويمادی بير زره باغريمنى بوتون
تونگا باريب بيزنى بيحال ايلادينك
نى بلالغ تون ايميش يارب بو تون.

She’rda «butun» so‘zining omonim shakllaridan foydalanilib ajoyib so‘z o‘yini uyushtirilgan. Misralarda «butun» so‘zi uch xil 1) jamiki; 2) to‘liq; 3) bu kecha ma’nolarini ifodalab kelmoqda.

O‘zbek mumtoz adabiyoti lirikasining original janri bo‘lmish tuyug‘ining eng yorqin namunalari Lutfiy ijodida uchraydi. Shoir tajnis so‘zlardan mohirona istifoda etib, shu so‘zlar vositasida ajoyib so‘z o‘yinlarini uyushtirishga muvaffaq bo‘lgan. Uning qalamidan to‘kilgan misralar tuyug‘ janrining betakror namunalari hisoblanadi. Shoirning yigirmadan ortiq tuyug‘i bizgacha etib kelgan. Quyidagi tuyug‘ ana shularning biridir:

كرچه قوروتماس كوزومنينك ياشينى
حق اوزون قيلسون اول آينينك ياشينى

یغلاما کوپ بو وجودنیک عشق اوتی
نی قوروغین قویغوسی نی یاشینی.

Misralarda «yosh» so‘zi uch o‘rinda uch xil 1) ko‘z yoshi; 2) umr; 3) ho‘l ma’nolarini ifodalamoqda.

Shoirning mana bu tuyug‘i ham mazkur shaklning go‘zal namunasi hisoblanadi:

چرخ کجرفتار ایلیدین یازامین
چیقما دیم هجران قیشیدین یازا مین
بیر مینی یارلیق بیلا یاد ایتماس اول
هر نیچه اول شهکه قوللوق یازامین.

Mazkur tuyug‘da ham «yozamen» - «adashmoq», «sargardon bo‘lmoq», «yoz fasli» va «yozmoq» ma’nolarida qo‘llangan.

Shoirlar tuyug‘ uchun tajnis so‘zini tanlashda ba’zan arab yoki fors tilidagi omonim so‘zlardan ham istifoda etganlar. Chunonchi, Lutfiyning quyidagi tuyug‘i arab tilidagi «ol» (qizil) so‘zining omonimlari asosiga qurilgani va shoirning yangi topilgan ijod namunasi sifatida e’tiborga loyiq:

مین کونگول بیردیم ینگاقینک آلیانا
بولمادیم واقف بو مکرو آلیانا
ایمدی لابود چاره یوق کورمک کیراک
هر نی تینگری سالمیش اولسا آلیانا .

Ko‘rinadiki, «olina» so‘zi birinchi misrada «qizil», ikkinchisida «hiyla», to‘rtinchisida «peshanaga bitilganini ko‘rmoq» ma’nolarini ifodalab kelmoqda.

Tuyug‘ janrining diqqatga sazovor namunalari Bobur ijodida ham mavjud. Shoir «yoqildi» so‘zining "yoydek egmoq", "o‘tga yoqmoq", "bayon aylamoq" kabi omonimlaridan istifoda etib san’atkorona tajnis yaratishga, so‘z o‘yinini uyushtirishga muvaffaq bo‘lgan:

قدیمنی فراق محنتی یا قیلدی
کونکول غم و اندوه اوتیغا یاقیلدی
حالیمنی صباغه آیتیب ایردیم ای گل
بیلمان سنکا شرح قیلمادی یا قیلدی.

Boburning mana bu tuyug‘i ham tajnis san‘atining chiroyli namunasi hisoblanadi:

مینی بیحال ایلاگان یار آی دورور
 کیم آنینک وصلی منگا یارایدورور
 گر وصلی بولماسا کیتار بیریم
 یا خراسان یا خطا یا رایدورور.

Misralarda «yoroydurur» so‘zi uch xil – 1) «yorim oydek», 2) «yaramoq», 3) «Ray shahri» ma’nolarida qo‘llangan.

Tuyug janri Navoiydan keyin yashab ijod etgan shoirlar tomonidan ham muvaffaqiyat bilan qo‘llanildi.

شمع یانکلیغ یانادور باشیما اوت
 کوز یاشیمدین بیر یوزیدا اوندی اوت
 قان یاشیم قیلدی یولونکنی لاله زار
 مونچه تقصیر ایلادیم قانیمدین اوت.

Mazkur tuyug‘ Fazliy Namangoniy qalamiga mansub bo‘lib "o‘t" so‘zi "olov", "o‘t-o‘lan", "kechirmoq" ma’nolarida qo‘llangan.

Qo‘lyozma bayozlar tarkibida tuyug‘lar ayniqsa ko‘p uchraydi. Mirzo, Iskandar Mirzo, Abubakr Mirzo, Azmiy, Ogahiy, Majruh, Kobiliy va boshqa shoirlar mazkur janrning san‘atkorona ijod qilingan ko‘plab namunalari yaratdilar.

TAJNIS

Tajnis lafziy san‘atlardan biri bo‘lib, «biror narsa bilan o‘xshash bo‘lmoq» degan ma‘noni anglatadi. Qadimda «tajnis «jinas» deb ham yuritilgan. Bu san‘at she‘r baytida keltirilgan ma‘nan har xil, ammo shaklan o‘xshash ikki so‘z orqali muayyan fikr, lavha yoki timsolni ta’sirchan ifodalash uchun xizmat qiladi. Tajnis san‘atining o‘ziga xos xususiyati shundaki, u turkiy adabiyotda vujudga kelgan tuyug‘ janrining shakllanishiga sabab bo‘lgan, rivojini ta’minlagan.

Tajnisning «tajnisi tom», «tajnisi noqis» va «tajnisi murakkab» kabi turlari mavjud. «Tajnisi tom» - «to‘liq tajnis» deb ham ataladi. Bunda so‘zning yozilishi va talaffuzi bir xil lekin ma’nosi har xil bo‘ladi.

«Tajlisi noqis» o‘z nomidan ham anglashilib turganidek, nuqsonli, to‘liq bo‘lmagan tajnisdir. Tajnisning bu ko‘rinishi «muharraf harfli» deb ham ataladi. San’atning bu turida jinsdosh so‘zlar to‘liq tajnis bo‘la olmaydi, ya’ni tajnislil so‘zlarning yozilishi birday, ammo harakatli harflarda (unlilarda) tafovut bo‘ladi, shu sabab ma’no ham turlicha chiqadi.

«Tajlisi murakkab»da esa jinsdosh so‘zlarning biri alohida va ikkinchisi ikki yoki undan ortiq so‘zdan iborat bo‘ladi.

Navoiyning mana bu tuyug‘i tajnisi tomning eng yaxshi namunalaridan biri hisoblanadi:

چون پری و حوردور آتینک بیگیم
 سرعت ایچرا دیو ایرور آتینک بیگیم
 هر حدنگیکیم اولوس آندین قاچار
 ناتوان جانیم ساری آتینک بیگیم.

Misralarda «oting» so‘zi uch xil ma’nolarda istifoda etilgan: 1) ism, 2) ot (uy hayvoni) 3) otmoq.

Mana bu misralar Xo‘jandiy qalamiga mansub bo‘lib, tajnisi murakkab san’atining etuk namunasidir:

Chu Navro‘z bo‘ldi, navro‘z ichra piro‘z,

Otodi o‘g‘lining otini Navro‘z.

Misralarda shoir uchta tajnis so‘zini qator qo‘llangan. 1) Navro‘z – bahor bayrami, 2) yangi yil ma’nosida, 3) shahzoda ismi.

MUVASHSHAH

Qo‘lyozma bayozlar tarkibida ko‘p uchraydigan, harflarga asoslangan she’riy san’atlardan biri muvashshahdir. U arabcha «tashveh» so‘zidan olingan bo‘lib, asosi «vashshaha» (وشه) belni bog‘lamoq, bezamoq, ziynatlamoq ma’nolarida kelib, shu asosda موشح so‘zi yasalgan. Bu janr emas, she’riy shakldir, shu sabab g‘azal, muxammas, musamman, mustaxzod, masnaviy kabi janrlarda yaratilishi mumkin. Muvashshahning har bir misra, bayt yoxud bandining boshlanish harflari sirasidan shoir ko‘nglida yashirin bo‘lgan biron kimsaning

nomi kelib chiqadi. Ba'zan ism misralar tarkibidagi so'zlar orasiga yashiringan bo'ladi. Bunday holda muvashshah muammo usulida echiladi. She'ning oxirgi bayt yoki bandida uning muvashshah usulida bitilganiga ishora qilib o'tiladi.

Muvashshahning kelib chiqishi haqida turli fikrlar mavjud. Chunonchi rus sharqshunos olimi I.Yu.Krachkovskiyning yozishicha, ilk muvashshah, uning shakli shamoyili va muayyan tartibda tuzilishi (sistemi) borasidagi fikrlar X asrda Arabistonda yashab ijod etgan shoir Muqaddam ibn Mu'afa al-Kabriy qalamiga mansub.

O'zbek adabiyotida esa dastlabki muvashshahlarning qachon yaratilgani borasidagi ma'lumotlarga ega emasmiz. Qo'lyozma bayozlar tarkibida uchraydigan Mushfiqiy, Tole', Xilvatiy, Munis, Ogahiy, Zoriy, Uvaysiy, Muqimiy, Furqat, Roqim, Vali, Doiy, Kamiy, Qoriy, Mirzo Sodiq, Havoiy qalamlariga mansub muvashshahlardan anglashilicha, bu she'riy shakl adabiyotimizda XVIII-XIX asrlarda ancha keng tarqalgan. Chunonchi, O'zbekiston Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti xazinasida 7586 hujjat raqami ostida saqlanayotgan qo'lyozma bayoz tarkibida Mirzo Sodiqning muvashshahi muasammani mavjud bo'lib, uning har bandi boshlanish misralari harflari sirasidan «Bibinoz» ismi kelib chiqadi.

Qo'qon adabiyoti muzeyi fondida 299-hujjat raqami bilan saqlanayotgan qo'lyozma bayoz tarkibidagi mana bu muvashshahdan esa «Malakzod» ismi kelib chiqadi. Muvashshah g'azal janrida bitilgan:

منور عارضینکدین نور حق جانا هویدادور
 کلامینک چون مسیح دلبراکیم روح افزادور
 لبینک یاقوت احمرکیم حقیقت کانیدین چیققان
 تیشینک هر دانه سی ای مهلقا بیر در بیضادور.
 کوزینگ مردملاری عاشق ایلین قانین توکماقغه
 که هر قایسینی ایلکیدا نیچه شمشیر برادور
 زمین و آسمان اهلی کورای دیب آی جمالینکنی
 یوزینگ کورسات کرم ایلاب ایشی سنگا تولادور
 آچیلغاچ سوزگا لعینگ هر طرف شهد شکر ساچغای

بیریب دل مردلارغا ینگیدین جان ایتگای احیادور
 دما دم روشن اولغای ای پری گلزار حسنینگ خوب
 جهان بلبلاری شام و صبا وصلینگا گویادور
 ترحم ایلاگیل افتاده حالیمغا ایا میرزا
 سینی دیب بیر کونی بول باشیم اوزره نیچه سودادور

Sobiq Qo'lyozmalar instituti, hozirda Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti Hamid Sulaymon fondida 88-hujjat raqami bilan saqlanayotgan qo'lyozma bayoz tarkibida ham Shavqiyning mustahzod janrida yozilgan muvashshahi mavjud. Uning har bir bandi bosh harflaridan va har bir baytidan «ta'miya», ya'ni muammo yo'li bilan «Dilbari jonam», «Bobo Ahmad», «Sururi donam» va yana «Bobo Ahmad» ismlari kelib chiqadi. Bu muvashshahning murakkab turi bo'lib, adabiyotimiz tarixida juda kam uchraydi.

Jahon Otin Uvaysiyning quyidagi muammosi ham muvashshah usulida yaratilgan bo'lib, unda shoirning ismi «jahon» so'zi yashiringan:

(ج) جیم و (ه) ها و (ا) الف کیم مین کیم و دردینک یوکی بیلا
 دلیمدا نقطه سی بغریمدا داغیم لایق خون مین.

Harfiy san'at asosiga qurilgan ushbu muvashshahi muammoning birinchi misrasidagi harflar sirasidan جها hosil bo'ladi. Ikkinchi misrasidagi «dilimda nuqtasi, bag'rimda dog'i» iboralarida ن – nun harfiga ishora mavjud. ن yoniga جها qo'yilsa جهان ismi kelib chiqadi.

Xullas muvashshah g'azal, ruboiy, fard janrlari singari hozirda ham zamonaviy shoirlar ijodida muvaffaqiyat bilan qo'llanilmoqda.

Topshiriqlar. Muvashshah namunalaridan (u zamonaviy muvashshah ham bo'lishi mumkin) bilganlaringizni arab imlosida ko'chirib yozing. O'zingiz ham o'z ismingizga yoki o'rtoqlaringiz ismiga muvashshah bita olasizmi? Harakat qilib ko'ring.

LUG'Z VA CHISTON

Lug'z muammoga o'xshash she'riy san'atlardan biridir. Farqi shundaki, lug'z savol tarzida tuziladi va shu tomoni bilan u chistonga ham o'xshab ketadi. Lekin lug'z chistonga nisbatan hajman kattaroq bo'ladi. Lug'zning

xususiyatlaridan biri shundaki, unda biron narsa san'atkorona noziklik bilan she'riy tasvir qilinadi. Tasvirdan o'sha narsa yoki predmetning xususiyatlarini fahmlab olish talab qilinadi. Lug'zning dastlabki namunalari fors-tojik adabiyoti namoyandalari Rudakiy, Mushfiqiy, XI asr shoiri Manuchehriy ijodlarida uchraydi. Ularning lug'zlari «kamon», «tiyg'» kabi predmetlar tavsifiga bag'ishlangan.

O'zbek adabiyotida lug'z janr sifatida keng tarqalgan emas. Uning ayrim namunalari Alisher Navoiy ijodida uchraydi. Shoirning o'zbek tilidagi o'nta lug'zi uning ikkinchi devoni «Navodirun-nihoya» tarkibida mavjud.

Biron narsa yoxud xodisaning xarakter va belgilarini san'atkorona she'riy ta'rif – tavsif etish orqali kitobxonni uni topishga dalolat qiladigan she'r – chistonidir. Chiston forsiy so'z bo'lib chist – nima, on – u, u nima? degan so'z birikmasidan tashkil topgan. Chiston xalq og'zaki ijodi zamirida vujudga kelgan bo'lib topishmoqlarga yaqin turadi. Qadimda uni lug'z deb ham ataganlar. Chiston janrida bitilgan she'r ko'pincha to'rt, olti, ba'zan o'n misradan iborat bo'ladi. O'zbek adabiyotida chistonning dastlabki namunalari Alisher Navoiy tomonidan yaratilgan. Uning «Miqroz» - «qaychi» nomiga aytilgan chistoni bu janrning yaxshi namunalaridan biri bo'lib hisoblanadi. Unda qaychining xususiyatlari tavsiflanadi:

Na qushlar erkin alarkim, biror durur qanoti,
 Qanotining uchida har birisiga minqor.
 Biror ayog'lari ham boru turfaroq bukim,
 Ayog' uchida biror ko'z ham ettilar izhor.
 Qachon ayoqlarin almashtirurlar ul soat,
 Qanot urarg'a bo'lurlar toyurdek tayyor.
 Qanot ko'p urmoq ila bir qari ucharlari yo'q,
 Uchara garchi qaridur alarg'a istizhor.

Navoiy chistonlari «qalam», «tanga», «o'q», «anor» va boshqa predmetlar tasvir – tavsifiga bag'ishlab aytilgan bo'lib, ulardan shoirning kuzatuvchanlik hofizasining naqadar teran ekani anglashiladi. Chiston janri ijtimoiy-siyosiy va

falsafiy masalalarni obrazli qilib ifodalashda ham qulay lirik tur bo‘lib hisoblanadi. Navoiyning «anor»ga bag‘ishlab aytgan chistoni ijtimoiy mazmunining chuqurligi bilan alohida ajralib turadi.

Na mijmardur, to‘la axgar, vale ul mijmar andomi,
 Erur sun’ ilgidin gohe musaddas, goh musamman ham.
 Chiqar ravzandin axgar dudiyu bu turfakim, oning
 O‘tig‘a dud yo‘qtur, mijmarig‘a balki ravzan ham.
 O‘tu mijmar dema, bor ul sadafkim, durlarin oning
 Evurdi qong‘a davroni musha‘bid, charxi purfan ham.
 Agar bu nav’ emas, bas ne uchun barmoq kuchi birla
 Bo‘shar jismi, oqar qoni, anga majruh bo‘lub tan ham.
 Nechakim tab‘i noridur va lekin me‘da noriga,
 Berur taskin, munung naf‘in topibmen voqean men ham.

Chistonlar Navoiydan keyin ham yaratilgan. Uvaysiy, Ogahiy, Uzlat, Abdug‘afur va boshqa shoirlarning mahorat bilan bitgan chistonlari qo‘lyozma bayozlar tarkibidan keng o‘rin olgan. Quyidagi chistonda (muallifi noma‘lum) labga qo‘yib chalinadigan «chang» asbobi tasvirlangan:

Ul na lu‘batdur degil ey zufunun,
 Boshi egri, holati bo‘lmish zabun.
 Mohvashlar la‘lin o‘pmak chog‘ida,
 Nola aylar xoh kunu xoh tun.

Ko‘rinadiki, chistonda tavsif – tasvir asosiy o‘rinni tutadi, muammoda esa ma‘no birinchi o‘rinda turadi. Har ikki janr o‘rtasidagi yaqinlik chistonning ham (ayrimlarining), muammoning ham echimi bevosita abjad hisobi bilan bog‘liqligida ko‘rinadi. Quyidagi chiston fikrimizning dalilidir:

عجب قوش كورميشام باشى اوچ يوز
 بىلى يتميش اياغى هم ايكى يوز.

Chistonda tasvirlanayotgan narsa nomini topish uchun keltirilgan raqamlarning harfiy ifodasini topib o‘rniga qo‘yish va ularni ulab o‘qish kerak.

Chunonchi يوز abjad hisobida harfini, ع يتميش harfini, esa ايكى يوز ر harfini ifodalaydi. Hosil bo'lgan harflarni ulasak شعر so'zi hosil bo'ladi. Demak, chiston she'r so'ziga aytilgan ekan.

Mana bu chiston Ogahiy tomonidan aytilgan bo'lib, unda ismi boru o'zi unitilayozgan «vafo» so'zi yashiringan.

اول نه ينكليغ طرفه قوشكيم آلتيدور آنينك باشى
طرفه راق بوكيم اياق بيدور قنات سكسان انگا
كرچه آنينك بو زمان اهلى ارا بارور آتى
ليک يوقلوغ آشيانى ايچرادور مسكن انگا

Chistonda tasvirlanishicha qushning boshi olti – bu abjad hisobida «و» harfini ifodalaydi, qanoti sakson – bu «ف» harfini beradi, ayoq bir – bir alif harfini ifodalaydi. Harflarni birlashtirsak وفا so'zi kelib chiqadi. Ko'rinadiki, vafo so'zi she'rda aytilganidek 6, 80, 1 raqamlari ichiga yashiringan.

Chistonlar nasrda ham yozilishi mumkin:

چست آنک فلک رفتار دايمآ ره رود قدم نزند

Tarjimasi: Bu nimaki, osmon falakning yurishidan (aylanishidan) u o'yinda. U doimo yo'l yuradiku lekin qadam bosmaydi.

Mazkur chistondagi tasvir va tavsif osmonda suzib yuruvchi bulutlarga qaratilgan.

Xullas chistonlar yashirin holatda berilgan narsa yoki predmetning xarakterli belgilarini tasvirlash orqali o'quvchini o'ylashga, tafakkur qilishga undab, ular xotirasining o'sishiga, zehning o'tkirlashuviga omil bo'lgan.

TOPISHMOQLAR

Topishmoqlar xalq og'zaki ijodining keng tarqalgan turi bo'lib, chistonlarga yaqin turadi. Topishmoqlarda asosga olingan biron narsa uning o'ziga o'xshash bo'lgan ikkinchi bir narsaning xususiyatlaridan kelib chiqilgan holda tasvir etiladi, ya'ni o'sha topilishi lozim bo'lgan predmetning o'ziga xos tomonlari – belgisi, sifati ma'lum ramz, ishoralar orqali beriladi. O'quvchi topishmoqni ana shu ishoralar orqali o'ylab topadi. Topishmoqlar ma'lum bir predmet, narsa, muhim

so‘z, shahar nomlari va boshqalarga qarata aytilishi mumkin. Kuzatuvlar topishmoqlarning arab harflari ust va ostiga qo‘yiladigan nuqtalar, ularning miqdoriga qarata aytilishi mumkin ekanligini ham aniqlashga imkon berdi. Qo‘lyozma bayozlar tarkibiga ana shunday topishmoqlarning birini uchratdik. Topishmoq matnini to‘liq keltiramiz:

بیر ایکی اوچ بولادی تورت بولماس
 تورتونچینی عالمدا هیچ کیم بیلماس
 شامغه باریب تاپدیم اول اوچین
 مصدردا تاپمادیم هیچ بیریسین
 مندا بارو سندا بار آدمدا یوق
 بلکه آدمدا دیمای عالمدا یوق

Mazkur topishmoqda arab harflariga qo‘yiladigan nuqtalarning faqat uchta bo‘lishi, «shom», «menda», «senda» va «yo‘q» so‘zlarida ularning mazmundan kelib chiqilgan holda turli o‘rinlarda va kerakli miqdorda qo‘yilganiga ishora mavjud.

Ko‘rinadiki, topishmoqlar o‘quvchini sinchkovlikka undaydi, kuzatuvchanligini oshiradi, xotirasini mustahkamlaydi, hayot ufqini kengaytirishga xizmat qiladi.

Biz yuqorida ko‘rib o‘tganlarimiz ayrim adabiy janr va san’atlar bevosita arab harflari bilan bog‘liq edi. Qo‘lyozma asarlarni, jumladan bayozlar tarkibini kuzatish jarayonida bevosita arabiy raqamlar bilan bog‘liq bo‘lgan san’at namunalarini ham uchratishga muvaffaq bo‘ldik. Bu xil san’at turlari raqamlarni sanoq emas, tartib son shaklida o‘qilishi lozimligini talab qiladi. She’riy san’atning ushbu turi juda keng tarqalgan emas. Uning ayrim namunalari Xorazm adabiy muhitida tuzilgan qo‘lyozma bayozlar tarkibiga kiritilgan. Sa’diy (Xorazmiy), Shayx Nizomiy va Mirzo Umar kabi xorazmlik shoirlar o‘z ijodlarida bu san’at turini mahorat bilan qo‘llaganlar. Birgina misol keltiramiz:

ز زلف خال خطت کویم ای مه تابان
 ۱ بنفشه ۲ عنبر ۳ ریحان
 بدوری خال خطت

She'rni shu turishda o'qilganda nimadir etishmayotgandek ko'rinadi. Aslida u mukammal she'r bo'lib, so'zlarni o'z o'rniga qo'yib o'qish o'quvchilarga havola qilinadi. She'rni to'g'ri o'qish uchun yuqorida aytib o'tganimizdek, uning tarkibida mavjud raqamlarni tartib son shaklida o'qish lozim. Uchinchi, chaladek ko'ringan misra boshiga esa ikkinchi misradagi so'zlar (binafsha, anbar, rayhon) qo'yib o'qiladi:

ز زلف حال خطت کویم ای مه تابان
 یکوم بنفشه دووم عنبرو سوم ریحان
 بنفشه و عنبرو ریحان بدوری خال خطت
 یکوم شکسته دووم بسته سوم حیران

Mazkur badiiy san'at namunasi lafziy san'atlarning «jam va taqsim» (to'plash va taqisimlash) turiga yaqin turadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, mazkur janrlar, she'riy shakl va harfiy san'atlarning barchasi biri biri bilan bevosita bog'liq, biri ikkinchisini to'ldiradi. Eng muhimi, ularning asosida abjad hisobi, ta'rix yotadi.

Shunday ekan, o'quvchi abjad hisobini yaxshi bilish, u bilan bog'liq san'atlarni puxta egallashi talab qilinadi. Bu o'zbek adabiyoti tarixi bilan, o'zbek she'riyati bilan bog'liq masalalarni chuqur o'rganish uchun keng yo'l ochadi. Shu bilan birga mazkur san'atlar o'z davrining krossvordi (bosh qotirmasi) rolini ham bajaradiki, ular o'quvchilar tafakkuri doirasini kengaytirishga, bilim darajasini oshirishga, mushohadalarini boyitishga, aqllarini peshlashga xizmat qiladi.

1-topshiriq. Quyidagi chistonlarni o'qing, arab imlosida daftaringizga ko'chirib yozing va javobini topishga harakat qiling:

Ul nadurkim, sabz to'nluq, yoz yog'ochning boshida,

Qish yalang'och aylagay barcha xaloyiq qoshida.

Barcha qushlarning so'ngoki ichida,

Ul na qushdurkim, so'ngoki toshida

Ul nadurkim, bir kelin o'zi cho'tir,

Etti qat parda ichida misli hur

Ikki mahbubni ko'rdim, ikkisin kindigi bir,

Ikkisin orasiga tushsang topadursan kassir

2-topshiriq. Quyidagi ta'rixlarni o'qing, daftaringizga ko'chirib yozing va ularning sanasini aniqlashga harakat qiling. O'zingiz bilgan, eshitgan ta'rixlardan misollar keltiring:

بیر آه تارتیب ایتتینک فوتیغا خسته محیی
دیدینگکه واصل حق جنت مآب ثاقب.

Yordamchi holatlar: Ta'rix moddasi tagiga chizilgan so'zlarning abjad hisobidan chiqadi (1334). Isqot amaliga ko'ra «آه»ning qiymatini ayirsak, 1328 qoladi. Bu sanani melodiy yiliga aylantiring.

3-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing, o'qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

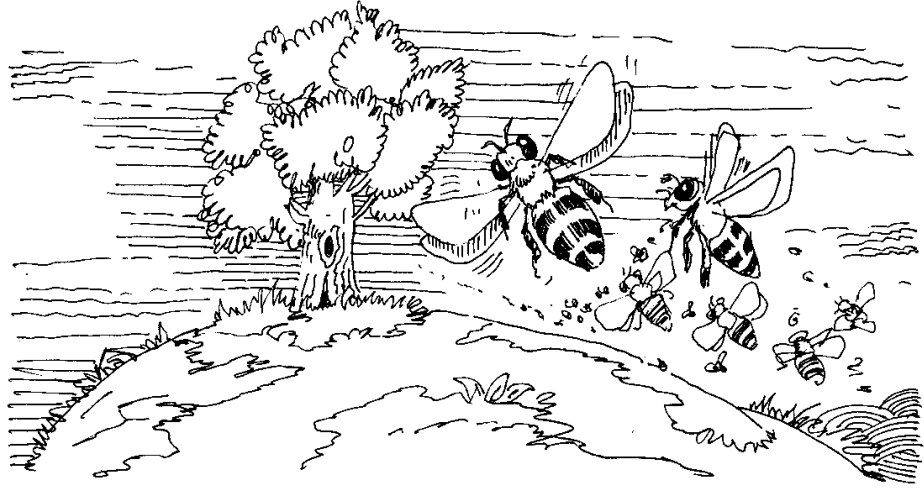
مینی یاقیندان تانیب آکینک

مین ایشی کوپ حشارتمان. میننگ اسمیم عمل اریدیر. میننگ اینیمنی کندویدب ایشادی. هر کونی تانگدا

تیراویدان تاشقاریگا چقانان و تاغ، دشت و صحرالارگا سفر قیلانان. بو فردان مقصد عمل تایارلاشیر.

گلزار و باغلارنی ایلانیشان لذت آلمان. خوشبوی و معطر گللارنی یاقسیرانان. اولارنی تپیش اوچون بارچا

جایلارگا پرواز قیلانان.

خوشبوی گللارنی تاپکان و قئیدا اولارینک اوستیقا قونمان و اولارینک شیراسینی سوریب آلمان. گل

شیرالارینی سوریش و قئیدا گللارکا میچ آزارینکازمایان بلکه اولار اوچون فایده هم کیلتیرایان. مین گللار اوچون

چامگلش عملینی هم باجارایان یعنی درخت گل لاری میوه توکیش اوچون بیر گلداکی چامگلارنی باشقا گللارکا

آلیب بارایان. گل شیره لاریدان شیرین و فایده الی عسل تیارلایان. عسلکا علاوه صقئیدا موم هم

تیارلایان. بزینک آلتی بورچاکلی اوسمیزنی البته کورکانسیرلار. بو اویلارنی مودان تیارلایمیز و اوننی بیر

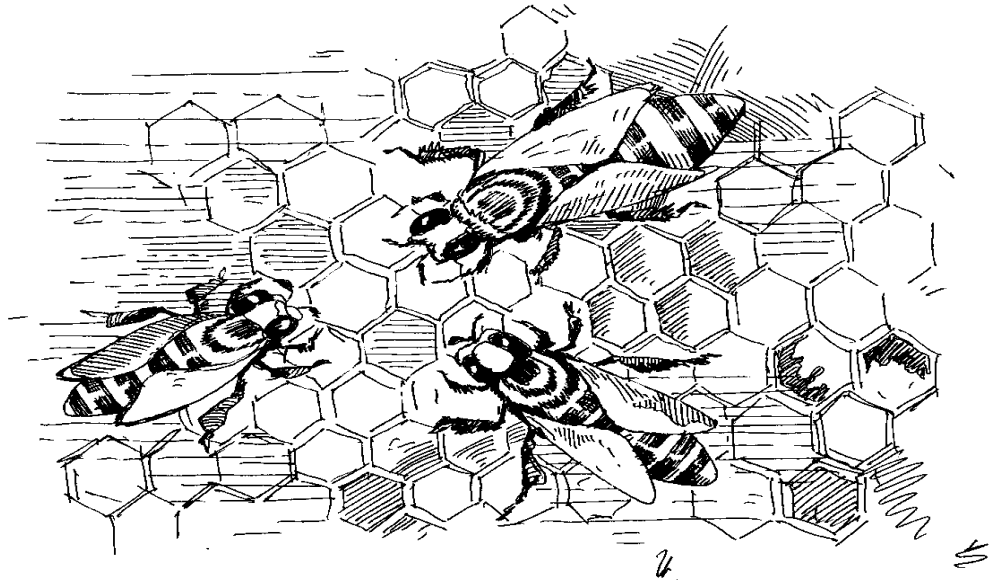
اندازه داتیارلایمیز.

ایسکینیکا قایتگان و قسیمیزدا بیچ وقت یولنی یوقاتایمیز. قایتگان و قسیمیزدا خوشبوی گلار جایلانگان مسکنلارنی

باشا اریلار کا هم ایتمیز.

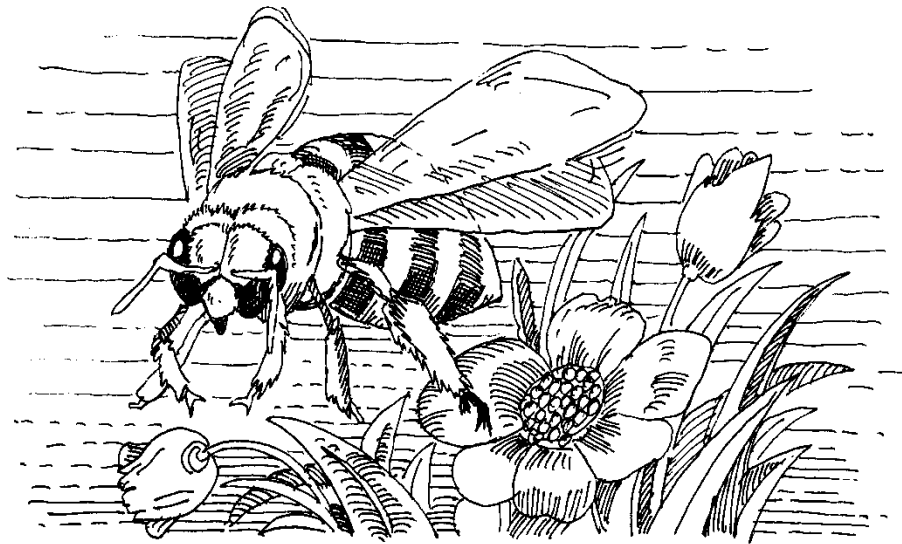
اولار بیز ایسکان جایلارنی ایسلا ب قایشار و اولار هم بیز بارگان جایلار کا پرواز قیلشادی. مین و باشه عسل

اریلار بیز اولار کا آزار بیزیشنی خواهلا مایمیز.

اما بیز ار کیشی بیز کا حله میکلودیک بولسا بیز اولار کا شیمیزنی سانجیب آلامیز و شو طریقہ اوزیمیزنی حمایه

قیلامیز.

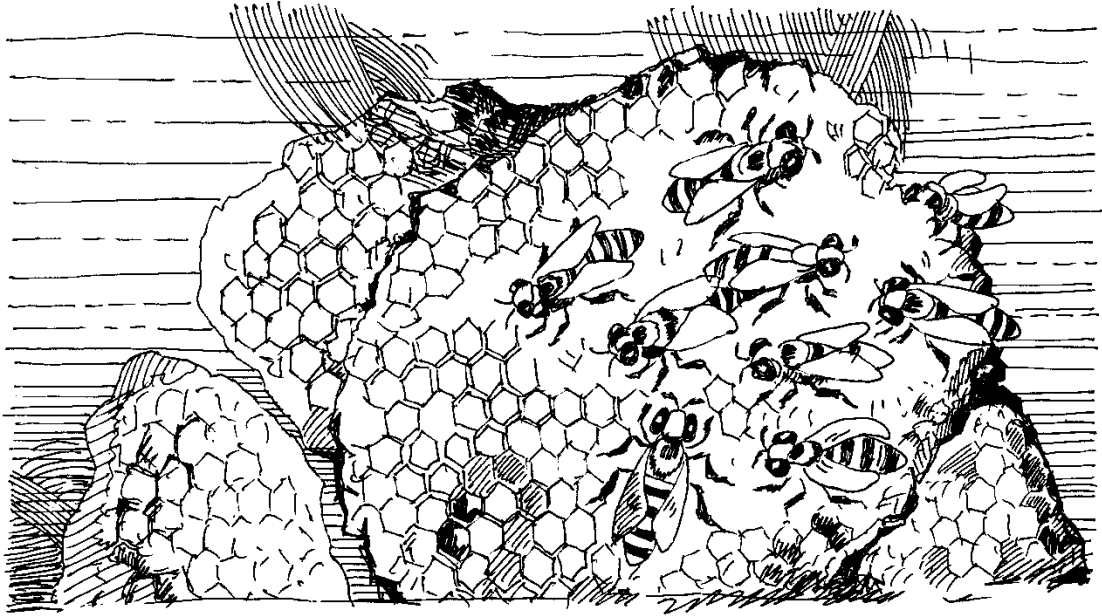
مین یاشایانگان ایندایمکلاب مین کبی عسل اریلار یاشایدیلار. بو این در حقیقت ، سیر شردیر. بو

شرداکی بارچا ایشلار تقسیملان. بیزمه مینر ایندایمک بارچا ایشلارنی باجاریش اوچون اوز وظیفه لاریمیزکا دقت

بیلان عل قیلامیز. بو شردا ایگلی نارسا جودا مهم. سیری ایشدایم ترتیب بولسا ایگلینچیمی تازالیکدیر.

بیز عسل اریلار جماعت بولیب حیات کیچیرامیز. بیز هر دایم سیر سیر لایمیز بیلان صمیمی مناسبدا

بولامیز. دشمنلاریمیزکا نسبتاً بجهسلیکدا کوراشامیز و شو طریقه اوزیمیزنی حایه قیلامیز.

بىر خدائىنگ نىمىلاريدان بىرىمىز. قرآن سوره لاريدان بىرى نىل دىب ناملانادى. نىل سوزىنىنگ

معنى سى عىل ارى دىر. او شوب سوره دابىر يانادا يا خىشراق تىرىفلا نامىز.

4-topshiriq. Quyida berilgan matnni ko'chirib yozing, o'qing va joriy yozuvga tabdil qiling.

نان قدرى

بىر كونى نان ساتىب آلىش اوچون نان دكانىكا باردىم. مىندان آلدىن بىر بالانان آلدى. اوزدان سونىك

مىنىك نوتىم كىلدى و مىن هم نان آلدىم.

اویکا قایتا تانگنیدا میدان آلدین نان آلکان بالا آلدیدا کیتا تانگان ایدی. بالا آلکان نانیدان بیر

توغرام آلیب ییب باراردی. ناگمان اوینگ نانیدان بیرنچا اوشاق سیرکا توشدی. لیکن بالا

اعتبار سیرادی. مین ایسا نان اوشاغینی سیردان آلیب سیرچیگتا قویدیم. بونی کورگان بالا میدان عذر

سورادی. مین ایسا اوگنانان هم نان اوینگ اوشاغی هم نان ایکانینی شو سبیلی نانی یوریب یاسلیک

کیرا گلکینی توشوتیردیم.

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Abjad hisobi haqida ma'lumot berish.
2. Harfiy san'atlar haqida ma'lumot berish.
3. Tarix san'ati haqida ma'lumot berish.

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

27-DARS

XX ASRNING 20-30-YILLARIDAGI YOZUV ISLOHOTI

REJA:

1. Yozuv islohoti haqida ma’lumot.
2. Isloh qilingan yozuv haqida ma’lumot.

Tayanch so‘z va iboralar: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, soddalashtirish, lislohot, harfiy belgilar, harfiy birikmalar, tovush birikmalari, isloh qilingan yozuv

O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: arab tili, arab yozuvi, o‘zbek-arab yozuvi, soddalashtirish, islohot, harfiy belgilar, harfiy birikmalar, tovush birikmalari, isloh qilingan yozuv haqidagi nazariy ma’lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

XX ASRNING 20-30-YILLARIDAGI YOZUV ISLOHOTI

Asrlar davomida qo‘llanib kelgan arab alifbosi xalq ommasining savod chiqarishi uchun birmuncha qiyinchilik tug‘dirardi. Shuning uchun ham o‘zbek ziyolilari oldida alifboni soddalashtirish yoki boshqa osonroq imloni qabul qilish masalasi ko‘ndalang turardi.

1921-yilda arab yozuvi isloh qilindi, ya’ni yozuv oldingisiga nibatan birmuncha soddalashtirildi. Osonroq savod chiqarish uchun muayyan darajada qulaylik yaratildi.

Isloh talabiga muvofiq, yozuvda barcha harflar ifodalandi, arab tiliga xos bo‘lgan tovushlarni ifodalovchi ayrim harflar (ظ ط ص ض ذ ث) yozuvdan

butunlay chiqarib tashlandi. Ular o‘rniga esa talaffuzi jihatidan o‘zbek tilidagi tovushlarga yaqin bo‘lgan harflar qo‘llaniladigan bo‘ldi. Eski yozuvdagi ص (sod), ض (se) harflari o‘rniga isloh qilingan alifboda (sin) harfi, ظ (zo), ض (zod), ذ (zol) harflari o‘rniga ز (ze), ط (to) harfi o‘rniga ت (te) ishlatila boshlandi. Masalan:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
سابیت	ثابت	Sobit
سابیر	صابر	Sobir
زاگیر	ذاکر	Zokir
زەریه	ضریه	zarba
زالیم	ظالم	zolim
تاقت	طاقت	toqat

Ma’lumki, eski yozuvda qisqa unllar yozuvda ifodalanmas edi. Isloh qilingan arab alifbosida esa ular yozuvda to‘la aks etadigan bo‘ldi. Hatto ular uchun maxsus harfiy belgilar ham ishlab chiqildi.

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
ئە	ا	a
ئا	آ	o
ئۇ	او	u
ئو	او	o‘
ئې	ای	i
ئې	ای	e
ە	ع	‘a

Misollar:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko‘rinishi
ئەندە	اندا	anda
ئاباد	اباد	obod
ئۇچون	اوچون	uchun
ئوتە ر	اوتار	o‘tar

ئیش	ایش	ish
ئېتىك	ایتیک	etik
عەسر	عصر	asr

Eski yozuvda و (vov) harfi uch xil tovushni, ya'ni **v**, **o'** va **u** ni ifodalab kelar edi. Isloh qilingan yozuvda esa ular bir-biridan farqlanib turuvchi harfiy belgilar bilan yoziladigan bo'ldi. Hatto **v** undoshi uchun maxsus belgi qabul qilindi.

Masalan:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko'rinishi
ئەۋەز	عوض	Avaz
ۋەتەن	وطن	vatan

Eski yozuvdagi ی (yo) harfi isloh qilingan yozuvda uch xil ifodalanadi:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko'rinishi
بىلىم	بىلىم	bilim
تىل	تیل	til
باي	باى	boy
كىل	کیل	kel

Eski yozuvdagi نگ (ng) yoki ینگ (ing) tovushli birikmalari isloh qilingan alifboda ك yoki ك harfiga muvofiq kelgan, masalan:

Isloh qilingan yozuvda	Eski yozuvda	Hozirgi ko'rinishi
تاڭ	تانگ	tong
يۇرىڭ	يورینگ	yuring
سۈنڭ	سونینگ	suvning
ئۇيڭ	اوينینگ	uying

1- topshiriq. A va o unilari ishtirok etuvchi so'zlardan topib, isloh qilingan eski o'zbek imlosida yozing.

2- topshiriq. U va o' unilari ishtirok etuvchi so'zlardan topib, isloh qilingan arab yozuvida yozing va ular yordamida gap tuzing.

3-topshiriq. I va e unilari ishtirok etuvchi so‘zlardan toping va ular yordamida gap tuzing va isloh qilingan eski o‘zbek imlosida yozing.

4- topshiriq. نڭ (ng) harfiy birikmasi bilan tugovchi so‘zlardan topib, isloh qilingan alifbo asosida yozing.

5- topshiriq. V undoshining alohida hamda bog‘langan holda yozilish shakllariga beshtadan misol toping va ularni isloh qilingan arab alifbosi asosida yozing.

6- topshiriq. Quyidagi so‘zlarni isloh qilingan eski o‘zbek alifbosi asosida yozing:

<i>baland</i>	<i>matonat</i>	<i>qalandar</i>	<i>tang</i>
<i>maktub</i>	<i>talaba</i>	<i>chuqur</i>	<i>ko‘ngil</i>
<i>muhokama</i>	<i>munozara</i>	<i>hasrat</i>	<i>insof</i>
<i>samara</i>	<i>taraqqiyot</i>	<i>kunduz</i>	<i>havas</i>
<i>zafar</i>	<i>javob</i>	<i>iqlim</i>	<i>vafo</i>
<i>chang</i>	<i>xato</i>	<i>fazilat</i>	<i>marosim</i>

7- topshiriq. Berilgan matnni o‘qing va ko‘chirib yozing.

زەرەفشان

زەرەفشان مەنبەسى (باشى) كېيىنكى ۋاقتلارغاچا تۈركستاننىڭ مەدەنىي ۋە سىياسىي ھاياتىنىڭ مەركەزى بولۇپ كېلىدىغان جايىنىڭ مەدەنىيەتتىكى تەربىيەلەنگەن دەريەنىڭ، مۇسلمان كىتابلىرىدە مەخسوس ئىسمى يوق. احتمال، ئىسلامىيەتتەن ئىلگىرىكى نامىق ئىسمى، ئىسلامىيەتنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ئۇنىڭ ئىسمى ئېدى. خازرى زەرەفشان «ئىسمى، مەھەللى كىتابلىرىنىڭ ۱۸-ئىسىمى بولغاندا» ئۇچرىمىدى. بۇ ئىسىمنىڭ خەلق سۆزىدە ئىشلەتكەنلىكى ھەم نامەلوم. رودزەر (ئىلى دەريەسى) ئىسلاھى، فەقەت بىر ئىرىمىنىڭ ئىسمى بولۇپ ئۇچرىمىدى. جۇغراپىيونلار ۋە مۇئەللىم خەلەر دەريەنىڭ ئاقىپ ئونكەن ۋىلايەتتىن ئاۋاز، «سۇ دەريەسى، ياكى كۆپىنچە، سەمەرقەندگە ياقىن يېرىدەكى چوپان – ئاتا بەلەندىلىكىگە قاراپ، «ئاب كۆھەك» (تاغ دەريەسى) دېيىپ ئاتايدىلار.

ئامۇ دەريا ھەزاسىنىڭ ەكسىچە، زەرەفشان ھەزاسىدا سۇنىڭ تەقسىم قىلىش تەرىپى، ئىسلامىيەت دەۋرىدەن ئىلگىرى بىلگىلەنگەن ئىدى. دەريەنىڭ ئاقاتۇرغان يولى ھەم ئۇنچە ئۆزگەرتىلگەن ئۇچرىمىدى. ئارىقلارنىڭ باشىنى تېز- تېز كۆچۈرۈپ، باشقا جايلاردان ئاچماققا سەبەب بولغان. دەريەنىڭ ۋە نەھەرلەرنىڭ چوقۇرلىغىنى ھېسابغا ئالغىنىدا، ئىسلامىيەت دەۋرىدە قىلىنغان بارچا سۇغارىش ئىشلەرى كۆپىنچە، باشقا ئىسىمدا بولسا ھەم، تاشلانغان، ئىسكى ئارقىلارنىڭ تۈزەتتىن ئىبارەت ئىدى. ئىسلامىيەتتەن ئىلگىرىكى ۋاقتدا، زەرەفشان سۇۋىدان

فایدالانیش تەرتیبینی حازغی ۋاقتداغیدان فایدالیراق ئېدی. ۋە دەریەنڭ باشیدا، مۇز تاغیدەن ۲۵ چاقرم بیرییدە، حاۋزدا سۇۋ خانەلار بار ئېدی، دیگەن فیکر ھەم تەنکد ئېتیلمەیدی. بۇندەی بینالار (سۇۋنی باغلاب قویاتۇرغان ۋە ساقلاب تۇراتۇرغان) ئەلبەتتە، مەحلی تاغلار تامانیان قلینا ئالماس ئېدی. بۇندەی بینالارنی، فەقەت زەرەقشان ۋادیسینڭ یۇقاری قسیمیڭ سەمەرقەند ۋە بۇخارا بیلەن سییاسی جەھەتدەن مۇستەحکەم برلەشگەن ۋاقتیدا، بۇ ۋادینڭ ئورتا ۋە پەستکی قسیملاریداغی مەدەنی فۇقارالارغینا قیلا ئالار ئېدیلەر.²

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. XX asrning boshlarida eski o‘zbek yozuvining isloh qilinishi sabablarini izohlangva arab yozuvining isloh qilinishi qaysi harflarda ko‘zga tashlanadi?
2. Isloh qilingan yozuvda arabiy tovushlarni ifodalovchi harflarga nisbatan qanday yo‘l tutildi?
3. Isloh qilingan yozuv qaysi jihatlari bilan amaldagi yozuvdan farq qiladi?
4. Bu harf ۇ qaysi tovushni ifoda qilgan?
5. Bu harf ۋ qaysi tovushni ifoda qilgan?
6. Bu harf ۆ qaysi tovushni ifoda qilgan?
7. Bu harfiy birikma ئا qaysi tovushni ifoda qilgan?
8. Bu harfiy birikma ئې qaysi tovushni ifoda qilgan?
9. Bu harfiy birikma ئۇ qaysi tovushni ifoda qilgan?
10. Bu harfiy birikma ئو qaysi tovushni ifoda qilgan?
11. Bu harfiy birikma عە qaysi tovushni ifoda qilgan?
12. Bu harfiy birikma ئې qaysi tovushni ifoda qilgan?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O‘qish kitobi. T.: «O‘qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o‘zbek yozuvi. T.: «O‘qituvchi», 1989 y.

² Ushbu parcha V. Bartoldning “تۇرکستاننڭ سۇۋغاریلش تەغریخی” asaridan olindi. 173-175-betlar. Asar 1926-yil Toshkentda nashr qilingan.

28-DARS

MANBASHUNOSLIK. MATNSHUNOSLIK

REJA:

1. Manbashunoslik haqida ma'lumot.
2. Matnshunoslik haqida ma'lumot.

Tayanch so'z va iboralar: arab tili, fors tili, o'zbek tili, arab yozuvi, arab-o'zbek alifbosi, manba, matn, qo'lyozma, toshbosma, yozuv turi, qog'ozi, xattot, siyoh, poygir, sahhof, sana, muhr, muallif, asar nomi, husha, tanqidiy matn

O'quv mashg'ulotining maqsadi: arab tili, fors tili, o'zbek tili, arab yozuvi, arab-o'zbek alifbosi, manba, matn, qo'lyozma, toshbosma, yozuv turi, qog'ozi, xattot, siyoh, poygir, sahhof, sana, muhr, muallif, asar nomi, husha, tanqidiy matn haqidagi nazariy ma'lumotlar berish va ularni amaliy jihatdan mustahkamlash

MANBASHUNOSLIK

Manbashunoslik manbalarni o'rganish ilmi bo'lib, manbalarni turkumlash, tahlil qilish, ularga kodikologik tavsif berish, uni ilmiy jamoatchilikka ma'lum qilish bilan shug'ullanadi.

Eski o'zbek tilida va yozuvida yaratilgan barcha yozma yodgorliklar o'zbek tili adabiyoti, san'ati va tarixini o'rganishda manbaa vazifasini bajaradi. Bu fan tarix yo'nalishida kasbiy fan sifatida o'rganiladi.

Ma'lumki, eski o'zbek yozuvida bitilgan barcha manbalar uning tili, yozuvi, san'ati va tarixi uchun boy material beradi.

Bu manbalar o'zbek xalqining etnografiyasi, etnik tarixi, davlatchiligi to'g'risida ilmiy tahlil uchun asos bo'ladi va ular orqali Markaziy Osiyodagi hunarmandchilik, o'zbeklarning moddiy madaniyati, oilaviy munosabatlari kiyinishi va mehmonnavozligi, udumlari, bayramlari, ilm-fani xalq og'zaki ijodi, san'ati, adabiyoti va tili keng aks etadi.

Manbashunoslik maqsadiga ko'ra tarixiy, adabiy, lingvistik, geografik manbashunoslik bo'lishi mumkin.

O'zbek tilida yaratilgan yozma yodgorliklarni o'rganishda ulardagi tarixiy haqiqat va mubolag'ani anglab etish kerak. Tarixiy va adabiy manbalarda muayyan voqea-hodisalarni o'sha davr mualliflari, olimlari haqiqatni bayon qilish bilan birga o'z sub'ektiv munosabatini qo'shib bayon qilish hollari uchraydi yoki ayrim sanalarni chalkashtirishlari mumkin. Bunday hollarda manbalarni qiyoslash zarur bo'ladi, shuning uchun shu kabi muammolarni hal qilishda matnshunoslik fani muhim rol uynaydi.

Muayyan manba haqida qisqacha ma'lumot berish tavsiyalash deyiladi. Tavsiyalash quyidagicha bo'ladi:

1. Inventar raqami (ya'ni, fondagi saqlash raqami).
2. Arab alifbosidagi asar nomi.
3. Joriy yozuvdagi asar nomi.
4. Asar muallifi haqida ma'lumot. Bunda muallifning ismi, taxallusi, qachon va qaerda tug'ilganligi aniqlanadi va qayd qilinadi.
5. Asar haqida qisqacha ma'lumot: Unda saqlanish holati (to'la, qisman yoki mukammal) qog'ozi, siyohi, xat uslubi to'g'risida to'la ma'lumot beriladi. Shuningdek, yozuv san'ati, bezalishi, yozuv san'ati, bezaklari, muhrlar, kamchiliklari, varaqlar soni, qog'oz (kitob) formati hamda turli qo'lyozma fondlarida saqlanishi tavsif qilinadi.
6. Kotib to'g'risida ma'lumot beriladi.
7. Manba (qo'lyozma)da qo'llangan.

MATNSHUNOSLIK

Matnshunoslik tarixiy va badiiy asarlar matnini o'rganuvchi fan bo'lib, turli qo'l yozmalardan muallif qalamiga yaqin ilmiy-tanqidiy matnni yaratish bilan shug'ullanadi. Matnshunoslikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Asarning aniq matnini yaratish. Bunda muallif variantiga yaqin ilmiy-tanqidiy matn yaratish ko'zda tutiladi.
2. Matnni uyushtirish. Bunda o'quvchi yoshi va saviyasiga ko'ra matnlar nashr etiladi.

3. Matnni o'quvchiga etkazish. Matnning tushunarli bo'lishini ta'minlash chora-tadbirlari ko'riladi: turli izohlar beriladi, lug'ati ishlab chiqiladi va h.

Matnshunoslikda matn, matn tarixi, asar, qo'l yozma, dastxat, nusxa, matn tahriri, variantlilik, matnni transliteratsiya qilish tushunchalaridan foydalanadi.

Matnshunoslikda turli vositalar tahlili va qo'lda ko'chirishda yuzaga keluvchi o'zgarishlarni bilish muhim ahamiyatga ega. Matndagi turli variantlar matnning biror o'rindagi so'z, birikma yoki misraning boshqa variantlarda qay darajada berilishi tufayli yuzaga keladi. Kotiblar ayrim o'rinlarni bilib, ayrimlarini ataylab o'zicha takomillashtirishi mumkin. Bunday hollar tez-tez uchrab tursa-da, aslida ko'chiruvchining bunga huquqi yo'q. Shu tufayli ham ilmiy-tanqidiy matn yaratishda ijodkor davriga yaqin matn (mukammalroq, ishonchliroq)ga suyanib ish ko'riladi. Matnshunosda shu bilan birgalikda ijodkor ruhiyatiga Kira olishi, davrning eng muhim adabiy-badiiy, tarixiy an'analari, xususiyatlarini his qila olishi ham talab qilinadi. Eng muhimi, ilmiy-tanqidiy matn tuzuvchi kotib (ko'chiruvchi) tomonidan yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolarni anglab etishi lozim. Ularning eng xarakterlilari quyidagilar:

1. Matnni o'qish xatolari. Eski o'zbek yozuvining o'ziga xos murakkab ekanligi ma'lum, ya'ni nuqtalarning ko'pincha o'z o'rniga qo'yilmasligi, yozuvdagi ayrim noaniqliklar, manbalarning eskirishi bilan bog'liq ravishda ayrim so'z va iboralarning o'qilishidagi qiyinchiliklar tufayliyuzaga keladi.

2. Yod olib yozish xatolari. Kotiblar ayrim jumla yoki satrlarni yodda saqlab qolish asosida ko'chiriladi. Uzunroq bo'lgan jumalardagi ayrim so'z yoki harflar esdan chiqishi mumkin. Bu esa xatoning vujudga kelishiga sabab bo'ladi va h.

Matnshunoslikda ayni bir asarning bir necha qo'l yozma variantlari asosida ish olib boriladi va har bir qo'l yozma variantiga shartli belgilar, ya'ni muallif qalamiga yaqin, deb topilgan so'z, ibora va jumlar asosiy matnda, farqlar esa sahifa tagida ko'rsatiladi.

تشریح بھبودی

مخسوس کتابت وانشاؤن برچی جزو، مکاتیب تہذیبیہ اوچون

کتابت الاطفال

مختر و ناشری رہنمائی: محسود خواجہ بھودی، مشفقہ
طبع وترقیب ثانیہ ۱۳۳۶ھ سپند ۱۹۱۴ء طبع سوئٹزرلند
مختر و رد قیمتی ۱۳۱۳ھ

ДЪЛОВОЙ ПИСЬМОВНИКЪ
на персидскомъ и узбекскомъ языкахъ
Выпускъ 1-й.
— Изданіе II. —

СОЧИНИТЕЛЬ - ИЗДАТЕЛЬ
МАХМУДЪ ХОДЖА БЕГБУДИ.
въ Самаркандѣ.

Цѣна 18 коп.

АДРЕСЪ: Самаркандъ, Рыцарьскіа 14, 66. Домъ № 9. Телефонъ № 250.
САМАРКАНДЪ.
1900 г. Типо-Литографія Т-во «В. А. Самаркандъ».
1914.

الحمد لله الذي هدانا لهذا
المسألة المشهورة
التي كنا في غمضنا
نفتقد

المسألة المشهورة
التي كنا في غمضنا
نفتقد

سعي اهتمام ملا محمد علي داماد مطبوعه

دُرُعبدا اولادانی

تورکی

گلستان

یاخود

اخلاق

من دانشناچیز ایشی ریجی مکتب لایونک پوتاری صنف لایه تعلیم
بیرک المیرا اولادوغ اادیات محب لری، اخلاق بوکسکار لریکت نظر
خالیدینه تقدیم تیلیم.

برکون اولوم شانده چیمن گلگرفشار هر شب یا نام آتشد پروانه کی تار
ایچ کسدریس پوینی اولادوغ ایمن خسته تم علم اولوش بیکه بیار
ناشر و شاعری: عبدا اولادانی.

مطبعه طبیبی

۱۳۳۶
۱۹۱۷

ТАШКЕНТЪ
Тило Литографія «Пар. Соц. Резолюц.»
1917 г.

الحمد لله الذي هدانا لهذا
المسألة المشهورة
التي كنا في غمضنا
نفتقد

طبعه كل دبستانه قلم لایونک
گلستان بوکسکار لریکت نظر

شوق گلستان

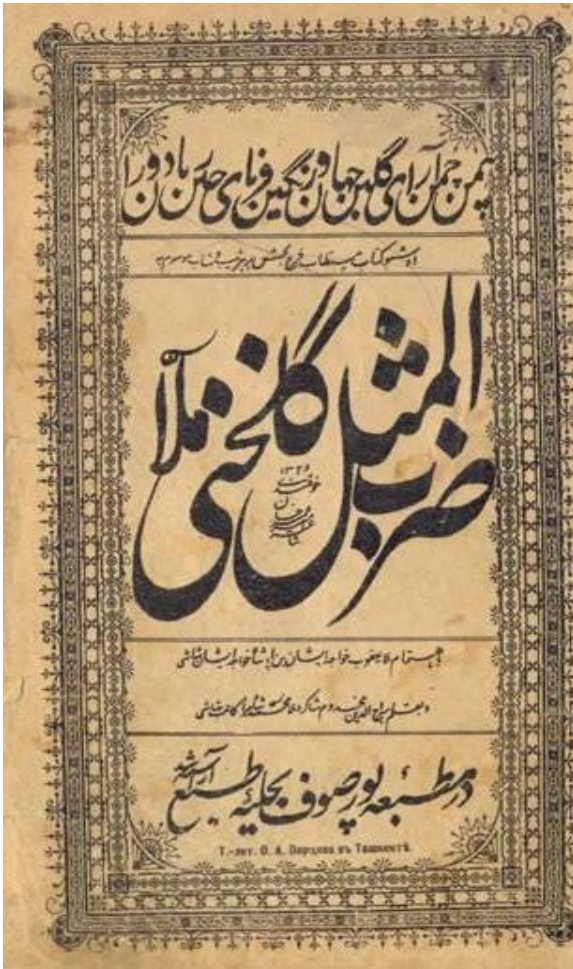
گل زمانی پیش آئی کوندورس
بو گلستان ہمیشہ پاک نفس

مطبوعه مطبعه طبیبی

ایعلان و تکوین لایونک پوتاری صنف لایه تعلیم
ایضا تقدیم تیلیم ایچ کسدریس پوینی اولادوغ
ناشر و شاعری: عبدا اولادانی.

ДИТОГРАФІЯ Іванова Заскы Армянская
1917 г.

QO'LYOZMA ASAR
NAMUNASI

225

کویاریمینی پسر کار کرب زاید خدک قاتہ قالیم
 ای زاید اگر سینگانی اکشیر نجا ز نیک مینک تقوینی کچر
 میفه پاتہ قالیم و حدت سوچی پر مغال ابلیکاید
 اکتیج منصور کبے باشیمه داغده توتہ قالیم تالسه
 تلبیریم شهر عالمینی تو توردور پر جلود پیله ایچ جهاندر
 اوتہ قالیم عیب یلا مانگیر مشیر پتو دذیر انور
 بنو یک بوغبرت کوهه سیدین اوتہ قالیم خولایق
 لار اولیا ای کاسمو اولیانیک شافی بولم قی قولا
 دور لارویب کفیل لارینی همه خولایق کوز لارینی کجا
 پتوب طواف قیلد بودر حضرت شاه مشیر ظاهر کوز لار
 بولم باطن کوز لارینی اجیب خولایق لاریک طنیه
 قرا دیلار همه خولایق لاریک کونکلی ایسنه دک صاف بو
 قوب تور همه خولایق مشیر کجایا نو پو بود لار حضرت شاه

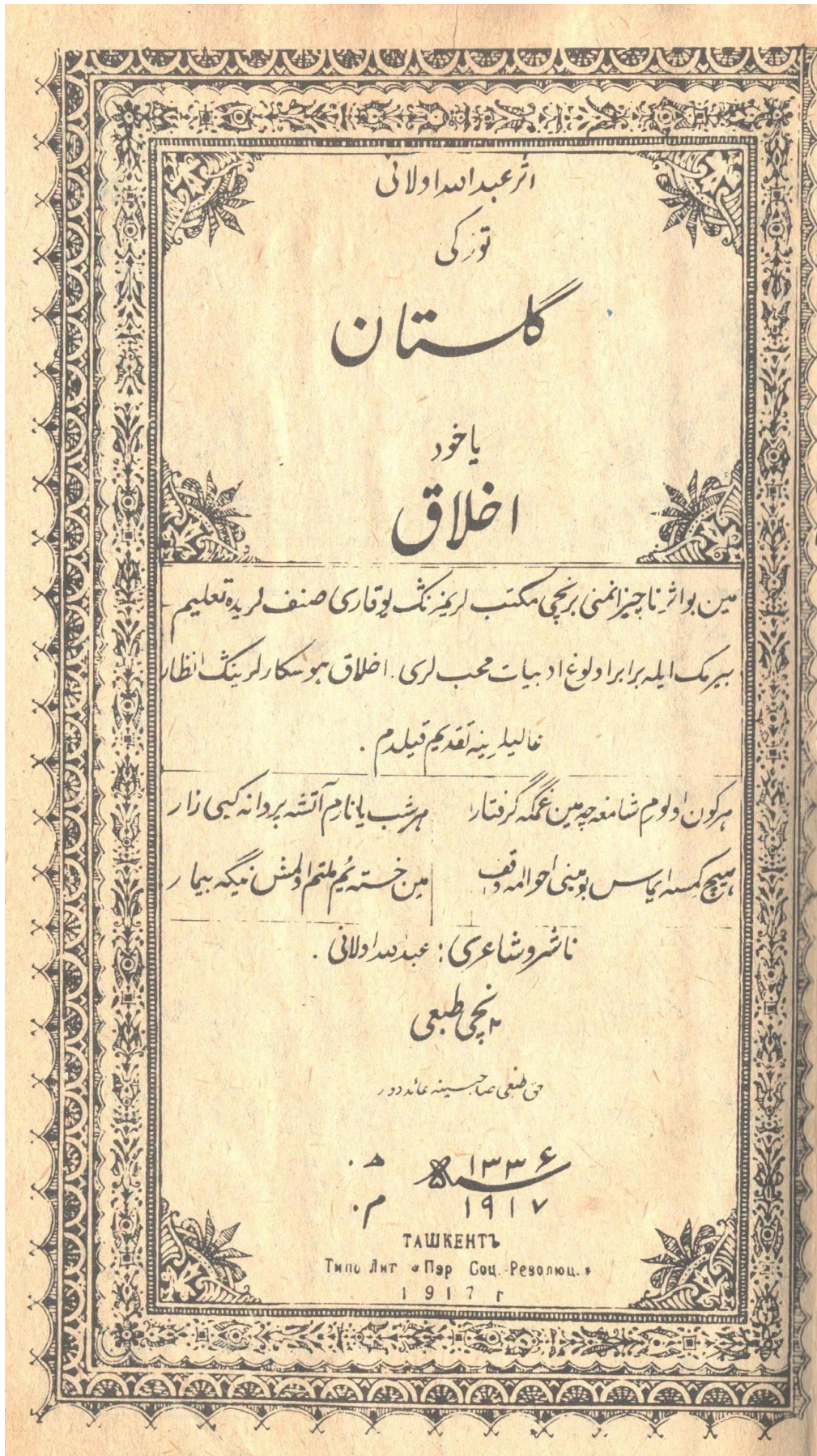
عول

مشیر

23 a
 مشبه ایدیلداری یار کند خلقی بسیر لاریک خردم یار
 نیشک پوید و کوم افضل راق و بیب ایساک لاریک
 ریب جرخ اوروب سیم بر دینار تمام خدایق صی و بیخ ۲
 شونین بیک قلندر کاشته اخلاص قیلور مودیب هم خلاق
 لاریک خردم لاری قالدی حضرت شام مشبه خدایق
 غده شکرش ایدیلداریم شونین یار کند خلقی خردم پوید و کوم
 بیل یاند و روژیک اهد اکبر و بیب لعی لغه روان بولدیل
 حضرت علی مرتضی رضی اللہ عنہ بسیر لاری حضرت امام
 جعفر صادق در پنهای موافق رضی اللہ عنہ ختن و لا
 تیدده پاسب دور لارا اولار مذ زیارت قیلیم و ختن
 طرفیکاروان بولدیلر اما او شال پخت اوز لاری
 ختن و لایستی ده کور و برده ختن نیک مدرسی الملک
 التمش شاکیر دلاری پیل حضرت شام مشبه نیک

فکرگت آیینہ سی لورنہ زنگ | روح روشن ضمیر اولورنی نور

اخلاق تربیسی

اخلاق تربیسی: انسا نلارگه ایگنم نیاده شرف بلند دزه جه بیر گوچی
 اخلاق تربیسی سیدور. بزا دلکی درسه تربیه ایله درس آراسیده فرق
 باردیدک چونکه: درس آلوچی بلوچی، تربیه آلوچی عمل قیلوچی دیکدور.
 شوئنگ اوچون تربیه قیلوچی معلم لارننگ اوز لاری علم لاریگه عمل بوتور
 شاگردلارگه هم بیرگان درسلارینی عمل ایله چاوشتوروب اورگا تمککوری
 لازمدور. بوره وئش تعلیم ایله بیر یلگان درس معلومات شاگردلارننگ -
 دلگیکه تزئان تاثیر قیلوب نلای باعمل بولورلار. رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ
 افندیز ایگن یامان کیشیلارعلیکه عمل قیلما یورگان کیشیلار، دیمیشلار.
 اگر تربیه قیلوچی معلم اوزی عالم بولوب عمل سنر بولسه بوننگ هم شاگرد
 لارننگ اخلاقیکه زور تاثیر بولادور. داملامننگ اوزی فلان جایده
 فلان اشنی قیلدی. اما بزلارگه قیلما کلار حرامدور دیب عطا ایتادور،
 دیب فکر و خیال لاریگه بولیه شک و شبهه توشوب قالادور.

بیت

منبر اوزر جلوہ ایلاب و عطا ایتارلا قیلدی آچمہ سو دیر لار نیرہ آلتون کوش سبب	اوزلارین خلوت کوشک آنی قیلماقدہ امیش بلسه مقصودلاری قول توقعه اورماقدہ امیش
--	--

Mavzuga oid savol va topshiriqlar:

1. Matnshunoslik deganda nimani tushunasiz?
2. Manbashunoslik deganda nimani tushunasiz?
3. Toshbosma asar deganda qanday asarni tushunasiz?
4. Qo'lyozma asar deganda qanday asarni tushunasiz?
5. Poygir deganda nimani tushunasiz?
6. Mistar deganda nimani tushunasiz?
7. Mixrak deganda nimani tushunasiz?
8. Sahhof so'zining ma'nosini tushuntiring.
9. Samarqand qog'ozi haqida ma'lumot bering.
10. Tanqidiy matn deganda nimani tushunasiz?
11. O'zbekistonning mashhur matnshunoslaridan kimlarni bilasiz?

Mavzuga oid adabiyotlar:

1. Ashirboyev S., Azimov I. Rahmatov M. va G'oziyev A. Eski o'zbek tili va yozuvi praktikumi. T. : «Ijod uyi», 2006 y.
2. Xalilov L. O'qish kitobi. T.: «O'qituvchi», 1998 y.
3. Jumaniyozov R. Eski o'zbek yozuvi. T.: «O'qituvchi», 1989 y.

ESKI O‘ZBEK YOZUVI FANIDAN TEMATIK TEST SAVOLLARI

№ 1 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Eski o‘zbek alifbosi qaysi alifboga asoslangan?

uyg‘ur

hind

arab

turk

№ 2 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosida nechta harf bor?

26

30

28

32

№ 3 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosida nechta harf bor?

28

30

26

32

№ 4 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosidagi munfasil harflar soni nechta?

6

5

7

4

№ 5 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosidagi muttasil harflar soni nechta?

25

24

23

22

№ 6 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Munfasil harflar yozuvda necha ko‘rinishda bo‘ladi?

3

2

4

5

№ 7 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Muttasil harflar yozuvda necha ko‘rinishda bo‘ladi?

- 2
- 3
- 4
- 5

№ 8 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Harf yasovchi unsurlar soni nechta?

- 17
- 16
- 15
- 18

№ 9 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ب” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

- 3
- 2
- 4
- 5

№ 10 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ح” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

- 4
- 3
- 2
- 5

№ 11 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“د” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

- 3
- 2
- 4
- 5

№ 12 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ر” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

- 2
- 4
- 5
- 3

№ 13 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“س” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

4

2

5

№ 14 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ص” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

4

2

5

№ 15 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ط” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

3

2

4

5

№ 16 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ک” unsuri orqali yasalgan harflar nechta?

2

3

4

5

№ 17 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda munfasil harflarning nomlanishi to‘g‘ri berilgan?

Alif, dol, zol, re, ze, j:e, vov

Alif, dol, zol, be, ze, j:e, vov

Alif, dol, zol, se, ze, j:e, vov

Alif, dol, zol, re, fe, j:e, vov

№ 18 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda muttasil harflarning nomlanishi to‘g‘ri berilgan?

Qof, kof, jim, vov, sod, shin, hoyi havvaz

Qof, kof, jim, dol, sod, shin, hoyi havvaz

Qof, kof, jim, nun, sod, shin, hoyi havvaz

Qof, kof, jim, alif, sod, shin, hoyi havvaz

№ 19 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ى”, “ه”, “و”, “ن” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

yo, hoyi havvaz, vovi, nun

yo, hoyi havvaz, vovu, nun

yo, hoyi havvaz, vova, nun

yo, hoyi havvaz, vov, nun

№ 20 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“م”, “ل”, “گ”, “ك” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

mim, lomi, gof, kof

mim, lom, gof, kof

mim, lomu, gof, kof

mim, loma, gof, kof

№ 21 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ف”, “ق”, “ع”, “غ” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

fe, qofi, ayn, g‘ayn

fe, qofu, ayn, g‘ayn

fe, qof, ayn, g‘ayn

fe, qofa, ayn, g‘ayn

№ 22 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ص”, “ض”, “ط”, “ظ” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

sod, zud, to, zo

sod, zod, to, zo

sod, zid, to, zo

sod, zod, tu, zo

№ 23 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“س”, “ش”, “ق”, “ه” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

sin, shin, quf, hoyi havvaz

sin, shin, qef, hoyi havvaz

sin, shin, qof, hoyi havvaz

sin, shon, qof, hoyi havvaz

№ 24 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ج”, “چ”, “ح”, “خ” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

jim,. chum, hoyi hutti, xe

jim,. cham, hoyi hutti, xe

jim,. chem, hoyi hutti, xe

jim,. chim, hoyi hutti, xe

№ 25 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“و”, “ز”, “ژ”, “ژ” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

vov, ri, zi, j:i

vov, ro, zo, j:o

vov, ru, zu, j:u

vov, re, ze, j:e

№ 26 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ب”, “پ”, “ت”, “ث” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

bi, pi, ti, si

be, pe, te, se

bo, po, to, so

ba, pa, ta, sa

№ 27 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ا”, “ل”, “م”, “ق” harflarining nomlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping?

Alif, kalim, mim, yo

Alif, lom, mim, yo

Alif, kalom, mim, yo

Alif, kalom, mum, yo

№ 28 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qisqa unlilarni ifoda etuvchi harakatlar soni nechta?

2

4

3

5

№ 29 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Eski yozuvda unlilarni ifoda etuvchi harflar qaysilar?

alif, ayn, yo

alif, g‘ayn, yo

alif, lom, yo

alif, vov, yo

№ 30 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Harakatlarning forsha nomlari qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan?

zabar, zir, po‘sh

zabar, zir, push

zabar, zir, pish

zabar, zir, pash

№ 31 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Harakatlarning arabcha nomlari qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan?

fatha, kisra, damma

fatha, kusra, damma

fatha, kasra, damma

fathu, kasra, damma

№ 32 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab satr ustki belgilari qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan?

tashdid, tanvin, sekun, hamza, vasla, madda

tashdid, taskin, sukun, hamza, vasla, madda

tabdil, tanvin, sukun, hamza, vasla, madda

tashdid, tanvin, sukun, hamza, vasla, madda

№ 33 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“tashdid” so‘zi qanday ma’noni anglatadi?

belgilash

ikkilantirish

bo‘ron

shovqin

№ 34 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“sukun” so‘zi qanday ma’noni anglatadi?

tezlik

salqin

to‘xtash

so‘lim

№ 35 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“madda” so‘zi qanday ma’noni anglatadi?

co‘zish

murpdli

maqsadli

ko‘mak

№ 36 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z boshida kelsa qanday o‘qiladi?

v

u

o

e

№ 37 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

o yoki i

a yoki e

u yoki o‘

i yoki v

№ 38 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z o‘rtasida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

v

u

o

e

№ 39 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

o yoki i

a yoki e

u yoki o‘

i yoki v

№ 40 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

vov harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

v

o

e

№ 41 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z boshida kelsa qanday o‘qiladi?

u

y

o

e

№ 42 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z o‘rtasida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

i yoki e

o yoki i

a yoki e

i yoki v

№ 43 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z o‘rtasida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

o

y

e

№ 44 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yo harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

o

e

i

№ 45 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Vov harfi so‘z oxirida unlidan so‘ng kelsa qanday o‘qiladi?

u

o

e

y

№ 46 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi madda belgisini olgan holda kelsa qanday o‘qiladi?

a

o

e

i

№ 47 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif –yo harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

o yoki u

a yoki i

i yoki e

e yoki o‘

№ 48 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif –vov harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

o yoki u

a yoki i

u yoki o‘

e yoki a

№ 49 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida yo –vov harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

yu

yo‘

ev

yv

№ 50 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida yo –alif harfiy birikmalari qanday o‘qiladi?

yu yoki ye

ye yoki yo‘

yi yoki yy

ya yoki yo

№ 51 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «i» cho‘ziq unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov harflari birga yoziladi

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

yoyning o‘zi yoziladi

№ 52 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «u» cho‘ziq unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov harflari birga yoziladi

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

vovning o‘zi yoziladi

№ 53 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «o‘» unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va yoy harflari birga yoziladi

maddli alif yoziladi

alif va vov harflari birga yoziladi

vovning o‘zi yoziladi

№ 54 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «ye» unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?

alif va vov xariflari birga yoziladi

maddli

alif va yoy harflari birga yoziladi

yoyning o‘zi yoziladi

№ 55 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida «e» unlisini ifoda etish uchun qaysi harflar birga yoziladi?
alif va vov harflari birga yoziladi
alif va yoy harflari birga yoziladi
maddli alif yoziladi
yoyning o‘zi yoziladi

№ 56 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“Hurufi mufasila” birikmasi qanday ma’no anglatadi?
Bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar
Ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar
Bir ko‘rinishli harflar
Ikki ko‘rinishli harflar

№ 57 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“Hurufi muttasila” birikmasi qanday ma’no anglatadi?
bir tomonlama qo‘shiluvchi harflar
Bir ko‘rinishli harflar
Ikki ko‘rinishli harflar
Ikki tomonlama qo‘shiluvchi harflar

№ 58 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab alifbosidagi nechta harf forslar tomonidan kiritilgan?

- 4
- 3
- 2
- 1

№ 59 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

«va» bog‘lovchisi yozuvda qanday ifodalanadi?

- vov harfi yordamida
- vov va alif harfi yordamida
- vov va hoyi havvax yordamida
- alif va vov yordamida

№ 60 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

re, ze, je harflari yozuvda necha ko‘rinishli bo‘ladi?

- 3
- 2
- 1
- 4

№ 61 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

jim? chim? hoyi hutti va xe harflari yozuvda necha ko‘rinishli bo‘ladi?

3

2

4

1

№ 62 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

o‘yin so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اوين

آوين

اويين

اويين

№ 63 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

non so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

نان

نان

نآن

نوان

№ 64 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

oydin so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ایددین

آیددین

ایدین

آیدین

№ 65 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

yulduz so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

یولددوز

یولدوز

یلدز

یولدز

№ 66 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida undoshdan so‘ng kelsa, qaysi tovushni ifoda etadi?

x

a

h

o

№ 67 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Hoyi havvaz harfi so‘z oxirida unidan so‘ng kelsa, qaysi tovushni ifoda etadi?

x

a

o

h

№ 68 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Hoyi havvaz harfi so‘z boshida kelsa, qaysi tovushni ifoda etadi?

h

u

a

o

№ 69 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

lab so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

لَب

لاب

لَاب

لاب

№ 70 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda munfasil harflarning xususiyati berilgan?

o‘zidan keyingi harfga qo‘shiladi.

o‘zidan oldingi harfga qo‘shilmaydi

o‘zidan keyingi harfga qo‘shilmaydi.

hamma javob to‘g‘ri

№ 71 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Qaysi qatorda muttasil harflarning xususiyati berilgan?

o‘zidan keyingi harfga qo‘shilmaydi.

o‘zidan keyingi harfga qo‘shiladi.

o‘zidan oldingi harfga qo‘shilmaydi.

o‘zidan oldingi harfga qo‘shiladi.

№ 72 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi ustiga zabar belgisi qo‘yilsa qanday o‘qiladi?

i

u

a

o‘

№ 73 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi ustiga zir belgisi qo‘yilsa qanday o‘qiladi?

u
o
a
i

№ 74 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfi ustiga pish belgisi qo‘yilsa qanday o‘qiladi?

i
a
u
o

№ 75 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi re harfining shakldoshlari nechta?

4
5
6
3

№ 76 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi sin harfining shakldoshlari nechta?

- 3
- 2
- 4
- 5

№ 77 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi sod harfining shakldoshlari nechta?

- 1
- 3
- 2
- 4

№ 78 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi be harfining shakldoshlari nechta?

- 5
- 4
- 6
- 7

№ 79 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Arab-o‘zbek alifbosidagi jim harfining shakldoshlari nechta?

4

3

5

6

№ 80 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Alif harfi ustiga «fatha» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

i

o

u

№ 81 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Alif harfi ostiga «kasra» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

a

o

i

u

№ 82 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Alif harfi ustiga «zamma» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

- a
- i
- o
- u

№ 83 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida madd belgisini olgan alif qanday o‘qiladi?

- o
- a
- i
- u

№ 84 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ayn harfi ustiga «fatha» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

- a
- i
- o
- u

№ 85 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ayn harfi ostiga «kasra» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

- a
- i
- o
- u

№ 86 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ayn harfi ustiga «zamma» belgisi qo‘yilsa qaysi unlini ifodalaydi?

- u
- a
- i
- o

№ 87 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

So‘z boshida alif harfini «o» tarzida o‘qish uchun qanday belgidan foydalaniladi ?

- madd
- fatha
- tashdid
- sukun

№ 88 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“t” tovushini ifodalovchi harflar soni qancha?

2

4

3

1

№ 89 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“z” tovushini ifodalovchi harflar soni qancha?

2

3

4

1

№ 90 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“s” tovushini ifodalovchi harflar soni qancha?

2

1

4

3

№ 91 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

Ligatura so‘zining ma’nosi nima?

diftong

oxirgi harf

qo‘shaloq harf

harfning alohida shakli

№ 92 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“tegirmon” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تگيرمان

تيگيرمان

تيگرمان

تگرمن

№ 93 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“terak” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تراک

تيرک

ترک

تيراک

№ 94 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“nozir” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

ناذر

ناضر

ناظر

نازر

№ 95 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“mahkama” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

محکامه

محکمه

ماحکمه

محکما

№ 96 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“hamroh” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

هامراه

هاماراه

همراه

هماراه

№ 97 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“ta’lim” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تاعليم

تعلم

تا علم

تعليم

№ 98 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“muallim” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

معلم

موعلم

معلیم

معلّیم

№ 99 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“mudarris” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

مدرس

مودرس

مودارس

مدارس

№ 100 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 1;

“tafakkur” so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang.

تافاككور

تفكر

تافكور

تافكر

№ 101 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“mardi maydon” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مارد ميدان

مرد مايدان

مرد ميدان

مردى ميدان

№ 102 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“oinai jahon” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

آيانا جهان

آيبانا جاهان

آيانا جهن

آيبانا جهان

№ 103 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“dardi sar” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

درد سار

درد سر

دارد سار

دردی سر

№ 104 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“nuqtai nazar” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

نقطه نظر

نوقطه نظر

نقطه ی نظر

نقطه ناظر

№ 105 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“dardi bedavo” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

درد بيدوا

دارد بيدوا

دردی بيدوا

درد بيداوا

№ 106 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“tolibi ilm” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

طالب علم

طالبی علم

طالب عيلم

طلب علم

№ 107 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“ahli ulamo” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اهلی علما

اهل عولما

اهل علما

اهل علاما

№ 108 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“vaiziri a‘zam” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

وازیر عظم

وزیر عظم

وزیری عظم

وزیر عاظم

№ 109 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“obi dida” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

آبى ديدە

آب ديدە

اب ديدە

آب ديدە

№ 110 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“minorai kalon” birikmasi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ميناره ى كلان

مناره كلان

مناره ى كلان

مناره يى كلان

№ 111 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Kavkab» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

yulduz

quyosh

oy

ko‘cha

№ 112 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Qamar» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

quyosh

oy

yulduz

bulut

№ 113 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Abr» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

bulut

quyosh

oy

osmon

№ 114 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Shinavanda» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

eshituvchi

qiziquvchi

boruvchi

kutuvchi

№ 115 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«kushanda» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
zarar keltiruvchi
taom tayyorlovchi
o‘ldiruvchi
eshituvchi

№ 116 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Forsiy izofa berilgan qatorni ko‘rsating?
maxbub-ul-qulub, shajari turk, ayni vaqt
ruyi rost, asos-ul-balog‘a, Buxoroi Sharif
obi diyda, devonai Mashrab, abad ul-abad
nuqtai nazar, tarjimai xol, ruyi zamin

№ 117 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arabiy izofa berilgan qatorni belgilang
oshiqi beqaror, bo‘stoni Sadiy, arzi xol
obi ravon, sarvi gul, xoki poy
Xayrat-ul-abror, Tazkirat ush-shuaro, Ravzat us-safo
Saddi Iskandariy, sizuz biz, dardi sar

№ 118 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Sod» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

tassavur, sadoqat, sabr

vas, xos, taskin

safar, sayyod, taqsim

safo, miskin, sekin

№ 119 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Se» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

shaxs, hadis, soniy

sabab, sakkiz, mastura

tarsaki, sanobar, sulton

musaddas, musamman, muxammas

№ 120 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Zo» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

zokir, mazkur, zikir

zulum, hazar, hofiz

zar, zarb, zaxm

zaxmat, mazxab, zafar

№ 121 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Zol» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

mazkur, zikr, muzokara,

zulum , zoxir, mazlum

zar, zokir, zaxm

zarin, zilol, zarb

№ 122 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Ze» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

zar, uzum, daroz

zulum , zoxir, mazlum

zarb, mazkur, zikr

zar, zokir, zehn

№ 123 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Te» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

toat, talat, taxmin

matlab, maktub, taskin

takkabur, tassavur, maktab

zaxm, zirota, zafaron

№ 124 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Hoyi hutti» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

hamda, hadis, hamkor

hokim, ahvol, harakat

hunar, maxkum, xandasa

hamdard, xavas, mehmon

№ 125 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Zod» harfi bilan yoziladigan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini ko‘rsating?

mazmun, zobit, zid

zar, Zokir, zaxm

lafz, zafar, intizom

zaxm, zirota, zafaron

№ 126 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Qaysi qatordagi so‘zlar qisqa «i» unlisi bilan yoziladi?

bilim, fil, tir, shir, gil

ism, ilm, idrok, shir, tir

intizom, iftixor, ildiz, daqiqa

kitob, ilm, dil, ism, ishq,

№ 127 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«mashrab» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

ماشراب

مشراب

مشراب

ماشراب

№ 128 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«munajjim» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

مونجم

منلجم

منجم

منجيم

№ 129 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«intizom» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

انتضام

انتظام

انتدام

انتزام

№ 130 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«zahn» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

ذهن

زهن

ضهن

ظهن

№ 131 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning birinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni
ariqlang?

abjad

havvaz

hutti

kalaman

№ 132 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning ikkinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni
ariqlang?

kalaman

sa’faz

havvaz

qarashat

№ 133 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning uchinchi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

hutti

sa’faz

qarashat

saxaz

№ 134 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning to‘rtinchi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

qarashat

saxaz

kalaman

zazag‘

№ 135 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning beshinchi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

saxaz

zazag‘

kalaman

sa’fas

№ 136 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning oltinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

qarashat

zazag‘

kalaman

havvaz

№ 137 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning yettinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

abjad

saxaz

qarashat

zazag‘

№ 138 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Abjad hisobidagi sakkiz atamaning sakkizinchisi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

kalaman

abjad

qarashat

zazag‘

№ 139 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«sadoqat» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

ثداقت

سداقت

صاذاقات

صداقت

№ 140 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«zarar» so‘zi to‘g‘ri yozilgan qatorni aniqlang?

زرر

ذرر

ظرر

ضرر

№ 141 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

So‘zda biror harfni ikkinlantirish uchun qaysi belgidan foydalanamiz
?

fatha

sukun

tashdid

madd

№ 142 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

So‘zda biror harfni to‘xtatish uchun qaysi belgidan foydalanamiz ?

sukun

fatha

tashdid

madd

№ 143 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“Ligatura” so‘zining ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

qo‘shaloq harf

bosh harf

harfning alohida shakli

Alif va lom harfiy birikmasi

№ 144 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“alifi maqsura” birikmasining ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

qaysar alif

qusurli alif

maqsadli alif

muqobil alif

№ 145 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

“vovi zoida” birikmasining ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

topilgan vov

yozilgan vov

muqobil vov

orttirilgan vov

№ 146 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«gil» so‘zining manosi to‘g‘ri berilgan qatorni ko‘rsating?

gul

yer

yer va suv

tuproq

№ 147 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«maraz» so‘zining manosi to‘g‘ri berilgan qatorni ko‘rsating?

kasal

kamchilik

qusur

muhr

№ 148 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Burj» so‘zining manosi to‘g‘ri berilgan qatorni ko‘rsating?
aylanmoq
ko‘rinmoq
yasanmoq
boylanmoq

№ 149 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

«Muamo» so‘zi qaysi tildan olingan?
arab
fors
mo‘g‘il
turk

№ 150 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Harfiy sanatlarda «tajnis» so‘zi qanday manoni ifoda etadi?
yashiringan
bezanmoq
hech qanday manoga yega yemas
biror narsa bilan o‘xshash bo‘lmoq

№ 151 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Harfiy sanatlarda «muvashshax» so‘zi qanday manoni ifoda etadi?
biror narsa bilan o‘xshash bo‘lmoq
yashiringan
bezanmoq
hech qanday manoga ega emas

№ 152 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

nazm so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?
ناظم
نظيم
نزم
نظم

№ 153 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

axloq so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?
اخلاق
اخلاق
اخلق
آخلاق

№ 154 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

xulq so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خلق

خولق

خلیق

خولیق

№ 155 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

saodat so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ساعات

سعادت

ساعات

سعدت

№ 156 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

sabr so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

صابر

صییر

صبر

صابیر

№ 157 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

bahor so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

باھار

بهر

باهر

بھار

№ 158 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

navro‘z so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ناوروز

نوروز

نورووز

نووروز

№ 159 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

madaniyat so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مادنييت

مدانیت

مادنييت

مدنیت

№ 160 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

mag‘rib so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مغرب

ماغرب

مغریب

ماغریب

№ 161 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

ini so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

انی

اینی

اینی

اینینی

№ 162 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

og‘a so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اغا

آغا

عاغا

عغه

№ 163 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

najjor so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ناچار

نججار

ناججار

نچار

№ 164 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tujjor so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تججار

تچار

توججار

توجار

№ 165 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

mahkuma so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ماحكومه

محکوما

محکومه

ماحكوما

№ 166 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tahsil so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تأصيل

تحصيل

تحثيل

تحصيل

№ 167 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tadbir so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تادبير

تدبير

تدبيير

تدبر

№ 168 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

mavzu so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

موضوع

مضوع

موضع

مضع

№ 169 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

oqil so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عافل

عقل

عاقيل

عقيل

№ 170 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

tazkira so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاذکيره

تذکيره

تذکيره

تذکره

№ 171 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

asar so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اصر

اثر

اسر

اسار

№ 172 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

guzar so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

گذر

گذر

گذار

گذار

№ 173 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

valad so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ولد

والاد

ولاد

الولاد

№ 174 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

rahnamo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

رهنما

رهناما

رهنامه

راهناما

№ 175 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

markab so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

ماركب

مركاب

مركب

ماركاب

№ 176 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

muallim so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مو علم

معلميم

معلم

مو علميم

№ 177 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

bitik so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

بتيك

بيتك

بتك

بيتيك

№ 178 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

kent so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

كنت

کینت

کنیت

کینیت

№ 179 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

go‘sha so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

گشه

گوشه

گوشا

گوشه

№ 180 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Forsiy izofa nima?

Ikki so‘zning o‘zaro bog‘lanishi

Aniqllovchi aniqlanmishning o‘zaro bog‘lanishi

Ot va fe‘lning sintaktik aloqasi

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 181 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arabiy izofa berilmagan qatorni toping.

لسان الطير

كمال الدين

شجرة تورک

عبد الله

№ 182 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

O‘zbek tilidagi barakallo, inshoolloh so‘zlari...

Arab tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi

Arab tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi emas

Fors tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi

Fors tilidan o‘zlashgan, so‘z birikmasi emas

№ 183 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Fors izofasida «i» bog‘lovchisi qachon yozuvda ifodalanmaydi?

aniqlovchi «o», «u» unlilari bilan tugasa

aniqlanmish «o», «u» unlilari bilan tugasa

aniqlovchi undosh harf bilan tugasa

aniqlanmish undosh harf bilan tugasa

№ 184 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arab izofasida aniqlovchining birinchi harfi qachon tashdid belgisini
oladi?

aniqlovchining birinchi harfi shamsiy bo‘lsa

har doim

aniqlovchining birinchi harfi qamariy bo‘lsa

artikl tarkibidagi lom o‘qilsa

№ 185 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Arab izofasida aniqlik artikli tarkibidagi **lom** qachon o‘qilmaydi?

har doim

aniqlovchining birinchi harfi qamariy bo‘lsa

artikl tarkibidagi lom o‘qilsa

aniqlovchining birinchi harfi shamsiy bo‘lsa

№ 186 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Quyida berilgan forsiy birikmalar qatorini aniqlang.

nuqtayi nazar, tarjimayi hol, ro‘yi zamin

Mahbub-ul-qulub, Shajarayi turk, ayni vaqt

ro‘yi rost, Asos-ul-balog‘a, Buxoroyi Sharif

obi diyda, devonayi Mashrab, abad ul-abad

№ 187 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Alifbodagi harflar ketma-ketligi to‘g‘ri berilgan qatorni belgilang.

ابپتثچحخدذرزژسشضصظعغفقكگل من و ه ی
 ابپتثچحخدذرزژطظسشضصعغفقكگل من و ه ی
 ابپتثدذرزژچحخسشظضصعغفقكگل من و ه ی
 ابپتثچحخدذرزژسشظعغفقكگل من و ه ی

№ 188 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Muchal yilini hisoblash arifmetik amali qaysi qatorda to‘g‘ri izohini topgan?

- (1990-9):12 (qoldiq muchalga teng)
- 1990:(9+12) (qoldiq muchalga teng)
- (1990+9):12 (qoldiq muchalga teng)
- (1990-9)-12 (qoldiq muchalga teng)

№ 189 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Xorazm so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

- خارزم
- خآرزم
- خارزيم
- خوارزم

№ 190 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

taqvo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

طقوا

تقوا

تقوى

تاقوا

№ 191 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

xohish so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خاخش

هاهش

حاحش

خواهش

№ 192 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

fatvo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

فتوى

فاتوا

فاتوآ

فتوا

№ 193 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

ustuxon so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

استخوان

اوستوخان

استوخان

اوستووخوان

№ 194 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

Muso so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

موسا

موصا

موسی

موثا

№ 195 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

xobgoh so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خابگاه

خوابگاه

حابگاه

هابگاه

№ 196 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

kitobxon so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

کیتابخان

کیتابخان

کتابخان

کتابخوان

№ 197 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

iso so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عیسا

ایسآ

عیسی

ایسا

№ 198 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

ahvol so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عحوال

اخوال

اهوال

احوال

№ 199 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

qasaba so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

قصبه

قنبه

قسبه

قنبا

№ 200 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 2;

aqrab so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

عقرب

اقراب

اقرب

عقراپ

№ 201 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

tashakkur so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تشککور

تشاکر

تشکر

تاشاکور

№ 202 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

ulamo so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اولاما

عولاما

عولاما

علما

№ 203 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

hudud so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

خدود

حدود

هدود

خودود

№ 204 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

maqbara so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

مقبره

ماقبره

ماقبرا

مقبرا

№ 205 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (درد بيدوا)

Davosiz dard

Dard va davo

Dardning davosi

Bedavoning dardi

№ 206 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (آرام جان)

Oromning joni

Orom va jon

Jon oromi

Orom

№ 207 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (اهل علم)

Ilmlar aholisi

Aholining ilmi

Ahil olimlar

Ilm ahli

№ 208 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (درد سر)

Dard va bosh

Bosh og‘rig‘i

Og‘riqli bosh

Bodh va og‘riq

№ 209 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (ذات مبارك)

Zotingiz muborak bo‘lsin

Tabarruk zot

Zot va muborak

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 210 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofaning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (روی زمین)

Yuz va zamin

Yerning to‘g‘risi

Yer yuzi

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 211 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (وزير عظم)

Buyuk (bosh) vazir

Vazir va a‘zam

A‘zamning vaziri

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 212 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (لب خندان)

Lab va xandon

Xandonning labi

Barcha javoblar to‘g‘ri

Kulguvchi lab

№ 213 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan forsiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (بلای نفس)

Baloli nafs

Nafs balosi

Baloning nafsi

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 214 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (مجالس النفائس)

Nafosat majlisi

Nafosatli majlis

Nafis majlislar

Nafosatlilar majlisi

№ 215 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (شمس الدين)

Diniy quyosh

Otashparastlik

Barcha javoblar to‘g‘ri

Dinning quyoshi

№ 216 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (لسان الطير)

Qush tili

Qush nutqi

Tildan chiqqan qush

Til va qush

№ 217 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (طالب العلم)

Ilm talab qiluvchi

Ilm talab qilish

Ilmlar talabi

Talaba va ilm

№ 218 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (جمال الدين)

Jamoliy din

Dinning jamoli

Dindor ko‘rinishi

Jamolli din

№ 219 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (ميزان الاوزان)

O‘lchamning o‘lchami

Mizon og‘irligi

Vaznlar o‘lchami

Mezon tarozusi

№ 220 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (مجالس النفائس)

Majlis nafosati

Majlis va nazokat

Nafislikni ko‘rinishi

Nafis majlislar

№ 221 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Quyidagi o‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy izofalarning ma’nosi qaysi qatorda to‘g‘ri berilgan? (قصص الانبيادان)

Nabilar hikmatli so‘zlari

Payg‘ambarlar qissasi

Anbiyoning qasosi

Barcha javoblar to‘g‘ri

№ 222 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«sayyod» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniklang?

kezuvcchi

yulduz

ovchi

makon

№ 223 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

***Padar, dard, dil, bsyor* so‘zlari qaysi tildan o‘zlashgan?**

fors

arab

uyg‘ur

turk

№ 224 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

***Takkabur, tasavvur, taxmin, ta’kid* so‘zlari kaysi tildan o‘zlashgan?**

arab

fors

uyg‘ur

turk

№ 225 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar qatorini toping?

gul, olma, katta, guliston

zabon, mehr, bezak, kotib

avlod, ajdod, tarix, ta’lim

mahbub, kog‘oz, nuqta, dasturxon

№ 226 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “hukumat” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

جکومت

جوکومت

جکومات

جوکومات

№ 227 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “mahkum” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

محکوم

محيکوم

ماحکم

مخکوم

№ 228 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Eski o‘zbek alifbosida munfasil harflar nechta va ular qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan?

5 ta: alif, dol, zol, ayn, g‘ayn, fe, qof

7 ta: alif, dol, zol, re, ze, je, vov

6 ta: alif, re, jim, chim. xe, gof, vov

8 ta alif, to, zo, sod

№ 229 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “takabbur” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاكبير

تکابیر

تکیر

تکيور

№ 230 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “tasavvur” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

تاصور

تصوور

تسور

تصور

№ 231 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.

O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Arab tilidan o‘zlashgan “manzara” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

منضره

منذره

منظره

منزره

№ 232 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan o‘zlashgan “ota” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

پيدر

پدر

پيدار

پدار

№ 233 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan o‘zlashgan “dard” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

دارد

دآرد

درد

دورد

№ 234 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan o‘zlashgan “bosh” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

سار

سارر

سور

سر

№ 235 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Fors tilidan o‘zlashgan “qo‘l” so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

دست

داست

دسات

داسات

№ 236 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad so‘zi qaysi tildan olingan?

fors

arab

uyg‘ur

rus

№ 237 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Qamariy harflar joylashgan qatorni ko‘rsating?

shin, alif, to, zol

vov, mim, alif, yoy

lom, nun, kof, sod

jim, je, gof, g‘ayn

№ 238 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Shamsiy harflar joylashgan qatorni ko‘rsating?

shin, alif, to, zol

lom, nun, kof, sod

to, zod, sin, lom

jim, je, gof, gayn

№ 239 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Malak» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

malika

ayol

shahzoda

farishta

№ 240 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Firdavs» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

chaman

jannat

go‘zallik

gul

№ 241 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Giryon» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
aylanuvchi
tikiluvchi
yig‘lovchi
qarovchi

№ 242 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Oraz» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
olov
uchqun
o‘choq
chehra

№ 243 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Sayyod» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
ovchi
kezuvchi
yulduz
makon

№ 244 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Aqrabo» so‘zinig manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

qarindosh

aka

uka

amaki

№ 245 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Zabon» so‘zinig manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

lug‘at

til

kitob

dars

№ 246 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Shams» so‘zinig manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

oy

yulduz

osmon

quyosh

№ 247 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«Qamar» so‘zining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

quyosh

oy

yulduz

bulut

№ 248 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 3 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

nun

zol

jim

g‘ayn

№ 249 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 1000 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

jim

nun

g‘ayn

zol

№ 250 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 50 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

nun

jim

zol

g‘ayn

№ 251 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 90 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

sod

nun

zol

g‘ayn

№ 252 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi bo‘yicha 700 raqami qaysi harfni ifodalaydi?

zol

jim

nun

g‘ayn

№ 253 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«اركان دولت» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
davlat bayrog‘i
davlat taxti
davlat ustuni
davlat egasi

№ 254 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«بلاى نفس» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
nafs bolasi
nafs balosi
nafs bo‘lagi
nafs nafasi

№ 255 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«بندە ناچار» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
chorali banda
chorasiz bandi
chorasizlik vaqti
chorasiz kishi

№ 256 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«گناه عظیم» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

gunoh va katta

katta gunoh

Azimning gunohlari

Gunohning kichifi

№ 257 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«حلوی تر» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

to‘rli holva

holvali taom

holvasiz kishi

nam holva

№ 258 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«جمله جهان» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

jahonli ahvol

jahon aholisi

barcha dunyo

jahonning barcha yeri

№ 259 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«مرگ موش» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
o‘lim va sichqon
o‘lim sichqoni
sichqonning o‘limi
dori

№ 260 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«سحرای کبیر» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
kichik sahro
Kabirdagi sahro
Kabirning sahrosi
katta sahro

№ 261 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«شام حجران» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?
hijron kechasi
hijron va kecha
keshagi kungi hijron
qora hijron

№ 262 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«صاحب هنر» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

hunar egasi

hunarlilar

hunarsizlar

sohib va hunar

№ 263 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«ملك الكلام» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

so‘z va sulton

so‘z sultoni

mamlakat kalomi

so‘z va yozuv

№ 264 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«میزان الحرارة» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

termometr

tanometr

barometr

ampermetr

№ 265 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«طويل المدت» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

muddati uzoq

muddat va uzoq

uzundan uzoq

uzoq muddat

№ 266 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«میزان الاوزان» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

vaznlar va o‘lchovlar

vaznli o‘lchovlar

vaznlar o‘lchovi

o‘lchovli vaznlar

№ 267 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

«قليل المدت» birikmasining manosi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni aniqlang?

qisqa muddatli

qilday muddat

muddat qolmadi

qolgan muddat

№ 268 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

talab, taraf, to‘fon, tanob, tabiat so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

طلب طرف طوفان طناب طبيعت
تلب تاراف توفان تاناب تاييات
تالاب تارف توفن تتب طبييات
طلب ترف طوفان تناب طبيعت

№ 269 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

ajdod, idora, ixlos, axloq, idrok so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اژداد ادارا احلاص اخلاق ادراك
عجداد ايداره اخلاس اخلق ايدراك
اجداد اداره اخلاص اخلاق ادراك
اجدد عيداره ايخلاص عاخلاق ادرك

№ 270 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

El, ekin, echki, erk, eng so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اييل ايکين ايچكى ايرىک اينگ
عيل ايکين ايچكى اريک ينگ
ال ييکين ييچكى ايرىک عينگ
ايل ايکين ايچكى ايرک اينگ

№ 271 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «alif» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

1

2

3

4

№ 272 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «be» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

2

3

4

5

№ 273 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «jim» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

3

4

5

6

№ 274 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «dol» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

5

4

6

7

№ 275 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «hoyi havvaz» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

5

6

7

8

№ 276 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «vov» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

7

8

9

6

№ 277 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «ze» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

8

7

9

4

№ 278 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «hoyi hutti» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

9

7

8

5

№ 279 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «to» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

8

7

6

9

№ 280 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «yo» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

10

20

30

40

№ 281 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «kof» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

20

30

40

50

№ 282 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «lom» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

40

30

50

60

№ 283 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «mim» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

50

40

60

70

№ 284 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «nun» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

40

30

50

20

№ 285 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «sin» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

70

80

60

90

№ 286 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «ayn» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

70

60

50

40

№ 287 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «fe» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

90

70

60

80

№ 288 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «sod» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

90

80

70

60

№ 289 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «qof» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

200

300

100

400

№ 290 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «re» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

200

300

400

500

№ 291 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «shin» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

400

500

300

600

№ 292 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «te» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

500

600

700

400

№ 293 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «se» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

600

500

700

800

№ 294 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «xe» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

700

800

600

900

№ 295 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «zol» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

800

500

200

700

№ 296 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «zod» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

800

700

900

500

№ 297 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «zo» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

900

800

700

600

№ 298 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

Abjad hisobi «g‘ayn» harfning son qiymati to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni ariqlang?

2000

3000

1000

4000

№ 299 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

sohib, sodiq, san‘at, surat, sabr so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

سبر	سورت	سانعت	صاديق	ساخيب
ثبر	ثورت	سانات	ثادق	صاخب
صبر	صورت	صانعت	ساديق	ثاحب
صبر	صورت	صنعت	صادق	صاحب

№ 300 Manba – Ashirboyev S. Azimov I. Eski o‘zbek tili va yozuvi praktikumi.
O‘quv qo‘llanmasi. Fonetika, grafika, orfografiya, morfologiya

Qiyinlik darajasi – 3;

ishq, oshiq, olam, oqil, aql, so‘zlari qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

اشق	اشق	آلم	آقيل	اقل
ايشق	عاشق	آليم	آقيل	عقل
عشق	عاشق	عالم	عاقل	عقل
اشيق	آشيق	عالم	عاقيل	اقل

ESKI O‘ZBEK YOZUVI FANIDAN TEMATIK SAVOLNOMALAR

1. Eski o‘zbek yozuvining shakllanishi haqida ma’lumot bering.
2. Arab-o‘zbek alifbosi haqida ma’lumot bering.
3. Arab-o‘zbek yozuvining o‘ziga xos xususiyatlari haqida ma’lumot bering.
4. Bir nuqtali harflar haqida ma’lumot bering.
5. Ikki nuqtali harflar haqida ma’lumot bering.
6. Uch nuqtali harflar haqida ma’lumot bering.
7. Shakldosh harflar haqida ma’lumot bering.
8. Satr ustida yoziladigan harflar haqida ma’lumot bering.
9. Satr ostida yoziladigan harflar haqida ma’lumot bering.
10. Ham satr ustida va ham satr ostida yoziladigan harflar haqida ma’lumot bering.
11. “Z” tovushini ifoda etuvchi harflar haqida ma’lumot bering.
12. “S” tovushini ifoda etuvchi harflar haqida ma’lumot bering.
13. Ligaturalar (qo‘shaloq harflar) haqida ma’lumot bering.
14. Zabar (fatha) belgisi haqida ma’lumot bering.
15. Zir (kasra) belgisi haqida ma’lumot bering.
16. Pish (damma) belgisi haqida ma’lumot bering.
17. Arab-o‘zbek yozuvining o‘ziga xos xususiyatlari haqida ma’lumot bering.
18. O‘zlashgan so‘zlarda “a” qisqa unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
19. O‘zlashgan so‘zlarda “a” qisqa unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
20. O‘zlashgan so‘zlarda “a” qisqa unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
21. O‘zlashgan so‘zlarda “i” qisqa unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
22. O‘zlashgan so‘zlarda “i” qisqa unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
23. O‘zlashgan so‘zlarda “i” qisqa unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
24. O‘zlashgan so‘zlarda “o” qisqa unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
25. O‘zlashgan so‘zlarda “o” qisqa unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
26. O‘zlashgan so‘zlarda “o” qisqa unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
27. O‘zlashgan so‘zlarda “o” cho‘ziq unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
28. O‘zlashgan so‘zlarda “o” cho‘ziq unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
29. O‘zlashgan so‘zlarda “o” cho‘ziq unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?
30. O‘zlashgan so‘zlarda “i” cho‘ziq unlisi so‘z boshida qanday ifodalanadi?
31. O‘zlashgan so‘zlarda “i” cho‘ziq unlisi so‘z o‘rtasida qanday ifodalanadi?
32. O‘zlashgan so‘zlarda “i” cho‘ziq unlisi so‘z oxirida qanday ifodalanadi?

33. O'zlashgan so'zlarda "u" cho'ziq unlisi so'z boshida qanday ifodalanadi?
34. O'zlashgan so'zlarda "u" cho'ziq unlisi so'z o'rtasida qanday ifodalanadi?
35. O'zlashgan so'zlarda "u" cho'ziq unlisi so'z oxirida qanday ifodalanadi?
36. Turkiy so'zlarda "a" unlisi so'z boshida qanday ifodalanadi?
37. Turkiy so'zlarda "a" unlisi so'z o'rtasida qanday ifodalanadi?
38. Turkiy so'zlarda "a" unlisi so'z oxirida qanday ifodalanadi?
39. Turkiy so'zlarda "i" unlisi so'z boshida qanday ifodalanadi?
40. Turkiy so'zlarda "i" unlisi so'z o'rtasida qanday ifodalanadi?
41. Turkiy so'zlarda "i" unlisi so'z oxirida qanday ifodalanadi?
42. Turkiy so'zlarda "u" unlisi so'z boshida qanday ifodalanadi?
43. Turkiy so'zlarda "u" unlisi so'z o'rtasida qanday ifodalanadi?
44. Turkiy so'zlarda "u" unlisi so'z oxirida qanday ifodalanadi?
45. Turkiy so'zlarda "ya" tovushlari qanday ifodalanadi?
46. Turkiy so'zlarda "ye" tovushlari qanday ifodalanadi?
47. Turkiy so'zlarda "yu" tovushlari qanday ifodalanadi?
48. Alif harfi so'z boshida qanday tovushlarni ifoda etadi?
49. Alif harfi so'z o'rtasida undoshdan so'ng qanday tovushlarni ifoda etadi?
50. Alif harfi so'z oxirida undoshdan so'ng qanday tovushlarni ifoda etadi?
51. Vov harfi so'z boshida qanday tovushni ifoda etadi?
52. Vov harfi so'z o'rtasida unidan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
53. Vov harfi so'z o'rtasida undoshdan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
54. Vov harfi so'z oxirida unidan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
55. Vov harfi so'z oxirida undoshdan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
56. Yo harfi so'z boshida qanday tovushni ifoda etadi?
57. Yo harfi so'z o'rtasida unidan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
58. Yo harfi so'z o'rtasida undoshdan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
59. Yo harfi so'z oxirida unidan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
60. Yo harfi so'z oxirida undoshdan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
61. Hoyi havvaz harfi va uning xususiyatlari haqida ma'lumot bering.
62. Hoyi havvaz harfi so'z oxirida undoshdan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
63. Hoyi havvaz harfi so'z oxirida unidan so'ng qanday tovushni ifoda etadi?
64. Tashdid belgisi haqida ma'lumot bering.
65. Tanvin belgisi haqida ma'lumot bering.
66. Sukun belgisi haqida ma'lumot bering.
67. Madda belgisi haqida ma'lumot bering.

68. Hamza belgisi haqida ma'lumot bering.
69. Vasla belgisi haqida ma'lumot bering.
70. Al aniqlik artikli haqida ma'lumot bering.
71. Aniq otlar haqida ma'lumot bering.
72. Alifi maqsura haqida ma'lumot bering.
73. Vovi zoida haqida ma'lumot bering.
74. Munfasil harflar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumot bering.
75. Muttasil harflar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumot bering.
76. Alifbodagi harf yasovchi unsurlar haqida ma'lumot bering.
77. "Se" va "hoi hutti" yot harflari haqida ma'lumot bering.
78. "Zol" va "hoi havvaz" yot harflari haqida ma'lumot bering.
79. "Sod" va "zod" yot harflari haqida ma'lumot bering.
80. "To" va "zo" yot harflari haqida ma'lumot bering.
81. Turkiy so'zlarni aniqlash usullari haqida ma'lumot bering.
82. O'zlashgan so'zlarni aniqlash usullari haqida ma'lumot bering.
83. Eski o'zbek yozuvida tinish belgilarining ishlatilishi.
84. Forsiy izofa haqida ma'lumot bering.
85. Forsiy izofaning imlo qoidalari haqida ma'lumot bering.
86. Qamariy (oy) harflar haqida ma'lumot bering.
87. Shamsiy (quyosh) harflar haqida ma'lumot bering.
88. Arabiy izofa haqida ma'lumot bering.
89. Old qo'shimchalarning yozuvda ifodalanishi haqida ma'lumot bering.
90. Ort qo'shimchalarning yozuvda ifodalanishi haqida ma'lumot bering.
91. Arab yozuvining "mufradot" bosqichi haqida ma'lumot bering.
92. Arab yozuvining "muqattaot" bosqichi haqida ma'lumot bering.
93. Arab yozuvining "murakkabot" bosqichi haqida ma'lumot bering.
94. Arab yozuvining "insho" bosqichi haqida ma'lumot bering.
95. Yozuv qurollari haqida ma'lumot bering.
96. Arabiy xat turlaridan "nasx" haqida ma'lumot bering.
97. Arabiy xat turlaridan "ta'liq" haqida ma'lumot bering.
98. Arabiy xat turlaridan "tug'ro" haqida ma'lumot bering.
99. Arabiy xat turlaridan "riqo" haqida ma'lumot bering.
100. Arabiy xat turlaridan "suls" haqida ma'lumot bering.
101. Arabiy xat turlaridan "kufi" haqida ma'lumot bering.
102. Arabiy xat turlaridan "nasta'liq" haqida ma'lumot bering.

103. Arabiy xat turlaridan “rayxoniy” haqida ma’lumot bering.
104. Arabiy xat turlaridan “devoniy” haqida ma’lumot bering.
105. Arabiy xat turlaridan “shikasta” haqida ma’lumot bering.
106. Arabiy xat turlaridan “muhaqqaq” haqida ma’lumot bering.
107. Arabiy xat turlaridan “tavqe” haqida ma’lumot bering.
108. Arabiy xat turlaridan “shajariy” haqida ma’lumot bering.
109. Arabiy xat turlaridan “g‘ubor” haqida ma’lumot bering.
110. “Mistar” haqida ma’lumot bering.
111. “Mixrak” haqida ma’lumot bering.
112. “Qalam” haqida ma’lumot bering.
113. “Qog‘oz” haqida ma’lumot bering.
114. “Poygir” haqida ma’lumot bering.
115. Birlik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
116. O‘nlik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
117. Yuzlik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
118. Minglik sonlarni so‘z va raqam bilan ifodalanishi haqida ma’lumot bering.
119. Yo-yi vahdat va yo-yi nakara haqida ma’lumot bering.
120. Isloh qilingan yozuv (1921 yil) haqida ma’lumot bering.
121. “abjad” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
122. “havvaz” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
123. “hutti” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
124. “kalamani” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
125. “safaz” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
126. “qarashat” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
127. “saxaz” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
128. “zazag” so‘zi tarkibidagi harflarning son qiymati haqida ma’lumot bering.
129. Yil hisobi haqida ma’lumot bering.
130. Milodiy yil hisobi haqida ma’lumot beering.
131. Hijriy yil hisobi haqida ma’lumot beering.
132. Hijriy yilni milodiyga aylantirish haqida ma’lumot bering.
133. Milodiy yilni hijriyga aylantirish haqida ma’lumot bering.
134. Hijriy-qamariy yil oylari haqida ma’lumot bering.
135. Hijriy-shamsiy yil oylari haqida ma’lumot bering.
136. Muchal yil hisobi haqida ma’lumot bering.
137. Burj haqida ma’lumot bering.

138. Tarix san'ati haqida ma'lumot bering.
139. Muammo san'ati haqida ma'lumot bering.
140. Tuyug' san'ati haqida ma'lumot bering.
141. Tajnis haqida ma'lumot bering.
142. Muvashshah haqida ma'lumot bering.
143. Mantshunoslik haqida ma'lumot bering.
144. Lug'z haqida ma'lumot bering.
145. Chiston haqida ma'lumot bering.
146. Topismoqlar haqida ma'lumot bering.
147. Toshbosma va qo'lyozma manbalar haqida ma'lumot bering.
148. Manbashunoslik haqida ma'lumot bering.
149. Tanqidiy matn yaratish tamoyillari haqida ma'lumot bering.
150. Yozuv poliografikasi haqida ma'lumot bering.

TARIXIY MATNLAR

علی شیرنوائی نینگ تاریخ ملوک عجم اشریدان پرچہ

عجم تاریخدا فارس سلاطینی تورت طبقہ قلیب دورلار بورونغی طبقہ پیشدیدی لاردور و

الار اون بیرکیشی دورلار کیم سلطنت قلیب دورلار تاریخ علماسی اتقاقی بیلا بیراو کیم اول سلطنت

قیدی کیومرس ایردی اما آئنگ نسبتی بایدا اختلاف کوپتور کیم منغ دیدور کیم آدم علیہ السلام

اولدور و بعضی عجم دین دیدورلار کیم آدم علیہ السلام نینگ نبرہ سیدورور بعضی فرس دین انی

نوح اولادین دیدورلار نہ دمنغی سوز کوپ بار اما صفدین دین سیراقراق اوچون سیتیلادی آدم

دیگانلار قولی بیلا آنی گل شاه دیدورلار بو معنی بیلا کیم باچغین یار اتیلدی یعنی کیشی پستی دین

ایماس ایردی اوزکا قوللار بیلا کیم کیومرس دیدورلار معنسی حی ناطقدور یعنی ترکیبی کیم سوز ایتهای

اما نظام التواریخ و جامع التواریخ جلالی ده اتفاق بیلا حجت الاسلام امام محمد غزالی قدس سره

نصیحت الملوک ده انی شیس علیہ السلام ینک قرداشیدوردیگانی طعن قیلیبوردلارنیدین کیم شیس

علیہ السلام ضحاک علوانی زمانیده ادور و تاریخ اعلی اتقاقی بیلہ کیومرث زمانیدین ضحاک زمانیغاچه

ینک ییغایاقین بار ہر تقدیر بیلا پادشاہ لیغ قاعدہ سین اندین بورون یوق ایردی بوتقاعده نی اول

توزدی داعی اول کیشی کیم شہر بنا قیدی اول ایردی داوندنی بنا قیدی اما اندہ گاہی بولور ایردی

داعی اصطرانی بنا قیدی اما کوراک اوقات اندہ بولور ایردی ینک یاشادی و لکن عمر ینک

آخیریدہ قیرق ییل سلطنت قیدی داعی سیاک اوغلی ہوسنگنی کیم بنیرہ سی ایردی ولی عہد

قیلیب و فاسنر جہانغہ وداع ایتی. شعر

بورونراق کیشیم توزوب رودو جام   جهانداریق تختین ایتی مقام

کیومرث ایدی لیک دوران دون   انکاسردی باری باریدین بورون

هوشنگ خردمند و عادل و عالم پادشاه ایردی و جاویدان خرد آ تلخیگ کتابنی عمل حکمتیده اول

تصنیف قیلدیکیم معمون خلیفه وزیر حسن سحل اندین بیرار نیمه تاپیب عرب تیلیگا ترجمه

قیلدوروشیخ بوعلی مسکویه آداب العرب و الفورس آ تلخیگ کتابیده انی ذکر قیلورکیم اینک مطالعه

سی مضنیفینک فضل و کالیغه دلیل دورور و عجم انی پنخمبر دیدور و داد و اول جتیدین انی پیشدا

دیدلار و تیمسرنی تاشدین اول چقاردی و طبری دیدور و کیم یغاجدین تخته اول کیسیب اویلارکا

ایشیک یاسادی و اکثرکانلارنی اول چقاردی و بارس نی و ایتنی اول کیسیک آ لغوچی قیلدی و

آتق ایگار اول یاسادی و تیوه نی یوککا اول کیوردی و ارغلار قازیب سوسالیب آبادانلیق اول

قیدی سیرگافریش اول سالدی و تولکو و آس و تایین تیرسین اول کیار کا قابل قیدی عمری بایدی

اختلاف بار انا پادشاه یعنی قیرق بیل ایردی و تجرود و تقوی طریقی بیلا او تکاردی دایم تاغلارده

عبادت قیلور ایردی تواریخده مونداق مسند و ریم دیولارانی سجدی ده تاپیب تاش بیلا باشین یاخیب

اولتور دیلار و طهمورث دیوبند اوغلی ایردی آتاسی حالیدین واقف بولوب دیولارنی اتاسی قصاصیغه

هلاک قیدی داغی اول موضوع ده شهربنا قیلیب آتین بلخ قویدی و سوس بیله بابل شهرینی

هوشنگ یاسادی و بعضی کوفه نی هم امکانسوب قیلیدورلار. شعر

یوق ایردی جهاندار انجوم سپاه   جهان ایچره اندا قله هوینگ شاه

ملک شیوه شاه بی عدل   فلک دیو کا قیدی انی قتل

طهمورث اتاسی هوینگینگ چون ولی عهدی ایردی اینک اونیده سلطنت تختیغه

اولتوردی و خلایق رعایتیغه و مالیک جایستیغه جدیله مشغول بولدی و اینک زمانیده عظیم قحط واقع

بولدی غنی لارغه بویردی کیم چاشت طعامی بیله او مکار گایلار و شام طعاینی مساکین گایر گایلار و

روزه توقاقت اندین سنت قالدی و اول بنا قیلغان شهر لار مروده کهن دزو خراسانده نشابور و اصفهانده

هرز و ساریه و طبری دیب دور کیم عامل و طبرستانی اول بنا قیلدی و فارسی کتاب میتاک و بوز

توقوماقنی اول اختراع قیلدی و اینک زمانیده قاتیق و با بولدی هر کیمینگ بیر سیوار کیشیسی بار

ایسا ایردی اینک صورتین یاساب اینک بیلا خرنند بولور ایردیلا تا بودر سلیقتقا منجر بولدی و

طهمورث او تونز ایکی ییل ملک سوردی. شعر

شهی ایردی طهمورث آفاقارا   که عدل ایتی کهن تاق ارا

نیچه دیوبند ایردی اول ارجمند   اجل دیوی آخیرانی قیدی بند

جمشید بعضی انی طهمورثینک قارداشی دیدورلار و بعضی قارداشینک او غلی چون سلطنت

قه اولتوردی جهان ملکین عدل و داد بیلا توردی و حسن و جمالده دلپذیر و فضل و کمالده بی نظیر ایردی

غریب اختراع لار قیدی اول جمله دین سپاهی لیک اسلحه سیدورکیم پیدا قیدی کیم آندین بورون

تاش و پیغاچ ایردی سنان و حربه و پچاق بعضی جبه هم دیدورلار قالقان هم دیدورلار کیم اول

یاسادی و هام بنا قیدی و غواسلیخ خیال قیدی و ایسک و قزو کوپراک توقور نیمه لارنی و رنکارنی و

ایشلارنی ارغا کیوردی کیم اندین بورون کیشی اراسیده یوق ایردی و شهرین شهره چه دهلار

بویوردی و خیلد ایشکاتانون وقاعده قودی و اصطر شهرین اولغایتی انداق که طولی خنجر کدین راجه بده

یسیکیم اون ایکی یغلاچ بولغای و عرضی اون یغلاچ قستی و انده اولوق بنائی سالدیکیم حالا آثاری

و نیشانه لاری بارکیم آدما دانداق یاساق محال کور و نور کیم کیشی کورما کونچه باور قیاس و انی چهل مینار

دیرلار چون بو عمارت توکلندی عالم سلاطین و اشراف و اکابیرین یغیب انده عظیم جشن قیدی

اول و قلم قویاش نقطه اعتدالی ربیعته تحول قلیب ایردی اول بناده تخت اوستیگا اولتوروب

عدالت صیت و صداسین عالمغه منتشر قیدی و اول کون نینگ آتین نوروز قودی و سلطنت

نینک زمانی میتی یوز ییلغہ چہ بولدی عاقبت مفرط جاہ و غروری و عظیم دولت تکبری دماغیغہ

فاسد خیال سالیب عالمنی اوز عبادتیغا امر قلب اوز صورتی بیلا بتلار یاساب اقالیم و کشورلارغہ

میباریب ایلگا اوزی نینک پرستشین بووردی ہر آئینہ غیرت الہی مقتضی اول بولدی کیم امکا جزا

میستگای شداد عادغہ تقدیر بولدی کیم قارداشی اوغلی ضحاکلی علوانینی قالین سپاہ بیلا میباردی تانی

توتوب ارہ بیلا ایکی بولوب . حسین پارہ پارہ قیلدی طبری داینینک قتلی سوراسیقا نسودور اما اوزکا

توارینغہ یوقتور. شعر

دماغیغہ یول تاپتی سودای حام

چو جمشید تخت اوزرہ توتتی مقام

انی قیدی حق مکرمی ایلاب سینئر سیاست قیلیچی بیلہ ریزریر

صاحبقران امیر تیمور

تیموریک ۱۳۳۶ میل ۹ اپریل ایش (حاضرکی شہر سبز) شہری یاقینیدانگی خواجہ الفار قیشلانغیدا

توغیلکان اوینک تولیق اسمی امیر تیمور ابن امیر تاراغای امیر تیمور ینک آتامی برلاس

اوروغیدان بولیب چخامای اولوسی ینک اعتبارلی سیکاریدان بولکان آناسی تکیانا خاتون

کیشینک اعتبارلی شخصلاریدان حسابلامکان انسانلار ینک عائله لاریدان ایدی امیر تیمور اوز

فعلیتینی بیرکروه دوستلاری بیلان ایریم ولایت امیرلار یگا خدمت قیلش دان باسلایدی امیرلار

اورتاسیدانگی اوزاراکورش لاردا تیموریک اوزمی توزگان حربی بولینمہ بیلان قاتناشکان و حسارت

کورساگان امیر تیمور جنگلاردا چینیقدی آهسته حربی مهارتی آشیب باردی ۱۳۴۶ ییلا قارشی

یاقینیدا بولگان جنگدا امیر قازاغان خان قوشینی تارمار ایتیب قازاغان نی اولدوردی شوندا

سونک چغای اولوسی میدا قسم لارگا چرچ لاینب کیتدی ۱۳۶۰ ییلینک بهاریدا مغولستان خانی

توغلوک تیمور کتته قوشین بیلان ماوارالنهرگا باستیرب کیردی اوغلی الیاس خواجه نی ماوارالنهر

جکداری قلیب تانلادی امیرلار ایسه بیرلاشیب باسقین چی یاوگا قارشی کورشا آلمادیلار عکسینجه

اولارینک بیر قسمی قاحب کیتدی تیموریک اناشوندا آنغیر سیاسی وضیتدا تاریخ سخه سیدا

پیدا بولدی امیر تیمور کیش اهلینی مغول لارینک نوبتداگی تلان تاراجیدان سقلاب قالدی

۱۳۶۱- ییلان باسلاب الیاسخانگا قارشی یورت آزادلیکی اوچون کورشا بیل باغلادی امیر تیمور

قاناغاسی امیر حسین بیلان بیگلاشیب مغول لارگا قارشی کورشا کیریشنی سیتان ولایتیدا

بولگان جنگدا امیر تیمور اونک قوی و اونک آیاغیدان یارالاندی لیکن شومگا قارامای

الیاس خواجه لشکرلاری بیلان جنگنی دوام استیردی و مغول قوشین لارینی موارا انهردان

خایداب چقاردی امیر تیمور کینکاشگا امیرلار و ییکلارنی چاقیرتیرب شهر و قلعه لارنی تعمیرلاش

حقیدگی اوزیننگ ریح لارینی اورتاگا تاشلادی کین بولاجاک دولتیننگ پدختی مسئلہ سی

کوریلدی لیکن اویننگ خل بولیشی آسان کیچادی چونکہ برلاس پاخت قارشی بولسین دیب

توریب آلدی خان ہم شومگا طرفدار ایکان کیشنی تانلادی تیموریک سمرقندیدی باشقا فکر

ایتووچیلار قالماکانیدان کیسین سمرقند قدیم زمان لاردان سیری ترکستان زمینیکا پدختی بولیب

کیسکان حتی اسکندر زولقرنین ہم بو شہرنی پاتخت قیسکان فکرچہ سمرقندنی سلطنت پداتختی

قیسکانیمیز معقول لیکن سمرقند چیسکنرخان خروجدان سیری یاریم ویرانہ لیکچہ یاتیبدی خلقی یننگ

قریب یارمی کوپ ییلاردان سیری دوام ایسکان اوروش تالاش لار عاقبتیدا چار اطرافکا کوچب

کیسکان عزیز اولیالار یننگ بازارلاری ہم بوزیلکان شہرنی تیز فرصتدا تیکلاش و کوپ یانگی

عارتلارنی بنیاد ۶ شیشیمیز ضرور تورک اطرافکا تارقالب کیسکان سمرقند لیکلارنی اوز جایلاریکا

قیاتریش درکار سمرقند لیدان بنا قیلینگانی اوچون ہم بوزولشکا یوز تودی سیراونی ایندی قیاتادان

خشت دان بنیاد ایتمیز دشمن قولی او مگاباشقا یتامون

بویوک ایساک یولینینک قاتا تیکلانیشی

امیر تیمور دوریدا بویوک ایساک یولی قاتا تیکلاندی اونیگ شرتی یانادا آرتدی موارا انهر و

خراسان ولایتلاری نینگ شهرلاری کروان سرانی نینگ اینک مهم مرکز لاریکا ایلاندی اہلی

سیرک بولگان منزللاردا کروان سرای لاریسک خانہ لار رباط و سردابہ لار قوریلدی قودوق لار

قازیلیب سیر آستی سولاری چقاریلدی اینک مہمی اہلی نینگ بارچہ طبقہ لاری اوچون تیحلیک

آسایشلیک اورناتیلدی امیر تیمور توزوکلاریدا بویوردیم کہ یول اوستیکا کوزاتو و چیلار ضابطلار

تاینلانسین لار کہ یول لارنی قوریتلاب او تکیچیلار و سوداگرلار و مسافرلارنی کوزاتیب مال ملکی و

باشقازسہ لارینی منزل دان منزلکاییتکازیب قویسنلار یول اوستیدا بیراتہ سی نینگ نرسہ سی

یوقالسا اوزی اولدیر یلسا یاکه باشقا کار حال یوز بیرسا بولار او چون جواب بیریش اولارینک دمّه

سیدا بولسین دیب الاحیده قید ایتمیگن اسان ایچسی کلاوینک یازیشچه سمرقند بازارلاری سودا

رسته لاریدا بوغدامی کوروچ ایسک و جوندان توقیگن کیسملار اتلاس مویانالی و ایسکلی پوستینلار چیننی

کاسه لاری سلور قرح لار زر کرلیک بو یوم لاری زره وار و داری وار لار همه باشقه مال لار سیراب

بولگان امیر تیمور سالیق تیزیمینی تریگ سالدی دولت سالیق لارینی یغیشدا خلقة نسبتاً انصاف

و عدالت اورنندی کوچ عدالت دیگان قاده نی ایلکاری سوریب مملکت الهی سینی اکلانی بار یچه

عدالتی قانون بیلان حمیه قیدی خلق نی تلان تاراج لاردان ساقلادی مملکتنی عقل دکاوت

بیلان حقوقی اساسدا اداره قیدی

امیر تیمور وفاتی دان سونک...

امیر تیمور صاحبقران ۱۴۰۵ اییل ۱۸ فوردا اوتراردا وفات ایدی. سرای عیانلاری مملکت

آسایشه لیکینی اویلاب تیمور وفاتینی سولالا اعضالاریدان سیرتوتیشکا و حسدنی تیزریک بیلان پدختکا-

سمرقندکا آلیب باریب دفن مراسمی نی اوشایردا اومکازیشکا شاییدیلار. شو سبب اوزاق

یاقینداکی ولایتلارنی باشقاریب تورکان شهنزاده لارکا نامه لاریتیلیب ایل چی لار آرقالی پیغام لار

یوباریلیدی. امیر تیمور اوزنبره سی پیرمحمد ابن جهانگیرنی حاکمیتکا وارث قلیب تیانلاگان ایدی.

لیکن شوکو محکاچه بویوک امیرینک فرمانلاریکا سوز سیر اطاعت قلیب کیلکان شهنزاده لار اورتاسیدا

تخت اوچون اوزاراکوراش باشلایب کیتدی. امیر تیمور وفاتی حقیداکی خبر امیرزاده سلطان

حسین گابریب ییگاندا سلطان حسین ینگ حیالی بوزیدی وینگ اسکر بیلان تیزلیکدا سمرقند

تختینی ایگاللاش اوچون شتاب قیدی. امیرزاده حسیننگ بو حرکتینی ایل چی سیرب

اولاردان هم تیزراق حرکت قیلیب باشق شیزاده لارنی بوزدان آگاه قیدی. جمله دان بو خبرنی

سکرده لار شیخ نورالدین و شاه ملیک هم ایشیدیلار. اولار تیزلیک بیلان سمرقندگا-ارغوشاهگا

خط یازیب سلطان حسین قیلیشینی آشکار ایتدیلار و شهرینگ ضعیفی اوچون محکم توریب

اونک شهرگا کیرگالی یول بیرماس لیکنی تاینلادیلار. سلطان حسین تخت آرزو هوسیدا اونکو سولیکا

قارامای شتاب بیلان بارار ایکان اسکرلاری بیلان سینخون سوویدان اوتایا مکنلاریدا دریا موزی

یاریلیب طلا وزیر یوکلانگان اوچتیه سی سوگا چوکیب کیتدی. اسکرلار زور زور سودان اونکلچ

یسخون یاقینیدا توتاشکا مجبور بولدیلار و بو وقتدا امیرزاده خلیل سلطان ابن میران شاه تاشکنتدا

ایدی. امیر تیمورینگ و امیرزاده سلطان حسین ینگ حرکتلاری خیرینی نوبین لاری و لشکر

اهلی بیلان ایشیتکچ حیرت و سراسمه لیکلاری ایگی خندان آشدی. مملکتدا یوز بیرایکتان

واقعہ لار خلقتہ یول باش چی لازم ایکانینی کورساتماقدا ایدی. شونینگ اوچون امیرزاده

عمر شیخ ینگ اوغلی امیر احمد امیر حسینی امیر یادگار شاه امیر شمس الدین عباس امیر بوروندوق و

باشقہ سرکرده لارگا آدم یوباریدیکه خاتونلار شزاده لار سرکرده لاردان امیر شیخ نور الدین همه

شاه ملیکلار بیلان کینگاشیب امیرزاده خلیل سلطان نی پادشاه قلیب کوتاریش مساله سینی

مسلختاشیب آغا یلار. امرا و پاه ینگ امیرزاده خلیل سلطانکا بیعت- یعنی اهد و پیمان

قیسگانلاری نینگ خیرینی پدختگا - سمرقندکا قاراب (یوریب) بارایاتگان اعلیٰ عیال شہزادہ لار

امیر شیخ نورالدین و امیر شاہ ملیکار یولدا ایشیدیلار بوتشویش خبری اولارنی اولار یگا کیلتیردی.

شوزدان سونک اولار اولار کیسکاشیدیلار و امیرلار شیخ نورالدین خداداد و شاہ ملیک تیزلیکدا

قویداگی مضموندا نامہ فی میتدیلا «صاحبقران بو یوریب ایردی کیم میدین سونک امیرزادہ پیرمحمد

ابن جہانگیرنی اوز اورنومغا ولیعهد و قائم مقامیم بولسون - دیگانلار. بیزلار مطلقا اندین اوزکا

کیمہ نینگ پادشاہ لیک مصدی اوستیدا اوتیریشکا راضی ایما سمیز بیزو امیرزادہ خلیل

سلطانینگ تعشری دائرہ یگا کیرایمیز. سیزلار نینگ نادانلار سوزیگا کیریب کیسچہ لیک بدنام

بولیب قالیسکنیزنی مصلحت بیرایمیز. دشمن کامیدین ایمین بولینگ» اولار شو مضمونداگی

سوزلار یازیلغان مکتوبنی ہر تاماگکا یوباردیلار. مکتوب عالی مقام امر احضور یگامیتیشدی. اولار خطنی

اوقوب اوزلاری ینگ اطوار و کردکارلاریدان پوشمان بولدیلار. لیکن بوینگ فایده سی یوق

ایدی. چونکہ ایش قولدان کیستان ایدی. شوندا ی بولسا ہم امیر بوروندوقنی یوباریب قولدان

کیستان نارسه لارنی قاتاوان قولکا کیریتیشکا اوریندی لار.

امیر بوروندوق تاشکنتکامیتیب کیددی و مذکور ایگی امیرینگ یازگان نامہ لارینی اولوغ

امیرلارگا کورسادی ہمدہ بولیب اوتگان واقعہ لاردان اولارنی خبردار قیددی. معلوم بولشچہ اول

خلیل سلطان حکمرانلیکیگراضی بولگان جماعت ایندیکدا قیلگان ایشلاریدان پوشمان بولگان لار

وتاج و تخت وصاحبقران تقدیم لیتیشنی اختیار قیلگان تخت شہزادہ نیکی بولیشی کیراک شوجہمدان

بیراؤل حضرت ینک و سیتینی اوزگار تیریش یاکه الماشتیریشکا یول قویا میزدیکان قطعی قرار کا

کیلکانلار. بو جاعتینک کتہ پیغندا - مجلسدا قیلکان اہلاری بولیب اہدنامہ گاہر بیر کسہ اوز مہرینی

باسیب تصدیق لاگان ایدی. جملہ دان شہزادہ خلیل سلطان ہم وضیعت تقاضاسی یوزاسیدان

بو محکا راضی لیک بیرب اہدنامہ نی اوز ینک خط و مہری بیلان زینتلاگان ایدی. اہدنامہ نی

چار آرقالی شیخ نور الدین و شاہ ملیککا یوبار دیلار تاکہ اول سیردان تیز لیک بیلان یوریب اونی

ولیعہد پیر محمد کا یستور کایلار. ایتالیس یعنی چار جوناب کیتار ایکان خلیل سلطان اونی حضور یگا

چارلادی و «امیرزادہ پیر محمد کا بزینک حیرنخوا ہلکیمیننی ایستگنیر. بیزاونی صاحبقران امیر

تیمور ینک ولیعہدی و اورین باساری دیب بیلور منیر و بورون ہم شو فکر دا ایدیک. انا وقت

تقاضای یوزایدان او شوایشکاتتیق کیریشیش نی لازم تاپدیک» دیدی. لیکن امرزاده خلیل

سلطان وضیت نقطه نظردان کیلیب چیتیق و بعضی نوبین لارگا موافلاشیب آشکاره روشدا

بوندای سوزلارنی تکرارلاسا دا انا ضمیریدا پادشاه بولیشیک آرزوسی کو مکلیدان بیردم هم ناری

کیتماس دیدی. شهزاده بیلان هممکلر بولگان امیرلارینک برچه سی بوندیشه دا کیم غالب بولسا اوشا

شان و شوکتا ایریشادی شو سبب فرصتی غنیمت بیلاق و تیزلیک بیلان جنت مانند سمرقندکا

جونااق همه حکمرانلیک تختینی حمایه قیلاق کیراک. چونکه خزینا لار ایسکینی آچاق و بووقدا

آسانلیک بیلان قول بیردی. اگر فرصت بای بیرلسا بی فایده پوشمان لیغیشکای دیگان کیلارنی

ایتیب خلیل سلطان ینگ کو مکلیدا ارداقلاب یورگان مدعاسینی یانادا الامکالاتار ایدیلار.

امیرلارینگ بو قوتقوسی خلیل سلطان آرزو سیکا قناعت باغیشلادی. او صاحبقران امیر تیمور

شزاده و امیرلار کا تیکیشی بو لگان یاقین اطرافدا اوتلاب یورگان آت تیه چچیرلارنی همه شو

حدودداکی اسباب انجام قمتبها نرسه لارتون و ساووتلارنی آلیب اوزی ینگ یاقین آدم لاری

امیرلار کا بولیب سیردی و سمرقند ساری شتاب بیلان روانه بولدی. اولار یسحون دریا سیننگ

قیرغایچکا میتیب کیلیدیلار. خلیل سلطان امیر بوروندوق قوشینی ینگ اونک قناتی بیلان

شاهروحه ینگ یوقاری سیکا کیمه آرقالی باغلانسین دیگان فرمان سیردی. اما امیر بوروندوق شونان

ایلکاری یاشیرین روشدا امیر خداداد و امیر شمس الدین کا اوزی ینگ امیر نور الدین و امیر

شاه ملیک تامانیدا ایکانی مرحوم حاقان ینگ وصیتی تا قاضا سیدین بوین تاوللاس لکی و خلیل

سلطان سلطنت یکاراضی بولما سلکینی فرکت (پرکینت) تاماگایول سالکان ایدی خلیل سلطان

بوروندوقینگ بولکیشماوچیلکیدیان آگاه بولدی لیکن بیج سیرحوغکا بارامای سوو یقاسکا کیلیب

اولکیدیان هم پخته راق کوروک باغلاندی و اوزی باشلیق برچه لشکر کوروکدان اوتدیلا امیر

بوروندوق دوبله حوایسکا میدی بوسیردا شهزاده لاردان قاحب امیرزاده خلیل سلطان ینگ

اوردوسکا بارایاتگان جلال باورچیکا اوچرادى او بوروندوقها امیرشاه ملکینگ سمرقندگ بارگانی و

ازغون شاه اوینگ شهرکاکیرشیکا یول سیرماگانی بیان قیدی بوسوزلارنی ایشیتگان بوروندوق ایدو

پیمان فی بوزیشدان بیج سیراندیشه قیلای درحال ایزیکا قایدی و خلیل سلطان گاحیرنخواه لیک یوزه

سیدان جمالت و اوایلش بیلان شهزاده ینگ یانیدا بارایاتگان خاص اسکرلار کرومیکا میتیشیب

تیلینی عذرخواه لیک بیلان آچیب ایدینی کوپراق آنت لپیش بیلان محکم لاردی امارتم تاغای

بوغاو بوروندوقنی یولدا کورگان و اوننگ ایشلاریکا قرشلیک کورساتگان ایدی شو سبب او

شهراده لار و اهل عیالی یانیکا کیلیب اولارنی بو حالدان آگاه و خبردار قیلدی خلیل سلطان اوزیگا

تابع آدم لار بیلان پیرمحمدگا یوبارگان عهدنامه نی اونوتوب سمرقند شهریکا کیردی و سلطنت سیراغینی

تیکدی و فاسیر امیرلاریننگ یانا قایتا امیرزاده خلیل سلطانکا بیعت (عهد و پیمان) ایستب سمرقندگا

یوز بورگانلاری یننگ خبری امیر شیخ نورالدین و امیرشاه ملیککاشیتی کو مکل لاری خون بولیب

حادثه صورتینی آغالار و خاتونلارگایان قیلیب دیدی لارکه بیزلار بخارا طرفکا - پیرمحمد جهانگیر ملازمیگا

بارور منیزو اگر یاردم بولسا عهد و پیمان نی سیندیرگان نان کورلاریننگ جزاسیگا کیریشور منیز سنزلار ایسا

سمرقند گابارینگلار عیال لاری یغیلیشیم مجلس توزدییار و اوندا امیرلارینگ فکرلارینی معقول لادیلار

امیر شیخ نور الدین و امیر شاه ملیک هم عیال لار انجمنیدا قاتناشیدیلار مجلس دان سونک اولار

تاشقاری چیتقچ امیر تیمورینگ اینک یاقینلاری - اتالمیش قارچین توکل قرقره حسین

چیندا اول خواجه طرخان استوی شمس الدین وفادارلار بیلان جمع بولیب مصلحتلاشیم آدییلار

یعنی وضعیت طلبی بیلان وصیت و ولیملیککا تعلقلی بولگان پیر محمدینگ خذتیگاریشکا قرار

قیلگانلیکلارینی ایدییلار و بوباره دا اولارینگ فکرلارینی سورا دیلار اولار اتفاقلیک بیلان حضرت

صاحبقران ینگ بوروبقین حیات و مامدا بیریگ توتماقلیک بیزینده لارگا باجاریلیشی شرط بولگان

ایشلار جمله سیدان دیر و امیرزاده پیر محمد جهانگیرینی حاکم و اوندان باشقا شزاده لارنی محکوم (طابع)

بیلامیر دیدیلار صاحبقران نینگ برچه یاقین لاری هم بوبدا اولار بیلان هممکر ایدیلار شو تفضیلی

اولار نینگ بخارا گاباریشلاری مقرر بولدی شهزاده لاردان اولوغبیک و امیرزاده ابراهیم سلطان

(ایککلاسی اون بیریشدا ایدی لار) هم عیال لار بیلان خیرلاشیب و کوزلارینی یاسلاب امیر شیخ

نورالدین و امیرشاه ملیک باشچیلکیدا بخاراتانان یول آلدیلار رمضان آییننگ اوینیچی کونی بخارا

ولایتی یاقینکاییتیلار رسم برلاس (اونی اوزلاریدان ایملکاریراق بخارا طرفیکا یوبارگان ایدیلار) فرداشی

حمزه (بخاراینگ حاکمی و فرمانبرداری ایدی) بیلان اولار استقبالیکا چقیب شهرینگ تاشقاری سیدا

کوتیب آلدیلار امیرشاه ملیک امیر شیخ نورالدین رسم برلاس و حمزه لاریانکی باشندان عهدلاشیب

آلدیلار سونک اویردان آتلانیب مذکور رمضان آیدا شهرکا کیردیلار و اوزارا مصلحت لاشیب

شهرگا آچیلادیگان دروازه و قلعه ینک یارمی امیرزاده اولوغبیک بیلان امیرشاه ملیککایاناسیردروازه

رسم برلاس و اوینک اوکاسی حمزه کاتعلوقلی بولیشی اتالمیش توکول قرقره و اولاردان اوزگا امیرلار

سردارلار ایسه شهرداتوریشلاری کیلیشیب آکیندی شو طریقته هرکیمسه اوزایشی یعنی دروازه لارنی ضبط

قیلاق و باشقا خدمتدار بیلان مشغول بولدیلار اول طرفین خاتونلار یاتقرا ایجال سعید وقاس

سویور غتمیش و اولاردان اوزگا شهزاده لار حضرت صاحبقران ینک حاس نوکرلاری توغ و نغاره و

سیراق لار بیلان کوک و قاره کیملاردا سمرقند طرفیغا یونالیب اذه شعارین آشکار و عیان قیلیب نال و

فریادلار بیلان چهارراهه دروازه یگا میتیلار اما قلعه ایچیدانکی عیاملار اولارنی شهرگا کسیرنمادی لار

شوندان سونک اولار کو محل لاری ایزیلیب دل لاری پریشان بولیب شودروازه یاقینیدا بولگان

شاه روح باغیکا توشدیلا آقشام نی او مکاریب قویاش چیمیشی بیلان دروازه لارنی خاتونلار

شهراده لارنی اوغروق یعنی حربی قسم بیلان شهرگا کیرگازدیلا قالکان جامعہ امیرزاده محمد

سلطانینگ خانہ قایگا قوندیلار چونکہ حضرت صاحبقران ینگ قبری اوشا سیردا ایدی آغالار

باشلارینی آچیب سانا لارینی تیرناب زمین و زماگھا غلغولہ سالدیلار شهر احمیدگی شهراده و

امیرلارینگ خاتونلاری عیان و اکابرلارینگ خاتونلاری بیلان یغلاشیب ساحلارینی یایب

کلدیک سولیم یوزلاریکا کوزیا سلااری دلالارینی ساحیب بو نیلاریکا قارا لیکنیر سالیب حدین تاشقاری

نالہ حدین تاشقاری فغانلار چیکدیلا یانا بارچه شهراده لار و شیرکیر امیرلار علما و فاضل لاردان خواجہ

اسام الدین امیر سید شریف جرجانی امیرک و میرمده برچه دانش اربابلاری معرفت و سلیم

صاحبدارمی لباس لارینی اوزگار تیرب حاضر بولدیلا شوندان سونک شونداي حال روی سیردیکه

اوینگ تعریفینی توصیفینی بیان قیلشکا قلم عاجز عاقبت صبر قیلش دان اوزگا چاره تا آلمادیلار

سیرنچه کوندین سونک تعزیت بساطینی یغیشیردیلا

امیرزاده خلیل سلطان امیرلار و قوشینی بیلان تاشکینتدان مقصدی ساری یاقینلاشتی

سمرقندگاچه تورت فرنگ مسافه قالکان ایدی امیر خواجه یوسف ساق چی و تارتیغلار بیلان

شردین تاشقاری چقیب شیراز قریه یگا باردی و بساط بوسلیق شرفکا میسر بولدی بو شهرینگ

کتنه لاری و سیدلاری و همه عالی طبقه وقاضی لاری تیزلیک بیلان شزاده ینگ استقبالیگا یوزلاندیلار

خلیل سلطان قوشینی کوهاک سووی ینگ قیرغایمقا قوندی ارغونشاه قلعه دروازه لارینگ

کلیدی و خزیانا لارینگ آچتچینی شزاده ینگ خدمت چی لاریکاتا شیردی خلیل سلطان بھری

نہ سیننگ ۷۰۸ (۱۴۰۶.م) ییلی رمضان شریف آبی ینگ ۱۶ کونی شرکا کیردی امیر

تیمورینگ جمعی قیلگان نیرسہ لارینی تصریفکا کیریدی او صاحبقران و صیتینی ملاحظہ قیلیب

امیرزادہ پیرمحمد جمانگری (امیرزادہ محمد سلطان ینگ او علی و امیرزادہ پیرمحمد ینگ برادرزادہ سی)

ولیعہد قیلیب خانلیکا کوتاردی و رسم و عادت بوپچہ اوینگ آتینی فرمان و یارلیقلار دایندی

امیرزادہ خلیل سلطان بیچ بیرماع لیکسیر و جنجلسیر سلطنت ایشلارینی یورہ تیشکا کیریشدی ایگی

کوزدان سونگ صاحبقران دفن قیلینگان امیرزادہ محمد سلطان ینگ خانہ قاہی گاباریب یانگی

باشدان تغزیہ ایشینی باشلادی لار و برچہ شزادہ لار آغالار و حسارتلی نوبین لاریان اطرافینگ تانی

عالی طبقه لاریکا مملکت عمل دارلاری و لایق آدم لارگانظر و صدقه لار سیردیلار آشلار تارتدیلار سیرنچه

کون اوگناچ تغزیت رسمی توکال لاندی خلیل سلطان بووردیکه برچه شمزاده لار و خاتون لارنی

عدت و حرمنلیک نوینلارنی ماتام کیسیدان چقاریب اولارگاقامت و قابلیستلاریکایاراشا نحرلی

کیسلار طلادوز تونلار تارقاسینلار و خاص و یاقینلار ایچکری و تاشقاریدگی لار بلکیم برچه خلائق نی

مول کول انعام سیلان، تختیار و خاطر لارینی آسوده قیلسون لاریانا خزینا لار دروازه سینی آچیب کشر

اهلینی باشلاریکازرو کوسر ساچسینلار خدمتکار و صد اقلیلار فلک قدر پادشا، سینگ باجاریلیشی شرط

بولگان امریکا عمل قلیب اسراف و یوقاشینی شودرجه کایسنگاز دیلار که طلائی خرور خرور یعنی چرم

خلة بیلان کیلتیر ایدی لار بیرنچه کوندا کوپ خزیانا لار اسراف و نابود بولیب خلیل سلطان

مملکتی و حکومتی زوالگا یوز تودی (حمداوه ینگ ایسکی اوزبیک یازوی کتایدان آلیخان)

افراسیاب تاریخدان

سمرقند شهری قدیمی سیاب اریغیدان اوتیلیسا جوده کتته میداندا یاستایب یاتگان آقیش

تیپالیکلارگا کوزیمیز توشادی. بوتیپالیکلار آستیدا انسان قولی بیلان یاراتیلگان نیاب یادگار لیکلار

یاشیرینیب یاتیدی. بوسیردا کهنه افراسیاب شهری بولگان. فردوسی اوزینینگ شاهنامه اثریدا

کیلتیر پلشچا افراسیاب ایران شاهلارینینگ مرکزی آسیا قیلگان باسقیچلیک یوروشلاریگا

قارشی کوراشگان تورانلیک پادشاه و سرکرده ینگ نامیدیر. افسانه لاردا حکایه قیلینشچا افراسیاب

کوپکینا شەرلارگا اساس سالگان. شو سبب دان سمرقند و تاشکند شەرلاری بیزینک دوریمیزگا چا

تیا شکلدا سئلایب قالگان قدیمی خرابه لاری افراسیاب نامی سیلان یوریتیلادی دیگان توشونچا

کینک تارقالگان. لیکن بوگونگی کوندا بیر گروه عالم لار سمرقند دانی کهنه تیا لیک نامینی بو قهرمانگا

علاقه سی یوق دیب چیتماقدالار. اولار فکرچا افراسیاب اسلیدا سوخدیچا نام بولوب سیاب یعنی

قاراسو بویلاری معناسینی انگلاکتان. مشهور سیاب انهارلاریدان بیری سمرقند شهری ینک

شالیدان آقیب اوتادی. قدیدا اوز سوینی زرفشان دیاسیگا توپکان سیابگا کیلیب توتاشگان

بیرینچا سایلار اوینک قوی قسیداتیک صائل لارنی قیریق چوقور جریک لار حاصل

قیلگان. بو سیرلار نهایتدا باهواهدا مدافه اوچون جوده قولای بولگان. بوندان ۱۵ عصر مقدم سیاب

اھاریننگ خودی شو قسماً قدیم کی سمرقند کوتارگان. بو شہریننگ ۱۷۰۰ میل لیک جوشقن

حیاتی و تاریخی واقعہ لارگابای او تمشیش مانا شویاب بویلاریدا صادر بو لگان ۱۳ عصر باشیدا سمرقند

چینگیزخان قوشینلاری تمانیدان باسیب آلمینیب ویران ایتلیدی. اونینگ تپکا ایلامکان

خرابہ لاری ایسا ۱۷ عصردان باشلاب افراسیاب نامی بیلان یوریتلا باشلادی. سوغد

دولتیننگ پدختی بو لگان افراسیاب ۲۵ عصردان سیری قدیمی سمرقندینک خرابہ لارینی اوز

باغریدا ساقلاب کیلماقتا. او بو کهنہ شہریننگ بای تاریخنئی اوزیدا مجتم ایسکان یادگار لیک

حسابلنادی. افراسیادا عالم لاریمیز جودہ کتتا علمی تدقیقات ایشلاری آلیب بارماقتالار.

شہریننگ توری دورلاریدا بنیاد قیلینگان عمارتلاریننگ قالدیلاری قازیب آچیلیدی. اونینگ

اوتمیشی تاریخی استه سیکین میکلاناقدا. قازیشلار تیجه سیدا معلوم بولدیکه افراسیاب نینگ شماید

ساینینگ تیک صائل لاری شرق و غربدا ایسا جریک لاریا قلاب عکیدا مسرکا جوزیلکان.

دو نکلیدا قدیمی شهر دیواری نینگ قالدیق لاری جایلش کان. او بیرنچه سیردان قازیلدی.

سیریک خام خشت لاردان اوریب چیقیلکان بوبند دیوار نینگ قالدیق لیکلی عریتراچکی قسمی

راواق سمان اوزون یولاک ترضیدا بنا قیلینکان. دیوار تاشکاریسی بویلاب شاخت گتک لاریکا

اوخشایب نشان توینوک لاری اویسربو سیردا تورت بورچکللی دریچه لاری ایسلامکان. بولار

میلاددان اولکی ۳۲۷-۳۲۹ میل لاردا مکیدانیه لیک اسکندر قوشین لاری ۷۱۲ میلدا عرب

خلیفه لیکلی ۱۲۲۰ میلدا ایسه چینکنیرخان باشلیق مغول استلاچیلاری نینگ یولیدا مستحکم غاوبولیب

سیر قانچا وقت باستیخیلارنی شهرگا کیریمای سمرقند آستانلاریدا توتیب تورگان. قدیمی مدافع

انشاتیننگ قالدیق لاری ایدی. قدیم افراسیابیننگ اوچتا دروازه سی بولگان شمالی دروازه سی

بخارا جنوبی دروازه سی کیش و غربی دروازه سی نوبهار ناملاری بیلان یوریتیلگان. افراسیابیننگ

میدانی ۲۱۹ گیکتر بولگان شهریننگ سوو بیلان تعین لانیسی آغیر بولگانلکیدان جنوب طرفدان

سوو کیلتیری بولگان. سوونی کیلتیریش اوچون پیشق غشت و سووگا حیدایلی کنج دان رواقیمان توغان

قوریلیب اویننگ اوستیدان شهرگا کتتا اریق او تمکازی بولگان. بو عجائب سوو انشاتیننگ ایچکی

قسمی قورغاشین بیلان قاپلامگانلیکی سبلی او جوی ارضیس یعنی قورغاشینلی اریق نامی بیلان

مشهور بولگان. کیسکی بیلاردا افراسیابا ایلمک اورتا عصرلارگا منصوب کلاچیلیک کارخانه لاری

بهرمندلاریننگ اوی جای لاری تاش تیریلگان کوچ لار کنچکاری سرای خرابه لاری قازیب

آچیلدی. تپیلگان یادگار لیکلار آراسیدا ۷ عصرکا منصوب تصویرى صنعت اثرلاری ۱۹۶۵

ییدا ایسا سمرقند حاکمی یننگ سرایی آچیلدی. سرای یننگ ۱۱ یتیری کوادرت شکلداگی

خانه سیننگ دیوارلاری رسم لار بیلان نیزاتیلگان ایدی. اولاردا تومی مراسیمی تصویرلامگان.

آق فیل اوستیداگی تخت رواندا ملکه و اوینک آرقاسیدا اوچ چوانداز عیال ایگی تویه کش

سونکره نیزاتیلگان آت یا کلان کیشی همه بیرنجه آق قوش خایاب کیلایاتگان او سپرنلار

تصویرلامگان. اولاریننگ یوز قول و کوراق کیملاریدا سوغدا چا یازوولار بار. دیواریننگ بیر

طرفیدا کیمه داسایر قیلایاتگان ختای ایپیلاری ایگلیخی تامانیدا یرتیج حیوانلار بیلان آلیشو منظره

لاری تصور لامکان. ارخیالاک لارینک مشقت لی محنتی طفیلی افراسیاب میدانی دان یانه کوپراق

ارخیالاک اشیا لار تاپیماقدا.

میرزا اولو غسینینک تورت اولوس تدریخیدان کتایدان

او غوزخانینک تورک قوملاریکا لقب توپکانی ذکرسی

مذکور تاریخدا او غوزخان تورکلارینک قوملاریکا لقبلار قویدیکه اولار تا حوز او شاسم و لقبلار

بیلان مشهور دورلار جمله دان، بیرنچا قومینک لقبلاری قویدایکچا اوینور، قاتقلی، قیچاق،

قارلوق، خالاج، چیموغ لار اما اوینورینک معنی سی (قوشاق) باغلاماق، بیرى بیرى بیلان عهدو

بیان باغلاماق دور بو طائفه او غوزخانکا بیر جنکدا بی سبب مدد بیرکان ایردی شو بئسیدین اولارکا

اویغور دیب نام قویدی اما قاتلی عقللیک، فراستلیک معنی سیدور اوزی بیر نارسادین بیر

معنی چقارماقیر چونچ، بیر جکدا اوغوزخان قولیکا جوده کوپ بایلیک اوجا توستان یردی

غنیان ہشار اوجا آلب اونیک قلفنی آچا آماکاندی لشکر داکیلارنیک توغری فکر

یوریتوچی بیر توده سی اورونیب کوریشدی بی ترتیب قیدیلار، اول اوجانی آسانلیکچا آچیب

تاشلاب، آکدیلار اوز عقل و فراستی سیلان دنیا مشکلارینی یچا آلگان لیکلاری سیدین الارکا

قاتلی، دیب لقب قویدی اما قیچاق قابوق سوزیدان آلینگان قابوق بیر درختنیک نامیدور او

درخت تیز سینیک ایچی کاوک بولادی پوستیدان تاشقاریدا کوکلیک یوقدیر یاغاچنیک ایچی

چیریکان، غاوک بولادی ایتادیلارک، جنگلارنیک بیردا اوغوزخان لشکری شکست میدور و

او غوزخان آدلارینگ کوپچیکینی قتل یتیرادی اغوزخاندا دشمنکارشی ضربه بیریش قوتی

قالمدی ناچار احوالدا قالیب، چکینیشکا یوز توتادی صحرادا ایگی دریا آریغدا آندان توشادی

لشکروا بیر خاتینینگ قازیدا حامد سی بار ایردی اول خاتینینگ ایری و آتاسی او غوزخان

کوزی اونکیدا او غوزخان دشمنی ییلان بولگان جنکدا اولدیریلگان ایردیله اول خاتینینگ

دردی قوزیب قالدی الابسز قالغان خاتون یانیداگی درختینگ کاویکا کیردی او ایردا اوندان

بیر بقوت او غیل توغیددی او غوزخان بو واقعدان خبر تاچلاچ، اولار حالیکا رحم و شفقت

قیلب، دیدی آتاسی و باباسینی و آتاسی و ایریکه نیر طفیلی اولدیرشدی او سیم قالدی اوشا

او غیل بالانی فرزندلیکا قبول قیددی و قیچاق دیب نام ایردی بو کونکی کونداگی قیچاق قوینی

اونینگ بیر اوغلی نصلیدین دیب بیلا دیلار ایشیلارچا، اوغوزخانینگ اوشا بکنیدا ایران

والیسی ایتبراق بمره ایدی ۱۷ میل اوگلاچ، ایتبراق اوستیدان غالب کیلیدی و ایرانی استلا

کیلیدی بیرنچامت اوتیب، اوغوزخان تورانکا قاسگاندا، ایشیدیکه، یانا اونینگ دشملاری باش

کوتاریبیدی فرزندیم دیب اناکان قیچاقتا بووردیکه، اوزیک یاقین تابع آدلاری بیلان اولار اوستیکا

بارگای و مامق ناحیه لاریدا چگیره محافظه سی بیلان شوغوللا مگای اوغوزخان فرمایکنا عن او یولکا

توشدی و ایتیلکان جایکا اورناشدی و یاشاب قالدی قارلیق اوغوزخان غور سرحدیدان توران

زمین تامان یولکا چیتقاندا، قیش جودا ساوق کیلکان ایردی دشت و صحرانی تام قار قاپلاب

آلکان ایدی او بووردیکه، بیچ کیم لشکردان آرقادا قالیب کیماسون اما قار کوپلیکی و ساوومیننگ

کو چلیکیکین بعضیلار لشکردان آرقادا قالب کیتیلار اوغوزخانکا بو معلوم بولکلچ، یانا فرمان

بیردی اولارنی تاپیب کیدیلار سوراقلانلاری بیلان باریبیر قالب کیتکانلار بولدی

سوریشیرب، اولارکا قارلیق دیب نام بیردیلار ایندی قارلیق نجادینی اولار نصلیدان دیب

بیلا دیلار اما حالج توغرییدا دیدیلارکه، اوغوزخان مملکتلار تسخری (تاسخری) اوچون لشکر

تارکاندا، حکم قیدیلارکه، بیج کیم لشکردان قالب کیتاسون اوشا اورتادا بیر کیشی بولیب، خاتونی

حامیلایدان قوتولگان ایردی، اما کمقوتلیکیدان سوتی یوق ایردی صحرادا بیر شاغانی کوردیکه،

تاووقنی اولاب تورگان ایردی سوتی یوق خاتون ینگ ایری اوشا آدم بیر کالتاکنی آلیب،

شاغالکا آندی توساوقنی اوندان قوتقاریش واونی خاتونیکا کباب قیلیب بیریش مقصدیدا ایردی،

تا اول خاتوندا سوت پيدا بولگای و فرزندینی سوتدان تویدرگای اوشا خاتون توستا ووق کبایدان

سیکچ، سوتی کوبایدی و فرزندینی سوت بیلا تویدردی اوغوزخان اولار احوالیدین واقف بولوب،

یول عزایینی تارگان معنی سیدا بولگان خلاج نایینی اول اوغولغا قویدی نظم مضمونی شو

یوموشدان یوپانب بیرنچا آدم، اوغوزخان ایشیدی اولاردان شول دم اچچیلاندی و دیدیکه،

کیمینک خاتونی، توغسا، نیچون آرگاتار آتینی شاه زمان اوکھا قویدی خالاج نام، معنی سی

شول قالب کیتما، آباجان اماچیورغا ایتادیلارکه، اوغوزخان سفرلاریننگ سیردا سبکیریک یوز

بیردی بیر سیرکاییتکچ، آندان توشدی وقاراسا، بیر توده آدلاری کئشردان اجراب آرقادا

قالب کیتگانلار قاتار آرقاسیدان کیلا باشلاگانلار شو سببدان اول آدلارنی چیورغانلار دیب

اتادی نظم مضمونی چیورغان تورکی داقاتار معنی سینی بیرادی شهریار شوندامی دیب خطاب

قیدی اوغوزخان تورکی نجاد قوملاریکا شو ترظدا نام قویدی سین اولاریننگ بارچاسینی تورک

دیب بیل، فقط ناملاری تورلیچا بولدی

اوغوزخانیننگ اوغیل لاریکا اورین بیلکیلاکانی ذکرسی

یشیلاریچا، بیرکونی اوغوزخان اوغیملاری بیلان بیرکالیکدا شکارگابارگان ایدیلار شکار پیتیدا هر

بیری بیرآوکتیدین قوودیلار ناگاه، هرآلتی نفر اوغول بیربولوب شکارگاه دابیرکالیکدا بیرجایکا

یشیدیلار و بیرکان بیلان اوچ زرن اوق تاپیب آدییلار آتالاری حضوریکامحاکمه کاکیتیریدیلار

اوغوزخان اولوغ اوغوللاریکاکمانی و اوچ کیچیک اوغلیکا اوقلارنی بیردی کاتتا اوغیملاری

کمانی اوچ قشقا بولوب آلدیلار شونینگ اوچون هم اولارنی بوزوق دیب اتایدیگان بولدیلار

کیچیک اوغوللارنی اوچ اوق دیشایدیگان بولشیدی یولدا بوزوقیلار اوچ اوقدین کوپ بولادیلار

اوق ایلمچی حکیمینی، کمان پادشاه حکیمینی کیلتیرادی اوق مثل ایلمچی، کمان پادشاه بولدی یولدا ایلمچی

شاه دان کمتردور او اونغاردین یوریشنی بوزوقلارغا بویوردی، جونغاردین اوچ اوق کیستگان

ایردی لیکن اوز اختیارینی بوزوقها بوردی اوچ اوق اوچون عارت سالدی بوزوقلارگا دیدیکه

سواری لار اوچون و تور اورینی اونک تاماندینکه اونغاردیرلار، تاینلاسونلار و اولتورسونلار اوچ

اوقلارگا بویوردیکه چپ قول تاماندینکه، اونی جونغار دیرلای، سواری لارگا و پیاده لارگا اورین

تیارلاب اوتسرسونلار اورینلاریکا قایتسونلار، شوینکدیک، بوزوقلارگا ولیعهدلیک امرینی قیلدیلا

اویچ اوروققا امریک فرمانی سردیلار

خوارزمشاهلار

قاراخانی لار دولتی موارء النهرینک اجتماعی اقتصادی و سیاسی ترقیاتدا یانگی باسپچنی باسلا

سیردی ترک اهلیمی کوچانچی قسمنینک اوتراقلاشوی، شهرلار کولپیشی و هنرمندچلیک

ایشلاب چقارشینک رواجلاشیشی شرایتدا کوچانچی همدا اوتراق اهللی منفعلاری قوشلیب

کیتدی و مرکزلاشکان سیتا دولت دائره سیدا ایگلا سینینک سیرکالیکدا یاشاشی همدا همکارلیکی شکل

قرار تاپدی تیجه دا ۱۲۱۳ صرلاردا خوارزم دا قیفا سیرتاریخی وقت ایچیدا خوارزمشاه لار دولتی

اولوغ جهان دوئیگا ایلاندی امودریاننگ سول ساحلیدا جایلاشان کورنج شیری ۱۰۱۰ صردا سپیر

و جنوبی روسیه سیلان کروان سوداسیننگ سوگی چکره سی بوگانگی تفیلی کاتا اقتصادی همدا

سیاسی اهمیت کسب ایدی کروانلار بوسیردان اوترار کاجا باران، اوسیردان ایساختای کا آلیب

بارادیکان یول نینگ نوبتدگی قسیمکا اوتاردیلار باثقا یول بخارا کا ایلار و بوسیرداختای همدا

هندوستانکا یاکه مرو و خراسان آرقالی یاقین شرقتا آلیب بارادیکان یوللار ایریشیکا چایستیب

بارادی سیردیاننگ قوی آقیمیدا جایلاشان بولیب، اسلامی نچا آلدین قبول قیلکان جیند

خواره و یانگی کند شرلاری کاتا حربی سیاسی و اقتصادی اهمیت کسب ایدی اولاردا اساسن

اوغوزلار و قیچاقلار یاشار، بوندا اوغوزلار تدمیری کوراق ایردی قیچاقلار مملکتیدان بخارا کا

آلیب بارادیکان کروان یولی اوستیدا جایلانگان جیند ابرالیب تورار ایردی، اورتا اصریاه

لاریننگ تگدلایشچا، اوکاتاشهر ایردی خوارزمشاه لار کشریننگ اینک یاخشی حربی قصلاری،

سرکرده لاری شویردان آکینار، یوقاری لوازلی علدارلار شویردان چیتار ایدی افسانه وی

تیکیش اوزینی خوارزمشاه دیب اعلان قیلینشچا جیند نایی بولگان، بویرگا اینک سوپوکل

اوغلی نصرالدین ملکشاه نی نایب ایستب تاینلاگان ایدی ۱۰۹۷ ییدا سلطان برک یاروق اوزیگا

صادق بولگان انوش تیکیننگ اوغلی محمدنی خوارزم حکمداری ایستب تینلاب، اوگکا خوارزمشاه

عموانینی بیرادی شوو قندان باسلا ب انوش تیکینی خوارزمشاه لاری دولتیننگ تلخی باسلانادی محمد

خوارزما اوتنیریل حکمدارلیک قیدری و وفاتیکا چا بخریننگ صادق فقراسی بولیب قالادی همدا

اوینگ ایشپخنی قازنادی شوینگ اوچون محمد وفات ایگاندا سحر اوینگ اوغلی آتسزنی

سیرا ایگلیانامان وارث اییب تئیلیدی لیکن او آتسز خوسیدا خودایا مکلشگان ایدی

آتسز خوارزمینگ تولا مو سطلکیینی تئملای آلمادی قاراختیلارگا اولپان تولا شی دوام

ایسیرگان حالدا ۱۱۵۶ ییل ۳۰ ایولدا وفات ایدی نوبداگی حکدار ایل ارسلان خراسانی

بوسوزیب، آذربایجاندا اورناشیب آلامدی و او سیردا اولکی حاکمی ویل قلیب قالدیرادی

عین وقتدا او خوارزم همان اولپان تولا ب تورگان قاراختیلارگا قارشی آغیر کوراش آلیب

بارادی او ۱۱۷۲ ییلا وفات ایدادی اوینگ کاتا اوغلی تیکیش قاراختیلار مددی بیلان تختنی

ایگلالیدی او آتامی کبی قاراختیلارگا قارشی کوراش آلیب بارادی تیکیش نشاپورنی، سونگرا

خراسانینگ معلوم قسمی باسیب آلادی و خوارزمشاهلار ملکیکا قوشیب آلادی تیکیش اوکاسی

سخر بوراک خسته لیکیدین اولکانیدان سونک ترکییکا خراسان، مرو و هرات کیرگان بویوک سیر

دولتینک حکمداری بولیب قالادی تیکیش ۱۲۰۰ میل ۳ یولدا بغداد اوستیکا قوشین تارگاندا

خوارزم و نشاپور اورتاسیدا وفات ایادی آرادان اوچ کون اوتیب اوینک اوغلی محمد

الاولدین کورنج اعلیسی کوز اونکیدا سرای ایانلاری و امیرلاری حاضر بولگان سیروضیتدا

خوارزمشاهلار دولتی تختیکا اوتیرادی آرادان کوپ اوتامی اوینک شاه لیکي تحکیکه لی بولیب

قالدی محمدینک اوکای آغاسی نشاپور حاکمی هندوخان و خوارزمشاه آناسی تورکانخاتون بیلان

باغلیق ایدی

اوزبیک خلق کتابلاری دان نمونه

کل فرح

انداغ روایت و مونداغ حکایت قیلورلاریم زمان اولیده بیرپادشاه بار ایردی انی آتینی

جعفرشاه دیر ایردی یار مالی و خزینہ سی و عسکری پجساب ایردی مونجه شان شوکت بیلان دنیا ده

بیچ فرزندی یوق شول سببدین هر وقت کونکلینغه غم و تشویش پیدا بولور ایردی قیسی ولایتدا و

قیوشردا حکیم و طیب کامل بولسه ایچیلار یوباریب حدین فزون و عددین بیرون طلا

آلتون کوموش لار صرف قیلیب آلیب کیلور ایردی هر تورلوک دولار و هر خیل معجون لار

قیلدوروب اوزیکاروالار قیلور ایردی آخر بیچ بیر فایده تامادی طیب لار دین امید اوزوب

الله تعالی اوزی بیرما مخلوقنی قولیدین نیما کیلور دیب بیر آرز زمان بو فکر ییلان قالدی

راویان اخبار و ناقلان آثار انداغ روایت قیلورلار کیم بو پادشاهنی شهر دین تاشقیری بیر باقچه سی

بار ایردی انداغ باغ ایردیکه مثال باغ ارم ایردی هر قنداغ غمکین و اندوه کین کیشی کیرسه

و کو مکلگی سگسته آدلارنی در حال غم اندوهی خرسند و فرزند لیک کا مدخل بولور ایردی بو

پادشاهنا هر قچان غم تشویش عارض بولسا شول باغکا کیلیب کو مکلکین آچیب گلدیگ بولوب

کیتار ایردی کونلاردین بیر کون پادشاه کا فرزند سوداسی توشوب اولتورماق تورماقغه طاقتی

قالمادی شول زمان لباسلارین کیلیب در حال وزیرین همراه آلیب رسته و بازارلارنی سیر

سیاحت ایلاب یورور ایردی کوردیکیم بیر درویش خوش آواز برلان ایتادورکه هر کیشی

اخلاص ایلا مینکاینک طلا صدقه احسان قیلسا الله تبارک و تعالی اول آدمینی کو مکلیدا هر نیما

مراد و مقصودی بولسا اوزی عطا قیلسون دیب ایردی پادشاه وزیرغا قاراب ایدی بو قدر حکیم

و طیب لار کا حدین فزون و عددین بیرون طلا و آلتونلار صرف قیلدیم بیچ بیر فایده

سینی بیلادیم البته بو درویش درویشلار اراسیدا صاحب نفس کورونادور بو درویش کاینک طلا

بیرب دعاسینی آلائی شایدکه خداوند کریم انی دعاسین برکاتیدین منکا بیر فرزند عطا قیلسا

دیب مینک طلا صدقه احسان چقاریب بردی درویش آلیب خدای تعالی مرادینکنی بیرون

دیب دعا قیلدی القصة اندین اوتوب کوچه لارنی و دشت صحرالارنی سیریاخت ایلاب

باقچه طرفه قراب روانه بولدیلار سیر آز منزل یول یوریب باقچه کا داخل بولدیلار اندا سیر

درویش اولتورودور بیچ کیچا قرامای خط یازادور پادشاه بو درویش نی کوروب درحال آلدیغا

باریب سلام قیلدیم درویش جواب سلام بیریلا پادشاه آداب و تواضع بیرلان سوردیکیم

ای جناب ذات باریکات سیرکیمدور سیزو بو کلاندا نیا سبیدین اولتوریب دور سیز میکان بیان

قیلینک دیدی بو درویش عالی مقام ایدیلار که مین رمال لارنی اسادی ترورین علم رمل نی

یخشی بیلورین و هر تورلوک نمرسالار دین خبر برورین دیدیلار پادشاه ایدی منی کو مکلیمد بیر

نیتم باردور اگر شول نیتم نی بیسانکنیز علم رمال لیکدا کامل ایکانکنیز معلوم بولور دیدی

درویش قول لاریدکی قتلارین پادشاه غا بیریب ایدیلار ای پادشاه اوشبو قلم نی اوشلاب

کو مکلیندکی مرادینکنی اویلاکیل تاکه نیمه لار ظاهر بولادور پادشاه قلمنی اوشلاب ایدی میکان هم

الله تعالیٰ فرزند سیرور موایکان یا یو قومو کین دیب نیت قیلدی اندین سونک قلم نی درویش کا

سیردی درویش قلم نی آلیب نقطه لار اوریب رمل قاعده سی بیرلان تورت کا تقسیم قیلیب

پادشاه نی نیتینی چیتار دیلار ایدیلار که بیلدیم سزنی نیتینکیز پادشاه لیک ایکان و فرزند او چون

نیت قیلغان ایکانسیر دیدیلار القصة پادشاه خرنند بولوب ایدی ای جناب بزرگوار منی هم

فرزندیم بولور موکین دیدی درویش ایدیلار سزکا الله تعالیٰ سیر فرزند عطا قیلور دیدیلار پادشاه

کو مکلیدا ایدی بول آدم عزیز آدمغا اوخشایدور قول لارین اوپای دیب درویش نی قول لارین

اوپتی و سزنی تبرک دعا کنیزدین امیدوارمین دیدی درویش قوینی لاریدین سیردانه آلمه آلوب

دعالار او قوب پادشاه غا بیرب ایدیلار ای پادشاه سزیر بوکون کیچه سی شول آلمه نی خاتوینکنیز

بیرلانهارى قىلب ياتانكىز الله تعالى خاتونىك حامله دار بولوب توقوز آسى اون كوندا بير

اونغول وجودغا كيلور اسمىنى عبد الملك قومىل ديديلار شول ساعت پادشاه قوينغا قولىن

سالىب درویش كامينك طلا آلب سىراق بولوب توركاندا كورديلار كىم درویش غايب

بولوبورلار جايلار دىن مىك غىبرايسى كيلادور درحال پادشاه باقى نى چند مراتبه دان اولانىب

ازلادى لاقول درویش نى كردلار دىن هم اثر يوق نااميد بولوب باقى دىن چىقىب توغرى

اوزىنى سرايغا كىلدى چانكه كىچ آلمه نى تناول ايلاب ياتيلار ايرتسى پادشاه نى خاتونى حامله دار

بولوب وقىمكه توقوز آسى اون كون تام بولوب بير اونغول دىناغا كىلدى اسمىنى عبد الملك

قويديلار بعد بوبالانى تريت قىلماق اوچون پاكزه جارىه لار تعين بير سىر داترىه لاب اوستورديلار

القصہ پادشاہ بو بالانی آلتی یاشغا کیرکاندا مکتب کا سیردی ہر کون اوچ مراتبہ باریب سبق
 آلیب کیلور ایردی شونداغ عقل و فراسلیک ایردیکہ استادی ہم عاجز حیران ایردی و بو
 طریقہ دا یوروب بو بالا اون یاشکا کیردی شول قدر فہم فراسلیک زیرک و دانا بولدیکہ
 توصیف قیماقتیل لار عاجز کیلور ایردی اما ہر قذاغ آدم کورساینا سیر کورسم دیب آرزو
 قیلور ایردی کورکان آدلار حیران و سرکردان بولور ایردی لار بیچ بو بالانی مثالی دنیا دا یوق
 ایردی اما پادشاہ بو بالانی کورکاندا زیادہ شاد و خرم بولور ایردی القصہ بو بالا اون بیش یاشکا
 یتتی کونلاردان سیرکون یتاب لیک عارض بولوب وای باشیم وای یوراکیم دیب یغلائی
 بردی درحال دایہ لار پادشاہ کا خبر سیردی لار پادشاہ اوشال ساعتدا امر قیلدی وزیرلار یغلائی

حاضر قیلینک لار دیب اوشال آندا حاضر قیلدیلا حکیم لار شهزاداکا هر خیل دوا قیلدیلا

اصلا دارو درمانلار تاثیر قیلماس ایردی نه پادشاه باشقا حکمالار کیلتوریب تربیت قیلور ایردی

میچ بیرسین فایده سی بولدی پادشاه بسیار خفه بولوب خدای تعالی کاناله و زاری قیلیب یغلار

ایردی اما بالاسینی آه باشیم وای یوراکیم دیکان آوازینی ایشیتیب یورکلاری اویناب

باغیرلاری پاره پاره بولوب هوشیدان کیتار ایردی بر فرصت دان کیین هوشیغا کیلیب یانا

بالاسین یوزیغاتیرمولوب ای جانیم بلم مین سینی الله تعالی دین سوراب سوراب درویش

لارکامینک ینک آلتون لار صدقه بیرب الله تبارک و تعالی اوچون دعالار قیلدوردیم امید

سیندین ایریلیب قالا منمودیب یغلار ایردی نورلیک یوزلارینکدین آتاناک ایلانسون دیب

تورکاندا بالاسینی دردی زیاده بولوب آخر اجل ایلیکجا گرفتار بولوب آمانت جانین الله تعالی

کاتاپشوروب دار الفنادین دار البقاغا اتقال قیددی الله تعالی رحمت قیلسون پادشاه بیرلان

خانیم یغلاشیب جنازه سین اوقوب اوزینی باقچه سیغا دفن قیدیلار هر وقت ساغینسالار کیلیب

مزارین قوچوب یغلاب کونمل لارین بو شایب کیتار ایردی انا بیر نیچا کون ماتدا بولدیلا

القصه پادشاه جعفر کوب مدت فرزندینا کویوب ماتدا بولدی فقرالار کورونوش هم قیلادی و بو

پادشاه نی بیروزیری بار ایردی انی آتینی خواجه سعید دیر ایردیلار بیار عاقل و دانا ایردی پادشاه

نی حضورینا کیردی کوب پند و نصیحت لار قیددی ایدیکه بیچ کیم بو اولومنی دستیدین نجات

تامایدور اکر دانات تاپلسا ایردی جناب پنجمبریمیز حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم

قالور ایردیلاز بو اولوم برچه کا برابر دور و ہم برچه کا سنت دور قویونک تیریکلیک غنیمت

اولکانی خدا رحمت قیسون اوزینکنر سلامت بولینک دیب دلدارلیک ایلاب پادشاه نی

شکار کا آلیب چیختی سیریاخت ایلاب کیلور ایردیلاز یولدا بر آدمنی باش سویاکینی تاپیب

آلدیلار اول باشغا اوچ سطر خط یازیلکان ایکان خطی شو طریقہ دا دور قتیغ دان قتیغ نیما قتیغ اچچینگ

دان اچچینگ نیما اچچینگ شیرین دان شیرین نیما شیرین جعفر شاه باشنی قولیکا آلیب حیران بولوب

قرادی اما خطنی اوقوب بولمایدور اندین سونک بو باشنی اوردا سیغا آلیب کیلیدی بارچا

وزیرلارین چارلاب ایتدی بو باش داکی خطنی اوقوب معنی سین منکا ایننگ دیدی اما

وزیرلار ہر چند ملاحظہ قیلدیلاز بیچ سیرنرسا کا قرار قیلادیلاز سیرین سوزی سیرینا توغری کیلاس

ایردی القصہ پادشاہ بوندای قیدوردیکہ ہر کیم شو باشداکی خطنی معنی سین بیلسا اول کیشینی اوز

یانمغا وزیر اعظم قیلورمان دیدی بو خبر مشہور عالم بولدی ہر طرفدان آدلار کیلور ایردی ہر

قیسی سی ہر طرفدا معنی بیور ایردیلاار بعضی لاری اتور ایردیلاار تاش قتیغ لیمون اچچغ عسل

شیرین یر ایردیلاار و بعضی لاری تیر قتیغ اورما قلیغ اچچغ و سکر شیرین یر ایردیلاار اما

سوزلاری بیر بیلاغا موافق کیلادی و لیکن شول شہرکا یاقین بیر شہر بار ایردی شول شہر

ہم پادشاہ جعفرکا تابع ایردی اما اول شہر دا بیر مرد فقیر بار ایردی فقیر لیک بایدا نہایتا

انتہاسیغایستگان ایردی و لیکن بو مرد فقیرنی اون بیش یاشغا کیرکان بیر فقیری بار ایردی اسم

شریطلاری کل فرح ایردی حسن بایدا تاجدار و نزاکت کشوریدا شہسوار و لطافت و فصاحت

بایدا طوطی شکر کفتار یردی و فراسلیک و دانشمند یردی قزیرل یاقوت کبی لبلا رین

تبرایتب یر سوز ایتسه شر خلقی یهوش بولوب یاک و ایچاکدین قالور یردی لار اما پادشاه

جعفرنی باش سویاکدکی خطنی معنی سین بیماکانلاری مشهور بولدی القصه کل فرح بو سوزنی

ایشیتب تعجب غا قالب آتاسیکا ایدی ای پدر مهربان پادشاه جعفرشاه شکارغا چیقغان ایکان

یولدا یرباش سویاک تانیب آلیب دور اوشال باشدا اوچ سطر خط بار ایکان پادشاه نی اهل دانش

لاری اول خطنی معنی سیدین عاجز بولودور لار سیر پادشاه نی حضور یغا بارینک و ایتنک که قتیغ

دین قتیغ آت نی تو یاغی قتیغ اچین دین اچین اولوم اچین شیرین دین شیرین او یلانغان آدمغا

او یلانک شیرین دیب ایتنک اما اورکا مکنیمنی یلدور مانک دیدی کل فرح آتاسی بجان

دل بیرلان خرنسند بولوب پادشاه طرفینا قراب روانه بولدی القصه نیچا مدت یولنی رنج

مختلارین تاریب جعفرشاه نی ولایتی غا داخل بولدی پادشاه نی اوردا سیغا باردی خادملار و غلام

لارکا تواضع بیرلان سلام قیلدی الار جواب سلام سیردیلاار بو مرد فقیرایدی اجازت عالی

سیرانکیزلار جناب حضرت پادشاهیم نی آستانا عالی لاریغا کیریب بو قرا یوزیمنی سورتیب

ینک ینک عجز شگه تیک بیرلان عرضیم نی ایسام دیدی درحال غلام لار خواجه سعید

وزیریغا خبر برودیلاار کیم بیر مرد مسافر کیلیب پادشاه غا عرضیم بار دیدور دیب اوئل آن وزیر

پادشاه کا کیریب بیان قیلدی پادشاه ایدی سورانک نیما عرض بار ایکان درحال اول مرد

فقیردین سوردیلاار که نیما عرضینک بار دیب اول مرد فقیرایدی باش سویا کداکی خطنی معنی

سین ایماق اوچون کیلیب ایردیم دیدی درحال پادشاه غا خبر سردیلار پادشاه ایدی آلیب

کیرینکلار دیدی آلیب کیردیلار بو مرد فقیرینک تواضع بیرلان عمودیت بجا کیلتیردی پادشاه

ایدی نیما سوزینک بار سوزلاکیل دیدی اول مرد فقیر یوقاریدا قیزین اورکاتمان سوزینی بیان

قیلدی پادشاه حیران بولوب ایدی سین بو جواب نی کیلین اورگانینک راستلیک بیرلا

جواب بکتیل اکر دا راست ایتماسانک اولدورورمان دیدی بو مرد فقیر چچاره حیران و

سرکردان بولوب اکر راستلیق بیرلا جواب بیرماسا اولماغی مقرر بولدی ناعلاج بولوب ایدی

اولودا بیر قیزیم بار اسم شریف لطیف لاری کل فرح دور یاشی اون بیش دا منکا شول

اورکاتی دیدی پادشاه باشلیغ همه تحسین و آفرین قیلدیلار اوشال آندا پادشاه غا بو مرد فقیرنی

سوزی نهایت درجه دا منظور بولوب غایبانا عاشق مکاران بولدی کل فرح نی آتاسیکا حدین

فزون و عددین بیرون آلتون و کوموش لار انعام قیلدی پادشاه خواجه سعید وزیرینی خلوتغا

چارلاب ایدی بو مرد فقیرینی قیزی تعریف دین تاشقاری دانا و زیراک ایکان شول قزینی قو

طریقا بیلان کورارمنز دیب مصلحت قیلدی مصلحت لاری شول سیرکاییتی که سیر قزیش

ایپاک سیرب یارورمنز یانا سیر آدم قوشوب یارورمنز شول ایپاک دین سیر کیومم تیکیب

یارسون دیب البته عاجز بولوب سیر سوز ایستب یوبارور یاکه اوزی کیلور شول علاقه سیرلان

کورورمنز دیدی پادشاه غا معقول بولوب کل فرح نی آتاسیغا ایدی قزینک شول ایپاک دین

مخا سیر کیومم تیکیب سیرب یارسون اکردا قبول قیلاسا مکار قزینکنی هم اوزینکنی هم

اولدوروب مایکنی تالان تاراج قیلورمان دیب وزیرین قوشوب یوباردی کل فرح نی آتاسی

یغلائی یغلائی اوز شریغا روانه بولدی بیرمدین سونک قزینی آلدیغا داخل بولدی ای

قزیم پادشاه نی آلدیکا باردیم و دیکان سوزیکنی ایتیب ایردیم بو جوانی سناکیم ایدی دیدی

مین اوزیم بیلامین دیب ایردیم راست استگنخل یوق ایرسا اولدورورمان دیدی مین ناعلاج

بولوب ایتیب ایردیم وزیرین قوشوب یوباردی دیب اوتکان واقعه لارنی بیان قیلیب

کوزین یاش اورنیغا قانلار روان قیدی کل فرح ایدی ایش اوتکان سونک یغلامادین فایده

یوق دیدی پادشاه غا اوزوم جواب قیلورمان دیدی القصه پادشاه نی وزیرغا بیردانه ددان کاو

چومیدین پادشاه نی ایکی برابریدا بیرقریش نی سیندوروب وزیرکا بیریب ایتدیکه پادشاه منکا شول

ایش توقیدورکان قالب قیلیب یارسون لار مین اوشال طریقه قالب دا ایش قیلیب

تیکیب بیورمان و لیکن باشقا قالبدا تیکالمان دیب جواب سیردی وزیر بو سوزنی ایشیتیب

پادشاه طرفیغا قاراب روانه بولدی پادشاه نی بارکاسیکا داخل بولوب کل فرح نی ایسکان

سوزلارین ایستیب بیان قیلدی پادشاه و اهل مجلس لار همه لاری حیران بولوب بارماقلارین

تیشلاب ننگردا قالدیلار پادشاه وزیریکا ایدی یانا بارغیل اول کوب دانا و زیرک ایکان و یانا

سیرعدو هوکوز آلیب بارکیل پادشاه ایتادورکه کل فرح اوشبو هوکوزنی ییتتی آسی تولغادا بالا

لاتسون دیدور وزیر بالراس و العین دیب کل فرح کاکیلیب پادشاه نی ایسکان سوزینی سیریر

بیان قیلدی کل فرح نی آتاسی بو سوزنی ایشیتیب کوب یغلادی کل فرح آتاسیغا ایدی

کوب یغلامانک پادشاه نی بیزکا بارکان ہو کوزی سیتی آغاچا معاش مینرغا تیار دیب وزیرغا

ایدی سیرسیتی آسی تولغاندا کیلینک البتہ ایکی دانہ بالالایب قویارمان دیدی وزیر پادشاه غا

کیلیب کل فرح نی سوزنی بیان قیدی پادشاه و وزیرلار ہمہ سی شاد و حرم بولدیلار القصہ سیتی

آسی بولدی پادشاه وزیرغا ایدی وعدہ تمام بولدی کل فرح کا بار غیل وزیر درحال روانہ

بولدی کل فرح نی ایشیگنا کیلیب ایشیکین قاقتی کل فرح کوردیکہ وزیر ایکان آتام اویدا یوق

دیدی وزیر ایدی قیدا کیتی قیر ایدی حاماغا توغناغا کیتی وزیر قیردین بو سوزنی ایشیتیب

پادشاه طرفیغا قاراب روانہ بولدی پادشاه حضوریکا کیلیب ہرنہ کل فرح دین ایشیکانین سیر سیر

تقریر قیدی پادشاه سیر غضنک بولوب وزیرین یانا بوباردی و ایدی میچ سیر زاندا ایرکاک

آدم هم توغار موکل فرح نی دانا و عاقل دیب خیال قیلور ایردیم اماکل فرح نادان و احماق

ایکان باریب منی سوزلاریمنی بتمام بیان قیلغیل دیدی وزیر کیلیب پادشاه نی دیکان سوزلارین

دیدی کل فرح وزیرکا ایدی من دنیادا سوزلاردیک احماق و نادان آدمنی کورمادیم سبب که

بیچ زاندا هوکوز هم بالا توغار مویمنی هم سوزیمنی باریب پادشاه غا دیکیل دیدی وزیر پادشاه غا

کیلیب ایدی ای پادشاهیم کل فرح سلام پیام دیدی بعد از آن ایدی بوتون دنیادا

سوزلاردیک احماق نی کورمادیم هوکوز هم بالا توخادور مو دیدی پادشاه وزیردین بو جواب نی

ایشیتیب بسیار تفکر فدانی بیلا قولین تیشلادی القصه پادشاه کل فرح نی آتاسیغا ایل چی یوباردیکه

بو شهرکا کیسون دیب ایل چی کیلیب کل فرح نی آتاسیقا واقعه نی بیان قیلدی بو مرد فقیر

پچاره بو خبرنی ایشیتیب بیار خوف ناک بولوب ایدی منی نیماکناه و شوم لیغیم بار ایکان

دیب یغلاب قیزی بیرلان وداع لاشیب ایل چی بیرلان پادشاه ینک شهرغا قراب روانه

بولدیلا بیر آزدت یول یوروب شهرغا داخل بولدیلا پادشاه جعفرکا خبر بیریلا که کل فرح

آتاسی کیلدی دیب درحال آلیب کیلدیلا کل فرح آتاسی تعظیم و تکریم بیلان سلام قیلدی و

ایدیکه ای پادشاهیم کسانانی خدمتلا ریغا چارلا تکان ایکانلار نیما فرمایش لاری بار و نیما حکم لاری بار

دیدمی جعفر شاه ایدی ای مرد فقیر سزنی قزیرنگیز بیار بیار او تگور وزیرک و دانا و عاقل ایکان مین

شونچا شهرلارغا پادشاه بولوب سزنی قزیرنگیز برابریدا قزیرنی بیچ کورمادیم امیدلیکدا امیدالتجا شولدور که

مرحمت ایلاب شول قزیرنی مکلح شرعی قلیب بیرانگیز دیدمی کل فرح آتاسی ایدی ای

پادشاهیم بیزلار نہایت درچہ دافقیرو مسکین دور منیرا کرداجنایئکنیززلارنی قبول قیلسانکنیزبیرسم یا

الرأس و لعین دیب قبول قیلور منیرا پادشاه ایتدی مین سیزلاردان بیچ نیمارسا سوراماسان نہ قدرمال

دیسانک لار بیرومان اما مینی بیر شرطیم بارکل فرح سیلان بیر سمار چای ایچارمین و اینک بیرلا

قیلا دورکان بیر ایگی شرطلاریم بارا کرکل فرح مینی شرطلار مینی قبول قیلسا مین سیزنی فقیر دیب

خوار لالاسمین کل فرح آتاسی پادشاه دین بو سوزنی ایشیتیب اوز شریغا قراب روانہ بولدی شریغا

ییتیب اوتکان واقعه لارنی بیان قیلدی کل فرح ایدی بیزلار فقیر دور منیرا پادشاهلارغا مناسب

ایمادور منیرا سیر آرز صبر قیلیب تور ایلوک اوز برابریمیز چقیب قالار دیدی و یانا آتاسی پادشاه طرفیغا

قراب باردی قیزین دیکان سوزین دیدی پادشاه ایدی البته قیزینکنی آلور مین اما یسکا قرشولوق

قیلسون و لیکن خواه ناخواه آلورمین دیدی بومرد فقیر کیلیب قزیرغا بوسوزنی ایتدی گل فرح آتاسیکا

ایتدی ای آتاسیر یانا پادشاهی آلدیک بارینک و ایتنک که بوکون کیچقورون پادشاه اوز اوردا سیکاسیر

مجلس قورسون دنیا او پادشاه لاردا بولماکان طاعلار و سازنده لار حاضر قیلسون و یانا اینکا کیلیب سیرماق

اوچون رمکارنک لباسلار محیا قیلسون اندین سونک اوزمی کیا دورخان لباسلیدان سیرایگی عدد

صاحب جمال کنیزکلاری دین یارسون شو تر تیدا بولغاندا مین جعفر شاه نی قبول قیلیب مجلس

حضور یکا باریب قیلادورکان شرطلارینی ایشیتای قیو طریقه داش شرطلار ایکان دیدی القصه کل فرح نی

آتاسی پادشاه نی حضور یکا باریب قزیرن ایسکان نمرسالار دین سیر سیریان قیلیب خبر سیردی پادشاه شاد

خرم بولوب سوراکان نمرسالارنی همه سین محیا قیلدی الوان الوان تورلوک تورلوک نعمتلار حاضر

قیدی نیچا چاقل لار و حورلار کبی قزیرلار و یانا غلمانلار کبی بالالار آلتون ایجوکاسه و یانا کل فرح اوچون

سیر آلتون کرسی تیارلاب تورت خادم آلتون طبقلاردا لعل و جواهر تولد و روب کیما تغمسظر

بولوب تور دیلار و یانا یانکی دین کل فرح کا آلتی لیک یاسیل قزیرل اطلس لار دین چادرلار و تخت

روان کبی عربیه یاردی و هم کل فرح کا کیب بارورغا آلتون کوموش و جواهرلار و اصل یاقوت

مرجانلار و هم سیر نیچا صاحب جمال کنیزکلار یوباردی بولار کیلیب کل فرح کا خبر سیرب ایشکیدا

انظار بولوب تور دیلار القصه بعد از نماز خفتان بولارنی کیلغان خیرینی ایشیتیب سنبل کبی ساچین

تراب ماه تاب کبی نور لوک یوزین مشک عنبر سیلان باشیغا جواهرات در کوهس لار دین بنیاد بولغان تاج

قیوب یوزین نوری سیلان قرانغویکچه لارنی کوندوز کبی روشن ایلاب آلتون و کموش سیلان زرین

بولغان لباس لار و دریا قوت مرجانلار بونیکا تاقیب شونداغ صاحب جمال بولدی که یوزین شعله

سی دیوارغا توشتی کورکانلار نی هوسلاری کیتیب عقل لاری زایل بولور ایردی مثال بولوت

آراسیدین چیتغان آیدیک سیر یوزین روشن توتتی اونک و سولیدین کنیزکلار اوسلاب هرقد میکا

هریر اطلس سالیب عرابه کا آلیب چیتیب اوتقوز دیلار القصه کل فرح اوزی سیرلان برابر اوسکان

قزیرلار بیلان وداع لاشیب و بعد آتاسی بیلان آمانلا شیب برچه شهر خلقی خاتون قزیرلاری هر

قایسلاری کل فرح کا فاتحه شریف سیرب مرجا قده یکنیزکا حسنت یولینیزکا و سفیرنیز مبارک

بولسون دیب یغلا شیب قالدیلار بعد کل فرح الله تبارک و تعالی غاتوکل قیلیب جعفر شاه طرفینا

قرب روانه بولدی لار اما بولارنی کوز تیمکان شهر خلقلاری حیران بولوب هوسلاری کیتیب

پیتیب عظمیر بولوب نیچا کونلارغا چا آه کل فرح واه کل فرح دیب یاد ایشیلار القصه ایتاسکا

جعفر شاه نی ولایتیغا داخل بولدیلار پادشاه نی امریغا موافق سر ایلار کا و کوچ لار کا تور لوک اوت یاقب

و نیچہ نیچہ کنیزک و جاریہ لار کوز کورماکان قولاق ایشیمان کونکیلکا کیماکان ہر تور لوک او یونلار و شہر

خلقی بارچاسی جمع بولوب یول لاریغا انتظار بولوب تور دیلار ہر کیم نی تیلیداکل فرح باشا سوز

سویلاق یوق القصہ پادشاه نی رستہ بازار لارینی سیریاحت ایلاب یولدا تورغان کنیزکلار غالفاتلار

ایلاب کیلور ایردیلار پادشاه نی قصریکا و اوردا سیغیاقین میدیلار درحال خادملار و جاریہ لار پادشاه نی

آلدیغا کیریب خبر بیری دیلار کہ محبوسینکنیز شہر کا داخل بولدیلار دیب پادشاه الار کا سیر طباق طلا انعام

قیدیلار اندین سونک امر قیدی تمبور ساز و ہر خیل او یونلار کنکنی باشلا مھکلار دیب درحال شونداغ

تفریق اویونلار قیدیلار که تعریفین تشاری انی تعریفین ایتماق تیل لار هم عاجز بولور کل فرح

تعجب قلیب کولومسیراب جوهر کبی تشاریدین نور سیرانی دیوارلارین روشن قلیب کورکانلار

یانا سیر کورسام دیب خلافتلار سیر سیرلارین باسیب کیلور ایردیوار اما شول روشدا یوروب سیرایکا

یتیلار در حال جاریه لاریرکافلاس سالیب حور کبی تفریلار غلمان یا مکلنغ بالا قرشو چیتوب تواضع بیلان

کل فرح نی باشیدین طلا طبق لار بیلان آلتون کوموش ساچیلار قدینکنرغا حسنت مرحبا خوش

کیلدینکنر دیدیلار القصه کل فرح ینک نازینا بیلان آلتون کرسی اوزرا کیلیب اولتوردی ویانا

خادم لار آلتون کوموش لار ساچتی ویانا مجلس کا کیلیکان تفریلار کیلیب کل فرح نی قولین اویوب

مرحبا خوش کیلدینکنر دیدیلار کل فرح اونک وچپ یانیغا قراب تفریلارینی حالین سوردی اما بولار بو

سیردا بلبل کبی سیراب ینک ناز میبیلان صحبت قیلیب اولتوردیلار القصه بوکون کیچ بولدی کل

فرح قیزلار بیلان اویناب کولوب یتیلار ایستب کیچانی تمام قیلدیلار اندین سونک پادشاه امر قیلدیکه

در حال سراینی ایچین زیتلار تورلوک تورلوک نعمت لار حاضر قیلدی حورلار کبی قیزلار غیلانلار کبی

بالالار طلاکاسه بیلان شراب حاضر قیلیب هر تورلوک نغمه چی لار تیار قیلینکلار دیب اما پادشاه اوزی

جواهرلار دین تاج مرصع کیلیب آلتون کوموش لار غاغرق بولغان لباس کییب اولتورودور کل

فرح نی نور ایلا یینا بولغان یوزیکا عاشق بولوب سیراکان بلبل کبی سوزلارین ایشیتاق غا آرزو

بولوب کوب مشقت چکیب انظار بولوب اولتوروب ایردی وزیر اعظم کل فرح کا خبر سردی که

ای کل فرح پادشا، سیمزنی کوزکوسی مبارک کوزینی هر مه سی کو مکل ذکرینی کعبه سی شو یوزونک و

سوزینک بیلان پادشا، سیمیننی مسخر ایلا دینک و سنی عشقیندا قولیکا تسبیح آلیب سنی ذکرینکننی قیلور

دیدي عسل اریسی عسل ایزلاکاندیک یوزینکننرکا عاشق مکاران دور دیدی اگر داجناییکننرکا مقبول

بولسا حلال لیکینغا آماق خواهلایدور لار مرحمت قیلینک پادشاه نی خلوت سر ایلاریکا دیدی القصة

کل فرح بو خبرنی ایشیکانندان سونک اورنیدان توروب سنبل کبی ساچین تراب آیدیک یوزین

خوشبوی نیار سالار سیرلان معطر قیلیب آلتون کوموش لار بیلان مزین بولغان لباس کیسیب یاقوت

جوهر دین تیرکان طومار و مرجانلار تاقیب شونداغ بیز بولدی کی یوزین شعله سی دیوارلار کا توشتی

اما ایرکاک خاتون قنیرلار کورکان همان عقل لیدین ییکانه بولدی لار اونک سولدان دایه لار قوی دان

اوسلاب هرقد میکا حریر اطلس لار سالیب هر تور لوک دوتار تنبورلار غزل خوانلیک قیلیب شعرلار

ایتیب پادشاه ینک خلوت سرایغا کیریب مرصع کرسی اوزرا کوتاریب اوتقوز دیلار اماکل فرح

نمور ساز لارنی خوش آواز ایلان غزل خوانلیق قیلغانلاریکا عقلی شاشیب هوشیدان کیستان ایدی

جعفرشاه بیلان ملاقات بولکانبین هم بیلاس ایردی بیر آرز فرصدین سونک هوشیغا کیلیب

قاراسایانیدا جعفرشاه یوزلاریدین بوسه لار قیلیب اولتورودور کل فرح هم حیران بولوب بیر

بیرلاریدین بوسه لار آلدیلار اندین سونک پادشاه وزیریکا فرمایش قیلدیکه هر تورلوک نعمت لار و

طلا طبق لار بیرلان شرابلار کیلتوردینک مین تسلی خاطر ایلاب کل فرح بیرلاباحضور عیش

عشرت قیلای دیدی درحال خادم جاریه لار هر تورلوک نعمت لار و قیمت بها شرابلار حاضر

قیلیدیلار پادشاه کل فرح برلان نعمت لار دین تناول قیلیب نوشانوش قیلیب سرکرم بولوب

صحبت قلیب اولتوروب ایردیلا اماکل فرح آداب تواضع برلان ینک بورالیب اوتوز

تولغایب ایدی ای پادشاهیم منی آتاکاکل فرح برلان قیلادیگان شرطیم بار دیکان ایگانسیر

اول شرطینکیز قوی طریقه دا دور منکایان قیلینک دیدی پادشاه ایدی ای منکار معشوقیم مین

سزنی مکاح شرعی بیلان آلورمین و یانا بیر شرطیم بار شرط شولدورکه مینی مکاحیگا

کیرکایینکیز دین سونکره میندین بی اجازت ایرکاک آدکا بیر کلمه سوزنی سوزلالای سیرا کردا

سوزلالانکیز اویدا خواهلاکان نیرسانی آلیب جونانک مینکا طلاق بولور سیر دیدی کل فرح

ایدی شرطینکیز شول مودیدی بیزیم بجان دل بیلان قبول قیلدوک دیدی هر ایکاولاری شاد

خرم بولوب اولتوردولار القصه پادشاه بعد از صحبت توینی حرکتیکا توشوب وزیرین چارلاب

امر قیدیکه توینی اسابلارینی تیار قیلینکار دیب وزیر درحال بالراس و العین دیب تورلوک

تورلوک نعمت جای خوش مزه لار حاضر قیلیب شہر داکی علما و فضلالارنی جمع قیدی لار بعد

از آن الارنی آلدیلار یکا نعمت لار تارتیب تناول ایلاب بعد از آن طعاندین فارغ بولوب

کل فرح نی پادشاه جعفر کا عقد مکاح قیدی لار و پادشاه عالم و فقیر جمیع فقرالار کا طلا سیرب ہمہ نی

شاد خرم قیدی اندین سونک علما و فقرادعا قیلیب کیستیلار سیرنچا زمان کل فرح جعفر شاہ کا

خاتون بولوب عمر او تمکار دیلار القصہ کونلاردن سیر کون پادشاه شکارغا کیستیب ایردی ایگی

آدم سیر سیرکا ایگی عددآت بایلاب کیستکان ایکانلار سیرنی آتی اینغیر برنی آتی یہ ایکان یہ

آت قولون لاب اینغیر آتی آستیغا کیلیب یا تمکان ایکان بولارنی ایکاسی کیلیب غوغا قیدی لار

جبال لاری بیر طرف بولمای بیر سیرلارینی تقالاریدین اوشلاب جعفرشاه فی بارکاسیکا کیلیدیلار

پادشاه شکار دین کیلکانی یوق ایردی کل فرح سورادیکه نیما جبال و نیما عر ضینکنزبار دیدی بو

ایگی آدم اوزارالاریدا بولغان دعوالارینی بیان قیلدی لار کل فرح خانم حکم قیلدی قولون ییه

نیکي اما ایرکاک آت قولون لئاس دیدی لیکن ییه قولون لاب ایغیر آت آستیغا باریب

یا تمکندور دیدی بولار هم شو حکمغا راضی بولدیلار شول آن جعفرشاه شکار دین کیلیب قالدی

الاردین سوردیکه نیما ایشدا کیلیب ایردینکنزبار بولار ایدی ارامیزده بیر آرز دعوامنیزبار ایردی

خانیم کل فرح حکم قیلیب ییتکار دیلار دیدی پادشاه بو سوزنی ایشیتیب کل فرح کا کیریب

ایدیکه مین سینکا محاح قیلغاندا شرط قیلیب ایردیکه میندین بی رخصت بیر اوکا حکم قیلسانک

میگا طلاق بولورسان اویدا نا قدر مال بولسا آل اما کیت مینی او یویدا تورما دیب درحال

کیتکیل دیدی کل فرح ایدی ای جانیم افندیم بو یورتدا بو کون مینی رزقیم تام بولکان ایکان

بو کیچا سیر مجلس قیلیب اولتورایلیک دیدی پادشاه ایدی خوب مقبول اما بو کیچا مینی او یویدین

کیتکیل دیدی کل فرح راضی بولدی جاریه لار کا امر قیلدیکه تورلوک تورلوک نعمت لار حاضر

قیلینکار و یانا قیمت بها شرابلار حاضر قیلینکار دیب مهیا قیلدیلا پادشاه کل فرح طعاملاریدین

تناول قیلدیلا اندین سونک جعفرشاه غا سیر طبق دین شراب قویوب سیردی یانا سیر طبق

قویوب سیردی پادشاه سرکرم بولوب هوشیدان کیتی اندین سونک کل فرح سیر جاریه کا امر

قیلدیکه سیر عربله آلیب کیدیب اوئل آن حاضر قیلدی کل فرح یانا سیر جاریه کا امر قیلدی

پادشاهنی شول عربہ کا آلیب چقیب سالغیل دیب درحال کوتاریب پادشاهنی عربہ کا سالدی

کل فرح اوزی ہم توشوب پادشاهنی بیر ساعت عربہ دا ایلاتوروب یوریب ایردی پادشاه

ہوشیکا کیلیب کوردیکہ خاتونی کل فرح بیلا عربہ دا کوچادا یورودور پادشاه کل فرح دین سوردی

نیا حادثہ بولدی موندا نیا اوچون یورودور منیر کل فرح ایدی اوزینکنیز حکم قیلدینکنیز کہ اویدا نیا

نیمسانی خواہلاسانک آغیل اماینی او بودین کیت دیب ایردینکنیز اویدا مین سیزدین باشقا

نیمسانی خواہلا میدیم ایدی مین سزنی آلیب اوز شہریم خاکیتا مین دیدی پادشاه اوز حکمیغا

اوزی حیران بولوب ایدیکہ اوز سرایمیزکا باریب یانا قیاتدین مکاح قیلیب آلائی دیب اوز

شہریکا کیلیب یانا باشقادین مکاح قیلیب آلدی کل فرح بیلان پادشاه نیچایل لار راحت

بیلان عمر او تمکارب و یانا کل فرح نی آتاسینی آلیب کیلیب قرغان حالدا راحت بیلان

ایگی ییل عمر کیچوروب اندین کسین دار الضادین دار البقاغا اتقال قیلدی اما کل فرح بیلان

پادشاه دین نیچا فرزندلار بولوب اولاریدین کسین اولادلاری پادشاه بولوب عمر او تمکارب دیلار دنیا

شوندای بیوفا بیچکیگا وفا قیاس آخری همه قرا سیر آستیغا جا بولغوسی تیت الکتاب بعون

الملك الوهاب یا آله العالمین و یا خیر الناصرین هرکه خواند دعا طمع دارم ز آنکه من من کنه

کارم تیت نه ۱۳۲۸ هجری جمادو الاول در نه ۱۹۱۰ میلادی مای روز یکشنبه تمام

تاشکند الکتاب فروش ملا قوام الدین مخدوم ملا محمد موسی قاری او غلینانک دوکانیدا هر وقت موجود

بولادورکان اجناس لاراسمی و باشا هرخیل مال لار موجود دور حرمتلو خریدار لاریمیزکا ارزان بهاییلا

سیرب خرسند قیلورمیز

بعد مذکور کل فرح کتابغا ۷ تین بها قویولدی البته تمیت

العبدالراحی محمد تمیرابن ملا میرزا محمد صحاف تاشکندی در سنه ۱۳۲۸ هجری

اعلان اوشبو کتاب نی بار دیگر طبعی مترجم کا مخصوص دور بی اجازت چاپ قیماق ممنوع دور

البتة الهی عاقبت بخیر

HIKOYATLAR

حکایت: بیر کون بیر پادشاه شاه زاده بیرلا شکارغا باریب ایردی و قشیکه هوا قزیدی و آفتاب
 آسمانینگ میانه سیغا کیدی پادشاه بیرلا شاه زاده جامه لارینی بیر مسخره بازنی قولیغا قویدیلار پادشاه
 کولدی و ایدی ای مسخره باز شینکا بیر ایشا کیمینکوی بولودور مسخره باز ایدی ای پادشاه انداخ
 ایاس بلکه ایکی ایشا کینک یوکی بولودور

حکایت: بیر پادشاه وزیری بیرلا خرما سیر ایردی داناکینی وزیرینگ آلدیغتا تاسلار ایردی
 خرمانی میب بولغانیدین سونک وزیرغا ایدی سین کوب پیغوجی کیشی ایکانسان کیم
 خرمانینگ داناکنی ننگ آلدیگدا آنچا تولانیب قالیدور وزیر ایدی انداخ ایراس بلکه
 حضرت پادشاه کوب پیغوجی ایرکانلار زیراکه ناداناکینی قویودورلار و ناخرمانی

حکایت: بیر پادشاه بیر مسخره باز دین رنجیده بولوب فیل نینگ آیاغی نینگ آستیغا تاسلاماقغا
 بویوردی مسخره باز فغان قیلا باسلادی و ایدیکه ای پادشاه مین پچاره فیل نینگ آیاغینینگ

آستیغالایق ایماں مان مینی بیرار قوشینک آیاغی آستیغا تاشلاغیل و وزیرنی فیل نینگ
 آیاغینک آستیغا تاشلاغیل زیراکه وزیر سیمز دور اینک استخوانلاری فیل نینگ آیاغینک
 آستیدا یانچیلماغوسیدور پادشاه وزیرغا قاراب تبسم قیلدی و ایدیکه اول نیما دیدور وزیر عرض
 قیلدیکه از برای خدا بو حرامزاده نینگ کانایینی باغیشلاغیل یوقسایینی هم هلاکت قاتا سلاغای
 پادشاه غا مسخره باز نینگ و وزیر نینگ شفاعت قیلغانی پند بولوب مسخره باز نینگ کانایینی
 باغیشلادی و خلعت سائانه سیردی

حکایت: سیرکیشینک سیرهمیان آلتونی اویدا یوقالدی اول کیشی قاضیغا عرض قیلیب
 ایردی قاضی اینک اویداغی بار کیشیلارنی اینزادی و هر سیرکیشیغا سیردانه دین جوب سیردیکه همه
 چوبلار اوزونلیقتا سیر ایردی و ایدی هر کیمکه اوغری بولسا اینک جوبی سیر انگشت مقداری
 اوزایغای تاکه همه سیغار خست سیردی سیرکیشی کیم اوغری ایردی قورقتی و اوزینک جومینی

سیرانگشت مقداری کیسیب تاشلادی ایتاسی مذکور کیشیلارینگ هم سینی اینزادی و جوبلارینی
 کوردی بیلدیکه جویینی کیسکان کیشی اوغری ایرکان همیانی اندین آلدی و سیاست قیلدی.

حکایت: سیردانشمند سیرپادشاهینگ ندیی ایردی اول ندیم همیشه ساقالینی یولار ایردی سیر
 کون پادشاه انکا ایدیکه اکر یانا ساقالینکنی یولغودیک بولسانک سین کا جزا سیرغایان سیرینچا
 کونلاردین سونک اول دانشمند سیرایش قیلیب ایردیکه پادشاهنا کوب منطور بولدی و امکا
 ایدیکه هر نیما تیلانک سیرغوم دور دانشمند ایدی ساقالیم نی یولماق اختیارین سیرغیل اندین
 اوزکا بیچ نمری ساقالان مان پادشاه کولدی و ایدی اکر سینینگ خرنذلیغینگ موند

بولغودیک بولسا سینکا باغیشلادیم

حکایت: بیر طیب هر وقت کورتانلیقتا یورسا باش و یوزیغا ایساگینی یاپار ایردی آدلار

اندین سوردی لارکه موینگ سببی نادور طیب جواب بیردیکه بو کورستان ینگ

اولوکلاریدین اویالورمان زیراکه همه لاری ینگ دارولاریدین اولغاندورلار

حکایت: بیر کون بیر قارچیغای بیر خروس قایدیکه سین کوب یوفادور سین زیراکه آدم لار

سینی باقلار و سینینگ اوچون اوی قیلورلار و هر زماندا سینی توتار بولسالار نا اوچون

قاجار سین وین اگر دشت ینگ قوشی دورین و لکین بیرنچا کونلار کیم آدمیزادلار تولیدین

طعام یغودیک بولسام الار اوچون شکار قیلورین و هرچند سیراق بولسام هم و قشیکه

قیچقیر غودیک بولسام یانا یانب کیلغایمین خروس جواب بیردیکه گاها سیرار پنده نی سخدا

کورغانموردور سین وین کوب خروس لار ینگ کباب ینگ یخیدا و تولا خروس لارنی اوت یوزا

سداکباب قیلغلیق کورگاندورین سین ہم اگر پندہ نی یخدا کورور بولسانک کوب سراق

بولور ایردینک قارچیغای جواب سوزلامادی

حکایت: ایگلی کیشی ماللارینی بیرقاری کپیرغاتا بشوردیلار و ایدیلار هر وقت کیم بنیر ایگلیمنیز کیلور

بولساق آلفایمنیزچه کونلاردین سونک اول کیشیلاردین بیری کپیرینگ آدیغا کیلیدی و ایدی

مینک شیریکیم اولدی ایدی مالنی میخا بیرغایسین کپیرناچار بولوب مالنی امکا سیدی نیچا

کوزدین سونک یانا بیری کیلیدی و مالینی تیلادی کپیر ایدیکه شیریکینگ کیلیب ایردی سینی

اولدی دیدی مین هر چند مبالغه قیلدیم و حجت مشروعه کیلتور دوم لیکن سوزومنی امکلامادی و همه

مالنی آلیب کیلیدی مذکور کیشی کپیرنی قاضیننگ آدیغا آیلتیب عدالت تیلادی قاضی تام

واقعہ نی تیخلا کاندین سونک بیلدیکه کپیرنی کنایه یوقدور و اول کیشیغای ایدی سین اول شرط

قیلب ایرکاسین کیم ہر وقت ایگلیمیز آ لغایمیز و سین شریگیکنی کیلتور غیل و مالنی اندین

آ لغیل چوک یا لغوز بو سیرغا کیلیدنک اول کیشی جواب ایٹالماسدین اوز یولغا کیتدی

حکایت: سیر کیشی سیر قاف تولا مالنی سیر صرافتا بشوروب شہرغا کیتتی یانب کیلغاچ مالنی

تیلاب ایردی صراف انکار قیدی و میٹکا سیراب ایردینک دیب قسم یاد قیدی اول کیشی

قاضیننگ آلدیغا باریب احوالینی سوزلادی قاضی تعال قیدی و ایدی برار کیشیغا سوزلا ماغیل

کیم فلان صراف مننگ مالیمنی سیرایدور دیب و سیننگ مالینک اوچون بر تدبیر قیلغایمین

ایرتاسی قاضی اول صرافنی ایندادی و ایدی مننگ باشمغہ بر مشکل توشودور تنہا قیلغالی قدر تیم

یوقتور سنی اوز اور نومغانائب قیلماقنی خواہلایمین زیرا کہ سین دیانتلی کشیدور سین صراف قبول

قیدی و خرند بولدی اوینا جوناغاچ قاضی اول کیشیغا ایدی امید یالینکنی صرافدین تیلا غیل

البتہ سیر غوسیدور مذکور کیشی صراف مننگ آلدیغا باردی صرافنی کورغاچ ایدی کیلغیل خوش

کیلیسین سینگ مایکنی اونوتقان ایرکانان بوکچه یادیغا توشتی القصه اول کیشیننگ مالینی
 بیری و نابلیق آمیددا قاضینک آدیغا باریب ایردی قاضی ایدی بوکون مین پادشا سینگ
 آدیغا باریب ایردیم انگلادیکه سینکا بیر اولوغ ایشی تاشورماقی خواهلایدور خدا غا شکر قیلغیل
 اولوغ مرتبا تابغونکدور ایدی اورنومغا نابلیقتا اورگا کیشینی استاغایمین القصه قاضی بو حیلہ بیرلا
 رخت بیری.

حکایت: بیر کیشی بیر طوطینی باقی و انگا فارس تیلینی اورگاتی هر چند سعی قیدی اول طوطی در
 این چه سگدین اورگا کلیمه نی اورگانادی اول کیشی هر نمرسه نی سورسا اینک جوایدا در این چه
 شک دیر ایردی مذکور طوطینی ساتاق اوچون بازار غایلتی او مگا ایگی یوز رویه بها قویولدی بر
 مغل طوطیدین سوردیکه سن ایکی یوز رویه غه لایق مودور سن طوطی ایدی در این چه شک مغل
 کوب خرسند بولدی و طوطینی ایگی یوز رویه غا آلیب اوغا ایلدی اول مغل هر نمرسانی کیم سورسا

طوطی در این چه شک یر اوردی مغل طوطینی انداغ کوردی اوز کو مکلدا شرمنده و پشان بولدی و

ایدی نیما حلقیق قلیب ایرکان مین کیم مونداغ طوطینی آلفان ایرکانمین طوطی ایدی در این چه

شک مغلنی کو لکو آلدی و طوطینی آزاد قلدی

حکایت: بیر پادشاه توشیده کوردیکه همه تیشلاری توشوب کیتیدور بیر منجمن ایننگ تعبیرینی

سوردی منجم ایدیکه پادشاهیننگ اولاد و قریندشلاری پادشاهین ایلکاری اولغایلار پادشاه در خشم

بولوب منجمنی بندغه سالدوردی و یانا بیر منجمنی ایندادی و اول منجمن توشیننگ تعبیرینی

سورادی منجم عرض قلدیکه پادشاه همه اولاد و قریندشلاریدین اوزون یاشاغلار پادشاه بو جوانی

منظور قلدی و امکا انعام بوردی

حکایت: بیر کیشی بر اولوغ مرتبه غایینیب اوردی ایننگ بیر دوستی مبارکباد قیما قلیق او جون

آلدیغاباردی اول کیشی سوردیکه سین کیمدور سن دوستی شرمنده بولدی و ایدی مینی تانمسو سین

کیم مین قدیمنی دو سینکدور من و تغزیت او چون کیلیدورمان زیراکه کور بولغان ایمیش سین

دیب ایشتیب ایردیم

حکایت: بیر آدم بیر کشیدان بیر کچیک خط یازوب بیرنگ دیب التماس قیدی اول کیشی

آیاغیم آغریدور یازالمایان دیب جواب بیرادی اول آدم دیدیکیم مین سزنی بیر جانغابارنگ

دیادیکه مونداغ عذر ایتماسیر اول کیشی ایدی سوزینگیز راست لیکن مین قاجانکه بیر اوکاخط یازسام

انی او قوب بیراغیم او چون اوزومنی چاقیرادور معلوم بولادور که ایننگ خطین اوزیدین باشا آدم

او قویالماس هر کیم خوش خط بولماغی او چون الاحیداسعی قیماغی لازمدور

حکایت: کونلارینگ بیرید سلطان حسین باتقار شکارگا چیشینی اختیار ایدی او مگا علیشیر نوائی

حضرتلاری همراه بولدی شکاردان قاتار ایکانلار بیر قیشلاقدان اوقدیلا کچه چیتیدا تورگان آلتی

سیتی یاشلارداکی بالا سلام بیردی سلطان حسین قولینی کوسیکا قوب علیک آلدی و اوتیب کیتا

سیردی علیشیرنوائی ایسا بالانی کوریب آتینی توختدی پاسگا توشوب بالاییلان قوش قوللاب
 کوریشدی اوزدان سونک آتکامینیب یولکا توشدی نوائی ینگ بوایشی سلطان حسین بایقاران
 حیران قالدیردی او نوائی گایوزلانیب سیرسلطان ینگ وزیر یولسانکنز بوینگ او سینگاهامگا
 تانیلی شاعر بولسانکنز نیما او چون کودک سیربالاکاشونچه لار مروت کورساتادور سیرعالم پناه دیدی نوائی
 کپ بالادا ایاس کپ شوندا که سیر و قتلار شوبالانینگ آتامی ینگ سوادیمینی چیقارگان ایردی مین
 استادیمینگ سیتی پوشتی آلدیدا همیشه قرضدار دورمان

حکایت: سیرپادشاهینگ وزیر یولکدین آکیندی و سیرایدین قوویلدی اول وزیر درویشلار دوره یگا
 قوشولدی درویشلار صحبتینگ فیض و برکتی او مگاتأثیراندی قلبیدا حضور پیدا بولدی خاطر ی جمع
 بولدی پادشاه امگاداغی الطفاتلار کورسایتب اولغی علقینی قایتاریب سیرشگاجزم قیلدی لیکن وزیر
 بو مکلیفنی قبول ایتمادی خدمتان کورا استغفا دایورگان یاخشیراق دوریب جواب سیردی پادشاه

دیدى دولتى اداره قىماق اوچون بىزگاتىسىرى دانشمندوزىر لازمدوروزىر دیدى شونداغ ایش بىلان

شوغوللا نیشگا راضىلىک بىدیما سلکىنىنگ اوزى دانشمندلىک علامیدور پادشاه سوز تامالمای اوز

قىلمىشیدان پىشان بولدى

حکایت: بىر ایت آغزیدانان تىشلاب کىچکىناکىنا کوروک اوستیدىن اوتوب کىتماکدا ایدى کوزىگاسو

اچىدا اوزىگا اوششاب نان تىشلاب تورگان بىر ایت کوردیاول ایتىنىنگ آغزیدانان نامکا هوسى

کىلوب آنى تارتوب آلماک آرزوسیداتىز- تىز تىکىگانىدا سوودانان ایت هم بومکا کوزىن آلا توروب

قاراب قویار اىردى آخردانفسى غلبه قىلوب آغزىن آچوب اىرللاب سووگا اوزىن تاسلادى

سووگا توشگاچ بىر شونغوب یانا سوو یوزىگا حقیقتاراسا نایت بار نانا سوودا کورىنگان ایت ایسا

اوزىنىنگ عکسى ایگان سونگرا سوزوب سوزوب زورغا چىتکایىتوب اولار حالتدا سوودىن حقیقى

اوز نانىدىن هم اىریدى چونکه اىرللاب آغزىن آچکاندانان سووگا توشوب آقوب کىنگان ایدى حصه

اوز آغزیدالیکا قناعت قیلماسدان بیرا وینک نارسا یکا قول اوزا تکان کیشی اوز نارسا سیدان هم

ایریلور

حکایت: بیر خسیس کپیر بار ایدی اوینک اوزگا شردا اوقیدیکان عالم اوغلی بار ایدی او بیر

کونی آناسینی کوریش او چون او یکا کیددی شوندا آناسی سوینیب

او غلیم یا خشی کیدینگ سینکا عجاب نارسالار حاضرلاب قویکانان سیمزکینا غاز کوشتی

بار شیرین یاغلی قویماغیم بار یانا قویوق قویماغیم هم بار کو مکلینگ اولاردان قایسی بیری نی خواهلاسا

اوشانی اول بیرامان قالکانینی ایسا کسینراق سیسان دیدی اوغلی او مگا

آناجان مین غاز کشتینی قویماقا اوراب اوزدان سونک قایماقا باتیرب مییشکا

عاد تلامکانان - دیب جواب بیری

لقمان حکیم اوغلیکا نصیحت قلیب شوندا می دیدی

ای او غلیم قارینک تو یسایم یانا اوستیکا زورلاب یما توق قارینگکا زورلاب ییگاندان

کورا آوقاتی ایگاکا تو کوب بیرگان ثوابلیر اقدیر چونکه کوپ ییشیدان دل کوزی بیکیلادی قلبنی

ایساقارازنگ باسادی هر خیل کسللیکلاری پیدا بولادی

حکایت: بیر حکیم آوگا چیتقان ایدی آشنزیکا آوقت تیارلاشی بو یورب اوزی یاقینلاری

بیلان آوگا مشغول بولدی اوزاق یورب قارنی آجدی آوقاتلانی او چون چادرکا قایدی آشنز

اوننگ آدیگکا پشیرگان پلاونی کیلتیرب قویدی حکیم پلاوگا قول اوزایتب بیر آشام آلگان

ایدی ایحیدان شه چیدی او قاتیق آچیتقاسیکا قارامی پلاونی بیر چیککا سوردی و آشنزنی

چاقیرب دیدی

پلاونی یاخشی تیارلاسان بیراق بوندان کسین پلاوتیارلاگانگدا شه کمرق بولسین

سونک اونان مییش بیلان قناعت قیدی اگار حکمدا قناعت کوهری بولماکاندا

آشنرنی جزالاکان بولور ایدی میت: قناعت هر کیمینک بولسا یولداشی

حکایت: بیر پادشاه بیر دانشمندی حضوریکا چارلاب او مگادیدی مین سینی شو شهرینک قاضی

سی ایستب تعینلاما قچمان دانشمندی مین بو منصبکا لایق ایمان پادشاه سوراوی نیما او چون

دانشمند جواب بوردی قاضی لیک اولوغ و آغیر یوموشدیر چونکه حکم قیلش جریاندا یول

قویلمکان اینک کیچیک خطا هم انسان عمرینی ایزدان چقارشی یاکه اونی حلاکت یاقاسیکا آلیب

کیلیشی ممکن

حکایت: بیر شاعر بیر بحیل بای ننگ آدیگا باردی و اونی مدح قیدی او کیشی خوشحال

بولدی و دیدی ایرتاگا کیل پول بیران شاعر ایرتاسی کونی اوننگ آدیگا کیلیدی او کیشی

شاعر دان سوراوی نیما او چون کیلیدنک شاعر ایدی کیچا مینکا پول بیران دیب وعده بیرگان

ایسکنز شونینگ اوچون کیلیدیم او کیشی ایتدی عجائب آدم ایکانسان سین یاخشی سوزلارینگ

بیلان مینی خوشحال قیلدینگ اورنیدا مین هم سینی خوشحال ایتدیم شونینگ ایکان مین سینگانما

اوچون پول بیریشم کیراک

حکایت: کونلاردان بیر کون بیر شاعر بحیل بای نی مدح قیلدی لیکن او شاعر گایچ نرسا

بیر مادی شونان سونک شاعر اونی جو قیلدی او کیشی ایسا شاعر گایچ نیما دیادی باشتا کونی شاعر

اوشا آد مینک اویگا کیلیدی بای او مگا دیدی ای شاعر مدح قیلدینگ سینگانماچ نرسا بیر مادیم جو

قیلدینگ سینگانماچ نرسا دیادیم حاضر نیما اوچون مینک آلدیگا کیلدینگ شاعر ایتدی حاضر

ایسا سینی اویسینکنی وین مرثیه نکنی لیشینی خواهلایان

حکایت: کونلاردین بیر کون سلطان محمود غزنه وی توش وقتیدا اولتوروب ایردیلا بیر طالب

العلم سیکت کیلیب سلام قیلدی تقی ایدی ای سلطانیم قاضی ایلیدین داد ایدی نی قیلدی اول

طالب العلم ایدی آتام بیرقاری کیشی ایردی اولدی ایرسامالی کوب قالدی مین تحصیل علم
قیماق اوچون تورکستان ولایتیغابارماچی بولوب ینک قزیرل طلانی بیرکسه می که ایماکدین توقولغان
ایردی آنغاسایب قاضیغا آلیب باریب آمانت قویدوم تھی اول که ینک آنغزینا مہرسم
قیلب ایردیم بیرنچہ وقتدین سونک تحصیل علم قیلیب کیلیدیم ایرسا قاضی آلدیغاباردیم اوشول
آمانت قویغان نمرسانی بیرنک دیب اول که نی مہری بیرلان چقاریب بیردی او یغاباریب
اوشال که نی آچیب کورسم مس تنگہ بولوبدور آدین سونک قاضیدین باریب سوردوم ایرسا اول
قاضی ایدی مین بیلامان ینگا بیر مہرلیک کہ بیردینک آلتنموویا باقر موبیلامین مہرین سکا بوزمای
بیردیم تیلانک مہر بوزوب آلمانغا نیمغا آنت ایچارین تیدی ایدی سیزغا کیلیدیم سیزیلور سیز
سلطان ایدی آنت بیر غیل اول طالب العلم ایدی ای سلطانیم بو قاضینینک حکایت لکلک
قوشینک حکایتیکا او خشار آنغایچوک آنت بیر این تیدی سلطان ایدی لکلک قوشینک حکایتی

نچوڭ تورور اول طالب العلم ایدی لکک دايم سيلان سیر ایریش سیر کون سيلانلار جمع بولوب
 ایدیلار بیلار لکک سیرلان مراسه قیلیب قسمت قیلالی هر کوندا سیریلان آینگ خوراککا
 سیرایلیک اوز منیرگاز حمت سیراسون بارچه لاری ایدیلار انداق بولسون سیریلان نی ایلمچی قیلیب
 لکک نینگ یانگیا بار دیلار لکک هم بوسوزنی قبول قیلدی آنت ایچتی کیم کوندا سیریلانین زیاد
 ایاسمین دیب سیرنیچه کون کیچکاندین سونک لکک بالالادی بالاسی آچ بولدی سیریلانلار قارنی
 تویماس بولدی سیر کون سيلانلار ایندین چقیب همه جمع بولوب اولتورور ایردیلار لکک اوچوب
 بار ایردی بولارنی کوریب یانلارینغه کیلدی تقی سلام قیلدی فکر برلان توریب ایردی سيلانلار
 کیلیب بارچه لاری زیارت قیلدیلار سیر ساعت کیچتی ایرسه سيلانلار غافل بولوب توروب ایردیلار
 بورنین اوزاتوب بیش آلتی سيلان نی توتی ایکی تیماغی برلان ایکی سيلانی توتوب اوچوب
 باله لار نینگ یانغا کیلدی آدین سونک سيلانلار فریاد قیلیب لککنی کیتیدین بار دیلار تقی ایدیلار ای

لکک سین آنت ایچیب ایردینک کوندا بیر میلان دین باشقە میلانغە تیکماس بولوب ایردینک نیچوک
 آنتنی بوزدینک اول ایدی سیزلار بیلور موسیزلار مین کیم تورور من دائم مناره اوستیدا
 اولتورور مین تقی مناره دین توروب مسجد کاسانغور مین کناه دین قورقاسمین مناره باشدین مسجدغا
 سانغورغانینگ آنتی بولور موتیدی ایدی ای سلطانیم براو کیم قاضی بولوب حان بولسا ایتا وکیچ
 ریشوه آلیب اولتورغان بولسا آئینکدیک کیشی نیچوک آنت ایچاس تیدی بوسوز سلطانغا بسیار خوش
 کیدی سلطان ایدی اول کسه نی میننگ یانیدا قوب بار غیل من بیر فکرین قیلاین دیب اول
 کسه نی آلیب قالدی ایدی حالا سینگ سوزینگ بیرلان بو قاضینی اولتورسم خلایق ایتورلار
 قاضینینگ پولی اوچون اولتوردی دیب ملامت قیلورلار آدیم یامان بولور طالب العلم کیتتی
 سلطان بو کسه نی قولغا آلیب باقتی بیچ بیر سیریندا تیشکینگ کانی یوق ایردی سلطان فکر قیدیه کیم
 عجب ایراس بو کسه نی تیشیب داعی توکو تغان بولسه دیب گمان قیددی بو کیچا یایب ایتا تورغاندا

توشاکینگ بیر سیریدین پچاق بیرلان یاردی آدین سونک اوزی آوغا چقیب کیتی آدین
 سونک فراشی کیب توشاکی یغار بولدی کورسا کیم پچاق بیرلان کیسلخان تورور ایدی اگر مونی
 سلطان کورسانی قیلغایم دیب قورقونچیدین آدین یاخسیراق یوقورور کیم مونی ایلتیب
 توقوغایم تیدی بیر استاد توقوچی بار ایدی انغایدی ای استاد مونی انداغ توقیگیلم کیم بیج کیشی
 سیلاسون تیدی اول ایدی انداغ قیلان تیدی میش آلتون سیردی اول استاد قبول قیدی سیرکون
 ایچدا توقودی فراسینگ قولیغا سیردی فراش کیلتوروب توشاکی توشاکنانه غا قودی سلطان آودین
 کیدی کوردیکیم توشاک بوتون بولودور فراشین سوردی بو توشاکی مین کیسیب ایردیم مونی کیم
 توزاتی فراش ایدی سیرکیگان دین سونک توشاک یغاردا کوردیکیم توشاک کیسیلیش اندین سونک
 قورقانی دین سونک سیرکیشی بار ایرکان آلیب باریب توزاتیردیم سلطان ایدی اول اوستانی ایرتا
 تانک سیرلا آلیب کیلکایسین عجب بولور دیب سیراودی تقی تانک سیرلاباریب اوستانی آلیب

کیددی ایرسا سلطان ایدی ای استاد بو توشاکنی سینمو توقودینگ اول ایدی آری مین توقودیم
 سلطان سوردی بو شهر داندن باشا بیچ اوستا بار مو اول ایدی یوقتور سلطان ایدی اوزباشینگ
 اوچون ایغیل قاضی سینغا بیچ که توقوتوردی مو اول ایدی آری سلطان ایدی کورسنگ
 تانور موسین اول ایدی تانور مین سلطان اول که نی چقاریب استا دینگ آدیغاتا سلا دی استاد
 آلیب کوردیکیم اول که تورور دیدی سلطان ایدی باریب پرچه لارنی آلیب کیلینگ دیدی
 آدین سونک باریب پرچه لارنی آلیب کیدیلار سلطان الاردین سوردی قاضی اوچون مس تنگه
 قاقینکنیز مو آلا ایدیلار آری سلطان ایدی تانور موسین لار ایدیلار تانور منیر چقاریب کور کوز سوردی
 ایرسا الار ایدیلار شول تورور آدین سونک بولارنی بر اویکا کیر کوزوب قویدیلار آدین سونک
 طالب العلم بیرلان قاضینی آلیب کیدیلار سلطان طالب العلمکه ایدی سوز لاغیل تیدی طالب
 العلم هر نی سوزی بار ایردی بارچه سین بیان قیلدی قاضی ایدی یالغان ایتور منکا سیر مهر لیک که

سیردی بیلادیم اچینده نی بار تورور ایردی مین تقی مہرین بوزمای اول سیرکاندیک اوز قولیغا سیردیم
 تیدی سلطان ایدی آمانتینی خیانت قیلماغاننگ اوچون آنت اچار موسین قاضی ایدی اچار مین
 تیدی سلطان ایدی پوچی استاد سیرلان کہ توغونان استاد گواہ لیک سیرسالار اولار موسین اول
 ایدی اولار مین سلطان ایدی پول چی سیرلا کہ توغونان نی اوندانک اوندا دیلار کہ توغونان ایدی
 ای قاضیم کہ نی مین توقوب سینکا سیردیم پوچی ایدی ای قاضیم بو پولنی مین سغا ایشلاب
 سیرادیم موسین تانار موسین تیدی قاضیغا توجیم بولدی سلطان ایدی دانشمندلار دین سورا نکلار بو
 قاضیغانی کیسلور دانشمندلار ایدیلار اولوم کیرک آدین سونک سلطان حکم قیلدیکیم بو قاضینی دارغا
 آسینک تقی آسیدیلار آدین سونک سلطان اول طالب العلمغا بو یوردیکیم سین قاضی بول تیدی
 اول طالب العلم ایدی مین شونچا وقتدن سیری علم تحصیل قیلدیم خدارضاسی اوچون ایدی اللہ
 تعالی یارلاقاغای ایدی سین ایسلار سینکیم مین قاضی بولسم تقی اولسم ایمانسیر کیتسام تیدی سلطان

ایدی نیچوک اول ایدی آذیچان شہریندا بر قاضی بار ایردی خستہ بولغان ایکان مین استادیم سیرلان
 اول قاضیننگ کوچہ سیدین اوتوب بارور ایردوک کیلیب ایڈیلار قاضینی سورما سسیرلار مو استادیم
 سورغالی کیردی ایرسہ مین ہم برگا کیردیم قاضینی کوردوک ایرسا قاضی سیرلار غاقاراب یغلادی تھی
 کلیمہ شہادت اوقیدی تھی ایدی ای استادیم مین اولسم میندین رضا بولینگ تیدی استادیم ایڈیلار
 ای قاضی قورقاعیل اولماسین بو خستہ لکدین تورار سین قاضی ایدی نی بیلدی نکلنر تیدی آندہ
 استادیمیر ایڈیلار حالا کلیمہ عرضہ قیلدینگ ایمان کیلتیردینگ کتاب ایچیندا کورو بمنکم قاضی رشوہ
 آلسا ایمان کیلتورسا اولماس تھی اول خستہ لکدین اولمای توردی آندین سونک بیر شراب ایچیب
 آتھکا مینیب بارور ایرکان آتی خورکیب کوتاریب سیرکا اوریش اول تھی اولمیش اول قاضی بو
 دنیا دین ایمانسیر کیتمیش ایدی نیکا قاضیلک کیرک ایماس دیب جواب بیردی سلطان ایدی
 قاضیلار غاکور عضابی قاتومو بولور اول طالب العلم ایدی بیرکون کوفہ شہریدا امیرالمومنین علی

... یانلاریغا بیکیشی کیددی ایدی یا علی اوچیل بولدی ایکن ایکارین اول سیریح حاصل
 بیراس تیدی علی ایدیلار دوات و قلم کیلتور و مکار دوات بیرلا قلم کیلتور دیلار بیرخط یازیب
 سردی ایکن ایکایاتورخان کیشیننگ قولیغا ایدی بو خطنی ایلتیب ایکن ینگ اورتا سیریندا کو مکمل
 ایلتیب کوددی ایرسا اول سیرزاده کوب حاصل بیرادی اول کیشی تحسین قالدی عجتورتیدی بو
 خطنی خط ایرکان اول سیردین آچیب اول خطنی آلب او قودی ایرسایازیم ایسکیم ای سیربوسیل هم
 حاصل بیرسانگ بیرظالم قاضی اولکان بولسا او لیکنی کیلتوروب سننگ اورتا نکدا کومارین
 دیگان خط ایکان ایدی موزدین معلوم بولدی کیم قاضیلارنی سیرهم قبول قیلاس ایکان ایننگ
 عضایدین قورقار... برظالم قاضیننگ حکمانه سیننگ ایسکیدین اوتسا قولی آزاد بولماغای تقی
 ایستورکیم ایست هر تودا ایتور ایریش الله تعالی غا شکرکیم منی قاضی قیلمای ایست قلیب تورور تقی
 ظالم قاضیننگ سوزی کودور انا ایدی مختصر قیلدوک ایدی سلطان یایک بولغان جوانمرد بولماق

کیرک نیچو گلیم سلطان محمود تنگتا اولتورماچی بولغاندا وزیرلار نغوایدی بو خلافتقا بوسطان کور گلوک بولسا

آنی سوارلارین کور کسیرین یناقیم رسوا بولور بورنیم اولوغ تورور خلافتلار منی تیلار مسلار وزیرایدی

ای سلطانیم سیرمالنی یغما قیلشینی سوما سنکیز بارچه خلافت سیرنی سوارلار تیدی ایرسه جمع خلافت انداق

تورور دیب راضی بولدیلار آدین سونک تنگتا مندی...

BUYUK AJDODLARIMIZ

ابو نصر فارابی

(۸۷۳-۹۵۰)

ابو نصر فارابی قاموسی بیلیم ایگاسی بولگان. ابو نصر فارابی جهان فنی خصوصاً فلسفہ تیسیمیکہ

فیزیکہ کیا تیشناسلیک موسیقہ شناسلیک کبی فنلار رواجکا قوشگان حصہ سی سینجایہ کاتادیر. او

سیردیا بویدا جایلانگان فاراب (اوترار) شهریدا سپای (حربی) عائلہ سید دنیاگا کیلکان. دستلابکی

بیلیم نی بخارا و سمرقند شهرلاریدا آلدی. سونک او قشینی دوام ایستیریش مقصدیدا بغداد گابارادی.

عمری ینک کوپ قسینی اوشا سیردا علم اورگانش بیلان او نکازادی. ۹۴۱ میلدا دمشق دا،

۹۵۰-۹۴۱ میل لاردا مصر دایاشادی. عالم ۱۶۰۰ آرتیق اثر یازیب قالدیرگان. ابو نصر فارابی

نینک اثرلای دنیاننگ کوپلاب تیلار یگا ترجمہ قیلینگان. فارابی با سچھیک اوروش لارینی
 قارالاکان. او اوزیننگ قولیازمالاریدا دولت نینگ وظیفہ سی انسان لارنی بخت سادگتا
 آلیب باریش فاضل جمعیت قوریشدان عبارتیریب یازگان. فرابی گوکیانا یونان عالم لاری
 نینگ اثرلار یگا مکمل شرحلار یازیب قالدیرگان. فرابی کمتر انسان بولیب فقیرانہ کون
 کچھیرگان. سرای عالمی بولیشی ایستامگان. عالم یازیب قالدیرگان اثرلار گیلکوسی اولاد اوچون
 کاتنا خزیانا دیر. شویاٹ عالمیننگ علمی میرائینی اورکانش ہمیشہ دالزرب بولیب قالماقدا.

ابوریحان بیرونی

(۱۰۴۸-۹۷۳)

ابو ریحان بیرونی ۹۷۳ میل ۴ ستمبر دا خوارزم ینک کت شہیدا توغیلکان. او آتا
 آنادان ایرتایستیم قالکان. او معمون اکادمیہ سیدا خدمت قیلکان و زمانہ سی ینک ہمہ فلارینی
 پختہ ایگال لاگان. استرانامیہ فزیکہ تیاتیکہ کیا کرافہ معدن شناسلیک و باشقہ فلار ترقیاتیکا قوشگان
 حصہ سی بیلان اوینک نامی دنیا فنی ینک بووک سمالاری قایدان جامی آلکان. او خارجی
 تیل لاردان عرب ہند لاتین فارس یخودی و باشقہ تیل لارنی مکمل بیلکان. عالم ایگی یوزکا
 یاقین علمی اثر یاراکان و ترجمہ لار قیلکان کلابوسی دنیا دا سیرچی بولیب اخترع قیلکان.
 استرانامیک کوزاتولار آلیب باریش مقصدیدا کوزاتیش اسباب لارینی ہم اوزمی یاراکان.
 اوینک «قدیمی خلقلاردان قالکان یادگار لیکلار» «ہندستان» اثرلاری اجدادلاریمیز تارخینی
 اورگانیشدا مهم منبع بولیب حسابلانادی. بیرونی ۲۲ یاشیدا خوارزمی تاسلاب چقیب کیتیشکا مجبور
 بولادی. اول او افغانستانینک غزنہ شہیدا سونکرا ہندوستاندا یاسانکان. بیرونی فن ہمیشہ علمیاتکا و

کشیلارینگ حیاتنی فعالیتیکا خدمت قیلسین دیگان فکرلارنی اینکارسی سوراوی. او ۷۵ ییل عمر

کورگان.

ابو علی ابن سینا

(۹۸۰-۱۰۳۷)

ابن سینا جوده کوپ فنلارنی طب فلسفه موسیقه پسخالاکیه و باشقه علم لارنی مفصل بیلگان و

شونفلار بوپچه اوچ یوزکایاقین کتاب یازیب قالدیرگان بویوک عالم دیر. حسین ابن عبدالله ابن

سینا بخارا ولایتی نینگ افشانه قیشلاغیدا عمل دارعائله سیدا توغیلگان. کسین بخاراگا کوچوب باریب

اوشا سیردا اوسیب اولغایگان. زهینی جوده او تکمیر استعدادی یوقاری بولگان. شو سبب علم

لارنی تیزلیک بیلان اوزلاشتیرا آلگان. اون یاشیدا قرآن کریمنی یاد آلگان. اون سیراون

اوچ یاشیدا تیسینک فکە (مسلمان قانون شناسلیکی، مجموعہ سی) منطق موسیقہ شناسلیک و باشقہ فن لارنی
 قسٹ بیلان اورگانا باشلادی. اون آلتی اون سیتی یاشلاریدا پاتخدا قولی ییکسکیل طیب صفاتیدا
 شہرت قازاندی. توقھنریوز توقسان توقھنریوچیی سلی حاکمیت قاراخاننی لار قولیکا اوگلچ ابن سینا
 خوارزم گاباردی. بوسیردا او بوریحان بیرونی ابو صخل مسی و باشقہ عالم لار بیلان بیرکا اوشا
 زمانلاردا جہانکا شہرت تاراکان معمون اکادمیہ سیدا خرمیت قیلدی. بیرینگ سیکریمہ اوچینچی
 ییلی ہندستان گاباردی و قالگان عمرینی اوشا سیردا او مگاردی. عالم بیرینگ او تیز سیتینچی ییل
 ایللیک سیتی یاشیدا ہمداندا وفات ایتدی. ابن سینا طب قانونلاری اثری بیلان جہانکا مشہور
 بولدی. عالم ینگ مذکور اثری ۱۲ عصر دایاق لایچہ کا ترجمہ قیلینیب ۱۷ عصر گاجہ سوراپہ مملکت
 لاری ینگ اونور سیتیلاریدا ہم او قیتیلیب کیلیندی. اثر حاضرکی کوندا ہم اوزی ینگ علمی

قستینی یوقامکان. طب قانونلاری تولیق حالدا اوزبیک و روس تیل لاریدا بیرنچه مرته نشر

قلیئنگان.

علی شیرنوائی

(۱۴۴۱-۱۵۰۱)

اوزبیک خلقینینگ اولوغ شاعری و منکر دانشمندی علی شیرنوائی جهان ادبیاتینینگ

بو یوک سیمالاریدان دیر.

علی شیرنوائی ۱۴۴۱ میل ۹ فورلدا هرات شهریدا توغیلدی. اوینگ آتابالاری تیموری لار

خدمتدگی عمل دار کیشیلار بولیشگان. آتاسی غیاس الدین کچکیانا اوز زمانه سینینگ ایلغار و

اویشی کیشی بولگان. علی شیربالا لیکیدان ادیاتی علمنی موسیقه نی سوادی. مکتبدا اوقیب
 بورگان ییل لاری جوده کوپ شعرلارنی یاددان بیلگان. خطا فارس شاعری فریدالدین
 عطارینک منطق الطیردیگان داستانی یاددان اییب کوپچیلکینی حیرت لاسیرگان.
 اوسمیر لیکیدا ایسا ۵۰ ینک میت شعرنی یاد بیلگان. علی شیرادبی اثرلارنی اوقیش و اورگانیش
 ییلان کفایه لایب قالمادی. ۱۰-۱۲ یاسلاریدا ایلیک شعرلاری ییلاناق کوپچیلکینک دقتینی
 اوزیگا جلب ایدی. علی شیرغایت قابلیتی تیرشفاق حرکتچان زبانی بولیب اوینگ
 استعدادی اوشا دورینک اولوغ کیشیلاری تامانیدان جوده ایرتاتن آلینگان. علی شیربیرکونی

اوسازی مولانا لطفی حضرتلاریکا

عارضین یاتلاچ کوزوم دین ساچیلور هر لهنه یاش

بویلاکیم پیدا بولور یولدوز نهان بولغاچ قوماش

دیب باسلامکان غزلینی اوقیب بیرادی. لطفی اکر الاحی بولگانیدا برچه شعرلاریمینی شوایکلی

مصرعه گا الماشکان بولاردیم دیدی. حضرتینک بولکلاری یاش علی شیر اوچون کتته تکافات

ایدی. نوائی ۱۴۷۲ و ۱۴۸۶ ییللاردا ایگی شعری توپلام نوادر انهایه و بدیع البدایه دیوانلارینی

توزدی. جوده قسقا ایگی ییلا (۱۴۸۳-۱۴۸۵) بیش داستانی اوز ایچکا آلکان خمه اثرینی

یارلادی. ۵۱۲۳۰ مصرعه دان ^{شمشک} تاپکان خمه حیرت الابرار فرهادوشیرین لیلی و مجنون سبعة

سار سد اسکندری داستانلاریدان عبارت. نوائی هر وقت ایجاد قیلش بیلان بیرکایاسلیکیدان

بیرکایاوسکان بیرکتبدا اوقچکان دوستی حسین یاقرا سرایدا دولت ایشلارینی هم وجداننا آلیب

باردی. مەردار سونکرا باش وزیر بولگانیدا مملکتنی آبادانلاشتیریش خلق حیاتی فروان ایش

مختشلاردان آکینادیکان سالیقلارنی قسقار شیرشکا الاید احمیت بیردی. اریق لار قازدیردی.

شفاخانه لار کتبخانه لار قوردیردی. خلصتینک تورموشینی یاخشیلاش ییکلار و عئدارلارینک

اوزباشچہ لیکینی یوقاتیش اوچون حرکت قیدی. قنہ چیلارگا قارشی کوراشدا شخصاً اوزی
 قاتناشیب مملکتدا تیچلیک اورنایشکا اوریندی. او خلق آراسیدا کتہ آبرو قازاندی. اوینک
 زانداش لاری آراسیدا «وزیر روشن زمین» پاکدل وزیر لقیچکا سزاوار بولدی. علم صنعت و
 ادیات اهللاریکا ہمیشہ رہنمالیک قیدی. نوائی اجتماعی ایشلار بیلان جوده بند بولگان و قتلاریدا
 ہم بیچ قاجان قولیدان قلمینی قویادی. او اوزینی اولاشاعر دیب بیلار سیران کون شعر
 یازماسدان تورا آلماس کونیکا یوز ایگی یوزیت شعر ایجاد ایتاردی. نوائی اوزیننگ اولماس
 اثرلارینی اوزبیک تیلیدا یازدی. اوزبیک تیلیننگ کوزل لیکی بایلیکینی و قدرینی عالم کا
 نایش قیدی. علی شیرنوائی ادبی میرایشینک کتہ بیر قسمینی اوینک لیریک شعرلاری تشکیل
 ایتادی. اوینک ایگی ییل دوامیدا یاراتکان غزل رباعی قطعہ توپوغ خمس موسدس معارفرد
 چستان کبی شعر تورلاریکا آمد لیریک اثرلاریدان توزیلکان. خزاین المعانی دیوانی ۵۰ینک مشرہ

دان عبارت فارس تیلیدگی شعرلارنی شاعر وقتینجه او تکیچی معنالارینی امکلاتوچی فانی تخلصی

بیلان ایجاد ایسگان. شونینگ اوچون ہم اونینگ فارس تیلیدگی شعرلار توپلامی دیوان فانی

دیب اتالادی. نوائی بوتون ایجادینی خلق منفعلاری اوچون کوراشکا انسان قدر قمتیشنی ہمایہ

ریشکا مملکتدا تیچلیک و آسایش تیک اورناشکا باغشلادی. نوائی اوزبیک ادبائینی جہان

یوکسا گلکیکا کوتارگان و اولادلاریکا بای ادبی میراث قالدیرگان بویوک شاعر دیر. نوائی حیائینینگ

سوغکی ییللاری ہم سیرتاشویش بولدی. او حسین باقرا اونینگ اوغیللاری اورتاسیدگی نطا

اداوتلارنی بر طرف قیلشکا کوپ کوچ سرفلادی. حکداریننگ نوائی کا مناسبتی ہم

ایلکاریکیدیک ایماس ایدی. زمان تشویشلاریدان حاریگان وتالیققان شاعر میہ کا قان قویلیشی

تیجہ سیدا ۱۵۰۱ میل ۳ یورددا وفات ایدی. بو مشعوم واقعہ فی تانہ نخی خاند میرکاریم الاحلاق

کتبیدا نوائی وفا یکانخطا طبیعت ہم ماتم تودی دیب تعریفلاکان. چونکہ اونی دفن ریش چاغیدا

میدالاب سخاوت یا مغیری یا غیب تورگان ایدی. نوائی اثرلاری کتته بیر عآن و چوقور معنالار
 حزینا سیدیر. اونینگ اثرلارینی قیته قیته او قیرایگانمیز هر گل اولاردان یانگی معنوی آرزوقه

آلامیز.

علی قوشچی

(۱۴۰۳-۱۴۷۴)

مولانا الاویدین علی ابن قوشچی سمرقندی مشهور استرانم، اولو عسکینینگ قابلیتی ساگردی،

زبردست عالم، او تکمیر متفکر ایدی. علی قوشچینینگ علمی و فلسفی قاراسلاری مهم اہمیتقا

ایکادیر. اونینگ ۱۶-۱۷ عصرلاردا اورتا شرق و یاقین شرق مملکتلاریدا تیسینکد فینینک

رواجلانییدا تعسیر کورساتگان "ار قمتیکه عاید رساله"، "کسر سانلار حقیقا رساله"، "ال محمدی

رسالسی" کبی اثرلاری بار.

عالم عرب، فارس تیللارینی مکمل بیلگان. علی قوشچی فلسفه، حقوق، ادبیات، تاریخکا

عاید کتابلار کا هم کوپ شرحلار بیتگان.

احمدیومی حکمت لاریدان نمونه لار او قیش

حکمت

طالبلار غادر و کوهر ساچتیم منا	بسم اللهدیب بیان ایلامی حکمت ایستب
من دقثر ثانی سوزین آچتیم منا	ریاضتنی قاتیغ تارتیب قانلار یوتوب
جان نی جانغا سوزد قیلیب رکنی اولاب	سوزیم ایدیم هر کیم بولسه دیدار طلب
کو مھکی بوتون خلائق دین قاپچتیم منا	غریب سیتیم فقیر لارنی کو مھکلین اولاب
انداغ مظلوم یولده بولسه بھدم بو لغیل	قایدہ کورسانک کو مھکی سینوق مریم بو لغیل
ماونلیک خلائق دین قاپچتیم منا	روز محشر درکامینغه محرم بو لغیل
اوش کیچه معراج حقیق بیدار کوردی	غریب فقیر تیملارنی رسول سوردی

غریبلارنی ایزین ایزلاب توشتم منا	قایتیب توشوب غریب فقیر حالین سوردی
آیت حدیث ہرکیم ایتہ سامع بو لغیل	امت بولسانک غریبلارغہ تابع بو لغیل
قلنج بولوب شوق شرابین اچتیم منا	رزق و روزی ہرنا سیرا قانع بو لغیل
غریبلغہ محبت تارتیب بولدی حبیب	مدینہ کارسول باریب بولدی غریب
غریب بولوب عقبہ لار دین آشتیم منا	جہا تارتیب یاراتقانغہ بولدی قریب
مصطفی دیک ایلمنی کنزیرب یتیم ازلا	عاقل ایرسانک غریبلارنی کو ممکن اولہ
بولون تاو لاب دریا بولوب تاشتم منا	دنیا پرست نابخس لار دین بولوب تاو لہ
تفریق قلیب حاضر بول دیب بو نوم ایکدی	عشق بایینی مولیم آچاچ منکاتیکتی
پیکان آلیب یوراک بغیریم یتیم منا	باران صفت ملائتی اوقی تیکدی

کو محکم قتیغ تسلیم آچیغ اوزوم ظالم	قورآن اوقوب عل قیلمای یالغان عالم
غریب جانیم صرف ایلاین یوقور مالیم	حدین قورقوب اولغ تو شمای پیشتیم منا
آلتیش اوچکایاشیم سیتی اوتوم غافل	حق امرینی محکم توتمای اوزوم جاہل
روزه نماز قضا قلیب بولدوم کاہل	یامان ایزلاب یاخشیلاردین کچتیم منا
واہ دریغا محبتنی جاسین ایچمای	اہل و عیال خاناندین موکال کیچمای
جرم و عصیان کر ہلارین موندہ پیچمای	شیطان غالب جان سیرارده شاشتیم منا
امانیمہ چخمال اوروب قیدی غمناک	پیرمغان حاضر بول دیب ساچتی تریاک
شیطان لعین میندین قاحب کیتتی بی پان	بجد اللہ نوری ایمان اچتیم منا
پیرمغان خذتیزہ یوکروب یوردیم	خرمت قلیب کوزوم یومای حاضر توردوم

مد قیدی غزایل نی قوولاب سوروم	اندین سوکره قات قایب اوچتیم منا
غریب فقیریتیلارنی قیلغیل شادمان	خلق لار قلیب عزیز جانینگ قیلغیل قربان
طعام تاسانگ جانینگ بیلد قیلغیل ممان	حقدین ایشتیب بوسوزلارنی ایدیم منا
غریب فقیریتیلارنی هرکیم سوروی	راضی بولور اول بنده دین پروردگار
ای بی خبرسن بی سبب اوزی اسرار	حق مصطفی پندین ایشتیب ایدیم منا
ییتتی یاشده ارسلانباغا قیدیم سلام	حق مصطفی امانتین قیلینگ انعام
اوشل وقده ینگ برذکرین قیدیم تام	نفسیم اولوب لاکانغ آشتیم منا
خرما یرب باشیم سیلاب نظر قیدی	برفرصده عقتاساری سفر قیدی
الوداع دیب بو عالیدین کذر قیدی	مکتب باریب قاناب تولوب تاشتم منا

پرتو سالدی پتو بولوب دیدار کوردیم	اناقهستانی ^۳ اوقوب معنی سوردوم
یا شیم صاحب مضطر بولوب توردوم منا	ملام اوروب اسکت ^۴ دیدی باقیب توردوم
انین سونگره چول لار کنزیرب گیاه میدیم	ایانادان معنی بول دیب ایدی بیلدیم
لنگر توکوب بیلین باسیب یا پختیم منا	روزی قیلدی عزازیلنی توتوب میندیم
حدین اوزکا بیچ سوزلامای ییکانه کا	ذکرین تام قلیب اوتوم دیوانه کا
اخگر بولوب کو یوب یانب اوچتوم مبا	شمعین ایزلاب ساگرد کیردیم پروانه کا
الله یادین ایتہ ایتہ والا بولدیم	نام و نشان بیچ قالمادی لالا بولدوم
فغانی الله مقامینغہ آشتیم منا	خالص بولوب مخلص بولوب لله بولدوب

^۳ inno fatahno

^۴ uskut

سنت یریش کافر بولسه برمه آزار	کو مھکی قتیغ دل آزار دین خدا سیرار
اللہ حقى انداغ قل غہ سبحین ^۵ طیار	دانالاردین ایشیب بوسوز ایدیم منا
سنت لارین محکم تو توب امت بولدوم	سیر آستیغہ یالغوز کسیرب نورغہ تولدوم
حق پرست لار مقامیغہ محرم بولدول	تیغ باطن برله نفس نی یا پختیم منا
نفسیم منی یولدین اوروب خوار ایلادی	تیر مولتوروب خلافتغہ زار ایلادی
ذکر ایتورمای شیطان برله یار ایلادی	حاضر سن دیب نفس باشین سا پختیم منا
قل خواجه احمد غفلت برله عمرونگ اوتی	وا حسرتا کوزدین تیزدین قوت کیتی
وا اولتا ندامت نی وقتى سیتی	عل قیلای کاروان بولوب کو چتیم منا

⁵ sijjin

۲ حکمت

نہ سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم یرکا	ایادوستلار قولاق سالینک ایدو غومغہ
اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم یرکا	معراج اوزره حق مصطفیٰ روحوم کوردی
بونیچوک روح تنغہ کیرمای تابتی کمال	حق مصطفیٰ جبرائیلدین قیلدی سوال
اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم یرکا	کوزی یاشلیق خلقغہ باشلیغ قدسی حلال
کوککا چقیب ملائکدین آلور سابق	جبرائیل ایدی امت ایشی سیرگا برحق
اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم یرکا	نایگانا قیلور، مہتمم طبق
آدین سو نگرہ برچہ ارواح یردی سلام	فرزندیم دیب حق مصطفیٰ قیلدی کلام
اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم یرکا	رحمت دریا تولوب تاشیب تپی پیام

رحم ایچره پیدا بولدوم نذاکیدی	ذکرایت دیدی بدنلاریم جنبش قیلدی
فرزندیم دیب حق مصطفی اولوش بردی	اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
تورت یوزیلدین کسین چقیب امت بولغای	نیچه سیلار یوروب خلقغه یول کور کوزکای
اون تورت ینک مجهدلار خدمت قیلغای	اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
توقوز آی توقوز کوندا سیرکا تو شتوم	توقوز ساعت تورالمادیم کونکا اوچتیم
عرش کرسی پایه سینی باریب توچتیم	اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
عرش اوستیدا نماز او قوب تیزیم بوکتوم	رازیم ایستب حقه باقوب یا شیم توکتوم
یاغان عاشق صوننی کوردوم سوکتوم	اول سبیدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
جاندین کچمای بو هو دیگان باری یاغان	بو قلتاقدین سورمنک سوال یولده قالغان

اول سبدين آلتىش اوچدا كىردىم سىركا	حشى تانغاي اوزى پنهان سوزى پنهان
ايگى ياشدا پىغمبرلار كىلىب كوردى	برياشدا ارواح منكا اولوش بردى
اول سبدين آلتىش اوچدا كىردىم سىركا	اوچ ياشدا چلتن كىلىب حاليم سوردى
يول كورساتدىم يولغە كىردىم نىچە كمره	تورت ياشدا حق مصطفى سوردى خرما
اول سبدين آلتىش اوچدا كىردىم سىركا	قيدا بارسام خضر بابام منكا همراه
تطوع روزه تو توب عادت قىلدىم	بىش ياشدا بىلىم باغلاب طاعت قىلدىم
اول سبدين آلتىش اوچدا كىردىم سىركا	كىچە كوندوز ذكرين ايتىب راحت قىلدىم
كوككا چىقىب درس اوركاندىم ملائكتين	آلتى ياشدا تورماي قاپچىم خلائكتين
اول سبدين آلتىش اوچدا كىردىم سىركا	دامن كىلىب همه اهل و علائكتين

سیتی یاشده ارسلان بابام انزلاب تابدتی	هر سر کوروب پرده سیرله بوکوب یابتی
بجدا لاه کوردوم دیدی ایریم اوتی	اول سبدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
قابض کیلب ارسلان بابام جانین آلدی	حورلار کیلب حریر تونزین کفن قیلدی
یتمیش منک فرشته لار یغیلب کیلدی	اول سبدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
جنازه سین اوقوب سیردین کوتار دیلار	سیر فرصد اوجاه ایچرایه منگوردیلار
روحین آلیب علیسین گاکیر کوز دیلار	اول سبدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
الله سیر آستیدا وطن قیلدی	منکر نکر من ربک دیب سوال قیلدی
ارسلان بابام اسلام دینین بیان قیلدی	اول سبدین آلتمش اوچدا کیردیم سیرکا
عاقل ایرسنگ ایرانلار کا خدمت قیلغیل	امرو معروف قیلغانلار نی غزت قیلغیل

اول سبدين آلتمش اوچدا کيرديم سیرکا	نخی منکر قیلغانلارنی حرمت قیلغیل
حکمت ایت دیب باشلاریمغه نور ساچیلدی	سکزید اسکزیاندین یول اچیلدی
اول سبدين آلتمش اوچدا کيرديم سیرکا	بجده الله سیرمغان می اچوردی
قیده بارسنگ و صفین ایتیب تعظیم قیلینگ	سیرمغان حق مصطفی بیگ بیلینگ
اول سبدين آلتمش اوچدا کيرديم سیرکا	درد ایتیب مصطفی غه امت بولینگ
تبرک دیب آلیب یوردی قول دین قولغه	توقوزید اولغاندیم توغری یولغه
اول سبدين آلتمش اوچدا کيرديم سیرکا	قولدیم بوسوزلارکا چتیم چولغه
خواجه لیک کانا قویوب قیلای طاعت	اون یاشینگده اوغلان بولدونک قل خواجه احمد
اول سبدين آلتمش اوچدا کيرديم سیرکا	خواجه من دیب یولده قالنک وای نه حسرت

۳ حکمت

ذکر ایت دیدی ذکرین ایتیب یوردیم منا	هر صجدم نذاکیدی قولاعجمکه
اول سبیدن عشق دوکانین قوردیم منا	عشق سیزلارنی کوردیم ایرسه یولده قالدی
الله دیدیم شیطان میندین سیراق قاچتی	اون بیریده رحمت دیا تولیب تاشتی
اون ایلکیدا بوسرلارنی کوردیم منا	های هوس ماومن لیک تورمای کوچتی
بفس باشیغه یوزینک بلا قمراب سالدیم	اون اوچیدا نفس وهوانی قولغا آلدیم
اون تور تودا اتوفراق صفت بولدیم منا	تکبرنی سیرکا اوروب باسیب آلدیم
باشین اوروب قول قاووشوب تعظیم قلدی	اون بیشدا حورو غلمان قارشو کلدی
دیدار اوچون برچه سینی قودیم منا	فردوس آتلیق جنتی دین محضر کلدی

اون آلتیما برچه ارواح اولوش بیری	هی ہی سیزکا مبارک دیب آدم کیلدی
فرزیدیم دیب بو نوم قوچوب کو مکلوم آلدی	اون میثید اترکستان داتور دوم منا
اون ساگنیردا چلتن بیلا شراب لیختیم	ذکرین ای تیب حاضر توروب کو کم تیشتیم
روزی قیلدی جنت کیریب حورلار قوچتیم	حق مصطفی جمال لارین کوردوم منا
اون توفوزدا میثیمش مقام ظاہر بولدی	ذکرین ای تیب ایچ و تاشیم ظاہر بولدی
قاید بارسم خضر بابام حاضر بولدی	غوث الغیث می ایچوردی تودوم منا
یاشیم سیتی یکر مه کا اودیم مقام	بجد الله پیر خذمتین قیلیم تام
دنیاده کی قوروت و قوشلار قیلدی سلام	اول سبیدین حقه یا ووق بولیم منا
مومن ایرماس حکمت ایشتیب یغلامایدور	ایرانلارنی استغان سوزین تیغلامایدور

بول روایت عرش اوستیدا کوردوم منا	آیت حدیث مضمونینی انکلامای دور
یوزمینک توزلوک ملایککایوزلا شتیم مین	روایتنی کوروب حق سوزلا شتیم مین
جان ودلیم انکافدا قیلدیم منا	اول سبیدن حقی سوزلاب ایزلا شتیم مین
نه قیلغای سین کناه لارینک تاغدین آغیر	قل خواجه احمدیاشینک سیتی یکیرمه بیر
ایادوستلارینچوک جواب اینوم منا	قیامت کون غضب قیلسه ریم قادر

۴ حکمت

اول سبیدن ختہ سیغنینب کلدیم منا	خوش غابدین قولاغومه ندا کلدی
اول سبیدن ختہ سیغنینب کلدیم منا	جمله بزرک یغلیب منکا انعام بیروی
مرهم بولوب چین دردلیک کا دوا بولدوم	من یکیرمه ایکی یاشده فنا بولدوم

اول سبدین ختہ سیغنیب کیلیم منا	یاغان عاشق چین عاشق نہ کوآہ بولدوم
یاغان دعوی طاعت لاریم برچہ سی پوچ	یادوستلار یاشیم ستی یکر مہ اوچ
اول سبدین ختہ سیغنیب کیلیم منا	قیامت کون نہ قیلغای من بر ہنر لوچ
آخر تغہ بارور بولسام بار مو سیراق	من ییکیر مہ تور تغہ کیردیم ختدین سیراق
اول سبدین ختہ سیغنیب کیلیم منا	اولگانمہ یغلیب اورونک یوزینک تابق
یاغمدین تو تووب سوداب کورگا ایلتنک	جازه منی آرقاسدین تاشلار آتینک
اول سبدین ختہ سیغنیب کیلیم منا	ختہ قلو قیلدینک دب یاخب تیغینک
سجان ایگام ذکر اور کاتب کوکومنی تیش	یازوق بیلان یاشیم ستی یکر مہ تیش
اول سبدین ختہ سیغنیب کیلیم منا	کوکوداگی کرہ لاریم سین اورونک تیش

منصور صفت دیدار او چون غوغا قلدیم	من سیکیرمه آلتی یاشدا سودا قلدیم
اول سبدین ختہ سیغنیب کلدیم منا	پرسیر یوروب دردو حالت پیدا قلدیم
هر سر کوردوم پرده برله بوکوب یاپتیم	من سیکیرم سیتی یاشدا سیرنی تاپتیم
اول سبدین ختہ سیغنیب کلدیم منا	آسانه سین یاسانینان ایزن اوپتیم
کیچایاتای محبت تارتیب صادق بولدوم	من سیکیرمه ساکنیر یاشدا عاشق بولدوم
اول سبدین ختہ سیغنیب کلدیم منا	اندین سونکره درکا هیغه لایق بولدوم
عشق او تیدا بولالذیم مثل تراب	سیرکم اوتوز یاشتہ کیردیم حالیم خراب
اول سبدین ختہ سیغنیب کلدیم منا	حالیم خراب باغیریم کباب کوزوم پر آب
جمله بزرک یغلیب دنیا قویدوردیلار	اوتوز یاشدا اوتون قلیب کویدوردیلار

اوروب سوکوب دنیا عتبتین قودوردیلار	اول سبدین ختہ سیغنیب کیدیم منا
قل خواجہ احمد دنیا قوینک ایشک میتار	کو کسینکد اکی چقان آینک عرشتہ میتار
جان بیردا حق مصطفی قولوگنک توتار	اول سبدین ختہ سیغنیب کیدیم منا

۵ حکمت

یا الہی حمدنگ برلہ حکمت ایتیم	ذاتی اولوغ حواجم سیغنیب کیدیم سینکا
توبہ قیلیب کوناہیرین قورقوب قایتیم	ذاتی اولوغ حواجم سیغنیب کیدیم سینکا
قیرق بیردا اخلاس قیدیم یول تاپای دیب	ایرانلار دین ہر سر کوردیم مین یاپای دیب
سیرمغان ایزین آلیب مین اوپای دیب	ذاتی اولوغ حواجم سیغنیب کیدیم سینکا
قرق ایگنیدا طالب بولوب یولنہ کیردیم	اخلاص برلہ یلغوز ختہ کو مغل بردیم

ذاتی اولوغ حوажم سیغنیب کیلیم سینکا	عرش و کرسی لوح دین او توب قلم کیردیم
کوزیا سینی آقوزبان زاله قیلیم	قیرق اوچما حقی ایزلاب ناله قیلیم
ذاتی اولوغ حوажم سیغنیب کیلیم سینکا	بیانلار کیریب اوزوم نی واله قیلیم
یا قام تو توب یغلاب یوردوم گلزاریندا	قرق تور تیرما حبت نی بازاریندا
ذاتی اولوغ حوажم سیغنیب کیلیم سینکا	منصور صفت باشیم بریب عشق دیندا
توبه قیلیم هراش قیلیم خطا قیلیم	قیرق بیشدا سیندین حاجت تیلاب کیلیم
ذاتی اولوغ حوажم سیغنیب کیلیم سینکا	یا الیم رحیمیگنی اولوغ بیلیم
رحیمیگن قهره تادی شیطان قاحتی	قرق آلتیدا ذوق شوقیم توب تاشتی
ذاتی اولوغ حوажم سیغنیب کیلیم سینکا	حقین الهام رفیق بولوب باین آحتی

ساقی بولوب جام شراب خواجم توتتی	قیرق سیمدایتتی یاقدین الهام سیتتی
ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلیم سینکا	شیطان کیلیب نفس و هواوزی یوتتی
کنه دردی کسل قیلدی بیمار بولدوم	قیرق ساگلزداغزیزجانین بیزار بولدوم
ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلیم سینکا	اول سبیدن حدین قورقوب بیدار بولدوم
مجنون صفت خیل و خویش دین قاحب تاندیم	قیرق توقوزده عشقنک توشدی کوب یاندیم
ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلیم سینکا	تورلوک تورلوک خاشیکدی بویون سوندیم
قان توکادیم کوزلاریمدین بغیریم ایزیب	ایلکیهدا ایرمن دیدیم فعلیم ضعیف
ذاتی اولوغ خواجم سیغنیب کیلیم سینکا	نفسیم اوچون یورار یردیم ایتدیک کنیزب
قزیرل یوزونک قرا سیرداسولکان یاخش	قل خواجه احمد ایربولمانگ اولکان یاخش

ذاتی اولوغ حوажم سیغنیب کیدیم سینکا	تفرق صفت سیر آستیدا بولگان یاخشی
-------------------------------------	----------------------------------

ءحکمت

مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیردیم منا	صبح صادق دوشنبه کون سیرکا کیردیم
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیردیم منا	آلتیش اوچداسنت دیدی ایشیتیب بیدیم
عالم همه سلطانیم دیب نعره تارتی	سیراوستیدا یارانلاریم ماتم توتی
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیردیم منا	حسنى تانقان چین صوفی لارقانلار یوتی
یاروق دنیا حرام قیلیب حسنى سويدوم	الوداع دیب سیراوستیغه قدم قويدوم
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیردیم منا	ذکرین ایتیب یالغوز اولوب یالغوز کويدوم
کیچه نماز کوندوزلاری صایم بولدوم	طها او قوب تون کیچه لارقایم بولدوم

مصطفیٰ غە ماتم توتوب كىردىم منا	بو حال بىرلا سىر آستىدا دايم بولدوم
تاناك آتقونچە ناز او قوب بىر يول سلام	آ تىمىش كىچە آ تىمىش كوندوز بىر يول تمام
مصطفیٰ غە ماتم توتوب كىردىم منا	آ تىمىش اوچدا بولدى عمروم آخر تام
جمله ملك سىر آستىدا بولدى غلام	حق مصطفیٰ روحى كىلىب بولدى امام
مصطفیٰ غە ماتم توتوب كىلدىم منا	كوب يىغلادىم حق مصطفیٰ سىردى انعام
قولوم توتوب اىتمىسەن امىد دىدى	معراج تونى نور دىم فرزند دىدى
مصطفیٰ غە ماتم توتوب كىلدىم منا	سنىتمىم نى محكم تو تىقىل دىلبن دىدى
مجدىب تشە بولسەك قولونەك آلای	قىامتدا يول اداشەك يولغا سالای
مصطفیٰ غە ماتم توتوب كىلدىم منا	فرزىم دىب اىلكىنەك توتوب خىت كىر اى

ای یارانلار بوسوزا شیتیب شو قیم آرندی	امت دیدی ایچ و تاشیم نورگابندی
پرتو سالیب دیدارینی حق کورساتی	مصطفی غه ماتم توتوب کیلیم منا
دیدار کوروب روحوم اوچوب عرشته قوندی	موسی صفت وجودلاریم کویوب یاندی
مجنون صفت خیل و خوشدین قاحب تاندی	مصطفی غه ماتم توتوب کیلیم منا
سیرآستیدا خوارلیق تارتیم کوب مشقت	توشک یاستوق تاشدین قیلدم چیکتیم محنت
ای یارانلار بو دنیا دایوق فراغت	مصطفی غه ماتم توتوب کیلیم منا
تامشقت تارتاگونچه وصلی قیدا	خدمت قیلماي درد حالت بولماس پیدا
خان و دلنی تا قیلانگ حقه شیدا	مصطفی غه ماتم توتوب کیلیم منا
سیراستیغه کردیم ایرسه بچون بولدوم	کوزوم آچیب مصطفی نی حاضر کوردوم

مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیلیدیم منا	عاصی جانی امتلارنی حالین سوردوم
امت دیدی گوکوم تولاداغ حسرت	ایا فرزندن سوزنک قنی امت
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیلیدیم منا	امت اوچون کوب تارتت من حدین کلفت
آلیب کیلکای یا محمد سین مونی حج	املاریم یازوقلارین هر جمع کچ
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیلیدیم منا	تانی یغلاب سجده ایلاسی تنگری نه کچ
آلیب کیلکای یا محمد کورکیل مونی	هر جمع کچ امتلارنی کنایینی
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیلیدیم منا	املارینک نیلار قیلار احمد سینی
یار اتقان دین قورقما سوسین پست همتیم	مین ملکدین شرم ای تار من ای اتیم
مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیلیدیم منا	کیچه یاتامی طاعت قیلنک خوش دولاتیم

سیرآستینغا کیردیم دوستلار بی اختیار	آمین دینکار آل و اصحاب ہم چهاریار
امتلارنی جرین لچکیل پروردگار	مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیدیم منا
قل خواجه احمدین دقشرانی یستیم	ایگلی عالم عشرتلارین می کاساتیم
اولماس بورون جان اچغین زهرین تارتیم	مصطفیٰ غه ماتم توتوب کیدیم منا

۷ حکمت

اول قادیم قدرت بیرلان نظر قیدی	خرم بولوب سیرآستینغا کیردیم منا
غریب بندنگ بو دنیا دین سفر قیدی	محرم بولوب سیرآستینغا کیردیم منا
ذاکر بولوب ساگر بولوب حقی تلبیم	دنیا عصبی حرام قلیب یاخیب تیتیم
شیدا بولوب رسو بولوب جالدین اوتیم	بی غم بولوب سیرآستینغا کیردیم منا

شولوغومدین تاغ و تاش لار سوکتی منی	فصیح تیلدا سوکوب دیدی شحک قنی؟
عاشق بولسنگ اول باریب حقتی تانی	مرحم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
سزنی سزنی حق یاراتی طاعت اوچون	ای بو عجب ایچک ییمک راحت اوچون
قالو ابلی دیدی روحوم محنت اوچون	مرحم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
نفسیم منی کوب یو کورتی حقا باتمای	کیچا کوندوز بی غم یوردوم یاشیم آتامای
های و هوس ماومن نی اوتقای تامای	پر غم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
قلنی کورسام خدمت قیلیب قلی بولسام	تفریق صفت یول اوستیدا یولی بولسم
عاشقلارنی کو یوب اوچکان کولی بولسم	بهدم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
جاندین کیچیب محنت تارتیم بندم دیدی	قانلار یوتوب الله دیدیم رحم ایلادی

دوزخ ایچراقلمسون دیب غنیم یدی	خرم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
یاسیم آلمیش اوچکایتتی سیر کونچا یوق	وادریغا حق نی تاپامی کونمکوم سینوق
سیراوتیدا سلطان مین دیب بولدوم اولوغ	شاگر بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
شیخ من دیبان دعوی قلیب یولدا قالدیم	فش و دستار پوچک پول غاسایتب کیدیم
نفسیم منی هوا قیلدی یولدا قالدیم	بیدم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
باشیم تفریق اوزوم تفریق جسمیم تفریق	حق وصلیکا ییتار من دیب روحوم مشاق
کودوم یاندیم بولالمادیم هرگز آفاق	شبنم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا
پیرمغان نظر قیلدی شراب لپتیم	شبلنی سکلنچ سماع اوروب جانین کپتیم
سرمت بولوب ایل و خلق دین تانیب قاپتیم	زم زم بولوب سیر آستینغا کیردیم منا

عاشق بولسنگ جانین کچب بیروی اول	قل خواجه احمدناصح بولسنگ اوزومکا بول
محکم بولوب سیر آستیغا کیردیم منا	نادانلارغا ایسانک سوزونک قیلاس قبول

۸ حکمت

اینانا غیل مالینغه بیر کون قولدین کیتارا	بیشک بیلینک بو دنیا برچا خلقدین اوتارا
تورت آیا غلیق چوبین آت بیر کون سینکا میتارا	آتا آنا قارینداش قایان کیتتی فکر قیل
کیشی مالینی بیاصرات اوزرا توتارا	ونیا او چون غم بیاصتدین اوزگاننی دیا
مردانه بول غریب باش عمرینک یلدیگ اوتارا	اهل عیال قارینداش بیچ کیم بولمایدی یولداش
اصلینک بیسانک آب وکیل یاناکیل گاکیتارا	قول خواجه احمد طاعت قیل عمرینک بیلام نیچمیل

۹ حکمت

بودنیانی دشمن تو توب یوردوم منا	یادوستلار پاک عشقینی قولغا آلدیم
عشق باید ا منصور صفت بولدوم منا	یقام تو توب حضرتغا سیغینب کیلیم
بیلین باغلاب حق عشقینی محکم توتتی	عشق یولیدا عاشق بولوب منصور اوتتی
ای مومنلار من هم منصور بولدیم منا	ملا متلار امانت لار کوب ایشتتی
جبریل کیلیب انا ا سحتتی بیر کایدی	عاشق منصور انا سحتتی تیلکا آلدی
دارغا آ سیلیب دیدارینی کوردوم منا	جبریل کیلیب باشنگ بیریوب یولغا سالدی
باطن کوزی آچوقلاری حیران قالدی	منصور کیلکلاچ دار ایکیلیب اوزی آلدی
اوشوقا دیب دیدارینی کوردوم منا	پرتو سالیب الله اوزی نظر قلدی

محکم تور غیل حرمان باقیب سین آغا غیل	نذاکیدی اوشال دارغه کوب بوغا غیل
لوح المحفوظ تنحه سیدا کوردوم منا	تاشقایدی امریم توتوب سین تیکما غیل
شریعتدور من هم میتای بیرروایت	اوچ یوزملا یغلب میتی کوب روایت
باشیم بیرب حق سرنی بیلدیم منا	طریقت واحقیقت واحق حیات
دانا کیراک بویوللار داپاک مردان	انا الحق نی معنی سینی بیلاس نادان
جانین کیچیب جانانه نی سویدوم منا	عاقل قلا ر حق یادی نی ایدی جانان
قال علمیدین میتیب ایدیم نشان قالسون	ایما قیلدیم دانا بولسه معنی آلسون
حالدین ایتیب عاشق لارغا بیدیم منا	درو گوهر سوز لاریم نی ایچکاسالسون
بیر سوز بیر لایانلار دین بولدی جدا	ایسز منصور خوار لیق برله بولدی ادا

قانلار یوتوب مین ہم کواه بولدوم منا	حال دلی بیچ کیم بیماس تنکریم کواه
یولنی تابکان سیرکا اوخشاش کمره ایماس	شاه منصورنی انا کھتی بجایماس
اکاه بولوب بوی خدا آدیم منا	هرنا جنس لار بوسوزلار دین اکاه ایماس
پرتو سالیب الله اوزمی رحم ایلادی	سیرتون سحر غریب منصور کوب یغلادی
دانالار غابوسوزلارنی ایدیم منا	اندین سونکره چلتن باقیب شراب سیردی
آدم من دیب بیلین باغلار قانی ہمت	نادانلار غایسینر سوزیم چیف حکمت
ظالم لارگا اسیر بولوب اولدوم منا	دنیا اوچون سیر سیرغا قیلاس شفقت
درویشلارنی حلقی مردار او تاس دعا	ظالم لاردا حدنه بولغای سیردا کناه
آیت حدیث معنی سیدین لہ سیم منا	اول سیدین پادشاه قیلور سیرکا حفا

ایملکینگ آچب دعا ایلاب بویون سو نکیل	ظالم اگر جفا قیلسه الله دیکیل
حدین ایشتیب بوسوزلارنی ایدیم منا	حق دایکنغه میتماس بولسا کله میلکیل
یاشینگ صاحب منکا سیغنیب بیلینگ باغلا	ظالم اگر ظلم ایلاسه منکا یغلا
ظالمارکا یوزینگ بلا بیریوم منا	حرام شبه ترک ایتمان یوراک داغلا
یار اتقاننی منطور قیلماهی سین اونوتقان	ظالمارنی قربی نیدورمین یار اتقان
ظالمارکا اوزم رواج بیریوم منا	میندین کیچیب ظالم لارنی ایملکین توتقان
الله دیبان تونلار توروب اینکر انا دینگ	سکا جزا یر اتقانغه یالبار میدینگ
ظالمارنی ایملکین اوزون قیلدیم منا	حقیقت دین سوزلار ایتم ایشیتا دینگ
دنیا حرام آدین کو محل ساوتادینگ	اسی بی خبر حقه کو محل یو کورتا دینگ

نفسدین کچب اللہ ساری تولغانا دینک	بونفس اوچون زار حیران بولدوم منا
ظالم لارنی سگوه قیما ظالم اوزونک	خوینک ریایشیر قیما س خلته سوزونک
دنیا مالین تولا سیردیم تو یاس کوزونک	حریصلارنی سچین ایچر اسالدیم نا
لعل لبی جنبش قلیب ایدی مونی	جان ودلیم امت لاریم کوز روشنی
حقه قلوبک یما امت بولغان قانی	چین امت نی سینہ سیغه قویدوم منا
قل خواجہ احمد حق سوزینی سوزلاب اوتی	عین الیقین طریقت دا بوزلاب اوتی
علم الیقین شریعت نی کوزلاب اوتی	حق الیقین حقیقت دین ایدیم منا

۱۰ حکمت

تعالی اللہ عاشقار کاسیردی عشقین	شاگر بولوب اورتاب یانیب کویدم منا
---------------------------------	-----------------------------------

ایکلی عالم کوز لایکا شخاش دانه	کورونادی یالغوز حتنی سویدوم منا
جاندین کیچیب یالغوز حتنی جانغا قوشتم	اندین سونکر ادیا بولوب تولوب تاشتم
لاکان نی سیرا سیمان مقام آشتم	دنیا عصبن یوزینک طلاق قویدوم منا
حق آلدیدا عقلی کامل دم اورالماس	عشق شدتی طغیان قیلسه بیردم قویاس
پروانه دیک احگر بولوب اوزین سیلماس	بوسرلارنی جانانه دین تویدوم منا
طریقت نی یول لارینی عقبستی کوب	پاک عشقینی قولنه آلمای بولماس یوروب
دیدارینی کورسه یولماس تون کون اوتوب	بیچ اوخلامای دیدارینی کوردوم منا
طریقت نی یولی قاتیغ طرفه شاشتم	باشیم قانی سیرمغان ساری قاپچاشتم
سیریتاکین توتوب باطن کوزین آچتم	رسو بولوب یوللار کنیریب یوردوم منا

<p>بو یوللار دانیچه عاشق بولدی تراب</p>	<p>طریقت نی یوللاریدور قاتیغ عذاب</p>
<p>ایرانلار دین یولنی سوراب کیردیم منا</p>	<p>عشق بولنیغ هر کیم کیر سا حالی خراب</p>
<p>روزی قیلکان بنده سیغنه بولدی یاووغ</p>	<p>طریقت نی یول لاریدور طرفه اولوغ</p>
<p>ای یارانلار عزیز جان دین تویدیم منا</p>	<p>او حقوننیغ طاقت قیلماس سیتی تموغ</p>
<p>بی خود بولوب کویوب یانار ایچی تاشی</p>	<p>حقیقت نی معنی سیکایستگان کیشی</p>
<p>کوزیا شیمنی تحفه قلیب باردیم منا</p>	<p>قانلار آقار کوزلار دین آتھان یاشی</p>
<p>عارف عاشق طریقت نی دردانه سی</p>	<p>شریعت دور عاشق لار نی افسانه سی</p>
<p>بوسرلار نی عرش اوستیدا کوردوم منا</p>	<p>قایدابارسه جاناناسی هم حانه سی</p>
<p>خوارلیق زارلیق تارتا کونچه نفسینک اولماس</p>	<p>محبت نی باغین کیرنمای عاشق بولماس</p>

سیرقطره غه قانع بولمای اول در اولماس	قانع بولوب خاص کوهرین آلدیم منا
عشق اوتیغه کویکان عاشق رنگی اوچار	عقبی سری جدل قلیب موندین کوچار
موندا بولغان کره لارنی اندا آچار	رسول دنیا جفا دیدی قویدوم منا
حقیقت لیک عاشقلارنی رنگی سینوق	آینه غه نظر قلیسه اندین تیوق
اوزی حیران کو مکلی ویران کوزی یاسلوق	قدر تیغه حیران بولوب قالدیم منا
الله ایدی کوب یغلا سنک کور کونک مینی	رازی قیلنک بندم دیبان ایغوم سینی
جاندین کیچیب منی ایتور عاشق قانی	الهام کیددی چین قلاقغه آلدیم منا
چین کو مکلدا کویکانلار کا دیدار عطا	یالغان عاشق یولغه کیرسه همه خطا
چین عاشق نی کوزی یاسلیق قدی دوتا	دوتا بولوب سیر آسینه کیردیم منا

روز محشر نیچوک سین دیب حالین سورکوم	تحقیقت لیغ چین عاشق نه تحفه سیرکوم
رحمیتکدین امید توتوب کیدم منا	شفیع بولوب شاعت نی اوزوم قیلغوم
حق دین قورقوب تینمای ییغلا علی الدوام	قل حواجه احمد حق یادینی آغیل مدام
مونداغ قیلیب مرادینه ییتیم منا	نازاوتوب روزه توتوب هر صبح و شام

۳۲ حکمت

حق عشقینی کونکلوم ایچراسالدی دوستلار	ناگمان تورورید اتموغ بزرک
مدد قیلیب ایلکیم توتوب آلدی دوستلار	خضر بابام حاضر توروب لطف ایلابان
وجودیدین عزازیل نی حق قاجوردی	اوتتوز بیرد خضر بابام می ایچوردی
اندین سونکرا حق یولینه سالدی دوستلار	سودا قیلدیم یازو قلا ریم حق کیچوردی

بندھ لیگکا قبول قیدیم قیلده ارمان	اوتوز ایگی یاشدایتی حدین فرمان
غریب جانیم شادمان بولوب کولدی دوستلار	جان سرورداسیر کوم سینگانور ایمان
هر کیم سوکتی بلکه تیغی صابر بولدیم	خالیتدین خبریتتی ساگرد بولدیم
های و هوس ماومن لیک کیتتی دوستلار	بو عالمدا بیچ او خلاهای حاضر بولدوم
جام شراب قولغه آلیب تو یالپتیم	اوتوز اوچداساتی بولوب می اولاشتیم
بجد الله ایگی نفسم اولدی دوستلار	لشکر توزاب شیطان برله مین اوروشتیم
حکمت است دیب سبحان ایدی گویا بولدوم	اوتوز تور تدا عالم بولوب دانا بولدیم
ایچ و تاشیم حق یوزنغه تولدی دوستلار	چلتن بیرلان شراب لپتیم همراه بولدوم
طالب لارغه عشق دوکانین تولا قوردوم	اوتوز بیش دامسجد کیرب دوران سوردوم

عاشق لار کا حقین مژدویستی دوستلار	ایکری یولنه هرکیم کیردی سوکتوم اوردوم
انصاف قلیب الله ساری تولغانادیم	اوتوزیستی یا شته کیردیم اویغاندیم
توبه قیلدیم خواجم قبول قیلدی دوستلار	سحر و قدازاری قلیب اینکر انادیم
یغلامایم اولار و قسیم یاوق سیتی	اوتوز ساکنیر یا شته کیردیم عروم اوتی
بیلمای قالدیم عروم آخیر بولدی دوستلار	اجل کیلیب پیمانہ سین منکا توتی
وادریغا اوتی عروم قانی طاعت	اوتوز تو ققوز یا شته کیردیم قیلدیم حسرت
قزیریل یوزوم طاعت قیلمای سولدی دوستلار	طاعت لیکلار حق قاشیدا خوش سعادت
روزی محشر رحم ایتمانک حالیم تباہ	ساج و سعال خوب آقاردی کو مکلوم قارا
جمله ملک یازوق لاریم بیلدی دوستلار	سکاعیان غل سیزمن کو بتور کناه

پول تپای دیب باشیم بیرله تونلار قایدیم	پیرمغان جرعه سیدین قطره تاتیم
کوکمل قوشی لامکانغہ سیتی دوستلار	بجده الله لطف ایلادی نورکابا تیم
کوکمکوم قورقغان جانیم هوکغان خازدیران	قیامت نی شدیدین عظیم حیران
عظیم کیتیب بی هوش بولوب قالدیم دوستلار	صراط آتلیغ کوفروکیدین دیم لرزان
موندایغلاب آخیرتدا بولغیل اریق	قل خواجه احمد قیرغه کیردینگ نفسیکنی قیرق
طریق کیرگان حق دین اولوش آلدی دوستلار	پوستی ایمان شریعت دور منغزی طریق

۱۱۵ حکمت

بیروباریم دیدار سکنی کورار من مو	قل هو الله سبحان الله ورد ایلاسم
بیروباریم دیدار سکنی کورار من مو	باشدین آیغ حسرتینکدا درد ایلاسم

ایلیک بیدر اچول لار کزیرب کیاہ یدیم	تاغلار چقیب طاعت قلیب کوزیم اودیم
دیدارینکنی کورالمادیم جانین تودیم	بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو
ایلیک ایگی باشد اکتیم خانانین	خانانیم نہ کورو مگاسی بلکہ جانین
باش تصدق جان تصدق ہم ایمانین	بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو
ایلیک اوچدا وحدت مین روزی قیدی	یولدین آرکان کمره ایدیم یولغہ سالدی
الله دیدیم لیک دیبان قولوم آدی	بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو
ایلیک توردا وجودلاریم نالان قیدی	معرقتنی میدانیدا جولان قیدی
اسماعیل دیک عزیز جانین قربان قیدی	بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو
ایلیک بشدا دیدار اوچون کدا بولدوم	کودوم یانیم کولدیک تقی فنا بولدوم

بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو	بجدولله دیدارینلاب ادا بولدوم
توبه قیلدیم آقارموکین کوزدایاشیم	ایلیک آتی یا شته کیردی مو مکلونغ باشیم
بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو	ایرانلار دین بهره آلمای کومکلی تاشیم
ایادوستلار عمل سیزمن باشیم قاتتی	ایلیک سیتی یا شدا عمروم پیدیک اوتتی
بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو	بجدالله پیرمغان قولوم توتتی
قهار ایکان نفسمنی قیل زیروزبر	ایلیک ساکلنیز یا شته کیردیم من بی خبر
بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو	بیمت بیرسانک شوم نفسیکا اورسم تبر
جان سیرادا جانانیمنی قیلادیم یاد	ایلیک توقوز یا شته کیردیم دادو فریاد
بیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو	نیز سیرل سینگامیتای قیلغیل آزاد

کوزوم یوموب تا آحتو نچایستی آلتمش	بیلیم باغلاب مین قیلدیم سیریاخشی ایش
کیچه کوندوز بی غم یوردوم هم یازوقش	بیروباریم دیدارینکنی کورار من مو
آلتمش سیردا شرمند من الله مدین	ایا دوستلار کوب قورقه مین کناهمدین
جانین کیحیب پناه تیلای خدایمدین	بیروباریم دیدارینکنی کورار من مو
آلتمش ایگی یاشدا الله پرتوسالدی	باشدین ایاغ غفلتلاریم ره قیلدی
جانودلیم عطلو هو شیم الله دیدی	بیروباریم دیدارینکنی کورار من مو
آلتمش اوچداندا کیلدی قل سیرکا کیر	هم جانینک مین جانانینک مین جانینکنی سیر
شمسیردین قولغه آلب نفسینکنی قیر	بیروباریم دیدارینکنی کورار من مو
قل خواجه احمد نفسنی تیف تیم نفسنی تیف تیم	اندین کسین جانانیمنی ایزلاب تابدیم

سیروباریم دیدارینکنی کورارمن مو	اولس بورون جان سیراکنی ددین تارتیم
---------------------------------	------------------------------------

پهلوان محمود حکمتلاری

بارلیق شرایدین مست قیلاربی	عمریمیزدختین پست قیلاربی
ناکسلارگا زبردست قیلاربی	اوزینگ کرم سیرلامردی سیکیتلارنی
تازه قلبگا یوقاس اصلا چانگ و کرد	قراتاش سیره هم بولماس لاجورد
قورقاقلاردین سیران چیتقانمیدی مرد	قولاق ساکین پوریا یولی سوزیگا
کیم کناهییم اوچون سیرور کفارت؟	کیم قیلور بو ویران دلیم عارت؟

بیلادیم کیم قیلور قهریم زیارت؟!	مین زیارت قیدیم کوپ قبرستان نی
نیکه بلا بولسا بی آمان کوردیم	دورازدا کوپ کوزنی مین کیریان کوردیم
مین نوح بولماسام هم مینک طوفان کوردیم	نوح کو مینک سیل یاشاب کوردی بی طوفان
جان ایاس سوراکین حتی که ایمان	سوراکین کوزلیم کیراک بولسا جان
سین هر نه ایستاسانک بیروم بیگان	فقط یقینراق کیل قیما انظار
دل قانیدین بیراق فلک کا بویاق	اوچ یوز کوه قاضی کیلیدا تو یاق
نادان صحتیدین کوره یاخشیراق	یا اینکه بیر عصر زنداندا یاق

نامردینگک باشیدان چیتارردی کرد	عالم ایشی باشی دابولسایدی بیر مرد
نیرنگک بیلان یوتادی مردلارنی نامرد	عالم ایشی دائنامشلی نرد اوین
همه قانغودان هم یانمایدیر جهران	همه دردوان کورا ایرملیق یامان
جانسان جانان کچیش ایماککو آسان	قولیدان کیلایدی سیندان ایریلاق
مالینگک آشیب تاشسایم عور بولیب کورین	فیدای کویچینگ بولسایم مور بولیب کورین
بیچ نرسه بیماکاندای کور بولیب کورین	همه یننگ عیسینی بیغانینگ حالدا
بیروفالی یاریوق اصلا عالم دا	افسوس که تاپیلماس همدم بودم دا

وفا عادتى يوق بنى آدم دا	آدلاردان وفا ایستما زنهار
یولینکادان صاحب قومادی توزاق	یامان بیلان الفت بولما یور سیراق
اوق اوندان قانچالیک قانچکایمکاباق	یای نی ایکری کورب توغلیکیدان
حد قیلغان بیلان طلا خار بولماس	عاقل عقلی حسکا گرفتار بولماس
دیا ایت دمیدان بیچ مردار بولماس	نامرد ایت کبیر مرد بویوک دیا
هر حرفی قارانغو ظلمت دیا کور	هر نقطه خطمه ایا نغان یوراکدور
چونکه فکریم شمع دان شعله لیراقدور	چکیا سمین آتشلار شمع نینگ نشتین

عبدالله اولانی اثرلاریدان نمونه لار

اتفاق

جانورلار ایچدا اینک کیچیکی چومالیدور لیکن اوزلاری کیچیک بولسالار هم نهایتدا غیرتلی

اتفاق جاندا تیلار دور اوزلاریننگ پادشاه لاری کاتالاری اسکرلاری بولادور اولوغلاری نیمانی

بو یورسالار شونی باچارورلار اتفاق و غیرتلی ساییندا اوزلاریدان کاتاکاتا دشمنلاردان

قورقاسلار اگر اولار کبی دشمن کیلیب سیرلاریگایکیسا همه همه لاری سیردان یاپوشوب سیری قولینی

سیری ایاغینی سیری قاتینی قاتینیغ تیشلاب اوزلاریندان نیچاربر کاتاکاتا بولسا هم تیزکینا قاحیرورلار

کور دیکنیزمی یونک اوزمی خوب مایدور
بیرلاشیب ارقان بولسا فیل بایلانور

اتفاق قاکوچ قوت کار ایلاماس
اتفاق قاجین هم آزار ایلاماس

قناعت

بیرکیشینیک علی و ولی آتلیغ ایگی او علی بار ایردی علی قناعتلیغ ولی ایسا قناعتسیر ایردی

بیرکون آتامسی بازاردین آما آلیب کیلیب ایردی بالالارینی سینماق اوچون چاقیریب مانا

سزلا رغا آما آلیب کیلیم دیدی ولی تیزلیک بیلان کیلیب آتاجان میخا هم سینی بیرنگ

دیدي

علی سیکینکینا کیلیب ما نکا سیرکینا آما سیرسانکنیز بولادیر دیدی آتامسی علی ینک قناعتیکا آفرین

ایتدی و قوجاغینغا آلدی پشاناسیدان اوپوب ایگی آما سیردی اما ولی گا آما سیریش اورینکا

قناعتسیر بولما دیب ادب سیردی

قناعت بولماسا کوپ آچ قالور سیر

قناعت سیرلاقارین تویدورور سیر

قناعتلیک کیشی آغزینی یاغلار

قناعتسیر کیشی بغزینی داغلار

توغریلیغ

سیرکپسیرینک اویدا سیرتوپ بلخ توتی بار ایردی نهایتدا توغری او سغان ایردی پچاره

کپسیرینک شو توتدین باشقا میچ نیرسای یوق ایردی توت پیشگان و قدا میوه لارینی قوروتوب

قافغا سالوب بايلارغا تارتوق قیلوب بوینک اوازیکا پول آلیب شو آرقالی و قیتینی او مکارور

ایردی سیر کون اول شهرینک پادشاهی سیر ایوان سالماقچی بولوب اوستون تکیشتی بووردی

ملازیملار اوستون اختاریب کمپیرینک اویدا جایلانگان توت آلدیدا توختادیلار و اوزلار چاشول

توت یاغاجی توغری کیلسا کیراک دیب اویلادی و اونی کمپیرینک ینگ آلتونغا ساتب آلدی

چچاره کمپیربای خاتون بولوب قالدی سیر کون کمپیر توتنی کورماق اوچون سیرایکا کیلیدی کوردیکه

توتی خنت کبی سیر ایوان اورتاسیندا توریدور کمپیر توتیغا قاراب دیدی

ایکری بولسانک سین اوتون بولغای ایردینک مین خواروزار

ای توتوم توغریلیغینک قیلدی بیزی دولغایار

اوغریلار نچ و علم کونیندا دور

توغریلار جتیننک ایوانیدا دور

طلب علم

علم قیدیر سکنیز تو غولگان دین او لکونچا دیگان سوز همه آدلارغا برابر بویروق بولسا هم او قوماقنی بیر

یاخشی وقتی بارکه اول یاسلیک وبالالیک و قیدور یاسلیکدا اورگا محان علم تاشا او یولغان سیکدیک

اصلا خیال دین کیتایدور ای ساگردار اکانی باریچه یاش و قتلار سکنیزدا او قوماقنا سعی قیلینکار که آلتین

عمر سیکارگا صرف بولماسون

یاخشی صفت

آدما تینک عیبی کوچی آدما تینک عیب و نقصانی شوندا ای کوپکه ساناب تام قیلیب

بولمایدور اول عیبلا دین نیمه قیلسا خلاص بولور اندین قوتوماق اوچون بیر صفت بارکه اینک

اوزغالازم کورسا اول عیبلاردین قوتولسا بولور اول صفت قییدور اول صفت ملائیک و تیلنی

ساقلاما قلیکدور که ملائیک شریف صفت اولوب تیلنی ساقلاماق سلا متلیککاسبدور

نادانلیک

بیربالا قودوق باشیدا نان ییب اوتوروب ایردی نانی قولیدان قودوققا توشوب کیتتی بالا

پیغلاب آتاسیننگ آلدیغاباروب حالین بیان قیلدی آتاسی در او اورنیدان توروب بالاسین

قولیدین اوشلاب قودوق باشیغاکلیدی ایگی قولین قودوقیننگ ایگی یاعیگا قویوب باشین

اینگا شتوروب قودوق ایچیکا باغانیدا سوودا اوز عکسینی کوروب نادانلیکیدان سوودا کورینگان کیشی

اوزی ایکانین بیلادی کمال اچینغی ایلامکاباقوب ای شیطان بوندای یاش بالاننگ قولیدین ناین

تارتوب آلوب ییب تیریکیک فیکنوچہ آپلیکدین اولکائینگ یاخشی ایامو دیدی حصہ

نادانلیک کیشیکا اوز اوزینی حقارت قیلرور

اتفاق

بیر کیشینگ سیتی ساکلیر نفر بالاسی بار ایردی آتاسی بالالارینگ آراسیدا بولگان

اتفاقسیرلیک اوروش تالاسلارنی کوروب ہمہ لارینی آلدیکا چاقیردی اون دانامہ نیکیچکا چوبنی بیرکا

قوشوب باغلاب بونی سیندورینگیزوب بالالاریکا بیردی بالالارینگ ہر بیرلاری چوب اورائینی

قوللاریکا آلوب زور بیروب سیندوریشکا حرکت قیلیب کوردیلار بیچ بیرلاری سیندیرا آلمادیلار

آخردا سیندورماقفا کوچمیزیمادی دیب چوب اورائینی قایتاریب بیردیلار آتالاری چوبینگ

باغینی پچیب ہر قاسیلاریکا بیردانه دان چوب بیروب مانا بونی سیندیروب کورینگنیز دیکانیدا ہر

بیرلاری سو یونوب چوبلارنی آلوب آسانلیک بیلان سیندوردیلار سو نکر اول کیشی بالالاریکا باقوب

اوغلانلاریم کورینگنیزمی سیر ہم شول چوبلارکا اوخشایسیرا کر بارچا نکر اتفاق بولوب بیرکا

قوشولوب تورسانگنیز سیرکا بیچ کیمینک کوچی میتایدور اگر بیر بیرینگنیز ایلا اوروشیب تالاشوب

ایریشوب یورسانگنیز سیرکا ہر کیمینک ہم کوچی میتوب آیاع آستی قیلادوردیدی

تفاعت

اولوغ کیشیلارینگنیک یاقملی خصلاتلاریدان بیری قناعدیر قناعتملی کیشی بیچ قاجان خوار بولمایدی

عکسینچہ کیشیدا قناعت بولماسا تا پکان توگانیکا صبر قیلای کوپکار ستیلسا عاقبت خوار لیک عذائینی

تارتادی شوینک اوچون ہم ایادیلار

اوزگا کاسه سیکا کوز تیکما انسان

بولسا کر سوو پرچہ قاتکان نان

زمیننی تخت دیب بیل و قویاشنی تاج

بولسانک اگر تاج تخت اوچون محتاج

قناستینگ یانا بیر شمره سی لپیش و مییشدا بیلینادی آزکینا آوقا قناعت قلیب یورگان

کیشی کم کسل بولادی: نظم

بیر طیب بیر کونی بیر عجب حکمت

کوپ یما کوردانکی قور تلار مثالی

ایل اوچون ایستگنیش قلیب مرحمت

آزیرکا بیل باغلا کوپا چومالی

یئکین لیچکین دایم کونکیل تارتکونچا   نه فقط بوغزینکدان تاشیب آرتکونچا

حقتاسلیک

حقتاسلیک دیب برکشینک قیلکان یا خشیکینی اونوتما سلکنی ایتلور بوتون عالمده کی انسانلار

حقتاسلیک و دوستیک آرقاسیده یاشارلار قرص ایگی تولدان چقار شریعتده یاشلیک قیلکان

کشیکه یاشلیک قیلک واجدور حکمالار یانلیک قیلغان کشیکه هم یاشلیک قیلک لازمدور دیرلار

حاصل یاشلیکیدان ضرر کوریب باشی یارلکان کیشی یوقدور یاشلیکیدان دوستیک میربانلیک

توغار ایگی کومهل آراسیده الفت و محبت چوققلاری یوکوریشور قووشورلار بودو سلکینی جمال و کمالی

حقتاسلیکدور که بر اودان کورکان یا خشیکینی اونوتمای شوننگ برابرکه بیزیم اوزو ظمنزینی ادا قیلک

لازم ایکان نیچ بولسه تقدیر قیماک ایله برادرلیک و دوستلیک حرمتینی ادا قلمایغیمیز لازیمدور. چونکه

مؤمن برادر مؤمندور.

دلان دل اوزره آچیله دور ایگی خیل یولی مہرہ مہر یولی آچیلور کیانا کین یولی

معلوماتور کہ ہر بر ملتنی ترقی و تعالیسی اوز ملکتیکہ جان مال قلم ایله ایشلاکان کیشیلارینک خصمتلارینی

تقدیر قیلوب وظیفہ لار، بیکلار قلملار ایله یاد قیلوب اوتوب کیستگان بہادر عالم و شاعرلارینی روحلارینی

شاد قیلوب ایسلاوچی کیشیلارینک غمیرت و حسارتلارنی زیادہ قیماکدہ ایکان افسوس بیزلار تقدیر

قیماک بر طرفدہ تورسون تقدیر مسخرہ حتی تکفیر قیماک ایله قارشو آلور منیر.

یاخشی ایشدور ختنی تقدیر ایلاماک ہر خضمندہ
خفتناس اولماک ختیقی بیر قوتدور یلمتہ

خفتناس اولماک مشهور ایردیلا رپ نغمبرم
توغری یولنی تاشلاماک اصلا یا قشاس اومتہ

اقسام جہالت

جہالت ایگی قسم دور کہ بیرینی "جہل بیط" ا یکنچینینی "جہل مرکب" دییلور جہل بیط

مرضی کا بتلا بولگان کیشیلار بیر نارسانی بیلاسار بیلاکانلیکلارینی اقرار و اعتراف قیلورلار

شونینگ اوچون بوینگ دواسی آسان فقط بیلاک و اورگاناک یولدا جہد و جدل قیلماک ایلا بولور

جہل مرکب مرضی کا بتلا بولگان کیشیلار بیر نارسانی بیلاسار بیلاکانینی ہم بیلاسدان بیلامان دیب

دعوا قیلور نیزدا بوندای کیشیلارگا "اوزباشیچه" و "اوزوی بیلارمان" اسمینی بیورلار بو درد

بیدوانینگ علاجی جناب حق ینک لطف و عنایتی ایلا حل اولونماسا توزالماغی مشکل و آغیردور

LUG‘AT

ا

ابا	ibo	tortinish, ko‘nmaslik
ابر	abr	bulut
ابر نیشان	abri nayson	bahor buluti
ابرو	abro‘	qosh
اتباع	atbo‘	itoat etuvchilar, tobelar (birligi تابع tobe)
اتراک	atrok	turklar, turkiy xalqlar (birligi ترک turk)
اثنا	asno	payt, vaqt, mavrid
اجر	ajr	mukofot, evaz
اجلاف	ajlof	sodda va go‘l kishilar (birligi جلف jalf)
اجمال	ajmol	qisqalik, qisqasi
احادس	ahodis	hadislar, naqlar, rivoyatlar (birligi حدیس hadis)
احباب	ahbob	do‘stlar, yorlar (birligi حبیب habib)
احتساب	ihtisob	hisoblash, tekshirish
احتسار	ixtisor	qisqartirish
احتمام	ihitimom	tamom bo‘lish
اختر	axtar	yulduz
اختلات	ixtilot	aralashish, qotishish
اخراج	ixroj	chiqarmoq, chiqarib yubormoq
اخضر	axzar	yashil, ko‘k
اداق	adoq	oyoq
ادنی	adni	past, tuban
آرایش	oroyish	bezak, ziynat, pardozi
ارذال	arzol	tubanlar, razillar (birligi ذلیل zalil)

ارغالی	arg'oli	yovvoyi qo'y
ارغوان	arg'uvon	chiroyli qizil gul
ارن	eran	kishilar, odamlar, erkaklar
آزاده وئش	ozodavash	ozoda sifat, erkin, sof ko'ngil, pokiza
آزرم	ozarm	sharm, hayo, uyat
اسامی	asomi	ismlar (birligi اسم ism)
استغفار	istig'for	afv so'rash, tavba qilmoq
استغنا	istig'no	birovga muhtoj bo'lmaslik, ehtiyotsizlik
استقبال	istiqbol	kelajak, kutib olish
اسد	asad	arslon, yo'lbars, sher
اسرو	asru	ko'p, juda, g'oyat, eng
اسما	asmo	ismlar, nomlar (birligi اسم ism)
اسناد	isnod	ayblash, gunohkor qilish
اشتباہ	ishtiboh	xato, yanglish, gumon, shak
اشتهار	ishtihor	shuhrat topish
اشجار	ashjor	daraxtlar (birligi شجر shajar)
اشراف	ashrof	sharaf egalari, oliy tabaqa
اشک	ashk	yosh (ko'z yoshi)
آشوب	oshub	g'avg'o, to'polon
آشيان	oshyon	in, uya
اطبا	atibbo	tabiblar (birligi طبيب tabib)
اطفال	atfol	bolalar (birligi طفل tiftl)
اطوار	atvor	harakatlar, yo'sinlar (birligi طور tavr)
اظہار	izhor	ko'rsatish, izhor qilish, bildirish
اعادہ	ioda	qaytish, qaytarish
اعتدال	i'tidol	mo'`tadillik, o'rta daraja

اعتراض	i'tiroz	qarshilik, kelishmaslik
اعتصام	i'tisom	o'zini ehtiyot qilish
اعتقاد	e'tiqod	ishonish, inonish, ko'ngilda tasdiqlash
اعتماد	e'timod	ishonch, ishonish, suyanish
اعراض	e'roz	yuz o'g'irish
اعمال	a'mol	amllar, ishlar (birligi عمل amal)
آغاز	og'oz	boshlash
اغلال	ag'lol	bandlar, kishanlar
اغنيا	ag'niyo	boylar (birligi غنى g'aniy)
آفاق	ofiq	ufqlar, dune (birligi افق ufq)
افراد	afrod	yakkalar, yolg'izlar (birligi فرد fard)
افراط	ifrot	haddan oshish, oshirish
افزون	afzun	ortiq, ziyoda
افشا	ifsho	fosh etish, oshkor qilish
افعال	af'ol	ishlar, harakatlar (birligi فعل fe'l)
افلاك	aflok	falaklar, osmon (birligi فلک falak)
اقاليم	aqolim	iqlimlar, qit'alar, mintaqalar (birligi اقليم iqlim)
اقبال	iqbol	davlat, boylik, omad, baxt
اقطاع	iqto'	bo'lak, qism, parcha
اقليم	iqlim	qit'a, mintaqa
اقير	aqir	1) hurmatli; 2) og'ir
اكابر	akobir	ulug'lar, kattalar (birligi اكبر akbar)
اكمل	akmal	mukammal, etuk
آلت	olat	qurol, asbob
اماره	amora	amr etuvchi, qistovchi, zo'rllovchi
امساک	imsok	baxillik, xasislik

امواج	amvoj	mavjlar, to‘lqinlar (birligi موج mavj)
اموال	amvol	mollar (birligi مال mol)
آمیزیش	omizish	aralashish, borish-kelish
امین	amin	ishonchli, omonatni ehtiyot qiluvchi
انبر	anbar	xushbo‘y narsalar aralashmasidan tayyorlangan qora modda
انبیا	anbiyo	payg‘ambarlar, avliyolar (birligi نبی nabiyy)
انتشار	intishor	yoyilish, tarqalish
اندام	andom	jism, tana, gavda
اندوه	anduh	g‘am, g‘ussa
انقراض	inqiroz	tamom bo‘lish, botish, orqaga ketish
انواع	anvo‘	har xil, turlicha (birligi نوع nav‘)
اهانت	ihonat	kamsitish, xo‘rlash
اهتمام	ihimom	harakat qilish, g‘amxo‘rlik, ahamiyat berish
اهرمن	ahraman	eng dahshatli dev
اهل دل	ahli dil	sufiylar, tasavvuf kishilari
اهل زهد	ahli zuhd	taqvodorlar ahli, tarki dunyo qilgan kishilar
آهنین	ohanin	temirdan ishlangan
آهو	ohu	kiyik
اوباش	avbosh	bevosh, sayoq
اوترو	o‘tru	qarshi, ro‘para
اوچماخ	uchmox	jannat
اوسروک	usruk	mast
اوش	ush	endi, shunday
اوغان	o‘g‘on	tangri, xudo
اوق	o‘q	xudi, aniq, hamono

اوقات	avqot	vaqtlar (birligi وقت vaqt)
اوقاف	avqof	vaqflar, masjid va madraslarga tegishli er, mol-mulk (birligi وقف vaqf)
اوکوش	o'kush	ko'p, ancha
اوکون	o'kun	o'kinmoq, pushaymon qilmoq
اوگ	o'g	maqtamoq, madh etmoq
اولوش	ulus	xalq, omma
ای	ay	aytmoq, so'zlamq
ایاق	ayoq	kosa, piyola, may ichadigan kishi
ایام	ayyyom	kunlar, davr (birligi یوم yavm)
ایتماچی	itmakchi	novoy
ایدگو	edgu	ezgu, yaxshi
ایدی	idi	xudo, tangri
ایرین	erin	dudog', lab
ایزا	iyzo	ozor berish, uyaltirish
ایلدیریم	ildirim	Yashin
ایمان	iymon	ishonch, e'tiqod, tilda iqror qilish
ایمگاک	emgok	mehnat, mashaqqat
ایمگانماق	emgonmoq	qiyinchilik tug'dirmoq
اینجو	inju	marvarid
ایندورماک	indurmak	bosh engashtirmoq
آیین	oyin	rasm, odat, qiliq, usul, tartib

ب

باجمعهم	biajmaihim	yalpisi, hammasi, butkul
بادصبوحي	bodi sabuhi	ertalabki shamol

بادیى	bodiya	dasht, sahro, cho‘l, biyobon
بار	bor	1) yuk; 2) hosil, meva
باران	boron	yomg‘ir
بارگاه	borgoh	qasr, podshoh saroyi
بازى	bozi	o‘yin
باک	bok	qo‘rqinch, havf
باوجود	bovujud	shunday bo‘lsa-da, shunday bo‘laturib
باور	bovar	ishonish
بحث	bahs	so‘z talashmoq, tortishish
بحر	bahr	dengiz
بحروربر	bahru bar	dengiz va quruqlik, butun dunyo
بخل	buxl	baxillik, xasislik
بداندیش	badandish	yomon fikrli, fikri buzuq
بدکردار	badkirdor	yomon qiliqli, yomon tabiatli
برباد	barbod	elga, havoga, yo‘q qilmoq
برج	burj	qarz, qarzdorlik
برداش	bardosh	chidamli
برزخ	barzax	a‘rof, jannat bilan do‘zax oralig‘i
برزهگر	barzagar	urug‘ sochuvchi, dehqon
برق	barq	chaqmoq, yashin
برقع	burqa’	yuzga tutadigan parda, niqob
بزل	bazl	berish, bag‘ishlash, saxiylik, ehson qilish
بست	basta	berk, bog‘liq
بسمل	bismil	so‘yilgan, so‘yish
بصر	basar	ko‘z, ko‘rish
بضاعت	bazoat	mol-mulk, boylik

بغض	bug‘z	kek, adovat, dushmanlik
بغیر	bag‘ir	jigar, ko‘krak
بقا	baqo	abadiy, doimiy
بکتا	bekta	bekitmoq
بلجار	buljor	qo‘shin to‘planadigan joy
بلد	balad	shahar
بلوغ	bulug‘	balog‘atga etgan
بنگ	bang	nasha
بنیاد	bunyod	poydevor, asos
به	beh	yaxshiroq
بهلیم	bahoyim	to‘rt oyoqli hayvonlar
بودونابود	budu nobud	boru yo‘q
بوش	bush	achchiq, g‘azab, achchiqlanmoq
بول	bul	topmoq
بولعجب	bulajab	taajjublanarli, juda qiziq
بیابان	biyobon	cho‘l, dasht, dala
بیات	bayat	tangri, xudo
بیاض	bayoz	1) oq; 2) she‘riy to‘plam
بیحد	behad	hadsiz, chegarasiz
بیخود	bexud	o‘zidan ketgan, xushsiz
بیداد	bedod	jabr, zulm, adolatsizlik
بیدرنگ	bedarang	tez, to‘xtovsiz, tezlik bilan
بیدریغ	bedarig‘	ayovsiz
بیسامان	besomon	parishonhol, kambag‘al
بیش	besha	to‘qay, o‘rmon, o‘tloq
بیشی	bishi	1) meva; 2) pishiq, etuk

بیکران	bekaron	hadsiz, hisobsiz, o'chovsiz
بیکین	bikin	kabi, o'xshash.
پ		
پابست	pobasta	tutqin, oyog'i bog'langan, giriftor
پاداش	podosh	badal, evaz, jazo, mukofot
پاره	pora	bo'lak, parcha
پایان	poyon	oxir, cheka, chegara
پران	parron	uchuvchi, uchgan holda
پرواز	parvoz	uchish
پژمرده	pajmurda	g'amgin, notavon, so'ligan
پسندیده	pisandida	saylangan, sara, yaxshi, maqbul
پشتکش	pushtakash	bug'doypoya, poxol kabilarni orqalab tashuvchi
پناه	panoh	suyanchiq, homiy
پند	pand	pand, o'git, nasihat
پوی	po'ya	o'rtacha tezlikda yurish
پیر	pir	qari, mo'ysafid
پیرو	payrav	ergashuvchi, izidan boruvchi
پیش	pesha	hunar, kasb
پیشوا	peshvo	yo'l boshlovchi, rahbar
پیوست	payvasta	tutashgan, doimo, ketma-ket

ت

تاب	tob	1) toqat, chidam; 2) harorat, isitma
تابان	tobon	yorug', yorqin, yaltiroq
تاجر	tojir	savdogar

تأدیب	ta'dib	adab berish, jazo berish
تار	tor	ip, tola; تارو پود toru pud o'rish, arqoq
تاراج	toroj	o'g'irlik, bosmachilik
تامل	taammul	chuqur o'ylash, mulohaza qilish
تانگلا	tongla	ertaga, ertagi kun
تتبع	tatabbu'	ergashish, izidan borish
تجار	tujjor	savdogarlar (birligi تاجر tojir)
تجنیس	tajnis	tuyuq, adabiyotda omonimlardan foydalanib yozilgan to'rtlik
تحسین	tahsin	maqtov
تحقیق	tahqiq	tekshirib ko'rish, haqiqat qilish
تحیل	tahayyul	xayolga keltirish, xayol qilish
تدقیق	tadqiq	maydalab, sinchiklab tekshirish
تر	tar	ho'l, nam
ترحم	tarahhum	rahm qilish, g'amxo'rlik
تردد	taraddud	tayyorgarlik
ترفع	taraffu'	yuqori ko'tarilish, yuqorilash, yuksalish
ترکتاز	turktoz	talamoq, g'orat qilmoq
ترنم	tarannum	kuylash, ashula aytish, sayrash
تزین	tazyin	ziynatlash, bezash
تسلیم	taslim	topshirish, tan berish, qabul qilish
تشبیح	tashbih	o'xshatish
تصرف	tasarruf	egallash, egalik qilish
تظلم	tazallum	zulmdan shikoyat qilish
تعالا	taolo	yuksaklik, ko'tarilish
تعب	taab	mashaqqat, qiyinchilik

تعبی	ta'biya	tayyorlash, moslash
تعجیل	ta'jil	oshiqish, shoshilish
تعدى	taaddi	zulm qilish, tajovuz qilish
تعرض	taarruz	1) tegish, tiqilish; 2) qarshilik ko'rsatish
تعفن	taaffun	chirish, aynish
تعقل	taaqqul	o'ylash, fikrlash, aqlga keltirish
تغییر	tag'yir	o'zgarish, o'zgartirish
التفات	iltifot	yaxshilik qilmoq, e'tibor bermoq
تفریط	tafrit	ishga sustkashlik bilan qarash, o'rtachadan pastki holat
تفصیل	tafsil	biror narsani atroflicha, ochiq, anik bayon qilish
تفهیم	tafhim	anglatish, fahmlatish, tushuntirish
تقاضا	taqozo	istash, talab etish
تفسیر	taqsir	qisqartish, kamchilik ko'rsatish
تقویت	taqviyyat	quvvatlash, madad berish
تقی	taqi	yana
تكفیر	takfir	kofir (dinga ishonmovchi) deb hukm qilish
تكلم	takallum	so'zlash, gapirish
تكی	takiyya	yostiq, suyanchiq, darvishlarning maxsus turar joylari
تلخ	talx	achchiq, nordon
تلمیم	talim	ko'p, talay, mo'l
تمنا	tamanno	tilak, orzu, istak
تموج	tamavvuj	mavjlanish, to'lqinlanish, chayqalish
تموز	tamuz	yozning eng issiq payti, saraton
تموغ	tamug'	do'zax

تمیز tamiz	sof, pokiza, ozoda
تند tund	achchiq, g‘azab, g‘azabli
تندلوق tundluq	tezlik, qo‘rslik
تنعم tana‘um	rohatda yashash, ne‘matlar ichida yashash
تنگدست tangdast	kambag‘al, muhtoj
تنگری tangri	xudo, tangri, alloh
تنوع tanavvu‘	turlanish, xilma-xil bo‘lish
تهی tih	xoli, bo‘sh
توابع tavobe‘	1) bo‘ysunuvchilar; 2) so‘ng, davomi (birligi تابع tobe‘)
تواضع tavozu‘	kamtarlik
توتیا to‘tiyo	miss zangidan olingan ko‘zni ravshan qilish uchun surtiladigan dori
توحيد tavhid	yagona deb bilish, birlashtirish
توزلوك tuzluk	to‘g‘rilik
توش tusha	oziq-ovqat jamg‘armasi, g‘amlab qo‘yilgan narsa
توقع tavaqqu‘	ko‘z tutmoq, umid qilmoq
توقف tavaqquf	to‘xtash, tek turish
توكل tavakkul	umid bog‘lash, ishonch
تومن tuman	1) o‘n ming; 2) nohiya
تی te	demoq, aytmoq, so‘zlamok...
تیشی tishi	Xotin
تيكين tekin	-gacha,...ga qadar
تيگرو tegru	-gacha,...ga qadar
تيلب telba	jinni, devona

ث

ثبات sabot	barqarorlik, mahkam o‘rnashmoq, barqaror turmoq
ثبت sabt	yo‘zish, qayd etish
ثنا sano	maqtash, maqtov

ج

جادو jodu	sehr, sehrgar
جازم jozim	jazm qiluvchi, ishga astoydil kirishish
جامدران jomadarron	kiyim yirtar
جانب jonib	tomon, taraf, yoq
جانکاه jonkoh	jonni koytiuvchi, azob beruvchi
جاه joh	martaba, amal, mansab
جاهل johil	bilimsiz, nodon
جاودان jovidon	abadiy, mangu, mudom
جبال jibol	tog‘lar (birligi جبل jabal)
جبلی jabaliy	tug‘ma, tabiiy
جرع jur‘a	bir yutum, bir qultum
جز juz	boshqa, o‘zga
جزوی juzviy	bir oz, qisman, arzimas
جشن jashn	to‘y, bazm, bayram
جلوهگر jilvagar	jilva qiluvchi, yaltirib ko‘rinuvchi
جمال jamol	husn, go‘zallik
جميع jami’	barcha, hamma
جنگره jangira	urishqoq, janjalchi
جهال juhhol	johillar, nodonlar (birligi جاهل johil)

جهانبین	jahonbin	dunyoni ko‘ruvchi, uzoqni ko‘ruvchi
جهانگرد	jahongard	jahonni kezuvchi, jahongashta
جهد	jahd	tirishish, astoydil harakat qilish
جهیم	jahim	jahannam, do‘zax
جوارح	javorih	badan a‘zolari: qo‘l, ko‘z, quloq, oyoq kabi
جوان	javon	1) yosh; 2) yigit
جوانمرد	javonmard	yigit
جود	jud	ihson, in‘om
جوی	jo‘y	ariq

چ

چاتم	chotma	kapa, chayla
چاشنی	choshni	maza, ta‘m
چست	chust	chaqqon, epchil, tez
چشما	chashma	chashma, buloq
چند	chand	bir qancha
چوغال	chug‘ol	chaqimchi
چین	chin	1) ajin; 2) sochning jingalagi; 3) Xitoy

ح

حاذق	hoziq	bilimdon, mohir
حاسد	hosid	hasadchi, ko‘rolmovchi
حبیث	habis	yomon, yaramas, iflos
حدایت	hidoyat	to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish, to‘g‘rni yo‘l topish, to‘g‘ri yo‘lga kirish
حدحد	hudhud	popishak
حذاقت	hazoqat	hunar, san‘at, mohirlik

حراسان	haroson	qo‘rquvchi, qo‘rqoq
حرامی	haromi	yo‘lto‘sar, o‘g‘ri
حرص	hirs	ochko‘zlik, tama qilish
حزن	hazan	g‘am, alam, hasrat
حزین	hazin	xafa, g‘amli, qayg‘uli
حسب	hasab	nasl, nasab
حسب حال	hasbi hol	o‘z ahvolini bildirish, tanishtirish
حسن	hasan	yaxshi, chiroyli, go‘zal
حصار	hisor	qo‘rg‘on, istehkom, qal‘a
حضرت	hazrat	janob, hurmatli
حضيره	hazira	atrofi o‘ralgan qabriston
حفظ	hifz	saqlash, muhofaza qilish
حکما	hukamo	hakimlar, olimlar (birligi حکيم hakim)
حکمت	hikmat	bilimdonlik, falsafa, sir
حلال	hulal	bezakli kiyimlar, ipakli mato
حلم	hilm	yumshoq, yuvosh, sabrli
حمار	himor	eshak
حنظل	hanzal	achchiq tarvuz – tibbiyotda surgi o‘rnida qo‘llanadigan tarvuzning turi
حور	hur	1) ozod, erkin; 2) go‘zal qiz
حی	hay	tirk
حيثیت	haysiyat	sabab, jihat
حیرت افزا	hayratafzo	hayratlantiruvchi, kishini hayratga soluvchi

خ

خار **xor** tikan

خارا	xoro	tosh, granit
خازن	xozin	xazinachi, soqchi
خاص	xos	1) alohida; 2) yuqori tabaqa; 3) yaqin
خاکراه	xokroh	o‘zini past tutuvchi, kamtar
خاکسار	xoksor	tuban, past, kuchsiz, kamtar
خالق	xoliq	yaratuvchi, xudo, tangri
خانقاه	xonaqoh	machit, shayxlar zikr tushadigan joy
خجست	xujasta	qutlug‘, muborak, baxtli
خجالت	xijlat	xijolatlik, uyalishlik
خدم	xadam	xizmatchilar, mulozimlar (birligi خادم xodim)
خدنگ	xadang	o‘q, kamon o‘qi
خراباتی	xaroboti	mayxona ahli, mayxonaga qatnovchi
خرام	xirom	chiroyli yurish
خرد	xirad	aql
خرگاه	xirgoh	chodir, parda
خروش	xurush	shovqin, g‘avg‘o, qichqirish, fig‘on
خریط	xarita	to‘rva, xalta, qop
خساست	xasosat	tama qilishlik, pastkashlik
خست	xasta	kasal, bemor
خشک	xushk	quruq
خشک و تر	xushku tar	quruqlik va suvlik, butun dunyo
خصال	xisol	xislatlar, xulqlar (birligi خصلت xislat)
خصم	xasm	dushman, raqib, qarshi
خصومت	xusumat	janjal, ziddiyat, qasdma-qasdlik
خضاب	xizob	bo‘yoq, rang
خطب	xutba	xutba, 1) juma yoki hayit nomozida aytadigan

		pand-nasihah; 2) nikoh paytida imom o'qiydigan duo; 3) kitob boshidagi hamdu sano qismi
خلعت	xil'at	hashamatli kiyim, kimxob to'n
خلقت	xilqat	1) yaratilish; 2) qadrli
خندق	xandaq	chuqur, o'ra
خواستکار	xostkor	sovchilik, nikohga taklif qilish
خودرای	xudroy	o'jar, qaysar
خودکام	xudkom	o'z maqsadini o'ylovchi
خورشید	xurshid	quyosh
خوش چین	xo'sha chin	boshoqchi, boshoq teruvchi
خوشمند	hushmand	hushyor, aqlli
خونبار	xunbor	achchiq yig'lovchi
خوی	xo'y	qo'y
خیر	xayr	yaxshi, yaxshilik, ihson
خیره کش	xiyrakash	zolim, qonxo'r, nohaq o'ldiruvchi
خیط	xita	ixota qilingan, o'ralgan
خیل	xayl	guruh, to'da
خیم	xiyma	chodir

د

داب	da'b	odat, urf, qiliq
دادر	dodar	1) uka, ini; 2) yaqin do'st
داروغ	dorug'a	shahar boshlig'i
دام	dom	tuzoq
دامگاه	domgoh	tuzoq qo'yilgan joy, dunyo
دامن	domana	etak, chet, qirg'oq

داو	dov	talashish, navbat so‘rash
داوی	dovi	tinchlantiruvchi, og‘riq qoldiruvchi
دایی	do‘yi	aka-uka, og‘a-ini
دبرستان	dabiriston	maktab
دخل	daxl	kirishish, aralashish
دخی	daxi	tag‘in, yana
دراج	durroj	tustovuq
درافتاد	daraftod	so‘zga kirishish, gap boshlash
درثمین	duri samin	qiymatli dur
درشتکوی	durushtgo‘y	dag‘al so‘zli
درم	diram	kumush tanga
دقیق	daqiq	chuqur ma‘noli, nozik, chuqur fahmli
دلپسند	dilpisand	yoqimli, ko‘ngilga yoqadigan
دلجوی	diljo‘y	ko‘ngli tilagan, orzu qilingan
دلیر	dalir	yurakli, jasur, botir, qo‘rqmas
دمساز	damsoz	hamdam, ulfat, do‘st
دنو	dunuv	past
ده	deh	qishloq
دهر	dahr	dunyo, olam, davr, zamon
دود	dud	tutun, is
دوداغ	dudog‘	lab
دوشاب	dushob	shinni, uzumdan qilingan shinni
دون	dun	pastkash, دهر دنون dahri dun pastkash dunyo
دیانت	diyonat	insof, dindorlik
دیر	dayr	mayxona
دیرپی	dary piri	mayxona boshlig‘i

ذ

ذقن zaqan	bag‘baqa, ذقن چاه chohi zaqan bag‘baqa chuqurchasi
ذکا zako	ziyraklik, zehnlilik
ذکر zokr	eslash, so‘zlash
ذلیل zalil	xor, tuban, haqir
ذوالجلال zuljalol	eng buyuk, buyuklik sohibi
ذوالقافیتین zulqofiyatayn	qo‘sh qofiyali bayt

ر

رابط robita	aloqa, bog‘lanish, tarti, qoida
راس ra’s	bosh
راست rost	1) o‘ng; 2) to‘g‘ri
راسخ rosix	mustahkam, barqaror
راغب rog‘ib	rag‘batli, xohishli, moyil
راقم roqim	xat yozuvchi, raqam qiluvchi
راکب rokib	minib boruvchi
رام rom	bo‘ysunish, itoat ettirish
راهب rohib	xristian dinidagi taqvodor, zohid, monax
راوی rovi	rivoyat qiluvchi, hikoyachi, qissachi
رایگان roygon	yo‘ldan topilgan, tekin
ربع مسکون rub‘i maskun	er sharining to‘rtidan biri
رتب rutba	martaba, daraja
رجا rajo	umid, tilak
رجعت raj‘at	qaytish
رحب rahba	sahna, o‘yin-kulgi joyi

رحلت	rihlat	ko‘chish
رحیل	rahil	ko‘chish, jo‘nash
رحیم	rahim	rahm qiluvchi, mehribon
رخسار	ruxsor	yuz, chehra
رزاق	razzoq	1) rizq beruvchi, to‘ydiruvchi; 2) xudo, tangri, allohning sifati
رزم	razm	urush, jang
رستاخیز	rustoxez	g‘avg‘o, to‘polon
رسوم	rusum	rasmlar, urflar, odatlar (birligi رسم rasm)
رشوت	rishvat	pora
رضوان	rizvon	jannat
رعایت	rioyat	rioya qilmok, e‘tiborga olish, hurmatlash
رعد	ra‘d	momaqaldiraq
رعیت	raiyyat	bir hukmdorning qo‘l ostidagi xalq
رفعت	rif‘at	yuksaklik, baland martabalik
رفق	rifq	muloyimlik, yumshoqlik, yoqimlilik
رمق	ramaq	eng oxirgi nafas, jon chiqar paytdagi nafas
رنج	ranj	mashaqqat, qiynalish, kasallik
رنجور	ranjur	kasal, kuchsiz, ezilgan
رند	rind	nozik tabiat, beparvo
ره	rah	yo‘l
رهگزر	rahguzar	o‘tkinchi, yo‘lovchi
رهن	rahn	garov
رواق	ravoq	toq, qubba, gumbaz
روایت	rivoyat	hikoya aytish, naql qilish
رود	rud	1) ariq, anhor, daryo; 2) musiqa asbobi, soz

ریا riyo	ikkiyuzlamachilik, munofiqlik
ریاحین rayohin	rayhonlar (birligi ریحان rayhon)
ریاضت riyozat	qiynalish, mashaqqat

ز

زایل zoyil	yo‘q bo‘luvchi, yo‘q bo‘ladigan
زبون zabun	ojiz, notovon
زج zij	falakiyot jadvali
زجر zajr	qiynash, zo‘rlash, azob berish
زردالو zardolu	o‘rik
زقوم zaqqum	zahar, og‘u
زکات zakot	kishilardan ularning umumiy boyligining qirqdan biri miqdorida har yili olinadigan soliq, zakot
زال zilol	tiniq suv
زمره zumra	guruh, to‘da
زه zuhd	tarki dunyo qilish, zohidlik, sufiylik, darvishlik
زوال zavol	yo‘q bo‘lish, so‘nish
زورق zavraq	qayiq, kema
زیروزبر zeru zabar	ostin-ustin

س

ساربان sorbon	tuyakash
ساقین saqin	saqlanmoq, chetlanmoq
سامان somon	boylik, farovonlik, qudrat
سایر soyir	boshqa, o‘zga
سایل soyil	so‘rovchi, tilanchi, gadoy

سباع	sibo'	yirtqich hayvonlar (birligi سبيع sabu')
سبرگ	sebarga	uch yaproqli daraxt
سبزه جط	sabza xat	sabza chiziq, miyiq
سبکبار	sabukbor	yukki engil, engil, chaqqon
سپاه	sipoh	askar, qo'shin, amaldor
سپاهی	sipohi	amaldor
سپهر	spehr	osmon, osmon gumbazi
سجرخیز	saharxez	erta tongda turuvchi
سखा	saxo	saxiylik, qo'li ochiqlik
سخت	saxt	qattiq
سر ابرده	saroparda	saroy pardasi, podshoh pardasi
سرحد	sarhadd	chegara, qirg'oq, chet
سرگزشت	sarguzasht	boshidan o'tgan
سرگشت	sargashta	boshi aylangan, sargardon
سرمنزل	sarmanzil	yo'lovchilarning birinchi qo'nar joyi
سرور	sarvar	yo'l boshchi, etakchi
سرور	surur	shodlik, xursandlik
سعادت	saodat	baxt, iqbol
سعی	sa'y	harakat
سفیه	safih	aqlsiz, tentak, nodon
سکه	sikka	chaqa, tanga, oltin pul, muhrni zarb qilish
سلاسل	salosil	zanjirlar, tizmalar (birligi سلسله silsila)
سلاطین	salotin	sultonlar, podshohlar (birligi سلطان sulton)
سمت	samt	tomon, yo'nalish
سمن	saman	yosmin so'zining qisqa shakli, oq, sariq ranli xushbo'y gul, suman ham deyiladi

سنب	sunnat	odat, qoida, tutilgan yo‘l
سنبُل	sunbul	1) qora rangli xushbo‘y o‘simlik; 2) go‘zallarning qora sochi
سنگباران	sangboron	toshbo‘ron
سنگریزه	sangreza	tosh to‘kilgan
سنگسار	sangsor	1) toshloq er; 2) toshbo‘ron qilib o‘ldirish
سهو	sahv	xato, yanglish
سواحل	savohil	sohillar, qirg‘oqlar (birligi ساحل sohil)
سود	sud	foyda, naf‘
سودا	savdo	1) kuchli ehtiros, shaydolik; 2) jinnilik; 3) istak, xohish
سوزان	so‘zon	kuygan, alamli
سوهان	suxon	1) arra; 2) egov
سى	si(y)	sindirmoq
سياره	sayyora	sayr etuvchi, planeta, sayyora
سيب	sib	olma
سيد	sayyid	1) boshliq, etakchi; 2) payg‘ambar avlodi
سير	siyar	xislatlar, xulqlar, atvorlar (birligi سيرت siyrat)
سيانا	siyna	siyna, ko‘krak

ش

شام	shom	1) kechqurun; 2) qorong‘ulik
شامل	shomil	yoyilgan, yoymoq, umumga tegishli
شايع	shoye‘	yoyilgan, tarqalgan
شبان	shubon	cho‘pon
شبيستان	shabiston	qorong‘ulik, qorong‘u kecha
شبيه	shabih	o‘xshash, monand

شتاب	shitob	oshiqish, shoshilish, sura't
شجاعت	shijoat	botirlik, dovyuraklik, jasurlik
شجر	shajar	daraxt
شجره	shajara	1) daraxt, daraxt shoxlari; 2) avlod, naslu nasab
شرع	shar'	shariatga tegishli, diniy qoidalar
شریف	sharif	sharofatli, aziz, qadrli
شست	shust	yuvish, tozalash
شعار	shior	odat, urf
شعرا	shuaro	shoirilar (birligi شاعر shoir)
شفاعت	shafaat	o'rtada turish, vositachilik
شفقت	shafqat	yaxshilik, mehribonlik
شفیع	shafe'	vositachi, himoyachi
شکار	shikor	ov
شکاف	shikof	yoriq, darz, teshik
شمانت	shamotat	birov boshiga tushgan musibatdan shodlanish
شمس	shams	quyosh
شمشاد	shamshod	sarvga o'xshash xushqomat va chiroyli daraxt
شنگرف	shingarf	qizil bo'yq, qizil rang
شهادت	shahodat	shohidlik, guvohlik
شهد	shahd	asal, bol
شهکار	shahkor	beadab, makkor
شورش	sho'rish	janjal, to'polon
شوروش	sho'rushar	g'avg'o, to'polon
شوروشور	sho'ro'sho'r	to'polonchi
شوم	shum	1) buzuq, nopok, nojo'ya; 2) baxtsiz
شوم	shum	mudhish, xunuk

شیرکت **shirkat**

sheriklik, o'rtoqlik, birgalik

شیوه **sheva**

odat, yo'sin

ص

صابر **sobir**

sabrli, sabr qiluvchi

صاحب رای **sohibi roy**

faxmli, farosatli, dono

صاحب قران **sohibqiron**

1) zo'r podshohlarga berilgan laqab, jahongir;
2) ilmi nujumda ikki sayyora bir-biriga
to'qnashgan paytda tug'ilgan bola (bunday bola
baxtli, ulug' martabali bo'ladi deb sanalgan)

صاعقه **soiqa**

yashin, yildirim

صبح **subh**

tong payti

صحا **saxo**

saxiylik, qo'li ochiqlik

صد **sad**

yuz (100)

صداقت **sadoqat**

do'stlik, sodiqlik

صرفه **surfa**

yo'tal, ko'kyo'tal

صعب **sa'b**

qiyin, og'ir, mashaqqatli

صغار **sig'or**

yosh bolalar, go'daklar (birligi صغیر sag'ir)

صفح **safha**

1) sahifa, varaq, bet; 2) kitob

صفی **safiy**

pok, toza

صلاح **saloh**

yaxshilik

صنع **sun'**

1) yasash, yaratish; 2) hunar

صنم **sanam**

1) but; 2) sevgili, go'zal

صهبا **sahbo**

qizil may

صوت **savt**

tovush, ovoz

صياد **sayyod**

ovchi

صيانت **siyonat**

saqlash, asrash, qo'riqlash

صيد	sayd	ov
صيدگر	saydgar	ovchi

ض

ضارب	zorib	uruvchi, so‘quvchi, zarb qiluvchi
ضايغ	zoye	zararlangan, bekor ketgan, yaroqsiz holga kelgan
ضد	zidd	qarshi, aksi, dushman
ضم	zamm	qo‘shish, orttirish, birlashtirish
ضمير	zamir	1) olmosh; 2) mohiyat, ma’no, ich, dil
ضيق	ziq	tor, siqiq, qisiq
ضرر	zarar	zarar, ziyon

ط

طامع	tome’	tama qiluvchi, ochko‘z
طايير	toyir	qush, uchuvchi
طرب	tarab	xursandlik, o‘yin-kulgi
طربناك	tarabnok	xursand, shod, quvnoq
طرفه	turfa	qiziq, ajoyib, kam uchraydigan
طريق	tariq	usul, yo‘l, tartib
طعمه	tu‘ma	emish, ovqat
طفل	tifl	bola
طفوليت	tufuliyat	bolalaik, go‘daklik
طلاطم	talotum	urilish, to‘lqinlarning bir-biriga urilishi
طلعت	tal‘at	husn go‘zallik
طلوع	tulu’	chiqish, ko‘rinish, bolqish
طمع	tama’	ochko‘zlik, qizg‘anchilik, umidvorlik

طوائف	tavoyif	toifalar, xalqlar, qabilalar
طور	tavr	ravish, tarz, usul, tartib
طیراز	tiroz	go‘zallik, yo‘sin, shakl, uslub
طیور	tuyur	qushlar (birligi طیر tayr)

ظ

ظالم	zolim	ezuvchi
ظاهر	zohir	ko‘rinib turadigan, ochiq, oshkor
ظاهرا	zohiran	ko‘rinishicha, tashqi tomondan
ظرافت	zarofat	go‘zallik, noziklik, nozik fahmlik
ظرف	zarf	idish
ظفر	zafar	g‘alaba, g‘oliblik
ظلاه	zillulloh	xudoning soyasi, podshoh
ظلومات	zulomot	zulmatlar, qorong‘uliklar (birligi ظلمت zulmat)
ظهور	zuhur	ko‘rinish, paydo bo‘lish

ع

عارض	oraz	yuz, bet, chehra, ruxsor
عام	om	xalq, omma, ko‘pchilik
عامی	omiy	bilimsiz
عبادت	ibodat	sig‘inmoq, topinmoq
عبره	ibra	solliq, xazina kirimi
عبودیت	ubudiyat	qullik, bandalik
عبیر	abir	xushbo‘y narsa, anbar
عجز	ajz	ojizlik, kuchsizlik, zaiflik
عداوت	adovat	dushmanlik, g‘animlik

عدم	Adam	yo‘q, yo‘qlik
عدو	adu	dushman, yov
عدیل	adil	teng, barobar, o‘xshash
عزل	azl	bo‘shatish, mansabdan tushirish
عزالت	uzlat	chekinish, kishilardan chetlashish
عشاق	ushshoq	oshiqlar (birligi عاشق oshiq)
عصیان	isyon	bo‘yin tovlash, itoatsizlik
عضو	uzv	mucha, a‘zo (tananing bir qismi)
عطارود	atroud	Merkuriy sayyorasi
عفت	iffat	poklik, nomus
عفو	afv	kechirish
عفونت	ufunat	ifloslanish, chirish
عقیق	aqiq	haqiq, qimmatbaho qizil tosh
علاف	allof	bug‘doyni un qilib sotuvchi
علال	alola	shovqin-suron, to‘polon
علم	alam	bayroq, tug‘, belgi
علو	ulv	yuqori, yuksak
علوم	ulum	ilmlar, bilimlar (birligi علم ilm)
علویت	ulviyat	yuqorilik, baland martabalik
علویه	uluvviya	ulug‘lik, oliy darajali
علی اسویه	alassaviya	baravar, teng
علیل	alil	kasal, bemor
عمده	umda	1) muhim, zarur; 2) tayanch, asos
عمیق	amiq	chuqur
عنایت	inoyat	iltifot, yordam, mehribonlik
عنبر	anbar	mushk kabi bir xil xushbo‘y moda. Xushbo‘y

va qora bo'lgani uchun go'zallarning qora sochiga o'xshatiladi.

عندلیب	adalib	bulbul
عهد	ahd	1) va'da, so'z berish; 2) davr, zamon, asr
عین	ayn	1) ko'z; 2) buloq, chashma. عین الحیات aynul hayot – hayot chashmasi

غ

غارت	g'orat	barbod qilmoq, oyoq osti qilish
غربا	g'urabo	g'ariblar (birligi غریب g'arib)
غرض	g'araz	maqsad, niyat
غریب	g'arib	1) musofir, kimsasiz; 2) ajoyib, qiziq
غزا	g'izo	ovqat, emish
غسال	g'assol	yuvintiruvchi, yuvguvchi, o'lik yuvadigan
غسل	g'usl	yuvinish, cho'milish
غمذه	g'amza	noz-karashma
غمگسار	g'amgusor	g'amxo'r, mehribon
غنیم	g'anim	yov, dushman, qarshi tomon
غنیمت	g'animat	1) urushda olingan o'lja; 2) qulay sharoit

ف

فاجش	fohish	yomon, yaramas
فارغبال	forig'bol	xotirjam, bo'shalgan
فاش	fosh	ochiq, oshkor
فاصله	fosila	ajratib turuvchi, ayiruvchi
فافه	foqa	kambag'allik, muhtodlik
فایق	foyiq	ustun, yuqori

فتانت	fatonat	ziyraklik, tez fahmlik
فتح	fath	bosib olish, zabt etish, ochish
فراغ	farog‘	tinchlik, rohat
فراغت	farog‘at	1) tinchlik, xotirjamlik; 2) rohat, istirohat
فراق	firoq	ayriliq, ajralganlik
فراموش	faromush	unutish, esdan chiqarish
فرد	fard	yakka, yolg‘iz
فرسخ	farsax	masofa o‘lchovi (bir farsax 6-7 km.ga to‘g‘ri keladi)
فرض	farz	zarur, lozim, majbur
فرط	fart	ortqlik, cheksizlik, haddan tashqari
فرمانپازير	farmonpazir	farmon bajaruvchi, bo‘ysunuvchi
فرى	fari	juda soz, ajoyib, yaxshi, yoqimli
فزون	fuzun	ortiq, ziyoda, ko‘p
فصاحت	fasohat	so‘zning ochiq, ravshan, yoqimli bo‘lishi
فعال	fiol	odatlar, harakatlar (birligi فعل fe‘l)
فقرا	fuqaro	faqirlar, kambag‘allar (birligi فقير faqir)
فكرت	fikrat	o‘ylash, fikr qilish, tushuncha
فگار	figor	jarohat, yara
فنا	fano	yo‘q bo‘lish, o‘lish
فنون	funun	fanlar (birligi فن fan)
فهيم	fahim	aqlli, fahmli, tez tushunadigan
فواكه	favokih	mevalar (birligi فاكه fokiha)
فواید	favoyid	foydalar (birligi فايده foyda)
فوت	favt	o‘tish, yo‘qolmoq, o‘lim
فوق	favq	ust, yuqori

فیض **fayoz**

baraka, mo‘llik, quvonch

ق

قاتل qatil	o‘ldiruvchi, qatl qiluvchi
قاصد qosid	xabarchi, xat tashuvchi
قاصر qosir	qisqa, kamchlikli
قالی qoli	agar, mabodo
قانع qone’	qanoatli, sabrli
قباحت qabohat	yomonlik, xunuklik
قبض qabz	tutish, ushlash
قبضه qabza	1) changal; 2) dasta, qabzai hukm-hukmronlik
قبل qabal	qamal
قتل qatl	o‘ldirish
قتیل qatil	o‘ldirilgan, so‘yilgan
قدس quds	poklik, muqaddas
قری quro	qishloqlar (birligi قریه qarya)
قصيد qasoyid	qasidalar (birligi قصیده qasida)
قصبه qasaba	shaharcha, katta qishloq
القصة alqissa	nihoyat, xulosa
قطع qat’	kesish, uzish
قطعه qit’a	bo‘lak, parcha
قلب qalb	1) yurak; 2) soxta, qalbaki, yasama
قلت qillat	ozlik, kamlik
قلمزن qalamzan	kotib, yozuvchi
قلندر qalandar	dunyodan ko‘nglim sovigan deb o‘zini chetga olgan kishi, devona tabiat shaxs

قله	qulla	cho‘qqi
قموغ	qamug‘	barcha, hamma
قناعت	qanoat	qoniqish, kifoyalanish, ta’minlanish
قوت	qut	emak, ovqat, oziq
قودی	qudi	quyi, tuban
قول	qavl	so‘z, gap
قولونج	qulunj	sanchiq, xala, tirishib qolish kasali
قیوم	qayyum	barqaror, abadiy

ک

کاج	koj	shapaloq, shappati
کاریز	koriz	tepalikdan ikkinchi tepalikka er tagidan o‘tkazilgan suv yo‘li
کازب	kozib	yolg‘onchi
کام	kom	1) tilak, maqsad; 2) bahramand bo‘lish
کامران	komron	1) tilagiga erishgan, baxtli; 2) hokim, hukmronlik qiluvchi
کامکار	komkor	baxtiyor, qudratli
کثرت	kasrat	ko‘plik, mo‘llik
کثیف	kasif	1) qo‘pol, dag‘al; 2) iflos
کدخدا	kadxudo	1) Xotin kishi, oila boshlig‘i; 2) hukmdor
کدکس	karkas	o‘limtik eydigan, uzoq umr ko‘radigan qush
کدو	kadu	qovoq
کرامی	kiromi	karamli, sahovatli, muhtaram
کران	karon	chet, chegara, qirg‘oq
کردار	kirdor	ish, qiliq, ravish

کرم	karam	yaxshilik, saxiylik, ihson
کرو	keru	qayiq, kema
کریم الاخلاق	karimul-axloq	xulqlari yaxshi
کذب	kizb	yolg'on
کشاد	kushod	ochiq, ochilish
کل	kull	hamma, barcha
کلام	kalom	so'zlar, gaplar, nutqlar (birligi کليمه kalima)
کلک	kilk	qamish qalam, qalam
کمند	kamand	1) sirmoq, tuzoq; 2) sevgilining sochi
کناره	kanora	qirg'oq, chet, cheka
کنت	kent	qishloq
کنخ	kunj	burch, burchak
کندین	kendin	keyin, so'ng
کنگر	kungir	qal'a, devor, tom ustiga ishlangan panjara
کوزازماق	kuzazmoq	1) kuzatmoq; 2) saqlamoq
کوس	kus	nog'ora
کوکب	kavkab	yulduz
کونی	ko'ni	to'g'ri, chin
کونیلیک	ko'nilik	to'g'rilik, rostgo'ylik
کونین	kavnayn	ikki dunyo
کیمیش	kimish	tushmoq, tashlamoq
کین	kiyn	kek, dushmanlik
کینکاش	kiynakash	kiynachi, dushmanlik qiluvchi

گ

گذر	guzar	o'tish, kechish, o'tadigan joy
-----	--------------	--------------------------------

گرد	gird	atrof, yon, aylana
گرداگرد	girdogird	atrofii, aylanasi, yonlari
گردون	gardun	1) falak, osmon; 2) taqdir
گرنمایه	gironmoya	qimmatbaho
گزند	gazand	zarar, ofat, musibat
گزیر	guzir	chora, tadbir, iloj
گشت	gasht	aylanish, sayr qilish
گفت وگزار	guftuguzor	so‘zlashish, gap-so‘z
گلچین	gulchin	gul teruvchi
گلفام	gulfom	guldek, gul singari
گنج	ganj	qimmatbaho narsalar, xazina, boylik
گوشه	go‘sha	burchak, xilvat, cheka joy
گونگون	gunogun	har xil, turli-tuman
گونه	guna	rang, tus, tur
گوینده	go‘yanda	so‘zlovchi, gapiruvchi, baxshi
گیسو	gisu	ayollar sochi, kokil, o‘rilgan soch

ل

لاجرم	lojaram	chorasiz, noiloj
لایح	loyih	ochiq, ravshan
لحن	lahn	ovoz, kuy, sayrash
لسان	lison	til
لطف	lutf	muloyimlik, rahmdillik, yaxshi muomala
لعل	la‘l	qizil tosh, qip-qizil lab
لعین	lain	la‘nat, la‘natlangan
لفظ	lafz	so‘z, gap

لمعه **lam'a**

yolqin, shu'la, porloqlik, yiltillash

لهو **lahv**

o'yin-kulgi, foydasiz ish

لیم **laim**

xasis, past odam

م

ماجد **mojid**

ulug' zot, mashhur

مادر **modar**

ona

مافی الضمیر **mufizzamir**

ko'ngildagi, xayoldagi

مانع **mone'**

to'sqinlik qiluvchi

مانند **monand**

o'xshash, kabi

مای پیوند **moyai**

farzand

payvandمبادی **mubodi**

boshlovchi

مباهات **mubohot**

maqtanish, faxrlanish

مبدا **mabda'**

kelib chiqish, boshlanish o'rni

مبرا **mubarro**

xoli, ozod

مبرز **mabraz**

axlatxona, xalo

مبرهن **mubarhan**

aniq, ravshan, ochiq, belgili

مبنى **mabno**

asos, o'zak, poydevor

متابقت **mutobaqat**

ergashish, payravliq, tobelik

متحرک **mutaharrik**

harakatlanuvchi

متحیله **mutaxayyila**

chuqur xayol qilish

متصرف **mutasararif**

biror ishni istaganicha bajara oluvchi, tasarruf qiluvchi

متصرف ذیحین **mutasararif**

kuchli talant egasi, o'tkir zehnli

zehnمتصل **muttasil**

davomli, uzluksiz

متعزر	mutaazzir	1) qiyin, mushkul; 2) uzrli
متعفن	mutaaffin	chiruvchi, aynuvchi
متعین	mutaayyin	aniq, belgili, tayinlik
متمکن	mutamakkin	turg'un, barqaror, bir joyda turuvchi
متمیز	mutamayyaz	ayrilgan, ajratilgan, farq etilgan
متنوع	mutanavvit'	farq etilgan, turlicha, har xil
متهتک	mutahattik	rasvo, pardasi yirtilgan
متین	matin	mustahkam, puxta
مثابه	masoba	1) daraja, holat; 2) o'xshash, kabi
مثقال	misqol	og'irlik o'lchovi bo'lib, taxminan 5 grammni bildiradi. Aniqrog'i bir qadoqning (400 gr.) 96-dan bir qismidir.
مثمر	musmar	mevali
مثنوی	masnaviy	ikkilik, har ikki misrasi qofiyadosh bo'lib kelgan bayt
مثنویات	masnaviyyot	masnaviylar (birligi مثنوی masnaviy)
مجانین	majonin	majnunlar, devonalar (birligi مجنون majnun)
مجاور	mujovir	doim o'zi uyida yashovchi, musofirning aksi
مجلد	mujallad	jildlangan, muqovalangan
مجموع	majmu'	jami, yig'ilgan, to'plam
مجنون وار	majnunvor	devonalarcha, majnunday, jinnilarcha
محاربه	muhoraba	urush, jang
محب	muhib	sevuvchi, do'st tutuvchi
محفل	mahfil	joy, manzil
محق	muhiq	haqli
محمود	mahmud	maqtalgan, yaxshi
محیط	muhit	okean, dengiz

مخالف	muxolif	teskari, zid, qarshi
مختصر	muxtasar	qisqa
مخزن	maxzan	xazina
مخلوق	maxluq	yaratilgan narsa
مخلیس	muxlis	astoydil berilgan, ixlos qiluvchi
مدام	mudom	1) doimo, har choq; 2) may, sharob
مدح	madh	maqtash, maqtov
مدعی	muddaiy	1) da'vogar; 2) raqib
مراتب	marotib	martabalar, darajalar (birligi مرتبه martaba)
مربی	murabbiy	tarbiyachi, ustoz
مرتفع	murtafi'	ko'tarilgan, yuksalgan
مرحمت	marhamat	yaxshilik
مردار	murdor	nopok, harom; so'yilmay xarom o'lgan
مردود	mardud	haydalgan, rad etilgan, quvilgan
مرزوق	marzuq	rizqi berilgan, birovning qaramog'ida
مرغوب	marg'ub	yoqimli, sevimli, ma'qul
مرکب	markab	ulov, ot, xachir va b.
مروت	muruvvat	mardlik, odamgarchilik, saxiylik, yaxshilik
مرید	murid	ergashuvchi, eshonga qo'l beruvchi
مريض	mariz	kasal, bemor
مزرع	mazraa	ekinzor
مزلت	mazallat	xo'rlik, xorlik
مزموم	mazmum	yomonlangan, nafratli
مزیت	maziyyat	ortliqlik, ziyodalik, xushxabar
مژده	mujda	xushxabar
مساوی	musoviy	teng, barobar

مستجاب	mustajob	talabi qabul bo‘lgan, duosi qabul bo‘lgan
مستحسن	mustahsan	ma‘qullangan, maqtalgan
مستعمل	musta‘mal	qo‘llanadigan, amalda ishlatiladigan
مستغنی	mustag‘ni	ehtiyotsiz, tortinuvchi
مستمند	mustamand	g‘amgin, bechora, muhtoj
مستور	mastur	yozilgan, satrga tushirilgan
مسخ	mash	xunuk qiyofa, badshakl
مسخر	musaxxar	o‘ziga qaratilgan, bo‘ysundirilgan, engilgan
مسرور	masrur	shod, xursand
مسکن	maskan	tura rjoy, o‘rin, uy
مسکن	maskin	kambag‘al, qashshoq
مسلسل	musalsal	bir-biriga zanjirga o‘xshab ulangan, keti uzilmas darajada siralangan
مسموع	masmu‘	eshitilgan
مسمى	musammo	nomlanuvchi, ataluvchi
مسیح	masih	Iso payg‘ambarning laqabi
مشام	mashom	dimog‘
مشتري	mushtariy	1) xaridor, sotib oluvchi; 2) Yupiter sayyorasi
مشتزن	mushtzan	urushqoq
مشرب	mashrab	odat, xulq, ravish
مشرف	Musharraf	1) sharaflangan; 2) erishmoq
مشک	mushk	qora tusli xushbo‘y moda
مشکات	mushkot	mushklar (birligi مشک mushk)
مشموم	mashmum	yoqimli, hid; hidli narsa
مشورت	mashvarat	maslahat, kengash
مصاحب	musohib	suhbatdosh, ulfat, o‘rtoq

مصلا	musallo	joynamoz, nomozgoh
مصنفات	musannafot	tasniflar, asarlar (birligi مصنف musannaf)
مصور	musavvar	suratlangan, tasvirlangan
مطبخ	matbax	oshxona, taom pishiriladigan joy
معنبر	muanbar	anbar hidi berilgan, xushbo'y
معیوب	ma'yub	aybli, zararlangan, buzilgan
مغتم	mug'tanam	g'animat sanalغان, o'lja hisoblangan, o'lja olingan
مغفرت	mag'firat	kechirish, gunohidan o'tish
مغنی	mug'anniy	sozanda, ashulachi
مغیلان	mug'ilon	cho'lda o'sadigan tikanli o'simlik
مفتی	mufti	fatvo beruvchi, diniy huquqshunos
مفرط	mufrit	juda ortiq, haddan tashqari
مفلس	muflis	kambag'al, bechora
مفہومات	mafhumot	fahmlanganlar, anglashilgan ma'nolar
مقابلہ	muqobila	qarshi
مقاصد	maqosid	maqsadlar, muddaolar, niyatlar (birligi مقصد maqsad)
مقالات	maqolot	nutqlar, so'zlar
مقبول	maqbul	ma'qul, yoqimli, go'zal
مقطع	maqta'	she'riy asarning oxirgi bayti
مقطعات	muqattaot	qit'alar (birligi قطعه qit'a)
مقلد	muqallid	taqlid qiluvchi
مقوی	muqavviy	quvvatlovchi, madad beruvchi
مقیاس	miqyos	o'lchov, andoza
مقید	muqayyad	bog'langan

مکث	maks	to‘xtalish, turib qolish
مکرر	mukarrar	qaytadan, qayta-qayta, takror
مکروه	makruh	1) yoqimsiz, jirkanch; 2) iste‘mol etilishi lozim ko‘rilmagan
مل	mul	may, sharob
ملاح	malloh	qayiqchi, kemachi
ملازم	mulozim	amaldorlar yonida yuruvchi, xizmat qiluvchi
ملتمس	multamas	iltimos, so‘rov
ملک	malik	podshoh
ممالک	mamolik	mamlakatlar
ممتاز	mumtoz	saralangan, saralab olingan
منادی	munodiy	biror xabarni baland ovoz bilan e‘lon qiluvchi, jarchi
مناظره	munozara	muzokara, muhokama
منافق	munofiq	ikkiyuzlamachi, kishilar orasiga nifoq soluvchi
منبسیت	munbasit	ochiq chehrali, shod, xursand
منتخب	muntaxab	saylangan, tanlangan
منجنق	manjaniq	neft bilan otiladigan harbiy qurol
منشا	mansha‘	kelib chiqish joyi
منشی	munshi	yozuvchi, kotib
منطق	 mantiq	mantiq ilmi, logika
منظور	manzur	ko‘rilgan, ko‘ringan; nazardan o‘tib maqbul bo‘lgan
منعکس	mun‘aks	aks etmoq
منفعل	munfail	xijolatli, uyalgan, ta‘sirlangan
منقش	munaqqash	naqshlangan
منقطع	munqate‘	ajralgan, kesilgan, uzilgan

منکر	munkir	inkor qiluvchi, rad etuvchi
مهر خاوری	mehri xovoriy	sharq quyoshi
مهلك	muhlik	halok qiluvchi, o'ldiruvchi, yo'q qiluvchi
مهوش	mahvash	oyga o'xshagan, go'zal
موت	mavt	o'lim, vafot etish
موجب	mujib	sababchi
موج	muvajjah	ma'qul, yoqimli, yaxshi, maqbul
مودت	muvaddat	do'stlik, muhabbat
مور	mo'r	chumoli
موزون	mavzun	o'lchangan, vaznga solingan, vaznli; chiroyli, go'zal
موسوم	mavsum	atalgan, nomlangan
موكب	mavkib	biror ulug' kishining yonida dabdaba bilan birga yuruvchi otli yoki piyoda kishilar
مولف	muallif	avtor, muallif
مونس	munis	ulfat, hamdam, do'st
ميان	miyon	o'rta, o'rtalik; bel
ميسر	muyassar	yuzaga chiqqan, hosil bo'lmoq, qo'lga kelmoq
مينگز	mengiz	yuz, bet, chehra

ن

نايينا	nobino	ko'r, ko'rmas
ناتوان	notavon	kuchsiz, zaif, bemor
نار	nor	o't, olov
نارنج	noranj	limon, apelsin, mandarinlar turiga tegishli sariq tusli meva
ناشايسته	noshoyista	kelishmagan, o'xshovsiz

نافرجام	nofarjom	ishning oxiri tugamagan, natijasiz, foydasiz
ناقه	noqa	urg‘ochi tuya, tuya
ناهموار	nohamvor	g‘adir-budir, tekis emas
ناوک	novak	1) o‘q; 2) kiprik
نبوت	nubuvvat	payg‘ambarlik
نبی	nabi	payg‘ambar (ko‘pligi انبیا anbiyo)
نتاج	natoyij	natijalar (birligi نتیجه natija)
نجوم	nujum	yulduzlar (birligi نجم najm)
نخل	naxl	ko‘chat, daraxtlar; xurmo daraxti
نداف	naddof	paxta tituvchi, yung tituvchi
نرگیز	nargis	guli ko‘zga o‘xshash gulning bir turi
نز	niz	yana, tag‘in
نسق	nasaq	1) tartib; 2) tarz, ravish
نسیم	nasim	tong shabadasi, yoqimli shabada
نش	nish	1) ari va chayonning nayzasi; 2) tikan, tikanning uchi
نشونما	nashunamo	gullab-yashnamoq
نصایح	nasoyih	nasihatlar, o‘gitlar (birligi نصیحت nasihat)
نصرت	nusrat	zafar, g‘alaba
نظاره	nazzora	qarash, tomosha
نظافت	nazofat	tozalik, soflik
نظام	nizom	tartib, qoida
نظیر	nazir	o‘xshash, monand
نعره	na‘ra	hayqiriq, baqiriq
نعش	na‘sh	tobut
نعم	naam	ha, arabcha tasdiq bildiruvchi so‘z

نفاق	nifoq	ikkiyuzlamachilik, munofiqlik
نفس	nafs	1) shaxs, vujud, tan; 2) istak
نقش توتماق	naqsh tutmoq	chizilmoq, o'yilmoq
نقطه	nukta	nozik ma'noli so'z, ma'nosi chuqur so'z
نقل	nuql	maydan so'ng eyiladigan shirinlik, gazak
نقود	nuqud	naqdlar (birligi نقد naqd)
نقوش	nuqush	naqshlar (birligi نقش naqsh)
نکو	naku	yaxshi, saxiy
نگار	nigor	1) surat, tasvir; 2) go'zal, ma'shuqa
نگین	nigin	uzuk, muhr
نمودار	namudor	ko'rinishli, ko'rinib turuvchi, ko'rinarli
نهی	nahy	qaytarish, mann etish, taqiqlash
نوا	navo	1) ovoz, sado; 2) kuy; 3) boylik; 4) navo kuyi
نواساز	navosoz	dodga etuvchi, g'amxo'r; navo qiluvchi
نواعی	navohi	mamlakatlar, viloyatlar (birligi ناحیه nohiya)
نوحه	navha	nola, mungli yig'i
نوحیز	navhez	yangi o'sayotgan, ko'karayotgan
نوش	no'sh	1) totli, shirin ta'm, chuchuk; 2) ichmoq, may ichuvchi
نوکیس	navkisa	birdan boy bo'lib qolgan kishi
نیاز	niyoz	kambag'illik, muhtojlik, ehtiyoj
نیازمندلیغ	niyozmandlig'	muhtojlik
نیرون	niyron	1) o'tlar, olovlar; 2) do'zax
نیکیخت	nikbaxt	baxtli
نیگو	negu	nega, nimaga, nima?
نیگون	nigun	egilgan, bukilgan, tuban

و

واجب	vojib	lozim, shart
واجد	vojid	vujudga keltiruvchi, yaratuvchi, ixtirochi
واحدیت	vohidiyat	yagonalik, birlik
واسطه	vosita	oraga tushish, o'rtaga tushish
واصل	vosil	etishuvchi, erishuvchi, bog'lanuvchi
واضح	vozh	ochiq, ravshan
واضح	voze'	quruvchi, tuzuvchi
واقف	voqif	biluvchi, xabrdor
والد	volid	ota
وبال	vubol	ayb, kamchilik, uvol
وجه	vajh	1) yuz; 2) sabab, yo'l, vaj, baxona, xizmat haqi, narsa, ko'nikma
وحدت	vahdat	birlik, yagonalik, tanholik
وداع	vido'	xayrlashish, ajralib ketish
ورد	vard	gul, atirgul
ورزش	varzish	mashq, ko'nikma, harakat
وسط	vasat	o'rta, bel
وصف	vasf	maqsad, ta'riflash
وصل	vasl	birikish, etishish, uchrashish, bog'lanish
وضع	vaz'	tartib, nizom, bino etish
وقوع	vuqu'	yuz berish, voqe' bo'lish, paydo bo'lish
وقوف	vuquf	bilish, xabardorlik, voqiflik
ولی	vali	1) avliyo, aziz; 2) ega, sohib

هادی	hodi	etakchi, to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi
هرگیز	hargiz	hech qachon, hech vaqt
هم آغوش	hamog'ush	quchoqlashgan
همای	humoy	afsonaviy balandparvoz qush, «davlat» qushi
همایون	humoyun	qutlug', baxtli
همت	himmat	biror ishga urinish, niyat
همدم	hamdam	ulfat, birga yuruvchi, o'rtoq, do'st
همراز	hamroz	sirdosh, o'rtoq
هولناک	havlnok	qo'rqinchli, dahshatli
هویدا	huvaydo	belgili, oshkora

ی

یاپوش	yopush	yopishmoq, etishmoq
یارلیغ	yarlig'	amr, farmon
یاغما	yag'mo	talon-taroj, buzg'unlik
یاغی	yog'iy	dushman, yov
یاکتا	yakto	yakka, tengsiz
یانماق	yonmoq	qaytmoq
یاوق	yovuq	yaqin
بیراق	yiraq	yiroq, uzoq
بیریل	yiril	uzoqlashmoq, chetlashmoq
بیلیک	yilik	ilic

MUNDARIJA

1-DARS	Arab yozuvining O'rta Osiyo xalqlari hayotiga kirib kelishi.....	3
2-DARS	Arab-o'zbek alifbosi haqida.....	7
3-DARS	Munfasil harflar.....	20
4-DARS	O'zlashgan so'zlarda qisqa unilarni ifodalanishi.....	30
5-DARS	O'zlashgan so'zlarda cho'ziq unilarni ifodalanishi.....	35
6-DARS	Turkiy so'zlarda unilarni ifodalanishi.....	38
7-DARS	Muttasil harflar. Be, pe, te, se, nun va yo harflari.....	45
8-DARS	Jim, chim, hoyi huttiy, xe harflari.....	55
9-DARS	Sin, shin, sod va zod harflari.....	61
10-DARS	To, zo, ayn va g'ayn harflari.....	68
11-DARS	Fe, qof, kof va gof harflari.....	75
12-DARS	Lom, mim, hoyi havvaz harflari.....	82
13-DARS	Ligaturalar.....	89
14-DARS	Arab satr usti belgilari.....	93
15-DARS	Alifi maqsura va vovi zoida.....	100
16-DARS	O'zlashma so'zlarni aniqlashdagi ba'zi tavsiyalar.....	104
17-DARS	Turkiy so'zlarni aniqlashdagi ba'zi tavsiyalar.....	111
18-DARS	Raqamlar.....	118
19-DARS	Forsiy izofa.....	126
20-DARS	Izofiy zanjiri.....	134
21-DARS	Qamariy va shamsiy harflar. Arab izofasi.....	141
22-DARS	Xattotlik san'ati. Xattotlik qurollari. Nasta'liq xati.....	148
23-DARS	Yil hisobi.....	165
24-DARS	Muchal yil hisobi va burj.....	178
25-DARS	Abjad hisobi.....	191
26-DARS	Abjad hisobi va u bilan bog'liq harfiy san'atlar.....	194
27-DARS	XX asrning 20-30-yillaridagi yozuv islohoti.....	227
28-DARS	Manbashunoslik. Matnshunoslik.....	232
ILOVA	Temetik testlar.....	243
ILOVA	Tematik savolnomalar.....	343
ILOVA	Mustaqil o'qish uchun matnlar.....	348
ILOVA	Lug'at.....	529

СОДЕРЖАНИЕ

Занятие №1	Вхождение арабского алфавита в жизнь народов Средней Азии.....	3
Занятие №2	О арабско-узбекском алфавите.....	7
Занятие №3	Буквы мунфасыль	20
Занятие №4	Выражение гласных в заимствованных словах.....	30
Занятие №5	Выражение долгих гласных в заимствованных словах.....	35
Занятие №6	Выражение гласных в тюркских словах	38
Занятие №7	Буквы мутассил.	45
Занятие №8	Буквы “жим”, “шим”, хоэ- хаввас ,хоэ-хутти, “хе”.....	55
Занятие №9	Буквы “син” и “шин” , “сод” и “зод”.....	61
Занятие №10	Буквы «то» и «зо», «айн» и «гайн».....	68
Занятие №11	Буквы мутассил “фа” и “каф”, “гаф”.....	75
Занятие №12	Буквы «лям» и «мим», хоэ- хаввас	82
Занятие №13	Лигатуры.....	89
Занятие №14	Подстрочные знаки арабского алфавита.....	93
Занятие №15	Алиф максура и ваби заида	100
Занятие №16	Рекомендации для определения в заимствованных слов	104
Занятие №17	Некоторые рекомендации я определения тюркских слов.....	111
Занятие №18	Цифры.....	118
Занятие №19	Персидский изафет.....	126
Занятие №20	Изафетная цепь.....	134
Занятие №21	Буквы лунные и солнечные. Арабский изафет	141
Занятие №22	Искусство каллиграфии. Орудия искусства каллиграфии. Насталик.....	148
Занятие №23	Расчет года.....	165
Занятие №24	Расчет зодиакальных лет и зодиака.....	178
Занятие №25	Расчет года по абжад.....	191
Занятие №26	Расчет года по абжад и искусства письма.....	194
Занятие №27	Реформы алфавита в 20-30 годы XX века.....	227
Занятие №28	Источниковедение. Тестология.....	232
Приложение	Тематические тесты.....	243
Приложение	Тематические вопросы.....	343
Приложение	Тексты для самостоятельного чтения.....	348
Приложение	Словарь.....	529